

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา
MANAGEMENT OF MEDITATION CENTERS IN ANGTHONG PROVINCE
TO ENHANCE THE INTELLECTUAL POTENTIALS

พระพิพัฒน์ โสภณจิตฺโต (ทัฬงาม)

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๒

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

พระพิพัฒน์ โสภณจิตฺโต (ทับบาม)

คุชฎินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๒

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Management of Meditation Centers in Angthong Province to Enhance the Intellectual Potentials

Phra Phiphat Sobhanacitto (Thapngam)

คุชฎินิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๒

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุชนิพนธ์
เรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุชนิพนธ์

(พระเมธาวันัยรุส, รศ.ดร.)

ประธานกรรมการ

(รศ.ดร.สุวิญ รักษ์สัตย์)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมดุชนิพนธ์

พระปลัดระพิน พุทธิสาโร, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต)

- ชื่อคุณนิพนธ์** : การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา
- ผู้วิจัย** : พระพิพัฒน์ โสภณจิตฺโต (ทับงาม)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์**
- : พระปลัดระพีณ พุทธิสาโร, ผศ. ดร., พธ.บ. (การสอนสังคม), ศศ.ม. (ประวัติศาสตร์เอเชีย), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
 - : พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ. ดร., ป.ธ. ๖, พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๙ มีนาคม ๒๕๖๓

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ๒. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ๓. เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

การวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๑๘ รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๐ รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา เรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ จากแบบสอบถาม ซึ่งมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๗๗ กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ผู้ปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง จำนวน ๓๘๕ คน สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง พบว่าสภาพทั่วไปด้านสถานที่ ประกอบด้วย (๑) มีสถานที่กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม (๒) มีอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง ไม่แออัดคับแคบ มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลงรบกวนได้เป็นอย่างดี เป็นต้น สภาพทั่วไปด้านวิทยากร ประกอบด้วย (๑) มีเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียง มีศิลาจารวัตรเที่ยงธรรม เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน หรือมีอดีตเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณ ที่ประชาชนยังระลึกถึงคุณความดีอยู่เสมอ (๒) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม เป็นหัวใจ เป็นศูนย์รวมในการบริหารงานของสำนัก ต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เป็นต้น สภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) มีการนำเอาระบบการบริหารจัดการแบบสมัยใหม่ เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม (๒) มีเจ้าสำนักดูแลการบริหารจัดการในภาพรวม เมื่อมีปัญหาที่เกินกำลังของคณะทำงาน จึงลงไปช่วยแก้ไขปัญหานั้น เป็นต้น

๒. กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา พบว่า กระบวนการวางแผน (Plan) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนการทำงานล่วงหน้าและจัดหางบประมาณมารองรับแผนการทำงานประจำปี กระบวนการลงมือปฏิบัติ (Do) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมีการพัฒนาสถานที่ให้กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม ทำอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง กระบวนการตรวจสอบ (Check) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีการมอบหมายให้คณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน เมื่อมีปัญหาข้อผิดพลาดต้องรีบแก้ไข รายงานผลให้เจ้าสำนักทราบโดยเร็ว หลังจากการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชุมเพื่อสรุปและประเมินผล กระบวนการปรับปรุงแก้ไข (Act) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีฉันทะ คือ ความยินดี ความพอใจ ในการบริหารงานด้วยการดูแลในภาพรวม โดยมอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตารางเวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง ก็ปรับปรุงแก้ไขกันไป

๓. การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ประกอบด้วย ด้านสถานที่ (๑) จัดสถานที่ภายในวัดให้มีความเป็นสปปายะ เน้นความสงบร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียว และเน้นนำวัสดุธรรมชาติมาใช้งาน (๒) มีอาคารรองรับผู้ปฏิบัติธรรม มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม อากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม เป็นต้น ด้านวิทยากร (๑) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมที่ดี ต้องมีความรู้ ความสามารถ มีภาวะผู้นำที่ดี ดูแลเอาใจใส่ ไม่เห็นแก่ตัว ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระวิปัสสนาจารย์และโยคีผู้ปฏิบัติธรรม (๒) วิปัสสนาจารย์มีศีลาจารวัตรทั้งดงาม (ศีล) มีองค์ธรรมที่สมบูรณ์ (สมาธิ) มีความสามารถในการสอนกรรมฐาน สอบอารมณ์ รวมถึงแนะนำวิธีการแก่วิปัสสนูปกิเลสให้แก่โยคีผู้ปฏิบัติได้ (ปัญญา) เป็นต้น ด้านการบริหารจัดการ (๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ๔ M, PDCA เป็นต้น (๒) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการวางแผนในทุกๆด้าน เช่น วางแผนในการบริหารจัดการคนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาว เป็นต้น

Dissertation Title : Management of Meditation Centers in Angthong Province to Enhance the Intellectual Potentials

Researcher : Phra Phiphat Sobhanācitto (Thapngam)

Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Studies)

Dissertation Supervisory Committee

: Phrapalad Raphin Buddhiso, Asst. Prof. Dr.,
B.A. (Social Teaching), M.A. (Asian History), Ph.D. (Buddhism),

: Phramaha Krisada Kittisobhano, Asst. Prof. Dr., Pali VI,
B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management),
Ph.D. (Buddhist Management)

Date of Graduation : March 9, 2020

Abstract

Objectives of this study were: 1. To study the general condition of meditation centers management in Angthong Province, 2. To study the process of meditation centers management in Angthong Province to enhance the intellectual potentials and 3. To propose a model of meditation centers management in Angthong Province to enhance the intellectual potentials.

Methodology was the mixed methods; The qualitative research collected data from 18 key informants and from 10 participants in focus group discussion. Data were analyzed by a systematic content analysis and descriptive interpretation. The quantitative research collected data by questionnaires with reliability value at 0.977 from 385 samples who were meditation practitioners at the meditation centers in Angthong Province. Data were analysed by descriptive statistics: frequency, percentile, mean and standard deviation, S.D.

Findings were as follows:

1. The general condition of the meditation centers in Angthong Province were found That the general conditions consisted of 1) the location was wide, beautiful, peaceful, quiet, comfortable with Dhamma compound with green trees and horticulture. 2) there were enough halls and meditation practice quarters available to meditation practitioners with wire screen windows to protect mosquitoes and insects from annoying the meditation practitioners. The general condition of resource persons were that 1) the abbots of the meditation practice centers were well known, well mannered and practiced, respected with faith by general people. The previous abbots of the centers were well known and respectable, general people still remember them. 2) the abbots of the centers were the hearts, the centers of the center management with far vision always seek new knowledge and experiences. The general condition of

management were found that 1) there was new method of management of the meditation centers, 2) the abbots foresaw the general management. If any problems beyond the staff's control, then the abbots took actions to solve the problems.

2. The process of management of the meditation centers in Angthong Province to enhance the intellectual potentials revealed the followings: planning process (plan), the abbots of the meditation practice centers had aspiration (Chitta) to pursue the goal of operation with advance annual planning and budget allocation to support the operation. The doing process (Do), the provincial meditation practice centers were well developed. They were wide, quiet, tranquil, beautiful, comfortable, with Dhamma compound, trees and horticultures. The halls and meditation practice quarters were comfortable and enough for the meditation practitioners. The checking process (Check), the provincial meditation practice centers were well managed by dividing clear responsibilities for each sections. The problems were promptly solved and sent reports to the abbots. There was a meeting to evaluate every performance of tasks. The process of improvement and acting (Act), the abbots of the provincial meditation centers had aspiration, satisfaction with the overall management of the centers and assigned the meditation masters and other staff to manage the rest. There were receptions, advice, registration, room allocation, meditation practice time table. When any problems arose, they were promptly solved.

3. The model of the meditation practice centers management to enhance the intellectual potentials in Angthong Province consisted of the Place: 1; the facilities in monasteries must be comfortable, tranquil, green and make use of natural materials, 2; the meditation practice halls, quarters, meditation seats and walk paths must be available, well ventilated and appropriate for meditation practice. The resource persons: 1; the abbots were well qualified, knowledgeable, able with good leadership, attentive, not selfish, well behaved and good example for meditation masters and meditation practitioners. 2; meditation masters had beautiful manners (Sila) perfect Dhamma attribute (Samadhi), ability to teach and examine the feeling of meditation including solving problems of meditation elutions (Wisdom), The management: 1; applied the new method of management of the meditation practice centers such as the techniques of 4M's, PDCA, 2; there must have all around planning, plan for the meditation practitioners management, plan for budget expenditure for value for money and short and long plan for development of the meditation practice center.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้เพราะได้รับความเมตตาจากคณะกรรมการควบคุมดุขฎีนิพนธ์ คือ พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ.ดร. และพระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. ที่ได้อนุเคราะห์ให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขดุขฎีนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดีตลอดมา ทั้งนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบพิจารณาพิจารณาและสอบป้องกัน ประกอบด้วย พระเมธาวิเชียร , รศ. ดร., รศ. ดร. สุวิญ รักษัตย์, พระอุดมสิทธินายก, ผศ. ดร., พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ. ดร. และพระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ. ดร. ที่ได้เมตตาแนะนำปรับปรุงดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบคุณ รศ. ดร. สุรพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระเดชพระคุณ พระอุดมสิทธินายก, ผศ. ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ และเจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้วิจัย และคอยอำนวยความสะดวกแนะนำผู้วิจัยเป็นอย่างดีเสมอมา

กราบขอบพระคุณ พระเทพสุวรรณมุนี (ประณม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, พระเทพวิสุทธิมุนี วิ. (บุญชิต ญาณสโร), ดร., ป.ธ. ๙, พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวิโร), ป.ธ. ๙, พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ จิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, พระครูศรีเมธากรณ์ (ประภาส จิตธมโม), ป.ธ. ๖, พระครูสุวัฒนวรกิจ, พระครูสุภัทรเขตสมุทร, พระครูกิตติยาภินันท์, พระครูโกศลศาสนธรรม และขออนุโมทนา นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์, นางวันทนีย์ มีแสง, นายบุญมา เปรมปรี, นางสาวจิตรลีนี ตระการประเสริฐ, นางเกศราภรณ์ ทับงาม, นางสาวอมรรัตน์ รักษาเชื้อ, นายณฤทธิ์ ปุณฺณพจนาน, นางสาวทัศนดา เปาอินทร์ ที่ให้ความเมตตาในการให้ข้อมูลสำหรับการวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใดๆ อันพึงมีจากดุขฎีนิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา กตเวทิตาคุณแก่ครูอุปัชฌาย์อาจารย์ บิดามารดา ญาติสนิทมิตรสหาย และผู้มีพระคุณทุกท่าน

พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต (ทับงาม)

๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ฌ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
บทที่ ๑ บทนำ	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
๑.๒ คำถามการวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	ผิดพลาด! ไม่ได้กำหนดบุ๊กมาร์ก
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร	๑๖
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม	๔๖
๒.๔ หลักพุทธธรรม (ปัญญา ๓)	๙๕
๒.๕ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๑๐๑
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐๓
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๑๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๑๙
๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๑๒๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒๕

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒๖
๔.๑ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง	๑๒๖
๔.๒ กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา	๑๔๔
๔.๓ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา	๑๖๒
๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๑๗๒
๔.๕ องค์ความรู้	๑๘๗
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๙๔
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๙๔
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๙๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๐๒
บรรณานุกรม	๒๐๔
ภาคผนวก	๒๑๒
ภาคผนวก ก. เครื่องมือในการวิจัย	๒๑๓
ภาคผนวก ข. หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือการวิจัย	๒๒๐
ภาคผนวก ค. หนังสือขอความอนุเคราะห์ในเก็บข้อมูลการวิจัย	๒๒๖
ภาคผนวก ง. หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๕๑
ประวัติผู้วิจัย	๒๖๓

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒.๑ ผู้ให้ความหมายและความหมายของรูปแบบ	๑๑
๒.๒ ประเภทของรูปแบบ	๑๕
๒.๓ ความหมายการบริหารจัดการ	๒๑
๒.๔ หลักการสำคัญของการบริหาร	๓๒
๒.๕ กระบวนการบริหาร	๔๐
๒.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA	๔๕
๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม	๔๘
๒.๘ การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมในวัด	๕๐
๒.๙ หลักการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรม	๕๒
๒.๑๐ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด	๕๗
๒.๑๑ หลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม	๖๔
๒.๑๒ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม	๗๔
๒.๑๓ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา	๘๖
๒.๑๔ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา	๙๔
๒.๑๕ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองเพียง ๓ แห่ง	๑๐๒
๓.๑ แสดงกลุ่มประชากร	๑๒๐
๓.๒ รายชื่อผู้สัมภาษณ์	๑๒๑
๓.๓ ผู้เชี่ยวชาญ	๑๒๒
๔.๑ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็น เกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านสถานที่	๑๓๑
๔.๒ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็น เกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านวิทยากร	๑๓๗
๔.๓ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็น เกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ	๑๔๓
๔.๔ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ	๑๕๖

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๔.๑ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่	๑๖๕
๔.๒ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากร	๑๖๘
๔.๓ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ	๑๗๑
๔.๔ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่	๑๗๒
๔.๕ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากร	๑๗๔
๔.๖ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ	๑๗๖
๔.๗ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๘๗
๔.๘ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากงานวิจัย	๑๘๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำดังต่อไปนี้

พระวินัยปิฎก				
คำย่อ	ชื่อคัมภีร์			ภาษา
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์		(ภาษาไทย)
วิ.จุ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค		(ภาษาไทย)
พระสุตตันตปิฎก				
คำย่อ	ชื่อคัมภีร์			ภาษา
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.อ. (ไทย)	= ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย	มโนรธปุรณี	ติกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย	มโนรธปุรณี	นวกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อง.ทกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.อ. (ไทย)	= อังคุตตรนิกาย	มโนรธปุรณี	ทสกนิบาตอรรถกถา	(ภาษาไทย)
อภิ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	วิภังค์		(ภาษาไทย)
อภิ.ป. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	ปัญฐาน		(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ		(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.มฺ.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสูทนี	มูลปิณณาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.มฺ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
วิสุทธิ.ฎีกา (ไทย)	= ปริมัตถมัชฌูสา		วิสุทธิมรรคมหาฎีกา	(ภาษาไทย)

ข. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า. เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑. หมายความว่าระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๐ หน้าที่ ๕๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองเป็นองค์กรภายใต้การกำกับดูแล และปกครอง โดยองค์กรมุ่งเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติการจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติฯ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันธรรมสวนะ (วันพระ) ซึ่งมีรูปแบบการบริหารมากกว่าการจัดการ ยึดระเบียบข้อบังคับของมหาเถรสมาคม¹ และสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดโดยมีการอาศัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกโดยหลักการสำคัญมุ่งสอนวิปัสสนาแก่สมาชิกในเครือข่าย และผู้สนใจทั่วไปให้ได้ผลสำเร็จคือการบรรลุธรรมผล หยุดชาติภพ หยุดการเวียนว่ายตายเกิด ในสังสารวัฏผู้เห็นทุกขจะหยุดเวียนว่ายการเวียนว่ายตายเกิดนี้ ในสังสารวัฏนี้ ยาวนานเหลือเกินเป็นความโชคดีของยุคนี้มีพระพุทธเจ้าได้อุบัติขึ้น ทรงสั่งสอนหมู่สัตว์ให้ตรัสรู้ตามเป็นผลให้หยุดการเวียนว่ายตายเกิดของตนเองได้ มิเช่นนั้นทุกชีวิตต้องเวียนว่ายในสังสารวัฏยาวนานนับกัปมิถวันความยาวนานของกัปนั้นมีกล่าวไว้ในพระสูตร ดังข้อความใน สาสปสูตรว่า สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวันวิหาร อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐีกรุงสาวัตถี ภิกษุรูปหนึ่งเขาไปทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กัปหนึ่งนานเพียงไร พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ กัปหนึ่งนานมาก บรรดาภิกษุที่ยาวนานอย่างนี้ พวกเธอท่องเที่ยวไปแล้วมิใช่หนึ่งกัป มิใช่น้อยกัป มิใช่พันกัป มิใช่แสนกัป เพราะสังสารวัฏนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายมิได้²

สัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกางกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องประกอบไว้ ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ดังนั้นผู้เห็นธรรมเป็นผู้ที่หยุดเวียนว่ายตาย เพราะเขาข้ามถึงฝั่งเสร็จแล้วผู้เห็นธรรมและผู้ถึงธรรมเป็นผู้ขัดเกลาตนเองด้วยธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้แล้ว ผู้เห็นธรรม ผู้ถึงธรรมต้องลงมือปฏิบัติธรรมด้วยตนเองจุดหมายแห่งการปฏิบัติธรรมนั้น เพียงเพื่อฝึกจิตให้รู้เท่าทันสภาพความจริงแท้ของอุปาทาน ในความหลงยึดถือรูปร่างกายและสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ อันเป็นธาตุ ๔ ว่าเป็นตัวเราของเรา ออกให้หมดสิ้น มีความตั้งใจในการปฏิบัติจริง กำหนดรู้ดูให้เท่าทันปัจจุบันขณะนั้นอยู่เสมอ และทำไป

¹คณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง, แผนยุทธศาสตร์ปฏิรูปกิจการทางพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง,

(กรุงเทพมหานคร : ชินอักษรการพิมพ์, ๒๕๖๑), หน้า ๔๕-๕๙.

²สุณีย์ มีผลกิจ, สังสารวัฏ, (กรุงเทพมหานคร : คอมฟอร์ม, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐.

เรื่อย การทำเช่นนี้เรียกว่า การฝึกสมาธิสมาธิ สมาธิตื่นหรือสมาธิในการทำงาน สมาธิเคลื่อนไหวหรือสมาธิธรรมชาติก็ได้ สุดแต่จะเรียกเอาเอง³

สภาพปัญหาและอุปสรรคสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด บุคลากร (Man) ขาดบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถในการอบรมธรรม – วิปัสสนา ขาดเทคนิควิธีในการถ่ายทอดความรู้ในการปฏิบัติ พระที่ไปอบรมเป็นพระวิปัสสนาจารย์ประจำจังหวัด ไม่ได้ออกปฏิบัติหน้าที่ ผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมมีความแตกต่างกัน งบประมาณ (Money) งบประมาณของสำนักปฏิบัติธรรมมีน้อย วัสดุอุปกรณ์อื่นๆ (Material) สถานที่ไม่เพียงพอสำหรับนักปฏิบัติ เช่น ห้องน้ำ ห้องพัก เอกสาร สื่อสารเผยแพร่ ยังไม่พร้อมเท่าที่ควรในการอบรม – เผยแผ่ ขาดการประชาสัมพันธ์ให้รับทราบที่ตั้งของสำนักปฏิบัติธรรม การจัดการ (Management) การบริหารจัดการของคณะสงฆ์แต่ละสำนัก ต่างรูปแบบทำในวัดของตน และส่วนใหญ่จะจัดกิจกรรมตรงกัน หลักสูตรยังไม่บูรณาการ ที่เอื้อต่อการนำไปปฏิบัติ⁴

ปัจจุบันมีรูปแบบการบริหารที่แตกต่างจากการที่ผู้วิจัยได้สอบถามชาวพุทธที่มาปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง พบว่า ความต้องการของผู้ปฏิบัติธรรมมีหลากหลาย เช่นต้องการทำให้สงบ ต้องการหนีความวุ่นวาย ต้องการความโชคดียมีชัย ต้องการบรรลุมรรค-ผล เป็นต้น อีกทั้งยังพบว่าวิธีปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุมรรค-ผล ของผู้ปฏิบัติธรรมนั้นมีวิธีการปฏิบัติที่หลากหลาย เช่นกัน ได้แก่ การสวดมนต์ การกำหนดลมหายใจ การเพ่งมองลูกแก้ว การปฏิบัติโดยภavanaพุทธ การปฏิบัติโดยภavanaพองหนอ-ยุบหนอ การปฏิบัติกำหนด รูป-นาม การทำใจยอมรับกับสิ่งที่พบเห็น เป็นต้น ดังนั้นการการบริหารวิปัสสนาของผู้ต้องการบรรลุมรรคผล จึงมีหลายแนวทางแยกออกไปหลายสำนัก ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความสับสนและบางสำนักมีการปฏิบัติออกนอกธรรมวินัย

การปฏิบัติธรรมวิธีการย่อยของแต่ละสำนักปฏิบัติธรรมจากประสบการณ์ของผู้วิจัยพบว่า ผู้สอนปฏิบัติธรรม แต่ละสำนักมีวิธีการที่เป็นลักษณะเอกลักษณ์เฉพาะตน แต่วิธีการโดยรวมการปฏิบัติมี ๒ ประเภท คือ ๑. ปฏิบัติแบบสมถะ ๒. ปฏิบัติแบบวิปัสสนา หากการปฏิบัติย่อยของแต่ละสำนัก อาจสร้างความสับสน ไม่แน่ใจว่า “สิ่งที่ตนปฏิบัติอยู่นั้นถูกต้องตามธรรมวินัยหรือไม่” ผู้ปฏิบัติสามารถนำหลักมหาประเทศ ๔ มาเทียบเคียงวิเคราะห์ได้ดังนี้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่าผู้มีอายุทั้งหลาย ข้าพเจ้าได้สดับมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาคเจ้าว่านี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้าน คำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นไม่ชื่นชม ไม่คัดค้านแล้วพึงเรียนบทพญัญชนะเหล่านั้นให้ดีแล้ว สอบสวนในพระสูตรเทียบเคียงในพระวินัย ถ้าสอบสวนในพระสูตรเทียบเคียงในพระวินัยลงในพระสูตรไม่ได้ เทียบเคียงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า

³สกุล นิยมทอง, **ธรรมะกับการปฏิบัติธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : ชินอักษรการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕-๕๗.

⁴วัดคลองตาลอง, **สรุปผลการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทั่วประเทศ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๗๓.

นี้ไม่ใช่คำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น⁵ กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แนวคิดเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาให้กับประชาชน ผู้สนใจปฏิบัติธรรม ทำกิจกรรมบุญมีความเอื้ออาทรต่อกัน และมีการกระทำร่วมกัน การเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ชุมชน การมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความสัมพันธ์กัน นำไปสู่เปลี่ยนแปลงและการพัฒนาการบริหารงานเชิงประสบการณ์แบบพุทธบูรณาการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง

การพัฒนากระบวนการบริหารงานเชิงประสบการณ์แบบพุทธบูรณาการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ประสานเชื่อมโยงหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์บริหารสำนักปฏิบัติธรรม มีการบูรณาการแนวคิดการบริหารเชิงพุทธกับศาสตร์สมัยใหม่เกิดเป็นกระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองเพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาให้กับประชาชน ผู้สนใจปฏิบัติธรรม และเพื่อสร้างความรู้การบริหารงาน กำหนดเป้าหมาย และมีเกณฑ์มาตรฐานเดียวกัน ตอบสนองความต้องการคณะสงฆ์และชุมชน เพื่อให้เกิดการค้นหการบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดตามบริบทประกอบด้วย ๑) สำนักปฏิบัติธรรม วัดต้นสน ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ๒) สำนักปฏิบัติธรรม วัดสระแก้ว ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง ๓) สำนักปฏิบัติธรรม วัดม่วง ตำบลหัวตะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง จะส่งผลต่อดำเนินชีวิตที่ถูกต้องของมนุษย์เพื่อใช้แก้ปัญหาและการพัฒนาชีวิตศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์เพื่อสร้างสรรค์ชีวิตและสังคม สิ่งแวดล้อมให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องเหมาะสมอันจะนำไปสู่การหมดปัญหาหรือดับทุกข์ในทุกๆ ระดับ เป้าหมายของการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ก็คือ ความเป็นอิสระจากความทุกข์หรือปัญหาทั้งปวงนั่นเอง สังขารทั้งหลายทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตมาจากส่วนประกอบต่างๆ รวมกันเข้าเป็นตัวตน เป็นอันขึ้นมาเท่านั้น การไม่ยึดติดในอัตตาเป็นความประเสริฐอย่างยิ่ง เพราะความยึดติดในตัวตนนี้ทำให้มนุษย์ต้องยึดติดผูกพันกับอัตตาตนเองมากจนทำให้เกิดความยึดมั่นและช่วงชิงเอาแต่ประโยชน์ตน เป็นผลให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนและสังคม บุคลากรผู้มีส่วนร่วม และมีความสามารถในการบริหารสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อให้งานมีความเป็นระบบมีระเบียบเรียบร้อยเป็นไปตามเป้าหมายของสำนักปฏิบัติธรรม บุคลากรในสำนักปฏิบัติธรรมมีสภาพปัญหาบุคลากรเจ้าหน้าที่ ได้แก่ ๑) ขาดบุคลากรด้านสถานที่ (๑) ขาดการดูแลรักษาความสะอาด ขาดสงบ ร่มรื่น มีเสียงรบกวนจากภายนอก อาคาร หรือศาลาปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๒) ขาดบุคลากรด้านวิทยากร ๑. พระวิปัสสนาจารย์ หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่ไม่ได้ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ไม่สามารถตอบข้อซักถามและสอบถามธรรมกัมมัฏฐานได้ไม่ความสามารถเทศนา และบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรม และวิธีปฏิบัติได้ ๒. พระภิกษุหรือบุคคลที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติ หรือบุคลิกไม่เหมาะสม ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี ๓) บุคลากรด้านการบริหารจัดการ ๑. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมขาดความเอาใจใส่การศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง ๒. การจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายเป็นระบบไม่เปิดเผย ๓. มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ไม่

⁵คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **ธรรมภาคปฏิบัติ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๖๑.

เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พักอาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม ๔. ขาดการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรม และบริเวณโดยรอบในกรณีที่มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ยังควบคุมไม่ถึง หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อมาดูแลรักษาความปลอดภัย ๕. ขาดบุคลากรผู้มีความรู้การดูแลด้านสุขอนามัย กล่าวคือ ยาสามัญไว้ประจำ หรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษากระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ว่า กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ในลักษณะของกระบวนการบริหารจัดการ และการจัดการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาประชาชนผู้รับบริการ โดยมุ่งศึกษาการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองต้นแบบการแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากสำนักปฏิบัติธรรมต้นแบบส่งผลให้เกิดการพัฒนาการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองได้อย่างไร

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา มีอะไรบ้าง

๑.๒.๓ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง

๑.๓.๒ เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยประกอบด้วย ขอบเขตด้านเนื้อหา ขอบเขตด้านตัวแปร ขอบเขตด้านประชากร ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านระยะเวลา ไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาเนื้อหา ๓ ประเด็น คือ ๑) แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรมของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร ด้านการจัดการ ๒) แนวคิดการบริหารจัดการด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA หรือที่เรียกว่าวงจรเดมมิง (Deming Cycle) หรือวงจรชูฮาร์ต (Shewhart Cycle) คือ วงจรการควบคุมคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (P : Plan) การลงมือทำ (D : Do) การตรวจสอบผล (C : Check) และการแก้ไขปรับปรุง (A : Act) ๓) แนวคิดการพัฒนาศักยภาพทางปัญญา ตามหลักปัญญา ๓ คือ ๑) สุตมยปัญญา ๒) จินตามยปัญญา ๓) ภาวนามยปัญญา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ แนวคิดการบริหารจัดการด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA หรือที่เรียกว่าวงจรเดมมิง (อังกฤษ: Deming Cycle) หรือวงจรชูฮาร์ต (Shewhart Cycle) คือ วงจรการควบคุมคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (P : Plan) การลงมือทำ (D : Do) การตรวจสอบผล (C : Check) และการแก้ไขปรับปรุง (A : Action)⁶ และแนวคิดการพัฒนาศักยภาพทางปัญญา ตามหลักปัญญา ๓ คือ ๑) สุตมยปัญญา ๒) จินตามยปัญญา ๓) ภาวนามยปัญญา⁷

ตัวแปรตาม คือ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาตามแนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรมของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร ด้านการจัดการ⁸

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๔.๓.๑ ประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดกลุ่มประชากรที่จะศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ๑) สำนักปฏิบัติธรรม วัดต้นสน ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ๒) สำนักปฏิบัติธรรม วัดม่วง ตำบลหัวตะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ๓) สำนักปฏิบัติธรรม วัดสระแก้ว ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๐,๐๐๐ คน (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑)⁹

๑.๔.๓.๒ กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบ สัตสุ่นจากประชากรผู้เข้าปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมอ่างทอง โดยประชากรจำนวน ๑๐,๐๐๐

⁶Deming, W. Edwards, **Out of the Crisis**, (MIT Center for Advanced Engineering Study,1986), pp. 16-17

⁷ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘.๒๓๑.

⁸สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๗๓.

⁹ส่วนการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา, **สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น ๙๐ สำนักประจำปี พุทธศักราช ๒๕๕๖**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๓๔-๑๑๖.

คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างของแต่ละจังหวัดตามสัดส่วนของประชากรทั้งหมด ได้กลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ได้มาจากการเปิดตารางของ Taro Yamane¹⁰ จำนวน ๓๘๕ คน เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมจึงใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๘๕ คน

๑.๔.๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษาแบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ เจ้าอาวาส พระวิปัสสนาจารย์ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ได้มาโดยการเจาะจง มีเกณฑ์คัดเลือก ๑. เป็นพระวิปัสสนาจารย์ในจังหวัดอ่างทอง ๒. มีความเชี่ยวชาญด้านวิปัสสนา ๓. เข้าร่วมกิจกรรมปฏิบัติธรรมวัดพื้นศึกษาทั้ง ๓ วัด จำนวน ๑๘ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านสถานที่

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยเลือกศึกษา สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ได้แก่ ๑) สำนักปฏิบัติธรรม วัดต้นสน ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ๒) สำนักปฏิบัติธรรม วัดม่วง ตำบลห้วยตะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ๓) สำนักปฏิบัติธรรม วัดสระแก้ว ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการทำวิจัยระหว่างเดือน ตั้งแต่ พฤศจิกายน ๒๕๖๑ – มีนาคม ๒๕๖๓ รวมระยะเวลา ๑๕ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การบริหารจัดการ หมายถึง กิจกรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองที่ผู้บริหารดำเนินการที่มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาของผู้ปฏิบัติธรรมจังหวัดอ่างทอง

การบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง หมายถึง การดำเนินงานทั้ง ๓ ด้าน นั้นได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร และด้านการบริหารจัดการ มีผลต่อการเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาของผู้ปฏิบัติธรรมจังหวัดอ่างทอง

ด้านสถานที่ หมายถึง บริเวณวัด อาคาร ที่พักสำหรับการปฏิบัติธรรม

ด้านวิทยากร หมายถึง พระวิปัสสนาจารย์ ทำหน้าที่ในการสอนกรรมฐาน ควบคุมการปฏิบัติธรรม รวมถึงบรรยายธรรมแก่ผู้ปฏิบัติธรรม

ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง การดูแล อำนวยความสะดวกให้แก่โยคีผู้ปฏิบัติธรรม

การเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา หมายถึง การใช้หลักพุทธธรรมทางด้านปัญญา ๓ หมายถึง การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมที่ทำให้ปัญญา ๓ ในพระพุทธศาสนาเจริญขึ้น อันได้แก่ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา ภาวนามยปัญญา

สุตมยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการฟังธรรม การจดจำคำสอน จนสามารถท่องจำนำไปปฏิบัติได้

¹⁰ ยุทธ ไกยวรรณ, **วิจัยการตลาด**, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒.

จินตตามยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการคิดพิจารณาตามคำสอน สามารถเข้าใจคำสอนได้อย่างลึกซึ้ง

ภาวนามยปัญญา หมายถึง ปัญญาเกิดจากการภาวนา เจริญสติ การรู้แจ้งในหลักธรรมคำสั่งสอน

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง หมายถึง สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเพื่อรองรับการเข้าไปรักษาศีลปฏิบัติธรรม บำเพ็ญจิตตภาวนาของพุทธศาสนิกชน ๓ แห่ง ๑) สำนักปฏิบัติธรรม วัดต้นสน ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง ๒) สำนักปฏิบัติธรรม วัดม่วง ตำบลหัวตะพาน อำเภวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ๓) สำนักปฏิบัติธรรม วัดสระแก้ว ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง

วงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA หมายถึง แนวคิดในการพัฒนาคุณภาพในการดำเนินงานด้วยกระบวนการ ๔ ขั้นตอน ได้แก่ Plan การวางแผน Do การลงมือปฏิบัติ Check ตรวจสอบประเมินผล Act การปรับปรุงกระบวนการ อธิบายได้ดังนี้

๑) Plan คือ กระบวนการวางแผนการดำเนินงาน ตั้งแต่การศึกษาถึงปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา เลือกปัญหาที่จะจัดการแก้ไข จัดตั้งวัตถุประสงค์ ตั้งเกณฑ์ในการประเมินผล และขั้นตอนในการดำเนินงาน รวมไปถึงงบประมาณ เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการ

๒) Do คือ การลงมือปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้ในขั้น Plan โดยเป็นการดำเนินงานตามแผนที่วางไว้อย่างเคร่งครัดและมีการควบคุม

๓) Check คือ การตรวจสอบ ตรวจสอบวัดผลจากที่ได้ลงมือปฏิบัติในขั้น Do ว่าเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในขั้น Plan หรือไม่

๔) Act คือ การปรับปรุงกระบวนการหลังจากที่ได้วัดผลในขั้น Check เพื่อนำกระบวนการดังกล่าวไปใช้เป็นหลักปฏิบัติที่จะต้องทำต่อไปหรือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงกระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

๑.๖.๓ ได้กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

๑.๖.๔ ทำให้ทราบผลการวิจัยสามารถนำไปประยุกต์กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ผู้วิจัย ได้กำหนดขอบเขตของแนวคิด ทฤษฎี หลักธรรม และข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามลำดับขั้นตอน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม
- ๒.๔ หลักปัญญา ๓
- ๒.๕ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

การพัฒนาารูปแบบเริ่มจากกระบวนการในการศึกษาหรือสำรวจข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบ นำไปสู่การพัฒนาารูปแบบที่เหมาะสม มีการวิเคราะห์รูปแบบที่ใช้ได้จริง และขั้นตอนสุดท้ายคือการสรุปและนำเสนอรูปแบบ ในงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาารูปแบบไว้ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของรูปแบบ

นักวิชาการ ได้ให้ความหมายของรูปแบบทั้งในลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน ซึ่งพอจะสรุปความหมายของรูปแบบที่นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นไว้ได้ใน ๔ ลักษณะ คือ

๑. รูปแบบ หมายถึง รูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ^๑
๒. รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างชุดของ ปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยเข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ^๒

^๑ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์, การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑-๒๓.

^๒อุทัย บุญประเสริฐ, หลักการบริหารแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๓๑.

๓. รูปแบบ หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ หรือเกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เราอยากได้กับความสามารถที่จะหาสิ่งที่ต้องการนั้นแตกต่างกันมาก เช่น เมืองในอุดมคติ^๓

๔. รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความมั่นคง (validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้ว สามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย^๔

นอกจากนี้ได้นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของรูปแบบไว้ต่างๆ ดังนี้

รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างของความสัมพันธ์ของหน่วยงานต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ดังนั้น รูปแบบจึงน่าจะมีมากกว่าหนึ่งมิติ หลายตัวแปร และตัวแปรต่างๆ มีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในเชิงความสัมพันธ์และเชิงเหตุและผล^๕

รูปแบบ คือ วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดทั้งจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์ หรือเรื่องราวต่างๆ ให้ปรากฏ โดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่างๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิ แผนผังต่อเนื่อง หรือสมการทางคณิตศาสตร์ ให้สามารถเข้าใจได้ง่าย และในขณะเดียวกันก็สามารถนำเสนอเรื่องราว หรือประเด็นต่างๆ ได้อย่างกระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ^๖

รูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น คำอธิบาย เป็นแผนผัง ไต่อะแกรมหรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบสอบคำตอบความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย^๗

รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ สามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ที่มีปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ อธิบายขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ^๘

^๓ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิพัทธ์, การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ : ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้, หน้า ๒๑-๒๓.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑-๒๓.

^๕อุทุมพร จามรมาน, “โมเดลคืออะไร”, วารสารวิชาการ, (มีนาคม ๒๕๔๑) หน้า ๒๒.

^๖เยาวดี วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔) หน้า ๒๗.

^๗ทศนา แคมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๘.

^๘บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการวิจัยโดยใช้รูปแบบ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.watpon.com/boonchom/development.pdf>. (๒๐ กันยายน ๒๕๖๑)

รูปแบบ หมายถึง กรอบความคิดทางด้านหลักการ วิธีการดำเนินงาน และเกณฑ์ต่างๆ ของระบบ ที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้^๙

ความหมายของรูปแบบจำแนกออกเป็น ๓ ความหมาย ดังนี้^{๑๐}

๑) แผนภาพหรือภาพร่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์เหมือนของจริง รูปแบบในความหมายนี้มักจะเรียกทับศัพท์ในภาษาไทยว่า “โมเดล” ได้แก่ โมเดลบ้าน โมเดลรถยนต์ โมเดลเสื้อ เป็นต้น

๒) แบบแผนความสัมพันธ์ของตัวแปร หรือสมการทางคณิตศาสตร์ที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “Mathematical Model”

๓) แผนภาพที่แสดงถึงองค์ประกอบการทำงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปแบบในความหมายนี้ บางที่เรียกกันว่าภาพย่อส่วนของทฤษฎีหรือแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น รูปแบบการสอน รูปแบบการบริหาร รูปแบบการประเมิน เป็นต้น

สรุปได้ว่า คำว่า รูปแบบ ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Model” และตรงกับคำว่า ต้นแบบ แบบแผน แบบจำลอง รูปแบบจึงมีความหมายแตกต่างกันออกไปตามแนวคิดของนักวิชาการ โดยสรุปแล้วสามารถแบ่งความหมายออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑. รูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ ๒. สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ของระหว่างชุดของ ปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ ๓. ลักษณะที่พึงปรารถนา ซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ ๔. ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำ (validity) และความน่าเชื่อถือ (reliability) แล้ว สามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรโดยวิธีการทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย

^๙วโร เฟิงส์ว็ลต์, ผศ.ดร., “การวิจัยพัฒนารูปแบบ”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๔, (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๓.

^{๑๐}รัตน์ะ บัวสนธ์, การวิจัยและพัฒนาวัตรกรรมการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คำสมัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๔.

จากความหมายของคำว่า รูปแบบ นั้น สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๑ ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ ผู้ให้ความหมายและความหมายของรูปแบบ

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิงษ์, (๒๕๔๐, หน้า ๒๑-๒๓).	รูปแบบ หมายถึง รูปแบบของจริง รูปแบบที่เป็นแบบอย่าง และแบบจำลองที่เหมือนของจริงทุกอย่างแต่มีขนาดเล็กลงหรือใหญ่ขึ้นกว่าปกติ รูปแบบ หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติหรือเกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เราอยากได้กับความสามารถที่จะหาสิ่งที่ต้องการนั้นแตกต่างกันมาก เช่น เมืองในอุดมคติ
ทศนา แคมมณี, (๒๕๔๕, หน้า ๒๒๑-๒๔๖).	รูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดงออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น คำอธิบาย เป็นแผนผัง ไต่อะแกรมหรือแผนภาพ เพื่อช่วยให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการสืบสอบคำตอบความรู้ ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย
บุญชม ศรีสะอาด, (๒๕๔๕, หน้า ๙๙).	รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ สามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ที่มีปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ อธิบายขั้นตอนขององค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ
เยาวดี วิบูลย์ศรี, (๒๕๓๖, หน้า ๒๕).	รูปแบบ คือ วิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดทั้งจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์ หรือเรื่องราวต่างๆ ให้ปรากฏ โดยใช้การสื่อสารในลักษณะต่างๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิ แผนผังต่อเนื่อง หรือสมการทางคณิตศาสตร์ ให้สามารถเข้าใจได้ง่ายและในขณะเดียวกันก็สามารถนำเสนอเรื่องราว หรือประเด็นต่างๆ ได้อย่างกระชับภายใต้หลักการอย่างมีระบบ
รัตน์ะ บัวสนธ์, (๒๕๕๒, หน้า ๑๒๔).	๑) แผนภาพหรือภาพร่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์เหมือนของจริง รูปแบบในความหมายนี้มักจะเรียกทับศัพท์ในภาษาไทยว่า “โมเดล” ได้แก่ โมเดลบ้าน โมเดลรถยนต์ โมเดลเสื้อ เป็นต้น ๒) แบบแผนความสัมพันธ์ของตัวแปรหรือสมการทางคณิตศาสตร์ที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “Mathematical Model” ๓) แผนภาพที่แสดงถึงองค์ประกอบการทำงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปแบบในความหมายนี้บางที่เรียกกันว่าภาพย่อส่วนของทฤษฎี

ตารางที่ ๒.๑ ผู้ให้ความหมายและความหมายของรูปแบบ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
วโร เฟิงส์วู้ดส์, (๒๕๕๓, หน้า ๑๐๕).	รูปแบบ หมายถึง กรอบความคิดทางด้านหลักการ วิธีการดำเนินงาน และเกณฑ์ต่างๆ ของระบบ ที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้
อุทัย บุญประเสริฐ, (๒๕๔๖, หน้า ๓๑).	รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างชุดของ ปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความ สัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยเข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ
อุทุมพร จามรมาน, (๒๕๔๑, หน้า ๒๒).	รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างของความสัมพันธ์ของหน่วยงานต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ดังนั้น รูปแบบจึงน่าจะมีมากกว่าหนึ่งมิติ หลายตัวแปร และตัวแปรต่างๆ มีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในเชิงความ สัมพันธ์และเชิงเหตุและผล

๒.๑.๒ ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบมีหลายประเภทด้วยกันซึ่งนักวิชาการด้านต่างๆ ก็ได้จัดแบ่งประเภทต่างกันไป ดังนี้

รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์นั้น ได้แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๑๑}

๑. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบเทียบกับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้นนักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับนักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

๒. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นๆ

๓. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ รูปแบบประเภทนี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

๔. Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น

^{๑๑}P.J., Keeves, Educational Research Methodology and Measurement : An International Handbook, (Oxford, England : Pergamon Press, 1988), pp. 561-565.

เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดามารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษา และระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้รูปแบบยังแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท ดังนี้^{๑๒}

๑. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

๑.๑ รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า

๑.๒ รูปแบบเสมือนจริง (Analog Model) มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการก่อนจะทำการทดลอง เครื่องบินจำลองที่บินได้ หรือเครื่องบินที่บินเป็นต้น รูปแบบชนิดนี้มีความใกล้เคียงความจริงมากกว่าแบบแรก

๒. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) จำแนกออกเป็น

๒.๑ รูปแบบข้อความ (Verbal model) หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) เป็นการใช้ข้อความปกติธรรมดาในการอธิบายโดยย่อ เช่น คำพรรณนาลักษณะงานคำอธิบายรายวิชา เป็นต้น Bertalanffy (เบอทาเลนฟี) ผู้สร้างทฤษฎีระบบกล่าวว่า การมีรูปแบบข้อความนั้นแม้บางครั้งจะเข้าใจยาก แต่ก็ยังดีกว่าไม่มีรูปแบบเสียเลย เพราะอย่างน้อยก็เป็นแนวทางในการสร้างรูปแบบประเภทอื่นต่อไป

๒.๒ รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรือรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Model) เช่น สมการ และโปรแกรมเชิงเส้น เป็นต้น

และสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ^{๑๓}

๑. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

๑.๑ รูปแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model of) เช่น รูปแบบเครื่องบินที่สร้างเหมือนจริงแต่มีขนาดเล็ก

๑.๒ รูปแบบสำหรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model for) เป็นรูปแบบจำลองที่ออกแบบไว้เพื่อเป็นต้นแบบผลิตสินค้า ต้องสร้างรูปแบบเท่าของจริงขึ้นมาก่อนแล้วจึงผลิตสินค้าตามรูปแบบนั้น

๒. รูปแบบเชิงแนวคิด (Conceptual Model) จำแนกออกเป็น

๒.๑ รูปแบบเชิงแนวคิดของสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model of) เป็นรูปแบบหรือแบบจำลองที่สร้างขึ้นโดยจำลองมาจากทฤษฎีที่มีอยู่แล้ว เช่น รูปแบบที่สร้างมาจากทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้น

๒.๒ รูปแบบเชิงแนวคิดเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model for) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาเพื่ออธิบายทฤษฎี หรือปรากฏการณ์ เช่น รูปแบบที่สร้างขึ้นจากทฤษฎีการคัดสรรตาม

^{๑๒}R.H., Smith, and Others, *Measurement : Making Organization Perform*, (New York : Macmillan, 1980), p. 461.

^{๑๓}Steiner, อังโน วาโร เฟ็งสวัสต์, ผศ.ดร., “การวิจัยพัฒนารูปแบบ”, วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ ๒, ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๓.

ธรรมชาติ เพื่อนำไปอธิบายทฤษฎีการคงอยู่ของนักเรียนในโรงเรียน เป็นต้นจากการศึกษาประเภทของรูปแบบ สรุปได้ว่าการแบ่งประเภทของรูปแบบขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการอธิบายรูปแบบนั้นๆ รูปแบบแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model or Model of) รูปแบบประเภทนี้เป็นแบบจำลองทางกายภาพ เช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

๒. รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model or Model of) เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบหรือแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน^{๑๔}

ประเภทของรูปแบบตามแนวคิดหลักการหรือทฤษฎี ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนี้ๆ สามารถแบ่งรูปแบบการสอนเอาไว้ ๔ รูปแบบ คือ

๑. Information-Processing Models เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดหลักความสามารถในการบวนการประมวลผลข้อมูลของผู้เรียนและแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒. Personal Models รูปแบบการสอนที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นกระบวนการที่แต่ละบุคคลจัดระบบปฏิบัติต่อสรรพสิ่ง (Reality) ทั้งหลาย

๓. Social Interaction Models เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

๔. Behavior Models เป็นกลุ่มของรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้ของผู้เรียนมากกว่าการพัฒนาโครงสร้างจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้^{๑๕}

สรุปได้ว่า รูปแบบมีหลายประเภทด้วยกันเป็นสิ่งที่นักวิชาการหลากหลายสาขาวิชาคิดและสร้างขึ้นแตกต่างกันออกไป เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แก่ Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียง Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อ Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์ Causal Model เป็นรูปแบบที่นำเอาตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผล เป็นต้น

จากประเภทของรูปแบบ สามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๒ ดังนี้

^{๑๔}Steiner, Lars, “Organizational Dilemmas as Barriers to Learning”, อ้างใน บุญจิต ชำนิ ศาสตร์, “การพัฒนารูปแบบการบริหารวิชาการในการจัดการศึกษาปฐมวัย ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓.

^{๑๕}Joyce and Well, อ้างใน เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๕.

ตารางที่ ๒.๒ ประเภทของรูปแบบ

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
P.J., Keeves, (1988, pp. 561-565).	๑. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปมัยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม ๒. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นๆ ๓. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์ เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ ๔. Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic
R.H., Smith, (1980, pp. 461).	๑. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น ๑.๑ รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) ๑.๒ รูปแบบเสมือนจริง (Analog Model) ๒. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) จำแนกออกเป็น ๒.๑ รูปแบบข้อความ (Verbal model) ๒.๒ รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model)
Steiner, (2553, p. 3).	๑. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น ๑.๑ รูปแบบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model of) ๑.๒ รูปแบบสำหรับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Model for) ๒. รูปแบบเชิงแนวคิด (Conceptual Model) จำแนกออกเป็น ๒.๑ รูปแบบเชิงแนวคิดของสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model of) ๒.๒ รูปแบบเชิงแนวคิดเพื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด (Conceptual Model for)
Steiner, Lars., (1998, p. 148).	๑. รูปแบบเชิงปฏิบัติ (Practical Model or Model of) ๒. รูปแบบเชิงทฤษฎี (Theoretical Model or Model of)

ตารางที่ ๒.๒ ประเภทของรูปแบบ (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Joyce and Well, (1980 : 219).	๑. Information-Processing Models เป็นรูปแบบการสอนที่ยึดการประมวลข้อมูลของผู้เรียนและข้อมูลให้มีประสิทธิภาพ ๒. Personal Models รูปแบบการสอนปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย ๓. Social Interaction Models เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม ๔. Behavior Models เป็นกลุ่มของรูปแบบการสอนที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

๒.๒.๑ ความหมายการบริหารจัดการ

การบริหาร (Administration) หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยการ (Direct) การบริหารมีความสัมพันธ์หรือมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” ซึ่งหมายถึง การรับใช้หรือผู้รับใช้ หรือผู้รับใช้รัฐ คือ รัฐมนตรี การบริหาร หมายถึง ศิลปะแห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ซึ่งนักบริหารมีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กร อำนวยการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ หน้าที่ของนักบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) และการควบคุม (Controlling) แม้ว่าหน้าที่ของนักบริหารทั้ง ๕ ประการจะถูกกำหนดโดยวิชาการสมัยใหม่ก็ตาม แต่เมื่อก่อนทางปฏิบัติแล้วคนไทยเราก็บริหารแบบนั้นมานานแล้วหน้าที่ของนักบริหารปรากฏชัดเจนในการปฏิบัติขององค์การตั้งแต่สมัยโบราณ การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เมื่อว่าตามคำนิยามนี้ การบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีขึ้นเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่ พระปัญจวัคคีย์ ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาอย่างนี้ พระพุทธเจ้าก็ต้องบริหาร คณะสงฆ์^{๑๖} คำว่า “การบริหาร” มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน “Administatrar” หมายถึง ช่วยเหลือ (Assist) หรืออำนวยการ (Direct) การบริหารหลายๆ ความหมายอาจสัมพันธ์ใกล้เคียงกับคำว่า “Minister” หมายถึง การรับใช้ หรือ ผู้รับใช้ ความหมายดั้งเดิมของคำว่า Administer อาจกล่าวโดยย่อๆ ว่าเป็นการติดตามดูแลสิ่งต่างๆ และจากากัดความง่ายๆ ที่ทันสมัยคือ “การทำงานให้สำเร็จ” สำหรับ “การจัดการ” มักใช้ในแวดวงธุรกิจเอกชนซึ่งมุ่งแสวงหากำไร เป็นเป้าหมายหลัก ส่วนผลที่พึงตกแก่สาธารณะ (Public) ถือเป็นเป้าหมายรองหรือผลพลอยได้ อย่างไรก็ตามการบริหารภาครัฐในระยะ

^{๑๖}พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *คุณธรรมและพุทธวิธีการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรมและโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๒-๕.

ต่อมาก็เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การให้สัมปทานโทรศัพท์ การสื่อสารต่างๆ และภาคธุรกิจเอกชนก็ได้เข้าไปรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้นในลักษณะการคืนกำไรให้แก่สังคม เป็นต้น^{๑๗}

ผู้บริหรงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคล และรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหรงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์การ^{๑๘} การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ การตระหนัก ความสามารถ ความต้องการ ความถนัด และความมุ่งหวังด้านความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์การควบคู่ไปด้วย องค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๙} การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการทำงานกับคนและโดยอาศัยคนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง^{๒๐} การบริหาร คือ งานของหัวหน้า หรือผู้นำที่จะต้องกระทำ เพื่อให้กลุ่มต่างๆ ที่มีคนหมู่มากมาอยู่ร่วมกัน และร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จผลโดยได้ประสิทธิภาพ^{๒๑} การบริหาร หมายถึง การเสริมพลัง อำนาจในการตัดสินใจ (Empowerment) การรื้อปรับระบบ (Reengineering) การบริหารงานเชิงคุณภาพ เบ็ดเสร็จ/โดยรวม (Total Quality Management) และการปรับลดขนาดองค์การ (Downsizing) โดยผู้บริหรจะต้องทำหน้าที่การจัดองค์การ (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การวางแผน (Planning) และการควบคุม (Controlling)^{๒๒}

การบริหาร คือ กลุ่มของกิจกรรม ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การสั่งการหรือการชี้นำ (Directing/Leading) และการควบคุม (Controlling) ซึ่งจะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับทรัพยากรขององค์การ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และด้วยจุดมุ่งหมายสำคัญในการบรรลุความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลครบถ้วน^{๒๓} การบริหาร คือ การที่ผู้บริหรวางแผน จัดองค์การ การนำ และควบคุมการทำงานให้บรรลุ

^{๑๗}พิริสิทธิ์ คำนวนศิลป์, การบริหารจัดการโครงการพัฒนาสังคมแบบก้าวหน้า, (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๑๘}พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี), คนสำราญงานสำเร็จ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

^{๑๙}พะยอม วงศ์สารศรี, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๒), หน้า ๓๖.

^{๒๐}เสนาะ ดิเียว, หลักการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๓.

^{๒๑}ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : วีอินเตอร์พริ้น, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๒๒}จุฑา เทียนไทย, การจัดการมุมมองนักบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : แมครอดฮิล, ๒๕๔๘), หน้า ๔.

^{๒๓}สุรัสวดี ราชกุลชัย, การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔.

วัตถุประสงค์ขององค์การ^{๒๔} การบริหาร หมายถึง การงานบริหารทุกอย่างที่จำเป็นต้องกระทำ โดยมีหลักเกณฑ์ซึ่งกำหนดจากการวิเคราะห์ศึกษาโดยรอบคอบ ทั้งนี้เพื่อให้มีวิธีที่ดีที่สุดในอันที่จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิตมากยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์สำหรับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง^{๒๕}

การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยปัจจัยทั้งหลาย ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของเป็นอุปกรณ์การบริหาร^{๒๖} การบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงานแต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้หลักการและทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๒๗} การบริหาร หมายถึง กระบวนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การโดยอาศัยบุคคลและทรัพยากรอื่น^{๒๘} นอกจากนี้การบริหาร ยังหมายถึง การทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยมีหลักการดังนี้ ๑) ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด ๒) ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน ๓) ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน^{๒๙} การบริหาร คือ กิจกรรมต่างๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายๆอย่างร่วมกันโดยประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด และวัตถุประสงค์นั้นๆต้องตรงกันในหมู่บุคคลผู้ร่วมกระทำ^{๓๐} การบริหาร (Administration) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานขององค์การ เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะชี้ให้เห็นความสำเร็จ หรือความล้มเหลว ความมีประสิทธิภาพหรือความไร้ประสิทธิภาพของหน่วยงาน การบริหารเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม ความก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ การบริหารเป็นมรรคที่สำคัญจะนำไปสู่ความก้าวหน้าการบริหาร

^{๒๔}Dessler, G., **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, (Florida : UG/GGS Information Services, 2011), p. 3.

^{๒๕}Taylor, F.W, **The Principles of Scientific Management**, (New York : Harper, 2002), p. 27.

^{๒๖}Koontz, H, **Management : A Global Perspective**, (Heinz Weihrich : Mcgraw-Hill, 1993), p. 146.

^{๒๗}จันทรานี สงวนนาม, เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๒๘}Samuel C. Certo, **Modern Management : Diversity, Quality, Ethics and Global Environment**, 6th ed., (Boston : Allyn and Bacon, Inc., 1994), p. 6.

^{๒๙}ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร, **สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง**, (กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓๖.

^{๓๐}บรรจบ เนียมมณี, **หลักการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓), หน้า ๒๖๑.

เป็นลักษณะการทำงานร่วมกันของกลุ่มบุคคลในองค์การซึ่งมีการวินิจฉัยสั่งการ นักบริหารจะต้องคำนึงถึงปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่างๆ การวินิจฉัยสั่งการเป็นเครื่องแสดงให้ทราบถึงความสามารถของนักบริหาร และความเจริญเติบโตของการบริหารชีวิตประจำวันของมนุษย์ไม่ว่าในครอบครัวหรือองค์การโดยย่อมเกี่ยวข้องกับการบริหารอยู่เสมอ ดังนั้น การบริหารจึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจและจำเป็นต่อการที่จะดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบแก่ส่วนรวม เพราะการบริหารเป็นเรื่องของการนำเอากฎหมายและนโยบายต่างๆ ไปปฏิบัติให้เกิดผลอย่างมีประสิทธิภาพตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้^{๓๑} การนำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ (Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ผู้บริหาร ในการใช้ศาสตร์ และศิลป์นำเอาทรัพยากรการศึกษา (Administration Resource) มาประกอบการตามกระบวนการบริหาร (Process of Administration) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๒} การบริหาร หมายถึงกระบวนการนำเอาการตัดสินใจ และ นโยบายไปปฏิบัติ ส่วนการบริหารรัฐกิจนั้น หมายถึง เกี่ยวข้องกับการนำเอานโยบายสาธารณะปฏิบัติ^{๓๓} การบริหาร (Administration) จึงหมายถึงการกำหนดแนวทางหรือนโยบาย การสั่งการการอำนวยการ การสนับสนุน การตรวจสอบให้ผู้ปฏิบัติสามารถดำเนินงานให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ^{๓๔} การบริหาร หมายถึง การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ ในการดำเนินงาน นอกจากนี้ยังความหมายของการบริหารที่กล่าวกระบวนการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร^{๓๕} การบริหาร (Administration) จะใช้ในการบริหารระดับสูงโดยเน้นที่การ กำหนดนโยบายที่สำคัญ และกำหนดแผนของผู้บริหารระดับสูง เป็นค่านิยมใช้ในการบริหารรัฐกิจ (Public Administration) หรือ ใช้ในหน่วยงานราชการ และคำว่า “ผู้บริหาร” (Administrator) จึง หมายถึง ผู้บริหารที่ทำงานอยู่ในองค์กรของรัฐ หรือองค์กรที่ไม่มุ่งหวังกำไร ส่วนการจัดการ^{๓๖} ความหมายของการบริหารเป็นเรื่องของการใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้การบริหารเป็น เรื่องของกระบวนการผสมผสานหรือการประสานงาน เพื่อดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ ของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งสรุปความได้ ๕ ประการ ดังนี้ (๑) การบริหารเป็นกระบวนการ (๒) การบริหารเป็นเรื่องขององค์การที่เกี่ยวข้องกับคน (๓) การบริหารที่มี

^{๓๑}พิทยา บวรวัฒนา, การบริหารเชิงบูรณาการ, (นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

^{๓๒}ธีระรัตน์ กิจจารักษ์, เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา, (เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๓๓}ติน ปรัชญพฤทธิ์, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๓๔}มัลลิกา ดันสอน, การจัดการยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๐.

^{๓๕}สุธี สุทธิสมบุรณ์, หลักการบริหารเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๓๖}ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, ธุรกิจทั่วไป:ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทดวงกมลสมัย จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

ประสิทธิภาพ ทำให้ได้รับผลลัพธ์ที่ต้องการและมีการตัดสินใจ ที่ถูกต้อง (๔) การบริหารที่มีประสิทธิภาพ ทำให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด (๕) การบริหารทำให้มุ่งเน้นลงไปที่กิจกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมาย^{๓๗}

สรุปได้ว่าการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการที่ใช้ความรู้ ทักษะ เทคนิค วิธีการและทรัพยากรอย่างเหมาะสม ซึ่งเกี่ยวกับคนโดยอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ ผสมผสานและ ประสานงาน มีการตรวจสอบการปฏิบัติงาน เพื่อดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุด

^{๓๗}Carlisle, Howard M, **Management : Concepts and Situation**, (Chicago : Science Research Associates, 1976), p. 126.

ตารางที่ ๒.๓ ความหมายการบริหารจัดการ

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), (๒๕๓๕, หน้า ๒-๕).	หน้าที่ของนักบริหาร มีอยู่ ๕ ประการ คือ การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organizing) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) การอำนวยการ (Directing) การควบคุม (Controlling)
พระมหาอุทัย (ว. วชิรเมธี), (๒๕๕๐, หน้า ๒๕-๓๒).	ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้อง มีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการ สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้
พะยอม วงศ์สารศรี, (๒๕๕๒, หน้า ๓๖).	การบริหาร หมายถึง กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะ และกลยุทธ์ต่างๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่างๆ โดย อาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์การ
เสนาะ ตีเยาว์, (๒๕๕๑, หน้า ๓).	การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการทำงานกับ คนและโดยอาศัยคน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของ องค์การภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง
ธงชัย สันติวงษ์, (๒๕๕๐, หน้า ๑๘).	การบริหาร คือ งานของหัวหน้าหรือผู้นำที่จะต้อง กระทำ เพื่อให้กลุ่มต่างๆ ที่มีคนหมู่มากมาอยู่รวมกัน และร่วมกันทำงาน
จุฑา เทียนไทย, (๒๕๔๘, หน้า ๔).	การบริหาร หมายถึง การเสริมพลัง อำนาจในการ ตัดสินใจ (Empowerment) การรี้อปรับระบบ (Reengineering) การบริหารงานเชิงคุณภาพ เบ็ดเสร็จโดยรวม (Total Quality Management) และการปรับลดขนาดองค์การ (Downsizing) ผู้บริหารต้องทำหน้าที่การจัดองค์การ (Organizing) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) การวางแผน (Planning) การควบคุม (Controlling)

๒.๒.๒ หลักการและความสำคัญของการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการถือเป็นสิ่งที่สำคัญ ที่ทุกๆ องค์การจำเป็นต้องบริหารให้เกิดผลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ ซึ่งจะทำให้การบริหารดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีนักวิชาการหรือแหล่งข้อมูลหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การบริหารมีหลักการสำคัญ ดังนี้ ๑. มีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในการบริหารองค์การ ผู้บริหารจะต้องกำหนดทิศทางหรือวัตถุประสงค์ของการทำงานไว้ชัดเจน ๒. มีปัจจัยในการบริหาร โดยทั่วไปแล้วปัจจัยในการบริหารที่เป็นพื้นฐานมี ๕ ประการ คือ คน (Men) เงิน (Money) วัสดุ (Material) เทคนิควิธี (Method) เครื่องจักร (Machine) อย่างไรก็ตามปัจจัยพื้นฐานของการบริหาร ๕ ประการที่กล่าวมานี้ อาจจะยังไม่เป็นการเพียงพอ ยิ่งโดยเฉพาะในสภาพสังคมปัจจุบันมีการแข่งขันรุนแรงทุกด้าน เช่น ธุรกิจการค้า ระบบการผลิต ตลอดทั้งทางด้านการศึกษา ปัจจัยการบริหารอาจจะมีปัจจัยอื่นนอกเหนือจาก ๕ ประการ ที่กล่าวมา เช่น การตลาด และอื่นๆ เป็นต้น ๓. ลักษณะของการบริหาร การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ผู้บริหารจะต้องนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์การ จนมีคำกล่าวที่ว่า “ที่ใดมีผู้นำที่ดี ที่นั่นก็จะมีความสำเร็จ”^{๓๘} หลักการบริหารจัดการว่า หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของ และหน่วยงาน โดยครอบคลุมเรื่องต่างๆ เช่น การบริหารคน (Man) การบริหารเงิน (Money) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Material) การบริหารงานทั่วไป (Management) และการบริหารจริยธรรม (Morality) เช่นนี้ เป็นการนำปัจจัยที่มีส่วนสำคัญต่อการบริหารที่เรียกว่า ๕ M แต่ละตัวมาเป็นแนวทางในการให้ความหมายและการบริหารงานต้องมีลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการ คือ การบริหารต้องมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่ง การบริหารต้องเป็นงานร่วมกันของบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป การบริหารต้องมีลักษณะเป็นการดำเนินการที่เป็นกระบวนการ การบริหารต้องใช้ทรัพยากรบริหารเป็นปัจจัยพื้นฐาน^{๓๙} การบริหารงานไม่ว่าจะเป็นรูปแบบผู้นำโครงสร้างระบบราชการและหน้าที่ของผู้บริหารในองค์การแห่งหนึ่งสามารถนำมาประยุกต์ไปใช้กับองค์การ เรียกว่า วิธีที่ดีที่สุด (One best way) อย่างไรก็ตามผู้บริหารในแต่ละองค์การจะเผชิญกับสถานการณ์เฉพาะที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ไม่มีหลักสากลใดที่สามารถใช้ได้กับทุกปัญหา ผู้บริหารต้องศึกษาการบริหาร โดยมีประสบการณ์จากกรณีศึกษา (case study) จำนวนมาก และวิเคราะห์ว่าวิธีการใดที่สามารถใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ^{๔๐} สำหรับบิดาแห่งการบริหารกล่าวถึงหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑. ต้องมีการคิดค้น และกำหนดวิธีที่ดีที่สุด (One 6 W) สำหรับงานแต่ละอย่าง คือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ มาตรฐานของงานจะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด ๒. ต้องมีคัดเลือกและ

^{๓๘} ยุทธ กัยวรรณ, การบริหารการผลิต, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙.

^{๓๙} วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารจัดการ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : ทรัพย์เพิ่มการพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๓๗.

^{๔๐} สมยศ นาวิการ, การบริหารกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๕๑), หน้า ๔๙.

พัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ ๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีการใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลผลิตสูงขึ้น ๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหาร และคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นหน้าที่ของคนงานเท่านั้น จากหลักการดังกล่าว พบว่าวิธีการต่างๆ ล้วนแต่เป็นวิธีการที่มีหลักเกณฑ์ตามหลักวิทยาศาสตร์ ทำให้เกิดทฤษฎีการบริหารขึ้นมาและได้เสนอแนะว่า ผู้บริหารต้องมีบทบาทเป็นจุดกลางของปัญหาและความสำเร็จของกลุ่มที่จะต้องรับผิดชอบนำเอาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพของกลุ่มมาคิดวิเคราะห์และปรับปรุงหาทางออกให้ได้เป็นผลดีที่สุดสำหรับกลุ่ม ให้ดีขึ้นและมากขึ้นเรื่อยๆ^{๕๐} การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๕๑} การบริหารเชิงกลยุทธ์หมายถึงการตัดสินใจและการบริหารที่มีผลกระทบต่อผลการดำเนินงานระยะยาวขององค์การประกอบการกำหนดกลยุทธ์และการควบคุมกลยุทธ์จะมุ่งตรวจสอบประเมินโอกาสและอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายนอกและมุ่งตรวจสอบประเมินจุดอ่อนและจุดแข็งอุปสรรคภายในสภาพแวดล้อมภายในบริษัท^{๕๒}

นอกจากนี้ยังมีนิยามวิชาการหรือแหล่งข้อมูลกล่าวถึงหลักสำคัญของการบริหาร ๕ ลักษณะ คือ ๑. การบริหารเป็นการทำงานกับคนและโดยอาศัยคน หมายความว่า การบริหารเป็นกระบวนการทางสังคม คือ อาศัยกลุ่มคนที่ร่วมกันทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมายขององค์การ ผู้บริหารจะต้องรับผิดชอบให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของบุคคลอื่น มิฉะนั้นจะทำงานไม่สำเร็จ สาเหตุสำคัญของการบริหารในข้อนี้แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องมีสิ่งต่างๆ เหล่านี้ คือ มีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่ดี มีความเป็นผู้นำและสามารถทำงานเป็นทีมได้ มีความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้ หากมีการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ และมีความสามารถทำให้งานบรรลุเป้าหมายได้ ๒. การบริหารทำให้งานบรรลุเป้าหมายขององค์การเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ขององค์การต้องอาศัยความร่วมมือกันของคนทุกคนจึงจะทำให้สำเร็จลงได้ เป้าหมายเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้บริหารจะต้องทำให้บรรลุได้นั้นจะต้องมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ คือ เป้าหมายต้องสูงแล้วสามารถทำให้สำเร็จ เป้าหมายสูงเกินไปก็ทำให้สำเร็จไม่ได้ เป้าหมายต่ำไปก็ไม่ท้าทายไม่มีคุณค่า ประการที่สอง การจะไปถึงเป้าหมายจะต้องมีระบบงาน ที่ดีมีแผนงานที่มีประสิทธิภาพ

^{๕๐}ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : วิอินเตอร์พรีน, ๒๕๕๐), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๕๑}สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสิโยภุชญ์, **หลักการบริหารเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๕๒}สมยศ นาวิการ, **การบริหารเชิงกลยุทธ์**, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒.

ประการสุดท้าย จะต้องระบุเวลาที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายนั้น ๓. การบริหารเป็นการสมดุลระหว่าง ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ คำว่าประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานบรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ส่วนคำว่า ประสิทธิภาพ หมายความว่า ทำงานโดยใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด การทำงานให้สำเร็จอย่างเดียวยังไม่พอแต่จะต้องคำนึงถึงค่าใช้จ่ายที่ประหยัดอีกด้วย การทำให้ได้ทั้งสอง อย่าง คือ งานบรรลุผลตามที่ต้องการและการใช้ทรัพยากรต่ำสุดจึงเป็นความสมดุลระหว่าง ประสิทธิภาพและประสิทธิภาพ ๔. การบริหารเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ สูงสุด เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่าเราอาศัยในโลกที่มีทรัพยากรจำกัด การใช้ทรัพยากรต่างๆ จึงต้อง ตระหนัก ๒ ข้อใหญ่ๆ คือ เมื่อใช้ทรัพยากรใดไปแล้วทรัพยากรนั้นจะหมดสิ้นไปไม่สามารถกลับคืนมา ใหม่ได้ และจะต้องเลือกใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมอย่าให้เกิดสิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ ดังนั้นการ บริหารกับเศรษฐศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด เศรษฐศาสตร์เป็นการศึกษาถึงการกระจายการ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างไร ส่วนผู้บริหารในองค์กรจะต้องผลิตสินค้าและบริหารให้เกิด ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ๕. การบริหารจะต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้บริหารที่ประสบความสำเร็จจะต้องสามารถคาดคะเนเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้อง และ สามารถปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงนั้น^{๔๔} สำหรับการบริหาร เป็นกระบวนการของการ วางแผน การจัดองค์การและสั่งการควบคุมกำกับ ความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ การบริหาร คือ การจัดการ ทรัพยากรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเพื่อตอบสนองความต้องการของบุคคล องค์กร หรือ ประเทศ หรือการจัดการเพื่อผลกำไรของทุกคนในองค์กร^{๔๕}

ลักษณะที่สำคัญของการบริหารมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการดังนี้ (๑) การบริหารเป็น กิจกรรมอย่างหนึ่ง มิใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ถ้าจะกล่าวถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่ บริหารนั้นก็เรียกว่าผู้บริหาร (๒) การบริหารงานที่จุดหมายทั้งนี้หมายความว่า ในการบริหารงานนั้น จำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายไว้ก่อน ไม่ว่าจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ก็ ตามส่วนการบริหารนั้นจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมาย (๓) การบริหารเป็น แนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายใน และภายนอกองค์กรดังเช่นถ้าผู้บริหารต้องการจะปรับปรุง วิธีปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็อาจได้โดยการจัดหาเครื่องจักรเครื่องมืออันทันสมัยมาใช้ จัดการฝึกอบรมคนงานให้มีความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กรและปฏิบัติงานด้วย ตัวอย่างผลกระทบต่องานภายนอกเป็นต้นว่า ถ้าองค์กรนั้นๆ มีนโยบายที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น ส่งเสริมการศึกษาในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษาหรือบริจาคเงินก่อสร้างโรงเรียนก็นับว่าองค์กรนั้น มีส่วนช่วยพัฒนาสังคมภายในองค์กรหรือองค์กรบางแห่งอาจไม่นำพาต่อความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่ง องค์กรของตนก่อขึ้นเช่น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการบริหารอันมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และ สิ่งแวดล้อม (๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคนธุรกิจก่อตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการ ให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยกลุ่มคน มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียง

^{๔๔}เสนาะ ตีเยาว์, **หลักการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๑-๒.

^{๔๕}บุญทัน ดอกไธสง, **การจัดองค์การ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

บุคคลเดียวเท่านั้นทั้งนี้ เพราะว่าคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัด ทั้งด้านกาลังกาย กาลังสมองและเวลา จึงจำต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกัน (๕) การบริหารจะได้รับความสำเร็จด้วยดี ด้วยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่นๆ นอกเหนือไปจากเจ้าของธุรกิจ ทั้งนี้เนื่องจากบรรดาเจ้าของ เช่น ผู้ถือหุ้นอาจไม่มีเวลาหรือความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารให้มาบริหารในองค์กร (๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้โดยการใช้ความรู้ความชำนาญและการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะจึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการบริหารเป็นวิชาชีพอย่างหนึ่งผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารสูงสุดไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติโดยตรง แต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการบริหาร อันได้แก่การวางแผน การจัดองค์การ ฯลฯ (๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สิ่งที่แสดงให้เห็นว่า การบริหารดำเนินไปอย่างไร ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั้น ก็คือ ผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการบริหาร (๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเองโดยทั่วไปแล้ว (ยกเว้นองค์กรขนาดเล็ก) คณะผู้บริหารมักจะเป็นกลุ่มบุคคลอื่นๆ ที่มีความสามารถทางการบริหารทำหน้าที่ในนามของเจ้าของธุรกิจ^{๔๖} การบริหารอย่างเป็นระบบ และการวางแผน เป็นการบริหารเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด และทำให้งานดำเนินไปอย่างราบรื่น บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ด้วยความร่วมมือของกลุ่มบุคคล และยังเสนอว่า การบริหารและการจัดการนั้นบางครั้งอาจให้แทนกันได้เนื่องจากเป็นกิจกรรมที่หวังผลขั้นสุดท้ายอย่างเดียวกัน คือ ความสำเร็จของงาน การบริหารใช้มากในการบริหารรัฐ ส่วนการจัดการใช้มากในทางธุรกิจหรืออาจกล่าวว่า การบริหารมุ่งเน้นที่การกำหนดนโยบายและการวางแผนส่วน การจัดการเป็นการนำนโยบายและแผนไปดำเนินให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้^{๔๗}

นอกจากนี้องค์ประกอบของการบริหารที่สำคัญและมีความจำเป็นต่อองค์การดังนี้

๑. วัตถุประสงค์ที่แน่นอน กล่าวคือ จะต้องรู้ว่า จะดำเนินการไปทำไม เพื่ออะไรและต้องการอะไรจากการดำเนินการ เช่น ต้องมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการหรือในการผลิตต้องรู้ว่า จะผลิตเพื่อใคร ต้องการผลตอบแทนเช่นใด ถ้าหาไม่มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์แล้วก็ไม่มีความหมายที่จะบริหารการดำเนินงานต่างๆ จะไม่มีผลสำเร็จเพราะไม่มีเป้าหมายกำหนดไว้แน่นอน

๒. ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ วัตถุและเครื่องใช้เพื่อประกอบการดำเนินงานรวมไปถึงความสามารถในการจัดการ ทรัพยากรในการบริหาร ได้แก่ 4M คือ มนุษย์ (Man) เงิน (Money) วัสดุอุปกรณ์ (Material) และความสามารถในการจัดการ (Management) หรือ 6M ที่มีเครื่องจักร (Machine) และตลาด (Market) เพิ่มเข้ามาซึ่งในปัจจุบันมีความจำเป็นมากขึ้น

๓. มีการประสานงานระหว่างกันหรือเรียกได้ว่ามีปฏิริยาระหว่างกัน กล่าวคือเป้าหมายและวัตถุประสงค์รวมทั้งทรัพยากรในการบริหารทั้ง 4M หรือ 6M ดังกล่าว จะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและเกิดปฏิริยาระหว่างกัน หรือกล่าวได้ว่าจะต้องมีระบบของการทำงานร่วมกันและที่เกิดขึ้น

^{๔๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๔๗}ทองหล่อ เดชไทย, หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๕.

จริงๆ ด้วย การนำปัจจัยทั้งหลายเบื้องต้นมาไว้ร่วมกันแล้วไม่เกิดปฏิกิริยาระหว่างกัน ไม่เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างกัน การบริหารก็จะไม่เกิดขึ้น

๔. ประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในการบริหารงานนั้นสิ่งที่วัดผลสำเร็จของงานว่าบรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ขององค์การก็คือ ประสิทธิภาพขององค์การ หมายถึงความสามารถขององค์การ ในอันที่จะบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การในการใช้ทรัพยากรขององค์การที่มีอยู่ระยะสั้น โดยเปรียบเทียบกับปัจจัยนำเข้าและค่าใช้จ่ายกับปัจจัยนำออกและรายได้ขององค์การ^{๔๘}

หลักการบริหาร ซึ่งมีหลักทั่วไปที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร ๑๔ ข้อ คือ ๑) หลักการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ (Authority and responsibility) ๒) หลักของการมีผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว (Unity of command) ๓) หลักการมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน (Unity of direction) ๔) หลักการดำรงไว้ซึ่งสายงาน (Scalar of chain) ๕) หลักการแบ่งงานกันทำ (Division of work, or specialization) ๖) หลักเกี่ยวกับระเบียบวินัย (Discipline) ๗) หลักของการถือประโยชน์ส่วนบุคคลรองจากประโยชน์ส่วนร่วม (Subordination of individual to general interest) ๘) หลักของการให้ผลตอบแทน (Remuneration) ๙) หลักของการรวมอำนาจไว้ส่วนกลาง (Centralization) ๑๐) หลักของการมีระเบียบเรียบร้อย (Order) ๑๑) หลักของความเสมอภาค (Equity) ๑๒) หลักของการมีเสถียรภาพของการว่าจ้างทำงาน (Stability of tenure) ๑๓) หลักของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ (Initiative) ๑๔) หลักของความสามัคคี (Esprit de corps)^{๔๙}

หลักการบริหารที่มีประสิทธิภาพ เป็นอีกหลักการหนึ่งในการบริหาร ซึ่ง มอร์ เพตต์ ได้นำเสนอหลักการไว้ดังนี้ ๑) การบริหารที่มีผู้บริหารเพียงคนเดียวในองค์การ (Division of Labor) ๒) มีการกำหนดมาตรฐานทำงานที่ชัดเจน (Standardization) ๓) มีเอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of Command) ๔) มีการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบให้แก่ผู้ร่วมงาน (Delegation of Authority and Responsibility) ๕) มีการแบ่งฝ่ายงานและบุคลากรผู้รับผิดชอบให้แก่ผู้ร่วมงานให้เฉพาะเจาะจงขึ้น (Division of Labor) ๖) มีการกำหนดระยะเวลาควบคุมงานที่ชัดเจน (Span of Control) ๗) มีความสม่ำเสมอ (Stability) ๘) เปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ในองค์การได้ (Flexibility) ๙) สามารถทำให้คนในองค์การเกิดความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัย (Security) ๑๐) มีการยอมรับนโยบายส่วนบุคคลที่มีความสามารถ (Personnel Policy) ๑๑) การประเมินผลการปฏิบัติงาน ทั้งส่วนบุคคลและองค์การ (Evaluation)^{๕๐}

ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การบริหารที่มีประสิทธิภาพบรรลุผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพก็คือ บทบาทและสมรรถภาพของผู้บริหาร มีดังนี้ ๑) เป็นผู้กำหนดทิศทางการบริหาร (Direction Setter) เช่น รู้เทคนิคต่างๆ ของการบริหาร เช่น PPBS, MBO, QCC เป็นต้น ๒) มีความสามารถกระตุ้นคน (Leader Catalyst) ๓) ต้องเป็นนักวางแผน (Planner) ๔) ต้องเป็นผู้มีความสามารถในการตัดสินใจ (Decision Maker) ๕) ต้องมีความสามารถในการจัดองค์การ (Organizer) ๖) ต้องเป็นผู้ก่อให้เกิด

^{๔๘}สมคิด บางโม, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๖๒-๖๓.

^{๔๙}Henri Fayol, *Industrial and General Administration*, (New York : Mc-Graw Hill, 1930), p. 17-18.

^{๕๐}Morphet, Edgar L. and others, *Educational Organization and Administrator*, Anded, (New Jersey : Prentice -Hall, 1967), p. 23.

ความเปลี่ยนแปลง (Change Manager) ๗) ต้องเป็นผู้ให้ความร่วมมือ (Coordinator) ๘) ต้องเป็นผู้ติดต่อสื่อสารที่ดี (Communicator) ๙) ต้องเป็นผู้แก้ปัญหาขัดแย้งในองค์กรได้ (Conflict Manager) ๑๐) ต้องสามารถบริหารปัญหาต่างๆ ได้ (Problem Manager) ๑๑) ต้องรู้จักวิเคราะห์และจัดระบบงาน (System Manager) ๑๒) ต้องมีความสามารถในด้านวิชาการทั้งการเรียนและการสอน (Instructional Manager) ๑๓) ต้องมีความสามารถในการบริหารบุคคล (Personnel Manager) ๑๔) ต้องมีความสามารถในการบริหารทรัพยากร (Resource Manager) ๑๕) ต้องมีความสามารถในการประเมินผลงาน (Appraiser) ๑๖) ต้องมีความสามารถในการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) ๑๗) ต้องสามารถเป็นผู้นำในสังคมได้ (Ceremonial Head)

ระบบการจัดการด้านปัจจัยในการบริหารงาน (CHAKRITS 5M : Social Development Component) ระบุว่า การที่นักจัดการพัฒนาสังคมไม่ว่าจะปฏิบัติอยู่ในระดับใด จะสามารถนำเอา นโยบายของฝ่ายการเมือง นโยบายหรือคำสั่งของผู้บังคับบัญชาไปปฏิบัติจัดทำให้เกิดผลสำเร็จได้เป็นอย่างดีนั้น นอกเหนือจากที่เขาผู้นั้นจะต้องมีความสานึกถึงสังคมและประชาชนกลุ่มเป้าหมายที่ตนเองถูกวางตัว หรืออาสาเข้าในความรับผิดชอบในการสร้างผลประโยชน์แล้ว นักจัดการผู้นั้นยังจำเป็นต้องมีความรู้และความสามารถที่จะกำหนดระบบงานระเบียบและเทคนิคในการปฏิบัติงาน สร้างความพร้อมและมีความสามารถที่จะใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นเครื่องมือที่มีประโยชน์ในการทำงานของตน และหน่วยงานของตนอีกด้วย ระบบงานและระเบียบเทคนิคในการปฏิบัติที่กล่าวถึง สามารถแยกออกเป็น ๕ ด้านดังนี้

M1. (Mechanism) ได้แก่ ด้านการจัดการองค์กร ซึ่งหมายถึง การกำหนดรูปแบบ และภารกิจขององค์กร.การแบ่งส่วนขององค์กร.การกำหนดกิจกรรมของแต่ละหน่วยงาน การกำหนดตำแหน่งงาน (Position).พร้อมหน้าที่ในความรับผิดชอบและอำนาจ (Authority) ของแต่ละตำแหน่ง แต่ละส่วน แต่ละระดับ (Level) และขององค์กรเป็นส่วนรวม การกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของงานส่วนต่างๆ ของแต่ละองค์กร สร้างระบบการควบคุมให้ทุกส่วนขององค์กรได้เป็นอย่างดีสืบเนื่องและมีเอกภาพ

M2. (Money) ได้แก่ ด้านการเงินที่จะต้องหาเงินมาเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมตามที่กำหนดเวลาที่ถูกต้องสอดคล้องกัน ดังนั้นการพิจารณาเรื่องแหล่งเงิน การจัดสรรเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรม และรายการต่างๆ ให้ได้สัดส่วนที่จะได้ผลตอบแทนสูงสุด และการควบคุมใช้จ่ายให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์โดยไม่รั่วไหลสูญเสีย หรือฟุ่มเฟือยโดยไม่จำเป็น แต่ในขณะเดียวกันเพื่อที่จะสนับสนุนให้ทำงานได้ดำเนินการไปอย่างราบรื่นจนสามารถบรรลุเป้าหมายได้เป็นอย่างดี การเงินจึงเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องดูแล นอกจากนี้การรายงานฐานะทางการเงินเพื่อแสดงผลการปฏิบัติงาน และเพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงในระยะต่อไปก็เป็นกิจกรรมสำคัญของการจัดการด้วย

M3. (Manpower) ได้แก่ ด้านบุคคล ซึ่งการจัดการที่ดีจำเป็นต้องได้บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างอื่นมาบรรจุให้กับตำแหน่งหน้าที่การงานที่กำหนดไว้ และจะต้องให้มีจำนวนพอเพียง ไม่มากเกินไปหรือน้อยไป การจัดการด้านบุคลากรยังควบคุมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการให้ค่าตอบแทนและผลประโยชน์ที่สมบูรณกับภาวะการปฏิบัติหน้าที่ของบุคลากรมีความจำเป็นที่จะต้องดูแลความเรียบร้อยของการปฏิบัติงาน และการเพิ่มพูนความรู้สมรรถภาพในการปฏิบัติงานให้แก่บุคลากรภายในหน่วยเป็นระยะๆ ด้วย

M4. (Material.&.Buildings) ได้แก่ การจัดหาและมีไว้ซึ่งเครื่องมือเครื่องใช้ วัสดุอุปกรณ์ สำหรับปฏิบัติงาน สถานที่บริหารที่เหมาะสมทันสมัยเพียงพอ และมีประสิทธิภาพที่จะสามารถช่วยให้ การดำเนินงานตามหน้าที่ของหน่วยงานนั้นๆ อย่างได้ผล หรือเป็นประโยชน์ที่สุด การจัดการด้านนี้ยัง หมายความว่ารวมถึง การเสาะแสวงหา การคิดค้น การออกแบบ การควบคุมการใช้งาน การบำรุงรักษา และเปลี่ยนชิ้นส่วนประกอบ การซ่อมแซมสิ่งที่บกพร่องชำรุดเสียหาย หรือที่มีประสิทธิภาพในการใช้ งานต่ำกว่าระดับที่ต้องการ และการถอดถอนจากประจําการหรือรื้อถอน เพื่อจัดหาหรือจัดทำสิ่ง ทดแทนภายในกำหนดเวลาที่สมควรได้

M5. (Methodology and Information) ได้แก่ องค์ความรู้และข้อมูลข่าวสารอื่นที่มีค่า นักการจัดการจะต้องนำมาใช้ในการวางแผนงาน การเลือกใช้กลยุทธ์ (Strategy) และกิจกรรม (Activity) ที่ควรดำเนินการ การจัดหน่วยงานและวางระบบงาน การติดต่อสื่อสาร การอำนวยความสะดวก การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การติดตามและควบคุมงาน การประสานงาน การทำงานร่วมกับ หน่วยงานอื่นๆ หรือภาคเอกชน ชุมชน ประชาชน อาสาสมัคร และรูปแบบต่างๆ ให้ถูกต้องเหมาะสม มีประสิทธิภาพได้ผล ประเมินผลการปฏิบัติงานและผลงาน การแก้ไขปรับปรุงงานวิธีการทำงาน เพื่อให้งานของหน่วยงานเข้าเป้าหมาย เป็นที่พึงพอใจแก่สังคม และประชาชนกลุ่มเป้าหมายโดยทั่วไป ในสังคม

การจัดองค์ประกอบ (Component) หรือปัจจัยการจัดการ (Management Resources) ด้านต่างๆ เหล่านี้ ต้องอาศัยแนวคิดและหลักการที่ได้มีการคิดค้นกันมาอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานไม่ว่า จะเป็นของราชการหรือภาคเอกชน ก็จำเป็นต้องมีการวางระบบและกำหนดเป็นระเบียบข้อปฏิบัติ ให้แก่ผู้เข้ามาปฏิบัติงาน เมื่อได้ตั้งขึ้นมาแต่แรกแล้ว อย่างไรก็ตามสิ่งเหล่านี้จะเป็นหน้าที่ของนัก จัดการ เมื่อเข้าไปปฏิบัติงานในตำแหน่ง ในระยะต่อไปที่จะต้องปรับปรุงเพิ่มรายละเอียดหรือ ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์หรือการพัฒนาเพื่อให้มีการก้าวหน้า และมีสิ่งที่ดีกว่ามา ทดแทนสิ่งที่ล้าสมัย หรือใช้ไม่ได้อย่างที่เคยเป็นมาแล้ว การพัฒนาสังคมเป็นเรื่องเกี่ยวกับมนุษย์หรือ ผู้คนในสังคมที่มีความเคลื่อนไหว บางครั้งช้ามีความอ่อนไหวมาก ระบบการจัดการจึงจะต้องการ ยืดหยุ่น นักจัดการ และผู้ปฏิบัติที่จะต้องเผชิญกับเหตุการณ์กับปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิดมาก่อน จะต้องแก้ไข หรือดำเนินการให้ทันเวลา และให้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ หรือเหตุการณ์นั้นๆ ด้วย ทั้งนี้โดยยึดเป้าหมายและเจตนารมณ์ในการสร้างสังคมที่ดีงามเป็นสำคัญ^{๕๑}

หลักการของระบบการบริหาร มีดังนี้

๑) กฎ (Rule) เป็นแนวทางสำหรับพฤติกรรมกาปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานอย่างเป็นทางการ กฎสามารถทำให้องค์การมีระเบียบวินัยมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายขององค์การ การที่ พนักงานทุกคนยึดมั่นในกฎระเบียบ จะทำให้เกิดการกระทำที่มีขั้นตอนและการปฏิบัติหน้าที่ใน รูปแบบเดียวกัน ซึ่งจะช่วยให้องค์การมีความมั่นคง แต่อาจไม่คำนึงถึงความต้องการส่วนตัวของ ผู้บริหารหรือพนักงาน

^{๕๑}จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, การจัดการด้านปัจจัยในการบริหารงาน, (กรุงเทพมหานคร : ไทย วัฒนาพานิช, ๒๕๔๑), หน้า ๑-๓.

๒) ไม่ยึดตัวบุคคล (Impersonality) การยึดมั่นในกฎระเบียบ (Rule) จะนำไปสู่การไม่ยึดตัวบุคคล ซึ่งในที่นี้พนักงานทุกคนจะถูกประเมินว่า ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายและวัตถุประสงค์ขององค์การหรือไม่ ซึ่งวัตถุประสงค์ขององค์การ ได้แก่ ยอดขาย และอัตราผลตอบแทนจากการลงทุน (Return on Investment ; ROI) การไม่ยึดตัวบุคคลนี้มีความหมายในเชิงลบ ซึ่ง Weber เชื่อว่าจะเกิดความยุติธรรมสำหรับพนักงานทุกคน กล่าวคือ ผู้บริหารในระดับสูงจะไม่ใช้ความรู้สึกส่วนตัวในการพิจารณาหรือประเมินผู้ใต้บังคับบัญชา (Subordinates)

๓) การแบ่งงานกันทำ (Division of labour) เป็นกระบวนการของการแบ่งแยกหน้าที่เพื่อให้เกิดความชัดเจน งานที่มีลักษณะเฉพาะจะทำให้องค์การสามารถใช้ทรัพยากรบุคคลและการบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้บริหารและพนักงานจะได้รับการมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ตามลักษณะของงานและความชำนาญของบุคคล (Persona lExpertise) สำหรับพนักงานที่ยังไม่มีทักษะจะได้รับการมอบหมายงานที่สามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้ง่าย ตัวอย่างเช่น พนักงานของบริษัท McDonald's หรือบริษัท Burger King จะมีการสับเปลี่ยนหมุนเวียนพนักงานอยู่ตลอดเวลาทั้งนี้เนื่องจากลักษณะของงานสามารถเรียนรู้ได้ง่ายและรวดเร็ว ดังนั้น พนักงานจึงไม่จำเป็นต้องมีทักษะที่เชี่ยวชาญมากนัก การหมุนเวียนงาน (Job rotation) ของพนักงานอยู่ตลอดเวลาจึงไม่ถือว่าเป็นอุปสรรคสำหรับการฝึกอบรม

๔) โครงสร้างแบบลำดับชั้นสายการบังคับบัญชา (Hierarchy structure) โครงสร้างของลำดับชั้นสายการบังคับบัญชาในองค์การ สามารถแสดงได้เป็นรูปแบบปิรามิด (Pyramid Shaped) ตำแหน่งของงานในโครงสร้างตามลำดับชั้นนี้จะขึ้นอยู่กับจำนวนของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบที่ได้รับในแต่ละตำแหน่ง ซึ่งรูปแบบของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบนี้จะเพิ่มขึ้นเมื่ออยู่ในตำแหน่งที่สูง ส่วนตำแหน่งที่อยู่ในระดับล่างนั้นจะถูกควบคุมและสั่งการโดยผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่า Weber ได้เสนอว่า การกำหนดลำดับชั้นสายการบังคับบัญชาที่ดีจะสามารถควบคุมพฤติกรรมของพนักงานได้ ซึ่งสามารถกระทำได้โดยการกำหนดอย่างชัดเจนว่าพนักงานแต่ละคนอยู่ในส่วนใดและมีความสัมพันธ์กับพนักงานคนอื่นๆ อย่างไร

๕) โครงสร้างตามอำนาจหน้าที่ (Authority structure) จะเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบ(Rule) การไม่ยึดตัวบุคคล (Impersonality) การแบ่งงานกันทำ (Division of labor) โครงสร้างตามลำดับชั้นสายการบังคับบัญชา (Hierarchical structure) ซึ่งจะเป็นการกำหนดว่าใครเป็นผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่มีความสำคัญภายในองค์การ ซึ่ง Weber ได้จำแนกรูปแบบของโครงสร้างหน้าที่และความรับผิดชอบออกเป็นรูปแบบ คือ

(๑) อำนาจหน้าที่แบบดั้งเดิม (Traditional authority) เป็นอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวกับความเชื่อและความศรัทธาของสิ่งที่เก่าแก่มาช้านาน ซึ่งได้รับความเชื่อสืบทอดกันมามีพื้นฐานอยู่บนธรรมเนียมและประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา ซึ่งผู้ที่มีอำนาจนี้จะถือเป็นบุคคลที่มีพรสวรรค์และสามารถใช้เวทมนต์ได้ เช่น สามารถใช้เวทมนต์ในการรักษาคนป่วย เป็นต้น

(๒) อำนาจหน้าที่ที่มีมาแต่กำเนิดหรืออำนาจหน้าที่จากความสามารถพิเศษ (Charismatic authority) เป็นอำนาจที่มีพื้นฐานอยู่บนการอุทิศเวลาเพื่อทำงานต่างๆ ได้แก่ ความกล้าหาญ การทำตัวเป็นแบบอย่าง จะเห็นได้ชัดเจนว่าผู้ใต้บังคับบัญชาถูกพิจารณาให้ทำงานเนื่องจากคุณสมบัติหรือความสามารถเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลไม่เพียงพอ ในการเคลื่อนไหวทางสังคม

การเมือง ศาสนา มักจะนำโดยผู้นำที่มีความสามารถพิเศษ เช่น Jesus, Joan of Arc หรือ Candhi เป็นต้น ส่วนผู้บริหารในองค์กรธุรกิจ จัดเป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษในการจูงใจและชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาได้ เช่น Steven Jobs , Mary Kay Ash และ Walt Disney เป็นต้น

(๓) อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย (Rational-legal authority) เป็นอำนาจหน้าที่ที่ถูกต้องตามกฎหมายเกี่ยวกับการออกคำสั่งการบังคับบัญชา ซึ่งเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายของผู้บังคับบัญชาที่มีตำแหน่งเหนือกว่าตามลำดับชั้นของการบังคับบัญชา ในองค์กรซึ่งอำนาจหน้าที่นี้พนักงานทุกคนจำเป็นต้องยอมรับว่าเป็นกฎขององค์กรอำนาจหน้าที่บางประเภทนั้นถือเป็นสิ่งสำคัญขององค์กร ถ้าไม่มีอำนาจหน้าที่แล้วองค์กรก็ไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์เนื่องจากขาดการเป็นระเบียบซึ่ง Weber ได้เสนอแนวคิดที่ว่าอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายถือเป็นระบบพื้นฐานของราชการ เนื่องจาก เป็นพื้นฐานของการจัดการที่มีความต่อเนื่อง เป็นวิธีการที่มีเหตุผลซึ่งสมาชิกภายใต้การบริหารของบริษัทจะถูกเลือกจากความสามารถเพื่อปฏิบัติหน้าที่ในหน้าที่ มีการจัดหาผู้นำที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย เพื่อดำเนินงานขององค์กร มีการกำหนดอำนาจอย่างชัดเจนและรอบคอบเพื่อทำหน้าที่ให้องค์การบรรลุเป้าหมาย ที่ตั้งไว้ในทางกลับกัน อำนาจหน้าที่แบบดั้งเดิมจะมีความแตกต่างจากอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ด้านการมีประสิทธิภาพน้อยกว่า กล่าวคือผู้นำจะไม่ได้ถูกเลือกมาโดยอาศัยพื้นฐานของความสามารถและหน่วยของการบริหารจัดการนั้นจะดำเนินการภายใต้การกระทำแบบเดิมที่เคยปฏิบัติสืบเนื่องกันมานานอกจากนี้ อำนาจหน้าที่ตามความสามารถพิเศษจะเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความไม่สมเหตุสมผลด้านความรู้สึก ซึ่งจะหลีกเลี่ยงจากอำนาจหน้าที่ที่ทำเป็นประจำ เนื่องจากขึ้นอยู่กับอำนาจลึกลับ

๖) ข้อผูกมัดอาชีพระยะยาว (Lifelong career commitment) ในระบบการบริหารจัดการแบบราชการนั้นจะมีลักษณะการจ้างงานระยะยาว ซึ่งพนักงานจะสามารถทำงานในบริษัทได้ตลอดชีวิตในองค์กรแบบดั้งเดิม เช่น องค์กรของญี่ปุ่นและเกาหลี จะมีการจ้างคนงานโดยคาดหวังว่า พนักงานจะมีการปฏิบัติหน้าที่ในระยะยาวและสามารถมีความเจริญก้าวหน้าได้โดยทั่วไปแล้วข้อผูกมัดด้านอาชีพระยะยาวนี้จะหมายถึง ความมั่นคงในงานซึ่งสามารถรับประกันได้ว่า พนักงานสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้เท่าที่จะพอใจ โดยในการจ้างงานนั้นจำเป็นต้องพิจารณาคุณสมบัติของพนักงานมากกว่าการใช้ระบบอุปถัมภ์ (Patronage) ซึ่งองค์กรจะใช้ความมั่นคงของงาน (Job security) การครอบครองตำแหน่งหน้าที่ (Tenure) การขึ้นเงินเดือนเป็นลำดับขั้น (Step-bystep salary increase) และการให้เงินบำนาญซึ่งถือเป็นหลักประกันให้พนักงานเกิดความพึงพอใจในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายมีการเลื่อนตำแหน่ง (promotion) พนักงานจะได้รับการเลื่อนตำแหน่งเมื่อได้พิสูจน์ถึงความสามารถที่ตนเองมีอยู่ว่าเพียงพอสำหรับตำแหน่งในระดับที่สูงขึ้นหรือไม่ การกำหนดระดับในองค์กรนั้น จำเป็นต้องให้สอดคล้องกับความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน องค์กรแบบราชการมักจะมีการทดสอบข้อเขียนและการสัมภาษณ์เพื่อใช้ในการแบ่งระดับชั้นของการบังคับบัญชา ซึ่งระดับของการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงานนั้นจะสามารถใช้กำหนดช่วงระดับของงานการบริหารจัดการ

๗) ความมีเหตุผล (Rationality) เป็นลักษณะของการบริหารจัดการแบบระบบราชการ (Bureaucratic Management) ลำดับสุดท้าย ซึ่งผู้บริหารที่มีเหตุผลนั้นจะเป็นผู้ที่สามารถแก้ไขปัญหได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กรผู้บริหารในระบบการบริหารจัดการแบบราชการนี้จะใช้หลักการตัดสินใจแบบมีเหตุผลและใช้หลักวิทยาศาสตร์ในการ

ตัดสินใจ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การได้ สำหรับกิจกรรมที่มีเป้าหมายเฉพาะเจาะจงนั้น องค์การจำเป็นต้องใช้ทรัพยากรทางการเงินและทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งโดยทั่วไป จำเป็นต้องใช้วัตถุประสงค์ขององค์การในการกำหนดวัตถุประสงค์เฉพาะสำหรับงานส่วนที่มีลักษณะเฉพาะ^{๕๒}

ตารางที่ ๒.๔ หลักการสำคัญของการบริหาร

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ยุทธ กัยวรรณ, (๒๕๔๗, หน้า ๑๙).	การบริหารมีหลักการสำคัญ ดังนี้ ๑. มีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่แน่นอนในการบริหารองค์กร ผู้บริหารจะต้องกำหนดทิศทางหรือวัตถุประสงค์ของการทำงานไว้ชัดเจน ๒. มีปัจจัยในการบริหารโดยทั่วไปแล้วปัจจัยในการบริหารที่เป็นพื้นฐานมี ๕ ประการ คือ คน (Men) เงิน (Money) วัสดุ (Material) เทคนิควิธี (Method) เครื่องจักร (Machine) ๓. ลักษณะของการบริหาร การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ที่ผู้บริหารจะต้องนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร
วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, (๒๕๔๙, หน้า ๓๗).	หลักการบริหารจัดการว่า หมายถึง การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับคน สิ่งของและหน่วยงาน
สมยศ นาวิการ, (๒๕๕๑, หน้า ๔๙).	สำหรับบิดาแห่งการบริหารกล่าวถึงหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ ๑. ต้องมีการคิดค้น และกำหนดวิธีที่ดีที่สุด ๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน ๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงาน ๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน
ธงชัย สันติวงษ์, (๒๕๕๐, หน้า ๔๗-๔๘).	การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) วิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน

^{๕๒}Max Weber, อ้างใน ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, *ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๕.

๒.๒.๓ กระบวนการบริหารจัดการ

กระบวนการบริหารจัดการ หมายถึงกระบวนการ ดำเนินงานจะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ เป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด โดยใคร นอกจากจะเป็นการลดความไม่แน่นอนแล้ว ยังทำให้สมาชิกในองค์กรมีความมั่นใจในการทำงานทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพการจัดลำดับการทำงานที่ดีไม่ควรมึลลักษณะตายตัวต้องยืดหยุ่น ได้ตามสถานการณ์อาจมีการปรับปรุงแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนลำดับการทำงานได้เสมอ ส่งผลให้การ ปฏิบัติงานเกิดประสิทธิผลมากขึ้นด้วย^{๕๓}

การบริหารเป็นวิธีการทำให้งานสำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น (Getting things done through other people) และกล่าวว่าหน้าที่ของผู้บริหารเป็นกรอบในการพิจารณาของผู้บริหารให้สำเร็จ มี ๕ ประการ ตามคำย่อภาษาอังกฤษว่า “POSDC” ดังนี้ คือ P คือ Planning หมายถึงการวางแผน เป็นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อความสำเร็จที่จะตามมาในอนาคต ผู้บริหารที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลเพื่อกำหนดทิศทางขององค์กร O คือ Organizing หมายถึงการจัดองค์กร เป็นการกำหนดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสมาชิกและสายบังคับบัญชาภายในองค์กร มีการแบ่งงานกันทำและการกระจายอำนาจ S คือ Staffing หมายถึง งานบุคลากร เป็นการสรรหาบุคลากรใหม่ การพัฒนาบุคลากรและการใช้คนให้เหมาะสมกับงาน D คือ Directing หมายถึง การอำนวยการ เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดการดำเนินการตามแผน ผู้บริหารต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและต้องมีภาวะผู้นำ C คือ Controlling หมายถึง การกำกับดูแล เป็นการควบคุมคุณภาพของ การปฏิบัติงานภายในองค์กรรวมทั้งกระบวนการแก้ปัญหาภายในองค์กร

สำหรับหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการ เป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโยล ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับกรมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบ ในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเห็นว่าอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโยล กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจใน

^{๕๓} สร้อยตระกูล อรรถมานะ, พฤติกรรมมนุษย์ และจริยธรรมทางธุรกิจ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๔๒๑.

ความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับขั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดในลำดับขั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าใน การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับขั้น การบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายใน

องค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับขั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสาย การบังคับบัญชาแต่ละแผนกต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสาย การบังคับบัญชาแต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไรและมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชา และคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากถ้าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มี การวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรม ของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ ยึดหลักว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาค คือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้วัดว่าตำแหน่งของ

พนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่า มีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลนั้นในการกระทำสิ่งต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์กร เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง การเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้บริหารในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัสและแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้รางวัลเพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวนั้นมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การและสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภค และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนา ความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่

สำคัญเพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง^{๕๔}

การบริหารเป็นกระบวนการของการวางแผนการจัดองค์การและสั่งการควบคุมกำกับความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้ เป็นลักษณะที่สำคัญของการบริหาร ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ๘ ประการ ดังนี้

๑) การบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง มิใช่บุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งถ้าจะกล่าวถึงบุคคลผู้ทำหน้าที่บริหารนั้นก็เรียกว่าผู้บริหาร

๒) การบริหารเป็นงานที่จุดหมายทั้งนี้หมายความว่า ในการบริหารงานนั้นจำเป็นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดหมายไว้ก่อน ไม่ว่าจะกำหนดไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ก็ตามส่วนการบริหารนั้นจะเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้สำเร็จตามจุดหมาย

๓) การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายใน และภายนอกองค์กรดังเช่นถ้าผู้บริหารต้องการจะปรับปรุงวิธีปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ก็อาจได้โดยการจัดหาเครื่องจักรเครื่องมืออันทันสมัยมาใช้ จัดการฝึกอบรมคนงานให้มีความสามารถยิ่งขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อองค์กรและผู้ปฏิบัติงานด้วย ตัวอย่างผลกระทบต่อสังคมภายนอกเป็นต้นว่าถ้าองค์กรนั้นๆ มีนโยบายที่จะทำประโยชน์ต่อสังคม เช่น ส่งเสริมการศึกษาในชุมชนโดยให้ทุนการศึกษา หรือบริจาคเงินก่อสร้างโรงเรียนก็บ่งว่าองค์กรนั้นมีส่วนช่วยพัฒนาสังคมภายนอกองค์กรหรือองค์กรบางแห่งอาจไม่นำพาต่อความเดือดร้อนรำคาญ ซึ่งองค์กรของตนก่อขึ้น เช่น สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นผลของการบริหารอันมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และสิ่งแวดล้อม

๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคน ธุรกิจก่อตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์โดยกลุ่มคน มิใช่เป็นความสามารถของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เพียงบุคคลเดียวเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะว่าคนเราย่อมมีขอบเขตความสามารถจำกัด ทั้งด้านกำลังกาย กำลังสมองและเวลา จึงจำต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากบุคคลมาช่วยกัน

๕) การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดี แต่โดยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่นๆ นอกเหนือไปจากเจ้าของธุรกิจ ทั้งนี้เนื่องจากบรรดาเจ้าของ เช่น ผู้ถือหุ้นอาจไม่มีเวลา หรือความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารจึงต้องจัดหาผู้อื่นที่มีความสามารถในการบริหารให้มาบริหารในองค์กร

๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็แต่โดยการใช้ความรู้ความชำนาญและการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะ จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าเป็นวิชาชีพอย่างหนึ่งผู้บริหารโดยเฉพาะผู้บริหารสูงสุดไม่จำเป็นต้องมีความรู้ทางเทคนิคในการปฏิบัติโดยตรง แต่ผู้บริหารจะต้องมีความรู้ความชำนาญในการบริหาร ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ ฯลฯ

๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ แต่สิ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าการบริหารดำเนินไปอย่างไร ได้ผลดีหรือไม่เพียงใดนั้น ก็คือผลงาน เพราะว่าผลงานจะเป็นเครื่องวัดความสามารถทางการบริหาร

^{๕๔}Henri Fayol, *Industrial and General Administration*, (New York : Mc-Graw Hill, 1930), p. 2.

๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเองโดยทั่วไปแล้ว คณะผู้บริหารมักจะเป็นกลุ่มบุคคลอื่นๆที่มีความสามารถทางการบริหารทำหน้าที่ในนามของเจ้าของธุรกิจรวมถึงปัจจัยอื่นที่มีความสำคัญเพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อการบริหารที่แสดงถึงศิลปะในกระบวนการทำงานของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุ จนเป็นผลสำเร็จ โดยที่ผู้บริหารมักไม่ได้เป็นผู้ปฏิบัติ แต่ผู้บริหารเป็นผู้ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารตัดสินใจเลือก^{๕๕}

กระบวนการการบริหารควรประกอบด้วย ๑๐ ประการคือ ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดงานหรือวิธีการปฏิบัติงานไว้เป็นการล่วงหน้า โดยเกี่ยวกับการคาดการณ์ (Forecasting) การกำหนดวัตถุประสงค์ (Set. Objective) การพัฒนาทฤษฎี (Develop. Strategies) ในการวางแผนซึ่งต้องคำนึงถึงนโยบาย (Policy) เพื่อให้แผนงานที่กำหนดขึ้นไว้มีความสอดคล้องต้องกันในการดำเนินงาน ๒) การจัดการ (Organizing) หมายถึง การพัฒนาระบบการทำงาน เพื่อให้งานต่างๆ สามารถดำเนินไปโดยมีการประสานงานกันเป็นอย่างดี ๓) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การจัดหาบุคคลเข้าปฏิบัติงานให้เหมาะสมตามตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ ๔) การตัดสินใจ (Decision) หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการที่จะตัดสินใจแยกแยะและวิเคราะห์ออกมาให้ได้ว่าในการทำงานจะต้องมีการตัดสินใจในเรื่องใดบ้าง ๕) การสั่งการ (Directing) หมายถึง การศึกษาวิธีการวินิจฉัยสั่งการรวมทั้งการควบคุมงานและนิเทศงาน ตลอดจนศิลปะในการบริหารงานที่จะทำให้การทำงานประจำวันของเจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นไปด้วยดี ๖) การควบคุม (Controlling) หมายถึง การร่วมมือประสานงาน เพื่อการดำเนินการเป็นไปด้วยดีและราบรื่น ศึกษาหลักเกณฑ์และวิธีการที่จะทำการประสานงานดีขึ้น และดำเนินการแก้ไขเมื่อเกิดปัญหาขึ้น ๗) การร่วมมือประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงานให้ผู้ปฏิบัติงานทุกฝ่ายมีความเข้าใจในงาน เข้ามาร่วมทำงานกันอย่างพร้อมเพรียงกัน ข้อตกลงที่สำคัญยิ่งของการประสานงาน คือ ความร่วมมือซึ่งเป็นเรื่องของ “จิตใจ” ๘) การสื่อสาร (Communicating) หมายถึง การผ่านข่าวสารข้อมูลและความเข้าใจ เพื่อที่จะให้ผู้บังคับบัญชาหรือบุคคลอื่นเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่ต้องการ ๙) การรายงานผล (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติของหน่วยงานให้แก่ผู้บริหารและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบความเคลื่อนไหวของการดำเนินงาน ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ (Public Relation) แจ้งให้ประชาชนทราบ ซึ่งโดยทั่วไปการรายงานจะหมายถึง วิธีการของสถาบันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการให้ข้อมูลแก่ผู้สนใจมาติดต่อสอบถาม ผู้บังคับบัญชา/ผู้ร่วมงาน ความสำคัญของการรายงานนั้นจะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริง ๑๐) การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การงบประมาณโดยศึกษาให้ทราบถึงระบบและกรรมวิธีในการบริหารเกี่ยวกับงบประมาณ และการเงิน ตลอดจนการใช้งบประมาณในการควบคุมงาน^{๕๖}

กระบวนการบริหาร ที่เรียกว่า POSDCORB Model ซึ่งได้อ้างตาม ลูเธอร์ กุลลิก (Luther Gulick) และมีรายละเอียดดังนี้

^{๕๕} เต็มศักดิ์ ทองอินทร์, *ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารธุรกิจ*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓.

^{๕๖} พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, *องค์การและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒), หน้า ๖๔-๗๒.

๑. P - Planning (การวางแผน) เป็นการคาดคะเนเหตุการณ์การต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งต้องคำนึงถึงทรัพยากรภายในองค์กร และสภาพแวดล้อมภายนอก เพื่อให้แผนที่กำหนดขึ้นมีความรอบคอบและสามารถนำไปปฏิบัติได้

๒. O - Organizing (การจัดองค์การ) เป็นการจัดองค์การที่เป็นส่วนราชการโดยจัดแบ่งตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ออกเป็นกรม ฝ่าย แผนก จะพิจารณาปริมาณงานคุณภาพงาน ขนาดของการควบคุม และพิจารณาแบ่งสายงานหลัก และสายงานที่ปรึกษาโดยคำนึงถึงอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควบคู่กันไป

๓. S - Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) เป็นการคัดเลือกบุคคลให้เข้ามาดำรงตำแหน่งภายในองค์กร โดยพิจารณาจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่เหมาะสมให้ได้ในปริมาณที่เพียงพอจะทำให้งานสำเร็จได้

๔. D - Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) เป็นการกำกับดูแลสั่งงานผู้ใต้บังคับบัญชา โดยอาศัยลักษณะความเป็นผู้นำ การจูงใจ ศิลปะการปกครองคน และการสร้างมนุษยสัมพันธ์ของผู้ใต้บังคับบัญชา

๕. Co - Coordinating (การประสานงาน) เป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานทุกฝ่าย ทั้งในระดับสูงกว่า ต่ำกว่า และการสร้างมนุษยสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชา

๖. R - Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) เป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติงานจากผู้ใต้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารระดับต่างๆ โดยมีการติดต่อสื่อสารแบบเป็นลายลักษณ์อักษร

๗. B - Budgeting (การงบประมาณ) เป็นเครื่องมือที่นำมาใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงานโดยใช้วงจรงบประมาณ ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้ การเตรียมขออนุมัติงบประมาณการเสนอให้ผู้บังคับบัญชาให้ความเห็นชอบ การดำเนินงานตามงบประมาณ การตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณตามแผนที่เสนอขอไว้^{๕๗}

การบริหาร หมายถึง กระบวนการอย่างหนึ่งที่มีคนตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด การบริหารเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในส่วนต่างๆ ของระบบสังคม เช่น มีการบริหารในกิจกรรมการ เกษตร การสาธารณสุข การศึกษา การทหาร การพาณิชย์ การยุติภาพการอุตสาหกรรม ฯลฯ นอกจากนี้การบริหารก็เป็นกระบวนการอย่างหนึ่งด้วยซึ่งหมายความว่าขั้นตอนต่างๆ ในการบริหารเรียกว่า “กระบวนการการบริหาร” อันที่จริงกระบวนการบริหารเป็นแนวความคิดที่ได้มีการพัฒนาตั้งแต่อดีตซึ่งรู้จักกันในอักษรย่อว่า “POSDCORB” อักษรย่อดังกล่าวสามารถขยายความได้ ดังนี้ (๑) การวางแผน (Planning) (๒) การจัดองค์การ (Organizing) (๓) การจัดบุคคล (Staffing) (๔) การอำนวยการ (Directing) (๕) การประสานงาน (Coordinating) (๖) การรายงาน (Reporting) และ (๗) การงบประมาณ (Budgeting) ในปัจจุบันนี้เนื่องจากได้มีการพัฒนาความรู้ในทางพฤติกรรมศาสตร์ของกระบวนการบริหารจึงได้เปลี่ยนจาก “POSDCORB” มาเป็น “POLE” ซึ่งก็คือ (๑) การวางแผน (Planning) (๒) การจัดองค์การ

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๘๖.

(Organizing) (๓) การเป็นผู้นำ (Leading) (๔) การประเมินผล (Evaluating) ยังได้ให้ความหมายของการบริหารและกระบวนการของการบริหารการบริหารเป็นคำกลางๆ ซึ่งอาจใช้กับการบริหารทั้งในภาครัฐ และภาคเอกชน การบริหารภาค

รัฐนิยมเรียกกันว่า “การบริหารรัฐกิจ” ส่วนการบริหารภาคเอกชนนั้นเรียกกันว่า “การบริหารธุรกิจ” ดังนั้น การบริหารรัฐกิจ ก็คือการบริหารภาครัฐ ซึ่งหมายถึง การบริหารซึ่งมีสาระดังนี้

๑. ครอบคลุมถึงกิจกรรมของฝ่ายบริหารในภาครัฐ
๒. หมายรวมถึงการกำหนดนโยบายและการนำ นโยบายไปปฏิบัติของหน่วยงานภาครัฐ
๓. ครอบคลุมถึงปัญหาเกี่ยวกับการพฤติกรรมของคน และความร่วมมือของคนในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งของภาครัฐ

ซึ่งการบริหารรัฐกิจ หมายถึง กิจกรรมนอกจากนี้การบริหารรัฐกิจในทางการศึกษายังมีอีกคำหนึ่งที่พบเห็นกันเสมอ คือ คำว่า “รัฐประศาสนศาสตร์” ซึ่งมีความหมายถึง วิชาที่เกี่ยวกับการบริหารรัฐกิจ รัฐประศาสนศาสตร์จึงมีความหมายถึง ลักษณะวิชา (Discipline) นิยมเขียนว่า “Public Administration”^{๕๘}

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหาร สรุปได้ว่า การบริหารจะต้องครอบคลุม ถึงการทำงานที่เป็นขั้นตอนและมีความต่อเนื่องรวมทั้งจะต้องดำเนินไปโดยไม่หยุดนิ่ง การบริหารเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์แห่งการทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ซึ่งนักบริหาร มีหน้าที่ในการวางแผน จัดองค์กร อำนาจการและควบคุมทรัพยากรบุคคลและทรัพยากรอื่นๆ ให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

^{๕๘}อุทัย เลาหิเชียร, รัฐประศาสนศาสตร์ : ลักษณะวิชาและมิติต่างๆ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔.

ตารางที่ ๒.๕ กระบวนการบริหาร

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สร้อยตระกูล อรรถมานะ, (๒๕๓๕, หน้า ๔๒๑). Henri Fayol, (2004, p. 3).	กระบวนการบริหาร หมายถึง กระบวนการ ดำเนินงาน จะต้องเป็นไปตามขั้นตอนตามลำดับ เป็นการตัดสินใจล่วงหน้าว่าจะทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด โดยใคร สำหรับหลักการในการบริหารจัดการขึ้น ๑๔ ประการ ๑. การแบ่งงานกันทำ ๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว ๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ ๕. การรวมอำนาจ ๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน ๗. หลักความเสมอภาค ๘. การออกคำสั่ง ๙. ความคิดริเริ่ม ๑๐. ความมีระเบียบวินัย ๑๑. ค่าตอบแทน ๑๒. ความมั่นคงในงาน ๑๓. ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ๑๔. ความสามัคคี ลักษณะสำคัญ ๘ ประการ ดังนี้ ๑) การบริหารเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่ง ๒) การบริหารเป็นงานที่จุดหมาย ๓) การบริหารเป็นแนวทางสำคัญที่มีอิทธิพลต่อสังคมภายใน และภายนอกองค์กร ๔) การบริหารเป็นเรื่องเกี่ยวกับความสามารถของกลุ่มคน ธุรกิจก่อตั้งขึ้น ๕) การบริหารจะได้รับผลสำเร็จด้วยดีก็แต่โดยการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลอื่นๆ ๖) การบริหารจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ก็แต่โดยการใช้ความรู้ความชำนาญและการฝึกฝนอบรมทางด้านบริหารมาโดยเฉพาะ ๗) การบริหารเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนไม่สามารถมองเห็นได้ ๘) เจ้าของธุรกิจไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่ผู้บริหารเสียเอง
เต็มศักดิ์ ทองอินทร์, (๒๕๔๗, หน้า ๓).	

ตารางที่ ๒.๕ กระบวนการบริหาร (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พงษ์ศักดิ์ ปัญจพรผล, (๒๕๔๒, หน้า ๖๔-๗๒).	กระบวนการบริหารประกอบด้วย ๑๐ ประการคือ ๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดการ (Organizing) ๓) การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) ๔) การตัดสินใจ (Decision) ๕) การสั่งการ (Directing) ๖) การควบคุม (Controlling) ๗) การร่วมมือประสานงาน (Coordinating) ๘) การสื่อสาร (Communicating) ๙) การรายงานผล (Reporting) ๑๐) การงบประมาณ (Budgeting)

๒.๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA

William Edwards Deming (1986) ศาสตราจารย์ทางสถิติแห่งมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก ประเทศ สหรัฐอเมริกา เป็นบุคคลแรกที่มีมองว่าการจัดการคุณภาพเป็นกิจกรรมขององค์การทั้งหมด และเป็นบุคคลที่ผลักดันให้ผู้บริหารญี่ปุ่นยอมรับแนวคิดในการจัดการคุณภาพ โดยสหรัฐอเมริกาได้ส่ง Deming ไปทำสภาวะโนประชากรที่ประเทศญี่ปุ่นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง (ค.ศ. ๑๙๔๗) ซึ่งตอนนั้นเริ่มประสบความสำเร็จจากการใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง (Sampling Method) และเทคนิคการควบคุมทางสถิติ เพื่อเพิ่มผลผลิตอุตสาหกรรมในสหรัฐอเมริกามาบ้างแล้ว และได้้นำเทคนิคดังกล่าวมาเผยแพร่ที่ประเทศญี่ปุ่นด้วย และต่อมาก็สามารถจัดตั้งกลุ่มผู้บริหาร ซึ่งเป็นผู้นำ ในบริษัทที่สำคัญของญี่ปุ่นเพื่อที่ กระจายความคิดเรื่องคุณภาพและการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้มีชื่อเสียงมาก เนื่องจากคนญี่ปุ่นสนใจเรื่องการควบคุมคุณภาพด้วยวิธีการทางสถิติมาก่อนหน้านี้แต่ยังขาดซึ่งทฤษฎี Deming ทำให้คนญี่ปุ่นเข้าใจและสามารถประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานได้ นับว่า Deming ได้มีส่วนช่วย พัฒนา อุตสาหกรรม ญี่ปุ่น ในช่วง หลัง สงคราม โลก ครั้งที่สอง ต่อมาญี่ปุ่นจึงจัดตั้งรางวัล Deming Prize of Deming Award ขึ้นเพื่อมอบให้กับบริษัทที่มีผลงานดีเด่นในด้านคุณภาพมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๑^{๕๙}

^{๕๙}เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, การจัดการคุณภาพ : จาก TQC ถึง TQM, ISO 900 และการประกันคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๙-๙๙.

การจะบริหารงานให้มีประสิทธิภาพจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องควบคุมการบริหารด้วยวงจรควบคุมการบริหารแบบมีคุณภาพ PDCA มีภารกิจหลักของการควบคุมอยู่ ๔ ขั้นตอน ดังนี้^{๖๐}

๑. การวางแผน (Plan) คือ การวางแผนช่วยพัฒนาความคิดต่างๆ เพื่อนำไปสู่รูปแบบที่เป็นจริงขึ้นมาเริ่มลงมือปฏิบัติ (DO) ในแผนงานที่ดีมี ได้แก่

- ๑) กำหนดขอบเขตของปัญหาให้ชัดเจน
- ๒) กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย
- ๓) กำหนดวิธีการที่จะบรรลุถึงวัตถุประสงค์ และเป้าหมายให้ชัดเจนและถูกต้องแม่นยำที่สุดเท่าที่เป็นไปได้

๒. การปฏิบัติตามแผน (DO) ประกอบด้วยการทำงาน ๓ ลักษณะ ดังนี้

- ๑) การวางแผนกำหนดการ ได้แก่ การแยกกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องกระทำการ กำหนดเวลาที่คาดว่าจะต้องใช้ในกิจกรรมแต่ละอย่าง
- ๒) การจัดทำแบบเมทริกซ์ การจัดแบบนี้สามารถช่วยดึงเอาผู้เชี่ยวชาญหลายแขนงแหล่งต่างๆ มาได้เพื่อช่วยประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ
- ๓) การพัฒนาขีดความสามารถในการทำงานของผู้ร่วมงาน

๓. การตรวจสอบ (CHECK) การตรวจสอบ ทำให้รับรู้สภาพการณ์ของงานที่เป็นอยู่เปรียบเทียบกับสิ่งที่วางแผน ซึ่งมีกระบวนการ ดังนี้

- ๑) กำหนดวัตถุประสงค์ของการตรวจสอบ
- ๒) การรวบรวมข้อมูลและการพิจารณากระบวนการทำงาน
- ๓) การรายงาน เสนอผลการประเมินทั้งมาตรการการป้องกันความผิดพลาดหรือความล้มเหลวเช่น รายงานเป็นทางการแบบสมบูรณ์และแบบไม่เป็นทางการ

๔. การแก้ปัญหา (ACT) hasilของการตรวจสอบหากพบว่าเกิดข้อผิดพลาดขึ้นจะทำงานได้ไม่ตรงเป้าหมายหรือผลงานไม่ได้มาตรฐานให้ปฏิบัติการแก้ไขปัญหาลักษณะปัญหาที่ ได้พบ เช่น ผลงานเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมาย ต้องแก้ที่ต้นเหตุ

นอกจากวงจรควบคุมการบริหารแล้ว ปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดคงหนีไม่พ้นตัวผู้บริหาร ซึ่งผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้ชนะใจลูกน้อง ธรรมชาติสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคงและสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๖๑}

^{๖๐}สมศักดิ์ สีนุระเวช, **มุ่งสู่คุณภาพการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิชสำราญราษฎร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๘ - ๑๙๐.

^{๖๑}พระมหาวิมลชัย (ว. วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, หน้า ๒๕-๓๒.

การบริหารองค์การที่มีประสิทธิผลจำเป็นอย่างยิ่งที่จะดำเนินการตามกระบวนการของ PDCA ดังต่อไปนี้^{๖๒}

๑. P=Plan ขั้นตอนการวางแผน

ขั้นตอนการวางแผนครอบคลุมถึงการกำหนดกรอบหัวข้อที่ต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งรวมถึงการพัฒนาสิ่งใหม่ๆ การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน ฯลฯ พร้อมกับพิจารณาว่ามีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูลใดบ้างเพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงนั้น โดยระบุวิธีการเก็บข้อมูลและกำหนดทางเลือกในการปรับปรุงให้ชัดเจน ซึ่งการวางแผนจะช่วยให้กิจการ สามารถคาดการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในอนาคต และช่วยลดความสูญเสียต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นได้ทั้งในด้านแรงงาน วัตถุดิบ ชั่วโมงการทำงานเงิน และเวลา

๒. D = Do ขั้นตอนการปฏิบัติ

ขั้นตอนการปฏิบัติคือการลงมือปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามทางเลือกที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนการวางแผน ซึ่งในขั้นตอนนี้ต้องมีการตรวจสอบระหว่างการปฏิบัติด้วยว่าได้ดำเนินไปในทิศทางที่ตั้งใจหรือไม่ เพื่อทำการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามแผนการที่ได้วางไว้

๓. C = Check ขั้นตอนการตรวจสอบ

ขั้นตอนการตรวจสอบ คือการประเมินผลที่ได้รับจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ทราบว่าในขั้นตอนการปฏิบัติงานสามารถบรรลุเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้หรือไม่แต่สิ่งสำคัญ คือ ต้องรู้ว่าจะตรวจสอบอะไรบ้างและบ่อยครั้งแค่ไหน เพื่อให้ข้อมูลที่ได้จากการตรวจสอบเป็นประโยชน์สำหรับขั้นตอนถัดไป

๔. A = Action ขั้นตอนการดำเนินงานให้เหมาะสม

ขั้นตอนการดำเนินงานให้เหมาะสมจะพิจารณาผล ที่ได้จากการตรวจสอบ ซึ่งมีอยู่ ๒ กรณีคือผลที่เกิดขึ้นเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่เป็นไปตามแผนที่วางไว้หากเป็นกรณีแรกก็นำแนวทางหรือกระบวนการปฏิบัตินั้นมาจัดทำให้เป็นมาตรฐาน พร้อมทั้งหาวิธีการที่จะปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นไปอีก ซึ่งอาจหมายถึงสามารถบรรลุเป้าหมายได้เร็วกว่าเดิมหรือเสียค่าใช้จ่ายน้อย กว่าเดิมหรือทำให้คุณภาพดียิ่งขึ้นก็ได้ แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่สองคือผลที่ได้ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ตามแผนที่วางไว้ควรนำข้อมูลที่รวบรวมไว้มาวิเคราะห์และ พิจารณาควรจะทำอะไรอย่างไร เช่น มองหาทางเลือกใหม่ที่น่าจะเป็นไปได้ใช้ความพยายามให้มากขึ้น กวาดเดิมขอความช่วยเหลือจากผู้รู้หรือเปลี่ยนเป้าหมายใหม่ เป็นต้น

^{๖๒}พระมหาสหัส คำคุ้ม, “การพัฒนารูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีประสิทธิผล”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน, ๒๕๕๙): ๑๘๒.

ประโยชน์ของ PDCA

เมื่อมองในเชิงประโยชน์ PDCA จะมีประโยชน์ดังนี้^{๖๓}

๑. เพื่อป้องกัน

๑.๑ การนำวงจร PDCA ไปใช้ทำให้ผู้ปฏิบัติมีการวางแผน การวางแผนที่ดีช่วยป้องกัน ปัญหาที่ไม่ควรเกิด ช่วยลดความสับสนในการทำงาน ลดการใช้ทรัพยากรมากหรือน้อยเกินความพอดีลดความสูญเสียในรูปแบบต่างๆ

๑.๒ การทำงานที่มีการตรวจสอบเป็นระยะทำให้การปฏิบัติงานมีความรัดกุมขึ้น และ แก้ไขปัญหาได้อย่างรวดเร็วก่อนจะลุกลาม

๑.๓ การตรวจสอบที่นำไปสู่การแก้ไขปรับปรุง ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้วไม่เกิดซ้ำหรือลดความรุนแรงของปัญหา ถือเป็นการนำความผิดพลาดมาใช้ให้เกิดประโยชน์

๒. เพื่อแก้ไขปัญหา

๒.๑ ถ้าเราประสบสิ่งที่ไม่เหมาะสม ไม่สะอาด ไม่สะดวก ไม่ประหยัด ไม่มีประสิทธิภาพ เราควรแก้ปัญหา

๒.๒ การใช้ PDCA เพื่อการแก้ปัญหาด้วยการตรวจสอบว่ามีอะไรบ้างที่เป็นปัญหาเมื่อหาปัญหาได้ ก็นำมาวางแผนเพื่อดำเนินการตามวงจร PDCA ต่อไป

๓. เพื่อปรับปรุง

PDCA เพื่อการปรับปรุงคือ ไม่ต้องรอให้เกิดปัญหา แต่เราต้องเสาะแสวงหาสิ่งต่างๆ หรือวิธีการที่ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคม เมื่อเราคิดว่าจะปรับปรุงอะไรก็ให้ใช้วงจร PDCA เป็นขั้นตอนในการปรับปรุง ข้อสำคัญต้องเริ่ม PDCA ที่ตัวเองก่อนมุ่งไปที่คนอื่น

^{๖๓}สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, PDCA เครื่องมือในการจัดการคุณภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

[http://images.senarat.multiply.multiplycontent.com/attachment/0/SyW@ngooCGwAAD3zecs1/PDC A2554 \[๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑\].](http://images.senarat.multiply.multiplycontent.com/attachment/0/SyW@ngooCGwAAD3zecs1/PDC A2554 [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].)

ตารางที่ ๒.๖ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับวงจรการบริหารงานคุณภาพ PDCA

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ, (๒๕๔๕, หน้า ๘๘-๙๙).	William Edwards Deming (1986) ศาสตราจารย์ทางสถิติแห่งมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นบุคคลแรกที่มีมองว่าการจัดการคุณภาพเป็นกิจกรรมขององค์กรทั้งหมด และเป็นบุคคลที่ผลักดันให้ผู้บริหารญี่ปุ่นยอมรับแนวคิดในการจัดการคุณภาพ
สมศักดิ์ สินธุระเวชชัย, (๒๕๔๗, หน้า ๑๘๘-๑๙๐).	วงจรควบคุมการบริหารแบบมีคุณภาพ PDCA มีภารกิจหลักของการควบคุมอยู่ ๔ ขั้นตอน ๑. การวางแผน (Plan) ๒. การปฏิบัติตามแผน (Do) ๓. การตรวจสอบ (Check) ๔. การแก้ปัญหา (Action)
พระมหาจุติชัย (ว. วชิรเมธี), (๒๕๕๐, หน้า ๒๕-๓๒).	ขั้นตอนของ PDCA ๑. P=Plan (ขั้นตอนการวางแผน) ๒. D = Do (ขั้นตอนการปฏิบัติ) ๓. C = Check (ขั้นตอนการตรวจสอบ) ๔. A = Action (ขั้นตอนการดำเนินงานให้เหมาะสม)
สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, [ออนไลน์].	ประโยชน์ของ PDCA ๑. เพื่อป้องกัน ๒. เพื่อแก้ไขปัญหา ๓. เพื่อปรับปรุง

สรุปได้ว่า PDCA คือ วงจรการบริหารงานคุณภาพที่มีการบริหารอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การวางแผนการดำเนินการในระยะต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน การปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้ จากนั้นตรวจสอบติดตามประเมินผลกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดจากการดำเนินการนั้น เมื่อได้ผลแล้วก็นำมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานต่อไป เป็นวงจรที่ใช้กันอย่างแพร่หลายทั้งในวงการวิชาการและในการบริหารจัดการทั้งในภาครัฐ และเอกชน

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม

จากการศึกษา ทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับสำนักและการปฏิบัติธรรม มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายคำว่า “ปฏิบัติธรรม” หมายถึง ประพฤติตามธรรม เจริญภาวนา^{๒๔} พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้คำนิยามความหมายคำว่า “ปฏิบัติ” ไว้ว่า หมายถึง “ประพฤติ, กระทำ, บำรุง, เลี้ยงดู” ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง สภาพที่ทรงไว้, ธรรมดา, ธรรมชาติ, สภาวธรรม, สัจธรรม, ความจริง, เหตุ, ต้นเหตุ, สิ่ง, ปรากฏการณ์, ธรรมารมณ, สิ่งที่เกิด, ความถูกต้อง, ความประพฤติชอบ, หลักการ, แบบแผน, ธรรมเนียม, หน้าที่, ความชอบ, ความยุติธรรม, พระธรรม, คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น^{๒๕}

มหาเถรสมาคมให้การส่งเสริมสนับสนุนให้วัดทั่วประเทศจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขึ้น เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนา โดยมุ่งให้แต่ละคณะสงฆ์จังหวัดควรมีสถานปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับในด้านการฝึกอบรมสมถกัมมัฏฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐาน อย่างน้อย ๑ แห่ง ต้องดำเนินการตามความในข้อ ๕ แห่งระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ ซึ่งระบุไว้ว่า การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือขอจัดตั้งตามแบบของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และจัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม” เป็นการดำเนินการโดยเฉพาะของเจ้าคณะปกครองฝ่ายสงฆ์ ในนามของคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ผ่านไปเป็นเวลา ๖ ปี แต่สถานการณ์การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกลับไม่เพิ่มขึ้นเพื่อให้การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นไปโดยถูกต้องตามระเบียบและมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงกำหนดขั้นตอนเสนอเรื่องขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดไว้เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ ดังนี้

^{๒๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๗.

^{๒๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๗.

ขั้นตอนที่ ๑ เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม แล้วแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกทราบ

ขั้นตอนที่ ๒ เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดยื่นหนังสือขอจัดตั้งต่อคณะกรรมการจัดตั้งตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ. ๑)

ขั้นตอนที่ ๓ เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการจัดตั้ง รายงานเสนอเจ้าคณะภาคตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ. ๒)

ขั้นตอนที่ ๔ เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอความเห็นและรายงานเสนอเจ้าคณะใหญ่

ขั้นตอนที่ ๕ พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ ได้ให้คำนิยามความหมายคำว่า “ปฏิบัติ” ไว้ว่า หมายถึง “ประพฤติ, ขั้นตอนที่ ๕ เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอความเห็นนำเข้าไปประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเองในฐานะกรรมการมหาเถรสมาคมโดยตำแหน่ง หรือส่งเรื่องโดยตรงให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หรือส่งเรื่องคืนให้เจ้าคณะจังหวัดดำเนินการจัดส่งให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ดำเนินการจัดทาวาระเพื่อนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ

ขั้นตอนที่ ๖ เลขาธิการมหาเถรสมาคมนำเสนอที่ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณามีมติอนุมัติจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๗ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดตามมติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ และขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

ขั้นตอนที่ ๘ เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็นสถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทราบเพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่พุทธบริษัทต่อไป

ขั้นตอนที่ ๙ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรมมหาเถรสมาคมปกครองดูแลคณะสงฆ์ วัดเป็นเสมือนนิติบุคคลตามกฎหมายมีเจ้าอาวาสเป็นผู้ปกครองวัด มีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติภารกิจของมหาเถรสมาคมในมาตรา ๑๕ และเจ้าอาวาสในมาตรา ๓๗^{๖๖}

^{๖๖}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๗.

ตารางที่ ๒.๗ แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรม

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ราชบัณฑิตยสถาน, (๒๕๔๖, หน้า ๖๔๗). พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุต โต), (๒๕๔๖, หน้า ๑๑๗).	“ปฏิบัติธรรม” หมายถึง ประพฤติตามธรรม เจริญ ภาวนา กระทำ, บำรุง, เลี้ยงดู” ส่วนคำว่า “ธรรม” หมายถึง สภาพที่ทรงไว้, ธรรมดา, ธรรมชาติ, สภาวธรรม, สัจ ธรรม, ความจริง, เหตุ, ต้นเหตุ, สิ่ง, ธรรมเนียม, หน้าที่, ความชอบ, ความยุติธรรม, พระธรรม, คำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าซึ่งแสดงธรรมให้เปิดเผยปรากฏขึ้น
สำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓, (๒๕๕๓, หน้า ๗).	แนวทางปฏิบัติ ดังนี้ ขั้นตอนที่ ๑ เจ้าคณะจังหวัด จัดประชุมคณะกรรมการ จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ขั้นตอนที่ ๒ เจ้าอาวาสวัดที่ได้รับการคัดเลือกเพื่อ จัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ขั้นตอนที่ ๓ เจ้าคณะจังหวัด ประธานคณะกรรมการ จัดตั้ง รายงานเสนอเจ้าคณะภาคตามแบบที่กำหนด (แบบ สธจ. ๒) ขั้นตอนที่ ๔ เจ้าคณะภาคพิจารณาลงนามเสนอ ความเห็นและรายงานเสนอต่อ เจ้าคณะใหญ่ ขั้นตอนที่ ๕ เจ้าคณะใหญ่พิจารณาลงนามเสนอ ความเห็นนำเข้าที่ประชุมมหาเถรสมาคมด้วยตนเอง ขั้นตอนที่ ๖ เลขาธิการมหาเถรสมาคมฯ เสนอที่ ประชุมมหาเถรสมาคมพิจารณา มีมติอนุมัติจัดตั้งเป็น สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ขั้นตอนที่ ๗ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดทำ มติมหาเถรสมาคมแจ้งให้เจ้าคณะจังหวัดทราบ และ ขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ขั้นตอนที่ ๘ เจ้าคณะจังหวัดแจ้งเจ้าอาวาสวัดที่เป็น สถานที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทราบ เพื่อดำเนินกิจกรรมจัดการศึกษาปฏิบัติธรรมให้แก่ พุทธบริษัทต่อไป ขั้นตอนที่ ๙ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดย กองพุทธศาสนศึกษา

๒.๓.๑ การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมในวัด

การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นภาระหนึ่งของพระสงฆ์ มหาเถรสมาคม ใช้อำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๑๕ ออกระเบียบส่งเสริมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนาอันเป็นการรักษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีคณะกรรมการการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ซึ่งประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการ รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นรองประธานคณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้นเป็นกรรมการ โดยมีเจ้าคณะใหญ่เป็นประธานที่ปรึกษา เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เป็นที่ปรึกษาคณะสงฆ์จังหวัดการจัดการอบรมปฏิบัติธรรมจัดเป็นการศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม เพราะมีทั้ง การถ่ายทอดความรู้ธรรมะ การฝึกอบรมจิตใจ เห็นธรรมะตามความเป็นจริง ปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การสร้างสรรค์จรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการทางพระพุทธศาสนา ให้แก่ผู้ปฏิบัติได้องค์ความรู้อันเกิดจากการปฏิบัติการจัดการอบรมปฏิบัติธรรม ต้องมีการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนสามารถให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ทั้งสามารถจัดได้ในทุกระดับการศึกษาเพื่อเป็นการศึกษาพื้นฐาน และสามารถผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยวัดจัดเป็นสำนักปฏิบัติธรรมจัดการอบรมปฏิบัติธรรมให้การศึกษาและปฏิบัติตามพระสัทธรรม^{๖๗}

ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสในมหาสติปัฏฐานสูตร อันเป็นการแสดงถึงวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรมว่า

“เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สุตตาน วิสุทฺธิยา โสภปรี เทวาน สมตฺกฺกมาโย, ทุคฺคโทมนสฺสาน อตฺถกฺกมาโย, ญายสฺส อธิคฺกมาโย, นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาโย, ยทฺธิ จตฺตารโ สติปัฏฺฐานา.”^{๖๘}

แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ๑ เพื่อระงับความโศก ๑ เพื่อระงับความคร่ำครวญ ๑ เพื่อดับทุกข์ ๑ เพื่อดับโทมนัส ๑ เพื่อบรรลุมรรค ๑ เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน ๑ ทางเดียวนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔^{๖๙}

วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรมมี ๕ ประการ คือ ๑. เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ๒. เพื่อระงับความโศก และความคร่ำครวญ ๓. เพื่อดับทุกข์ และโทมนัส ๔. เพื่อบรรลุมรรค ๕. เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน

^{๖๗}รายละเอียด การศึกษา การศึกษาพื้นฐาน การศึกษาตลอดชีวิต และสถานศึกษา ดูได้ในคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน, สำนักงานนายกรัฐมนตรี, มาตรา ๔ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕. (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพริกหวานกราฟฟิคจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๗

^{๖๘}ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘.

^{๖๙}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.

การปฏิบัติธรรมมีความสอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์การศึกษาในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๘๑ ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า “การจัดการศึกษาอบรมต้องให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม” และตามจุดมุ่งหมายการจัดการศึกษา มาตรา ๖ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ว่า “ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

ตารางที่ ๒.๘ การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมในวัด

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, (๒๕๔๕, หน้า ๒๖๔).	การจัดการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นภาระหนึ่งของพระสงฆ์มหาเถรสมาคมใช้อำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๑๕ ออกระเบียบส่งเสริมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อรองรับประชาชนพุทธบริษัทที่สนใจใคร่ปฏิบัติธรรมด้วยการฝึกสมาธิเจริญวิปัสสนาอันเป็นการรักษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา
ที.ม. (บาลี) ๑๐/๓๗๓/๒๔๘.	ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสในมหาสติปัฏฐานสูตร อันเป็นการแสดงถึงวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติธรรมว่า “เอกายโน อโย ภิกขเว มคโค สัตถาน วิสุทธียา โสกะปริ เทวาน สมตักกมย, ทุกขโทมนสสาน อตถกมย , ญายสส อธิคมย, นิพพานสส สจฉิกิริยาย, ยทิท จตตารโ สติปัฏฐานา.”
ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑.	ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ทางนี้เป็นทางเดียว เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ๑ เพื่อระงับความโศก ๑ เพื่อระงับความคร่ำครวญ ๑ เพื่อดับทุกข์ ๑ เพื่อดับโทมนัส ๑ เพื่อบรรลุอริยมรรค ๑ เพื่อเห็นแจ้งพระนิพพาน ๑ ทางเดียวนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔

๒.๓.๒ หลักการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมเป็นการศึกษาธรรมฝึกฝนอบรมจิตของตนเอง เพื่อตัดละกิเลสตัณหาเห็นธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ตลอดชีวิตตราบเท่าที่เรายังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารด้วยจุดมุ่งหมาย คือ พระนิพพาน การปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ มาตรา ๘ ที่ระบุว่า “เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มีการพัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง” การศึกษาในทางพระพุทธศาสนามีหลักการศึกษาด้านศีลสมาธิ ปัญญา มีหลักการการปฏิบัติที่ชัดเจนดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร วินีตวัตถุ นิคคัมมสูตร หรือในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค จุดประสงค์ก็เพื่อผู้ศึกษาปฏิบัติเกิดปัญญาญาณเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ดังมาตรา ๒๒ ระบุว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุก

คนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ”

มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ วัด เป็นสถาบันศาสนาร่วมกับองค์กรของรัฐ คือ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สามารถร่วมมือกันจัดตั้งและบำรุงสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด และสนับสนุนส่งเสริมการปฏิบัติธรรมของประชาชน ตามมาตรา ๑๒ และสามารถจัดการศึกษาอบรมปฏิบัติธรรมแก่พุทธศาสนิกชนได้ รวมทั้งแก่สถานศึกษาและศูนย์การเรียนรู้ที่สนใจ ตามมาตรา ๑๘ การได้รับสิทธิประโยชน์จากการสนับสนุนของรัฐ เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยกองพุทธศาสนศึกษา จัดสรรงบประมาณอุดหนุนประจำปี ตามโครงการเงินอุดหนุนการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม เมื่อจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแล้ว ตามมาตรา ๑๔ ตามสิทธิขององค์กร

การอบรมปฏิบัติธรรม มีรูปแบบการจัดการศึกษา ได้แก่ การศึกษาในระบบ คือ จัดเป็นหลักสูตร มีตัวอย่าง คือ บทเรียนปฏิบัติธรรมในชั้นเรียนบทเรียนศีลธรรมในวิชาสังคมศึกษาในทุกระดับการศึกษา ในมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็จัดเป็นวิชาธรรมภาคปฏิบัติ จัดเป็นหลักสูตรในการศึกษาระดับปริญญาโท คือ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภavana มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม การศึกษานอกระบบ คือ จัดอบรมปฏิบัติธรรมเป็นระยะๆ ตามช่วงเวลา และการศึกษาตามอัธยาศัย คือ เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้าปฏิบัติได้ตลอดเวลาตามที่ต้องการ ดังมาตรา ๑๕ และสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือทั้งสามรูปแบบก็ได้ ตาม ศักยภาพขององค์กร และเป็นไปตามมาตรา ๒๓ คือ เพราะได้รับการอบรมปฏิบัติธรรมจึงเกิดความรู้คู่คุณธรรม ผู้ปฏิบัติธรรมตามความเป็นจริง ผิดคน ได้ธรรมทำให้ดำรงชีวิตอย่างมีความสุข

การปฏิบัติธรรมมีกระบวนการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการ การสาธิต การปฏิบัติ การบรรยายธรรม การสอบ-ส่งอารมณ์ ปรับอินทรีย์ มีเนื้อหาตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ใช้หลักการกำหนดรู้ด้วยอาตาปี สติมา สัมปชาโน ปฏิบัติจดจ่อ ติดต่อ ต่อเนื่อง จนเกิดปัญญาเห็นแจ้งสภาวะธรรมตามความเป็นจริง มีการจัดสถานที่ปฏิบัติธรรมให้สัปปายะ จัดบริการสื่อหนังสือสวดมนต์ วิดีทัศน์ สาธิตการปฏิบัติ หนังสือคู่มือการปฏิบัติธรรมไว้ให้ศึกษา เป็นไปตามมาตรา ๒๔ ที่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ จัดเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกัน จากสื่อการเรียนการสอนและแหล่งวิทยาการประเภทต่างๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดาผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

การจัดโครงการอบรมปฏิบัติธรรมในทุกกลุ่มชน เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสมาปฏิบัติธรรม และร่วมมือกับองค์กรจัดการปฏิบัติธรรม ดังมาตรา ๒๕ ที่ให้ร่วมมือกับบุคคล ครอบครัวยุวมชนองค์กร ชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น การจัดการศึกษา อบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการส่งเสริมสนับสนุนวิปัสสนาจารย์ ศึกษาปฏิบัติธรรมเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาตนเองแล้วจะได้เป็น

ประโยชน์ต่อการสอนการอบรม ดังมาตรา ๓๐ ส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการเรียนในแต่ละระดับการศึกษา

ในการจัดการอบรมปฏิบัติได้จัดทำแบบสอบถามความคิดเห็นประเมินผลก่อนและหลังการปฏิบัติ ก่อนการปฏิบัติสอบถาม เรื่อง ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็นด้านต่างๆ ก่อนเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีความพร้อมของสถานที่และความพร้อมและทัศนคติของผู้ปฏิบัติความคิดเห็นหรือคาดหวังอื่นๆ และหลังปฏิบัติธรรมสอบถาม เรื่อง ข้อมูลทั่วไป ความคิดเห็นต่างๆ หลังเข้ารับการอบรมของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีความพึงพอใจ สถานที่ บุคคล หลักสูตรการอบรม สิ่งแวดล้อม สบายๆ ความคิดเห็นเกี่ยวกับประโยชน์ที่ได้รับจากการฝึกอบรมปฏิบัติธรรม ปัญหาอุปสรรค ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่มีต่อการฝึกปฏิบัติธรรมและจัดการอบรมติดต่อกันต่อไปแก่ผู้สนใจการปฏิบัติตามมาตรา ๒๖ ที่ให้สถานศึกษาจัดประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของการเรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนการร่วมกิจกรรมและทดสอบควบคุมไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษารวมทั้งการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อและนำผลการประเมินผู้เรียนดังกล่าว มาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย^{๗๐}

ตารางที่ ๒.๙ หลักการจัดการอบรมการปฏิบัติธรรม

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น, (๒๕๕๓, หน้า ๒๐๐).	การปฏิบัติธรรมเป็นการศึกษาธรรมฝึกฝนอบรมจิตของตนเอง เพื่อตัดละกิเลสค้นหาเห็นธรรมถูกต้องตามความเป็นจริง ตลอดชีวิตตราบเท่าที่เรายังต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารด้วยจุดมุ่งหมาย คือ พระนิพพาน การปฏิบัติธรรม สอดคล้องกับ มาตรา ๘ ที่ระบุว่า “เป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และ มีการพัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง” การศึกษาในทางพระพุทธศาสนามีหลักการศึกษาตามศีล สมาธิ ปัญญา มีหลักการการปฏิบัติที่ชัดเจนดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เช่น มหาสติปัฏฐานสูตร วินิตยัตถุ นิคณฐสูตร หรือในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค จุดประสงค์ก็เพื่อผู้ศึกษาปฏิบัติเกิดปัญญาญาณเห็นแจ้งตามความเป็นจริง ดังมาตรา ๒๒ ระบุไว้ว่า “การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ”

^{๗๐} จีรเดช แจ่มสว่าง, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นประจำปี พ.ศ. ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๐๐.

๒.๓.๓ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

มหาเถรสมาคมออกกระเบียบการขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือก ดังนี้ ข้อ ๑ วัดซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และที่พิกัดสงฆ์ตามมติมหาเถรสมาคม ข้อ ๒ มีสัปบายะ เช่น อาวาสสัปบายะ เป็นต้น ข้อ ๓ วัดที่เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรมมาก่อน ยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดข้อ ๔ เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนาจารย์หรือส่งเสริมการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรข้อ ๕ มีหลักฐานถูกต้องตรงตามแบบเอกสาร (แบบฟอร์ม) ที่กำหนดไว้

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติกำหนดคุณสมบัติของสำนักปฏิบัติธรรม กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาสำนักปฏิบัติธรรมไว้ ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านสถานที่ (๒) ด้านวิทยากร (๓) ด้านการบริหารจัดการ ซึ่งแต่ละด้านมีข้อกำหนดเป็นรายละเอียด ดังนี้

ด้านสถานที่ ๑. ด้านความสะอาด สงบ สว่าง บริเวณร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก ๒. มีห้อง อาคาร หรือศาลาปฏิบัติ ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึกปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป ๓. มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอและแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับห้องพักควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนได้เป็นอย่างดี

ด้านวิทยากร ๑. มีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่มีความรู้ ความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร โดยสามารถตอบข้อซักถาม และสอบอารมณ์กัมมัฏฐานได้ ๒. มีวิทยากรบรรยายธรรมที่มีความรู้ ความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้เข้าใจหลักธรรม และน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างมีความสุข ๓. พระภิกษุหรือบุคคลอื่นที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

ด้านการบริหารจัดการ ๑. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติและเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง ๒. มีการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่ายอย่างเป็นระบบที่มีความโปร่งใสสามารถเปิดเผยและตรวจสอบได้ ๓. มีบุคลากร/เจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขาและอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม ๔. มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยภายในและบริเวณโดยรอบ ในกรณีที่มีผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมาก สามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อมาดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง ๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัย กล่าวคือ มีตู้ยาสามัญไว้ประจำหรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ในกรณีที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ควรจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแล ถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินก็สามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันที ถ้าหากไม่ได้จัดเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำ ก็ต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียงให้สามารถปฐมพยาบาลหรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที ๖. มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี และจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน ๗. มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารหรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน ๘. มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัดด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหาร น้ำดื่มและการบริการต่างๆ

เป็นต้น ๙. มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ แต่ต้องไม่เป็นในลักษณะเชิงธุรกิจ^{๗๑}

ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.) ได้กำหนดเกณฑ์ และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คุณสมบัติเบื้องต้นของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ได้กำหนดคุณสมบัติเบื้องต้น ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นดังต่อไปนี้

๑. ด้านสถานที่ ๑. มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก ๒. มีอาคารหรือ ศาลาปฏิบัติธรรม ที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึก ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป ๓. มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอ และแยกตามเพศของผู้ใช้ สำหรับห้องพักควรมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวนหรือทำอันตรายได้อย่างดี

๒. ด้านวิทยากร ๑. มีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นอย่างดีสามารถตอบข้อซักถามและสอบถามธรรมกัมมัฏฐานได้ ๒. มีวิทยากรบรรยายธรรมที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการเทศนาและบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมและสามารถที่จะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ๓. พระภิกษุหรือบุคคลที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

๓. ด้านการบริหารจัดการ ๑. เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่ธรรมอย่างแท้จริง ๒. มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายที่โปร่งใสเป็นระบบสามารถเปิดเผย และตรวจสอบได้ ๓. มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พักอาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่ผู้ปฏิบัติธรรม ๔. มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรม และบริเวณโดยรอบในกรณีที่ผู้ปฏิบัติธรรมจำนวนมากสามารถประสานงานขอกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจ หรือหน่วยอาสาสมัคร เพื่อบริหารรักษาความปลอดภัยอย่างทั่วถึง ๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัย กล่าวคือ มีผู้ยาสามัญประจำ หรือมีเจ้าหน้าที่ที่สามารถให้การปฐมพยาบาลเบื้องต้น ๖. ในกรณีที่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมากควรจัดเตรียมเจ้าหน้าที่จากสถานพยาบาลอยู่ดูแล ถ้าหากมีผู้ป่วยฉุกเฉินก็สามารถนำส่งสถานพยาบาลได้ทันที ๗. ถ้าหากไม่ได้จัดหาเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำต้องมีการประสานไว้กับสถานพยาบาลใกล้เคียงให้สามารถปฐมพยาบาล หรือรับผู้ป่วยฉุกเฉินไว้รักษาตัวได้ทันที ๘. มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปี และจัดทำตารางการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมไว้อย่างชัดเจน ในรูปแบบของแผ่นป้ายประชาสัมพันธ์แผ่นพับ หรือเอกสารสิ่งพิมพ์ ๙. มีกฎข้อบังคับ หรือระเบียบปฏิบัติของวัด หรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแพร่ หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน ๑๐. มีการ

^{๗๑}ฝ่ายวิชาการคณะทำงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน, **คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๗๓ – ๗๕.

ประสานงานกับชุมชน ให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของวัด ในรูปของคณะกรรมการดำเนินงานในด้านต่างๆ เช่น การจัดอาหาร น้ำดื่ม และการบริการต่างๆ เป็นต้น ๑๑. มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรม และจะต้องไม่เป็นไปในลักษณะเชิงธุรกิจ ๑๒. มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก^{๗๒}

มหาเถรสมาคม ได้วางระเบียบในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดปี พุทธศักราช ๒๕๔๓ อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕ ของพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ มหาเถรสมาคมวางระเบียบไว้ดังนี้

ข้อ ๑ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า “ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓”

ข้อ ๒ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในระเบียบนี้ “การปฏิบัติธรรม” หมายความว่า การปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน หรือ วิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร “สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” หมายความว่า สำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้วได้รับการยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด หรือ จัดตั้งขึ้นใหม่ โดยคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด “เจ้าสำนัก” หมายความว่า เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งนั้นๆ “พระวิปัสสนาจารย์” หมายความว่า พระภิกษุผู้สอนการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน หรือ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร

ข้อ ๔ ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่าคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ประกอบด้วย เจ้าคณะจังหวัด เป็นประธานคณะกรรมการ รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นรองประธานคณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้น เป็นกรรมการ โดยมี เจ้าคณะใหญ่เป็นประธานคณะที่ปรึกษา เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เป็นที่ปรึกษา

ข้อ ๕ การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดเป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมคณะกรรมการ จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดคัดเลือกวัดที่เหมาะสม ให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือ ขอจัดตั้งตามแบบของกรมการศาสนา เสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ ประธานคณะกรรมการรายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้กรมการศาสนาขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกล

^{๗๒}ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.). หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.sptcenter.org> [๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

มหาสังฆปริณายก ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม^{๗๓} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดแผนการจัดการองค์ความรู้ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๔ ดังนี้^{๗๔}

การวิเคราะห์ภารกิจ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการสนองงานคณะสงฆ์ สนับสนุนส่งเสริมทานุบำรุงอุปถัมภ์คุ้มครองและพัฒนากิจการพระพุทธศาสนา ดูแลรักษาศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลาง ทางวิชาการพระพุทธศาสนาโลก รวมทั้งให้การสนับสนุน ส่งเสริม พัฒนาบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนา วิสัยทัศน์ พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงพุทธศาสนิกชนเข้มแข็งมีความสุขด้วยหลักพุทธธรรม ส่งเสริมศีลธรรมค้ำจุนสังคม

พันธกิจ ให้การอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมให้ประชาชนนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้จริง พระธรรมสุธีได้กล่าวว่าพระวินยาก็ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปกครองสงฆ์ที่คอยช่วยเหลือคณะพระสังฆาธิการทำหน้าที่ที่คอยตรวจตราแนะนำดูแลแก้ไขให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ฯลฯ^{๗๕}

มหาเถรสมาคมได้กล่าวว่าหลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ในองค์กรมีองค์ประกอบสำคัญที่นักบริหารงานควรคำนึงเพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัตถุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) และแรงงาน หรือ คน (man) องค์ความรู้ในการบริหารงาน^{๗๖}

^{๗๓}“ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓, ระเบียบมหาเถรสมาคม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.sptcenter.org> [๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

^{๗๔}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, แผนการจัดการความรู้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th> [๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

^{๗๕}พระธรรมสุธี, คู่มือศูนย์ปฏิบัติการ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

^{๗๖}มหาเถรสมาคม, หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.mahathera.org/detail.php?module=article&id=7&title=03> [๑๒ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

ตารางที่ ๒.๑๐ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ฝ่ายวิชาการคณะทำงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน, (๒๕๔๗, หน้า ๗๓ – ๗๕).	มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาคัดเลือก ดังนี้ ข้อ ๑ วัดซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เป็นวัดตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ และที่พักสงฆ์ตามมติมหาเถรสมาคม ข้อ ๒ มีสัปบายะ เช่น อาวาสสัปบายะ เป็นต้น ข้อ ๓ วัดที่เคยเป็นสำนักปฏิบัติธรรมมาก่อน ยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ข้อ ๔ เจ้าอาวาสเป็นพระวิปัสสนาจารย์หรือส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติธรรมตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ข้อ ๕ มีหลักฐานถูกต้องตรงตามแบบเอกสารที่กำหนดไว้ (แบบฟอร์ม)
ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.), [ออนไลน์].	กำหนดคุณสมบัติเบื้องต้น ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น ดังต่อไปนี้ ด้านสถานที่ มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก มีอาคาร หรือ ศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรมและฝึก ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานได้ไม่แออัดเกินไป มีที่พัก ห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด จำนวนเพียงพอ ด้านวิทยากร มีพระวิปัสสนาจารย์ ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ สอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร เป็นอย่างดี พระภิกษุหรือบุคคลที่เป็นวิทยากรมีความประพฤติดี ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น ด้านการบริหารจัดการ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติ และเผยแพร่ธรรมอย่างแท้จริง มีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย ที่โปร่งใสเป็นระบบสามารถเปิดเผย และตรวจสอบได้ มีบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลและอำนวยความสะดวก เป็นต้น

ตารางที่ ๒.๑๐ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณา คัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ดีเด่น, [ออนไลน์].	กำหนดคุณสมบัติเบื้องต้น ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัดดีเด่น ดังนี้ ๑. ด้านสถานที่ ๒. ด้านวิทยาการ ๓. ด้านการบริหารจัดการ ๔. มีการดูแลด้านการรักษาความปลอดภัย ๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัย ๖. ในกรณีที่มีผู้เข้าปฏิบัติธรรมจำนวนมาก ๗. ถ้าหากไม่ได้จัดหาเจ้าหน้าที่พยาบาลอยู่ดูแลประจำ ต้องมีการประสานไว้กับสถาน ๘. มีการจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องตลอดปีและจัด ทาดารงการฝึกอบรมปฏิบัติ ๙. มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่ จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแพร่ หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นได้โดยชัดเจน ๑๐. มีการประสานงานกับชุมชน ๑๑. มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรม และจะต้องไม่เป็น ไปในลักษณะเชิงธุรกิจ ๑๒. มีการ จัดเก็บข้อมูลสถิติ ของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่าง เป็นระบบ สามารถสืบค้น ได้โดยสะดวก
ระเบียบมหาเถรสมาคม, [ออนไลน์].	มหาเถรสมาคมวางระเบียบไว้ ดังต่อไปนี้ ข้อ ๑ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ เรียกว่า “ระเบียบมหา เถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนัก ปฏิบัติธรรมประจำ จังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓” ข้อ ๒ ระเบียบมหาเถรสมาคมนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัด จากวันประกาศในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เป็นต้นไป ข้อ ๓ ในระเบียบนี้ “การปฏิบัติธรรม” หมายความว่า การ ปฏิบัติสมถกรรมฐานหรือวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลัก มหาสติปัฏฐานสูตร “สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด” หมายความว่า สำนักปฏิบัติธรรมที่มีอยู่แล้วได้รับการ ยกขึ้นเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้นๆ

ตารางที่ ๒.๑๐ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
	หรือจัดตั้งขึ้นใหม่ โดยคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด “เจ้าสำนัก” หมายความว่า เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งนั้นๆ “พระวิปัสสนาจารย์” หมายความว่า พระภิกษุผู้สอนการปฏิบัติสมถกัมมัฏฐาน วิปัสสนากัมมัฏฐาน ตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตร ข้อ ๔ ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ประกอบด้วยเจ้าคณะจังหวัดเป็นประธาน คณะกรรมการ รองเจ้าคณะจังหวัด เป็นรองประธาน คณะกรรมการ เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอของจังหวัดนั้น เป็นกรรมการโดยมี เจ้าคณะใหญ่เป็นประธานคณะที่ปรึกษา เจ้าคณะภาค รองเจ้าคณะภาค เป็นที่ปรึกษา ข้อ ๕ การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ให้เจ้าคณะจังหวัดประธานคณะกรรมการ จัดประชุมคณะกรรมการ การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด คัดเลือกวัดที่เหมาะสมให้เจ้าอาวาสวัดที่จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม ยื่นหนังสือ ขอจัดตั้งตามแบบของกรมการศาสนา เสนอคณะกรรมการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พิจารณาแล้วให้ประธานคณะกรรมการ รายงานเสนอเจ้าคณะภาค และเจ้าคณะใหญ่พิจารณา เสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาอนุมัติ เพื่อมีพระบัญชาการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมให้กรมการศาสนาขึ้นทะเบียนเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดประกาศ ณ วันที่ ๑๘ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๓ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

ตารางที่ ๒.๑๐ การขอจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, [ออนไลน์].	สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้จัดแผนการจัดการองค์ความรู้ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๔ ดังนี้ การวิเคราะห์ภารกิจสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการสนองงานของคณะสงฆ์ สนับสนุนส่งเสริมงานบำรุงอุปถัมภ์คุ้มครองและพัฒนามากิจการพระพุทธศาสนา ดูแลรักษาศาสนสมบัติ พัฒนาพุทธมณฑลให้เป็นศูนย์กลาง ทางวิชาการพระพุทธศาสนาโลกรวมทั้งให้การสนับสนุน ส่งเสริมพัฒนาบุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนา วิสัยทัศน์ พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงพุทธศาสนิกชนเข้มแข็งมีความสุขด้วยหลักพุทธธรรมส่งเสริมศีลธรรมค้ำจุนสังคม พันธกิจ ให้การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา ส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมให้ประชาชน นำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้จริง
พระธรรมสุธี, (๒๕๕๔, หน้า ๔).	พระธรรมสุธีได้กล่าวว่า พระวินยาศึกษาถือว่า เป็นส่วนหนึ่งของการปกครองสงฆ์ที่คอยช่วยเหลือคณะพระสังฆาธิการทำหน้าที่คอยตรวจตราแนะนำดูแลแก้ไขให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ฯลฯ
มหาเถรสมาคม, [ออนไลน์].	มหาเถรสมาคมได้กล่าวว่าหลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์ในองค์กรมีองค์ประกอบสำคัญที่นักบริหารงานควรคำนึงเพื่อให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย เงิน (money) วัสดุดิบ (materials) เครื่องจักรหรืออุปกรณ์ (machine or equipment) แรงงาน หรือ คน (man) องค์ความรู้ในการบริหารงาน

๒.๓.๔ หลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเบื้องต้นของการเจริญสติแก่ภิกษุปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่ง ดังนี้

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เราควรหลีกออกจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียว เธอใช้สอยเสนาสนะอันสงัดคือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่กลางแจ้ง ลอมฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอึกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่หลีกเร้น เธอไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี หรือไปสู่เรือนว่าง ๒ กัฏฐิ นั้งขัดสมาธิ ๓ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า”^{๗๗}

“ภิกษุนั้นอาศัยเสนาสนะที่สงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ดงที่แจ้ง กองฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอึกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่หลีกเร้น ภิกษุนั้นอยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั้งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงดำรงสติมั่นมุ่งเฉพาะกัมมัฏฐาน”^{๗๘}

“ภิกษุนั้นย่อมเข้าสู่เสนาสนะอันสงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ กลางแจ้ง ลอมฟาง เธออยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั้งคู้บัลลังก์ ตั้งกายให้ตรงดำรงสติให้มั่น”^{๗๙}

ตรัสถึงมหาโควินทพราหมณ์สนทนากล่าวสอบถามความเข้าใจถึง “เป็นผู้อยู่ผู้เดียว” กับสุนักรมารพรม ว่า คือ “บุคคลบางคนในโลกนี้ อาศัยเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่แจ้ง และลอมฟาง”^{๘๐}

จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า การใช้สอยเสนาสนะอันสงัด อันได้แก่ ป่า โคนไม้ หรือเรือนว่าง มีซอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้ง ลอมฟางที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอึกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน ว่า เหมาะเป็นที่หลีกเร้น เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม และมีปรากฏว่า “ในพรรษาที่ ๓ ขณะประทับจำพรรษา ณ เวฬุวันวิหาร กรุงราชคฤห์ เศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสศรัทธาในภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอริยาบถ จึงได้ทูลขออนุญาตสร้างเสนาสนะถวาย จึงทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด ได้แก่ วิหาร เรือนมุงแถบเดียวเรือนชั้น เรือนโล้น และถ้ำที่สร้างขึ้น ทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า “วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้าย นอกจากนั้นยังป้องกันงู ยุงและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้น ยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ”^{๘๑}

ดังนั้น เสนาสนะอันสงัด และเสนาสนะ ๕ ที่มีผู้สร้างถวาย จึงนับได้ว่า เป็นสถานที่เพื่อหลีกเร้นอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง กล่าวคือเพื่อปฏิบัติธรรมนั่นเองขณะเจริญสติควรอยู่ในสภาพเช่นไรจึงจะทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก

“ภิกษุทั้งหลาย มีสมัยที่จิตตั้งมั่นอยู่ภายใน สงบนิ่งอยู่ มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นตั้งมั่นอยู่ สมาธินั้นเป็นธรรม สงบ ประณีต ได้ความสงบระงับถึงภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีการข่มห้าม

^{๗๗}อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๕๒๑.

^{๗๘}อภ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๘/๓๘๕.

^{๗๙}อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๙๘/๒๒๓.

^{๘๐}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๐/๒๔๘.

^{๘๑}วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๒., สุริย์ มีผลกิจและ วิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑-๔๒.

กิเลสด้วยธรรมเครื่องปรุงแต่ง และภิกษุนี้ก็จะโน้มจิตไปเพื่อให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใดๆ เมื่อมีเหตุแห่งสติ เธอย่อมบรรลุความเป็นผู้เหมาะสมที่จะประจักษ์ชัดในธรรมนั้นๆ” จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว พระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวอธิบาย“สมัย” ไว้หมายถึง กาลที่ได้รับสัปปายะความเหมาะสม ๕ ประการ คือ ๑. อุตุสัปปายะ ๒. อาหารสัปปายะ ๓. เสนาสนะสัปปายะ ๔. บุคคละสัปปายะ ๕. ธัมมัสสวณะสัปปายะ^{๘๒}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสแก่พระอานนตถึงลักษณะของภิกษุผู้ใส่ใจใฝ่ในการปฏิบัติธรรมว่า “เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมกน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อยุติ เพื่อดำริรู้และเพื่อนิพพาน”^{๘๓} ในอรรถกถากล่าวอธิบาย “เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต” หมายถึง เป็นที่สบาย และเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมถะ และวิปัสสนา มี ๗ ประการ คือ ๑. อาवास ๒. โคจรคาม ๓. การพูดคุย ๔. บุคคล ๕. โภชนะ ๖. ฤดู ๗. อิริยาบถ^{๘๔} พระดำรัสข้างต้นนั้นได้ตรัสการปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรมถึงลักษณะเรื่องที่จักพูดคุยไว้เป็นตัวอย่าง เพราะการปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้าควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่สะดวกดังมีปรากฏเป็นคาถา ว่า

อาวาส โคจร โภสสํ บุคคล โภชนํ อุตุ
อิริยาบถ สัตตเต อสปปายะ วิวชชโย
สปปายะ สัตต เสเวถ เอวณฺหิ ปฏิปชฺชโต
น จิเรเนว กาเลน โหติ กสสจฺจิ อปฺปนา ฯ^{๘๕}

โยคาวจร ผู้ประสงค์จะรักษาปฏิภาคนิมิตไว้ให้ตั้น พึงเว้นจากอสัปปายะ อันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ อย่าง คือ อาवास (ที่อยู่อาศัย) โคจรคาม (หมู่บ้าน หรือท้องถิ่นที่จะไปบิณฑบาต ภัสสะ (ถ้อยคำพูด) บุคคละ (บุคคล) โภชนะ (อาหาร) อุตุ (อากาศ) อิริยาบถ (นั่ง นอน ยืน เดิน) แล้วพึงเสพแต่ สัปปายะ อันควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ อย่างนั้นเช่นกัน เมื่อได้ปฏิบัติดังกล่าวมานี้ บางท่านก็อาจสำเร็จอุปนาภานาในกาลไม่นานนัก^{๘๖}

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็มีปรากฏว่าเมื่อโยคาวจรภิกษุรูปใด แม้ทำโยคะโดยนัยวิปัสสนา ดังกล่าวมานี้อยู่ นัยวิปัสสนาก็ยังไม่ถึงพร้อม โยคาวจรภิกษุรูปนั้นพึงทำอินทรีย์ให้กล้าด้วยอำนาจแห่งอาการ ๙ อย่างนี้ว่า

^{๘๒}อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๐๒/๒๕๔.

^{๘๓}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๘๙/๒๒๗.

^{๘๔}อง.นวก.อ. (ไทย) ๓/๑/๒๘๕ ในที่นี้บาลีเป็น เจโตวิจารณ์สปปายา แต่ในฉบับภาษาอังกฤษเป็น เจโตวิจารณ์สปปายา และฉบับฉันทนุสสังคีติ เป็น “เจโตวินิวรรณสปปายา.

^{๘๕}วิสุทธิ.ฎีกา (ไทย) ๑/๑๖๑/๒๑๙.

^{๘๖}มหาภูมิภวราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาภูมิภวราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๐.,

นวกาเรหิ อินทริยานิ ติกฺขานิ ภวนฺติ อุปฺปนฺนูปฺปนฺนํ สงฺขารานํ ขยเมว ปสฺสตี ตถ จ สกฺกจฺจกิริยาย สมฺปาเทติ, สาทจฺจกิริยาย สมฺปาเทติ, สปปายกิริยาย สมฺปาเทติ สมฺมาธิสฺสจ นิमितฺตคฺคาเหณ, โพฆณฺคานญจ อนฺุปตฺตนตฺตาย กายเ จ ชีวีเต จ อนฺุตฺตรา จ อพฺยสาเนนาตี^{๘๗}

อินทรีย์ทั้งหลาย มีสัทธินทรีย์เป็นต้น ย่อมกล้าแข็งด้วยอาการ ๙ คือ ดูแต่ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งหลายที่เกิดขึ้น ๑ และในการดูความสิ้นนั้นยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมด้วยการทำความมีสติ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยสัจจกิริยาทำติดต่อ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อมโดยสปปายกิริยา ทำอย่างสบาย คือ เสพสปปายะทั้ง ๗ มีอาวาสสปปายะ เป็นต้น ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อม โดยจันนิมิตของสมาธิในวิปัสสนาให้ได้ ๑ ยังวิปัสสนาญาณให้ถึงพร้อม โดยกิริยาที่ยังโพฆณคให้เป็นไปตามควร ๑ เข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่ไยดีในร่างกายและชีวิต ๑ ในการเข้าไปตั้งไว้ซึ่งความไม่ไยดีในร่างกายและชีวิตนั้น ๑ ยังภาวนาให้ถึงพร้อมโดยข่มความทุกข์ที่เกิดขึ้น ออกไปเสียจากความไม่ไยดีในร่างกายและชีวิตให้จงได้ ๑ ยังภาวนาให้ถึงพร้อมโดยไม่เลิกภาวนาเสียในระหว่าง ๑ แล้วเว้นอสปปายะ ๗ เสพสปปายะ ๗”^{๘๘}

ดังนั้น การรักษาปฏิภาคนิมิตเพื่อสำเร็จอัปนาภาวนา และการทำอินทรีย์ให้กล้าโดยนัยวิปัสสนา พึงเว้นจากอสปปายะอันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ และพึงเสพแต่สปปายะอันควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗

^{๘๗}วิสุทฺธิ. ๓/๒๓๙., โสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาศีลยาตอ), หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๙๘ – ๙๙.

^{๘๘}มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๓ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑-๖๒.

ตารางที่ ๒.๑๑ หลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๕๒๑.	สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเบื้องต้นของการเจริญสติแก่ภิกษุปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่ง ดังนี้ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เราควรหลีกออกจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียว เธอใช้สอยเสนาสนะอันสงัดคือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบ ที่กลางแจ้ง ลอมฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอึกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่หลีกเร้น เธอไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี หรือไปสู่เรือนว่าง ๒ กดี นั่งขัดสมาธิ ๓ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า” “ภิกษุนั้นอาศัยเสนาสนะที่สงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ดงที่แจ้ง กองฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอึกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน เหมาะเป็นที่หลีกเร้น ภิกษุนั้นอยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรงดำรงสติมั่น มุ่งเฉพาะกัมมัฏฐาน”
อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๑๙๘/๒๒๓.	“ภิกษุนั้นย่อมเข้าสู่เสนาสนะอันสงัด เช่น ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าทึบกลางแจ้ง ลอมฟาง เธออยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายให้ตรงดำรงสติ ให้มั่น”
ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๐/๒๔๘.	ตรัสถึงมหาโควินทพราหมณ์สนทนากล่าวสอบทานความเข้าใจถึง “เป็นผู้อยู่ผู้เดียว” กับสุนันทกุมารพรหมว่า คือ “บุคคลบางคนในโลกนี้ อาศัยเสนาสนะอันสงัดคือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัน ที่แจ้งและลอมฟาง”
วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๒.	จากพระพุทธพจน์ดังกล่าว สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกการใช้สอยเสนาสนะอันสงัด อันได้แก่ ป่า โคนไม้ หรือเรือนว่าง มีชอกเขา ถ้ำในภูเขา ป่าช้า ป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้ง ลอมฟางที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอึกทึกน้อย ไม่มีคนสัญจรไปมา ไม่มีคนพลุกพล่าน ว่า เหมาะเป็นที่หลีกเร้น เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม

ตารางที่ ๒.๑๑ หลักเกณฑ์ความเหมาะสมของสถานที่ปฏิบัติธรรม (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๐๒/๒๕๔.	เสนาสนะอันสงัด และเสนาสนะ ๕ ที่มีผู้สร้างถวาย จึงนับได้ว่า เป็นสถานที่เพื่อหลักเรือนอยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพินิจ และเพื่อเห็นแจ้ง กล่าวคือเพื่อปฏิบัติธรรมนั่นเองขณะเจริญสติควรอยู่ในสภาพเช่นไรจึงจะทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก
ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๘๙/๒๒๗.	“เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้ คือ เรื่องความมักน้อย เรื่องความสันโดษ เรื่องความสงัด เรื่องความไม่คลุกคลีกัน เรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะ ซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่ง เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต เป็นไป เพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้และเพื่อนิพพาน”
วิสุทธิ.ฎีกา (ไทย) ๑/๑๖๑/๒๑๙.	พระดำรัสข้างต้นนั้น ตรัสการปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรม ถึงลักษณะเรื่องที่จักพูดคุยไว้เป็นตัวอย่าง เพราะการปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้า ควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม
มหามกุฏราชวิทยาลัย, (๒๕๔๒, หน้า ๑๐๐).	โยคาวจร ผู้ประสงค์จะรักษาปฏิภาคนิमितไว้ให้ตั้นพึงเว้นจากอสัปปายะ อันไม่ควรแก่ภวนาสมาธิ ๗ อย่าง คือ อาวาส (ที่อยู่อาศัย) โคจรคาม (หมู่บ้าน หรือท้องถื่นที่จะไปบิณฑบาต ภัตตาคาร (ถ้อยคำพูด) บุคคลละ (บุคคล) โภชนะ (อาหาร) อุตุ (อากาศ) อิริยาบถ (นั่ง นอน ยืน เดิน) แล้วพึงเสพแต่ สัปปายะ อันควรแก่ภวนาสมาธิ ๗ อย่างนั้นเช่นกัน
จํารูญ ธรรมดา, (๒๕๔๖, หน้า ๙๘ – ๙๙).	ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคก็มีปรากฏว่าเมื่อโยคาวจรภิกษุรูปใด แม้ทำโยคะโดยนัยวิปัสสนาดังกล่าวมานี้ นัยวิปัสสนาก็ยังไม่ถึงพร้อม โยคาวจรภิกษุรูปนั้นพึงทำอินทรีย์ให้กล้าด้วยอำนาจแห่งอาการ ๙ อย่าง
มหามกุฏราชวิทยาลัย, (๒๕๔๒, หน้า ๖๑-๖๒).	อินทรีย์ทั้งหลาย มีสัทธินทรีย์เป็นต้น ย่อมกล้าแข็งด้วยอาการ ๙

๒.๓.๕ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม

สถานที่ปฏิบัติธรรมของโยคาวจรเพื่อรักษาปฏิภาณนิมิตและทำอินทรีย์ให้กล้า จึงพึงเว้นจากอสังขยา ๗ และพึงประกอบด้วยสังขยา ๗ สังขยา หมายถึง สิ่งที่สบาย สบายเอื้อ สิ่งที่เกิดอสุภะ สิ่งที่เหมาะสม อันเกิดอสุภะในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย^{๘๙} ส่วนอสังขยาก็มีความหมายตรงกันข้ามกับสังขยา

สังขยา ๗ และอสังขยา ๗ ได้แก่ ๑. อาวาส บางแห่งเรียก เสนาสนะ ๒. โคจรคาม ๓. ภัสสะ บางแห่งเรียก ธัมมัสสวณะ ๔. บุคคล ๕. โภชนะ บางแห่งเรียก อาหาระ ๖. ฤดู ๗. อิริยาบถ จะได้แสดงอธิบาย เป็นลำดับไป คือ^{๙๐}

๑. อาวาส (ที่อยู่)

อาวาส หมายถึง ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ปฏิบัติ มี ๒ อย่าง ได้แก่ อาวาสสังขยา คือ ที่อยู่ที่พัก ที่อาศัยและสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การปฏิบัติและอาวาสสังขยา คือ ที่อยู่ที่พักที่อาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติควรเลือกอยู่ในอาวาสสังขยา

ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า เมื่อโยคาวจรนั้นอยู่ในอาวาสใด นิมิตที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็เสื่อมหายไป สติที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นและจิตที่ยังไม่เป็นสมาธิก็ไม่เป็นสมาธิ อาวาสนั้นนับเป็น อสังขยา ส่วนเมื่อเธออยู่ในอาวาสใด นิมิตเกิดและถาวรด้วย สติที่ตั้งมั่น จิตก็เป็นสมาธิ ดุจพระปธานิตสเถระผู้อยู่ ณ นาคบรรพต อาวาสนั้นนับ เป็นสังขยา เพราะเหตุนี้ในวิหารใด อาวาส ที่อยู่ มีหลายแห่งโยคาวจรพึงลองอยู่ในอาวาสเหล่านั้นแห่งละ ๓ วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคะ ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวในอาวาสแห่งใด ก็อยู่ในอาวาสแห่งนั้นเพราะความที่มีอาวาสเป็นสังขยาแท้ๆ ภิษุ ๕๐๐ รูปผู้อยู่ในถ้ำจุฬานาคในตมพปณทวิป ถือเอากัมมฐานบำเพ็ญอยู่ในถ้ำจุฬานาคนั้นได้บรรลุพระอรหัตต์ทั้งหมด ส่วนพระอริยบุคคลเบื้องต้นมีพระโสดาบันเป็นต้น และท่านผู้ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้ว มาบรรลุพระอรหัตต์ในถ้ำจุฬานาคนั้นมีประมาณมิได้ แม้ในอาวาสสังขยาแห่งอื่นๆ เช่นจิตตลบรรพตวิหาร ก็เช่นกัน^{๙๑}

ในกัมมฐานคณนิตเทศอนกัสมายาภาวนา แสดงไว้ว่า "อันโยคาวจรผู้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้ว พำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสม"^{๙๒} เป็นการกล่าวให้โยคาวจรรู้จักหลีกเลี่ยงอาวาสสังขยาแล้วเลือกอาวาสสังขยาเพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญสมาธิของตน ได้กล่าวแนวทางการปฏิบัติไว้ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรคไว้ว่า "เมื่อโยคาวจรผู้ใดอยู่ในวิหารเดียวกันกับพระอาจารย์มีความผาสุก โยคาวจรนั้นเมื่อจะชำระกัมมฐานก็พึงอยู่ในวิหารนั้นแหละ ถ้าเมื่ออยู่ในวิหารนั้นไม่มีความผาสุกไซ้ วิหารอื่นใดเป็นสังขยามีอยู่ในที่ไกลแต่วิหารของพระอาจารย์ ประมาณคาจัตหนึ่งหรือกึ่งโยชน์ หรือแม้ประมาณถึงโยชน์หนึ่งก็ดี ก็พึงไปอยู่ในวิหารนั้นเถิด

^{๘๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๖.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๒.

^{๙๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๒๒๐-๒๒๑.

^{๙๒} สมเด็จพระพุทธปาหิยาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๖.

เพราะเมื่อได้อยูอย่างนั้น ครั้นมีความสนทนหรือเกิดความหลงลืมในข้อกัมมัฏฐานที่ตรงไหนก็ดี จะได้ลุกขึ้นทำวัตรในวิหารที่ตนอยู่แต่เช้าแล้วออกเดินเที่ยววิณฑาตณฺ์ในระหว่างทาง ไปถึงที่อยู่ของพระอาจารย์ในเวลาท่านเสร็จกิจพอดีแล้ววันนั้นชำระกัมมัฏฐานในสำนักของพระอาจารย์เสียให้เสร็จ วันรุ่งขึ้นก็กราบลาพระอาจารย์เดินทางกลับไป เที่ยววิณฑาตณฺ์ในระหว่างทาง ยังไม่ทันเหนื่อยก็อาจมาถึงที่อยู่ของตนได้ส่วนโยคาวจรผู้ใดไม่ได้ที่ผาสุกในที่แม่ไกลตั้งโยชนฺ์ โยคาวจรนั้นพึงตัดข้ออันเป็นข้อดเป็นปมทั้งปวงของกัมมัฏฐานเสียให้ได้ ทำกัมมัฏฐานที่เนื่องด้วยความนึกหน่วงให้หมดจดดีแล้วไปให้ไกลกว่านั้น ก็ได้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสีย แล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเถิด”^{๙๓}

ในคัมภีร์ปรกณฺ์วิเสสวิสุทฺธิมรรค กล่าววิหารที่ประกอบด้วยโทษ ๑๘ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง ชื่อว่าวิหารไม่เหมาะสม มีพระบาลี ว่า

มหาวาสํ นวาวาสํ ชราวาสํ จ ปณฺณํ
 โสณฺทํ ปณฺณญจ ปุปฺพญจ ผลํ ปญฺญิตเมว จ
 นครํ ทารุณา เขตฺตํ วิสภาคณฺ์ ปญฺญํ
 ปจฺจนตสฺมาสปายํ ยตถ มิตฺโต น ลพฺภติ
 อฏฺฐารเสตานิ ฐานานิ อิติ วิญญาย ปณฺทิตํ
 อารกา ปริวชเชยฺย มคฺคํ ปฏฺฏิยํ ยถาติ^{๙๔}

คือ

๑. มหนตตํ ความเป็นวิหารใหญ่
๒. นวตตํ ความเป็นวิหารใหม่ (ยังไม่แล้วดี)
๓. ชินณกตตํ ความเป็นวิหารเก่า (ทรุดโทรมแล้ว)
๔. ปณฺณสนนิสฺสิตตตํ ความเป็นวิหารติดทางเดิน
๕. โสณฺทํ วิหารมีตระพังน้ำ
๖. ปณฺณํ วิหารมีไม้ใบ (ที่เป็นผัก)
๗. ปุปฺพํ วิหารมีไม้ดอก
๘. ผลํ วิหารมีไม้ผล
๙. ปญฺญนียตา ความเป็นวิหารที่คนทั้งหลายมุ่งมัน
๑๐. นครสนนิสฺสิตตา ความเป็นวิหารติดเมือง
๑๑. ทารุสนนิสฺสิตตา ความเป็นวิหารติดป่าไม้
๑๒. เขตตสนนิสฺสิตตา ความเป็นวิหารติดที่นา (ของชาวบ้าน)
๑๓. วิสภาคานํ ปุคฺคลानํ อตฺถิตา ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสภาคกันอยู่
๑๔. ปญฺญนสนนิสฺสิตตา ความเป็นวิหารติดท่า
๑๕. ปจฺจนตสนนิสฺสิตตา ความเป็นวิหารติดปลายแดน
๑๖. ราชสิมนตรสนนิสฺสิตตา ความเป็นวิหารติดที่ระหว่างพรมแดน

^{๙๓}มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทฺธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๗๘-๗๙.

^{๙๔}วิสุทฺธิ.ฎีกา (ไทย) ๑/๑๖๑/๒๑๙.

๑๗. อสปายตา ความเป็นวิหารไม่เป็นสัปปายะ

๑๘. กลยาณมิตตานํ อลาโก วิหารที่หากัลยาณมิตรไม่ได้

ส่วนวิหารที่ชื่อว่า วิหารเหมาะสม ที่ควรต่อการเข้าปฏิบัติธรรม ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการ คุณสมบัติเหล่านี้ คือ

๑. นาติทุร โหติ นาจจาสนนํ คมนาคมนสมปนฺนํ ฯ เสนาสนะในศาสนานี้เป็นที่ไม่ไกลนักไม่ใกล้นัก ไปมาสะดวก

๒. ทิวา อปโปกิณฺณํ รตฺตี อปฺปสทฺทํ อปฺปนิคฺโขสํ ฯ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนไม่มีเสียงอีกทีก

๓. อปฺปทํสมกสฺวาตตปสฺสีสปสมฺผลสฺสํ โหติ ฯ ปราศจากสัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน

๔. ตสฺมี โข ปน เสนาสนเณ วิหรนฺตสฺส อปฺกสิเรเนว อฺปฺปชฺชนติ จีวรปิณฑปาท เสนาสนคิลานปจฺจยเณสชฺชปรีกฺขารฯ ฯ ภิกษุพำนักอยู่ในเสนาสนะนั้น จีวร ปิณฑปาท เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ผิดเคื่องเลย

๕. ตสฺมี โข ปน เสนาสนเณ เถรา ภิกฺขุ วิหรนฺติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ฌมฺมธรา วินยธรรมาติกาธรา เต กาเลน กาลํ อฺปฺสํกมิตฺวา ปรีปฺภุจฺจติ ปรีปฺภุจฺจติ ‘อิทํ ภนฺเต กถํ อิมสฺส โก อตฺถโถติ อสฺส เต อายสฺมนโต อวิวิคฺฌํ เจว วิหรนฺติ อนฺุตตานิโกตฺถยจฺจ อุตตานิโกโรนฺติ อเนกวิหิตฺเตสุ จ กงฺกขณฺฐานิเยสุ ฌมฺเมสุ กงฺกขํ ปฏฺวีโนทนฺติ ฯ’ ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ เป็นพหูสูต คล่องอาคม ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ย่อมอยู่ในเสนาสนะนั้น ภิกษุเข้าไปหาพระเถระเหล่านั้นตามกาลอันควร ได้สอบถามข้อธรรมข้อธรรมว่า “ท่านเจ้าข้า บทนี้เป็นอย่างไร” ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดข้อที่ยังไม่ได้เปิด ทำให้ต้นข้อที่ยังมิได้ทำให้ต้นและบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันน่าจะสงสัยได้หลาย ๆ อย่าง

๒. โคจรคาม

โคจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหาร ที่เที่ยวไปเพื่อเข้าไปบิณฑบาต มี ๒

อย่าง ได้แก่ โคจรอัสปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต และโคจรสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต โยคาวจรพึงเลือกโคจรคามสัปปายะ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า หมู่บ้านหรือท้องถิ่นสำหรับไปบิณฑบาตแห่งใด มีอยู่ในที่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นักในระยะประมาณโกสะกิง ประมาณ ๑,๐๐๐ ขั้ว คันธนู หรือ ๒ กิโลเมตร เป็นเสนาสนะอยู่ทางทิศเหนือหรือทางทิศใต้ เป็นที่มีภิกษาสมบุรณ์หาง่ายหมู่บ้านนั้นนับเป็นสัปปายะ ถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามนับเป็น อสัปปายะ ที่ว่าอัสปายะนั้นน่าจะถือเอาด้วยสาเหตุ คือ ๑. ไกลและการคมนาคมไปมาไม่สะดวก ๒. เวลาบิณฑบาตไปหรือกลับโดนแสงอาทิตย์ขึ้นส่องหน้า และ ๓. บิณฑบาตไม่พอแก่การฉัน

๓. ภัสสะ (การพุดคฺย)

ภัสสะ หมายถึง การพุดคฺย หรือถ้อยคำ มี ๒ อย่าง ได้แก่ ภัสสะอัสปายะ คือ การพุดคฺย หรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติและภัสสะสัปปายะ คือ การพุดคฺย หรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติ โยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พุดน้อยในระหว่างการปฏิบัติธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิต

ในวิปัสสนานัย เล่ม ๑ แสดงอธิบายการสำรวมสติไว้ว่า ในระหว่างการปฏิบัติธรรมศีลต้องบริสุทธิ์ บุคคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร ๖ แล้วรักษาอินทรีย์สังวรศีล ด้วยการปิดกั้นมิให้เกิดอกุศล มีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะที่ประจวบกับอารมณ์ ๖^{๔๕}

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค ก็กล่าวอธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์ เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสในขณะที่วิญญาน ๖ รับรู้อารมณ์ ๖ เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ดังนั้น การสำรวมวาจาพุดน้อย ไม่กล่าวติรัจฉานกถา ๓๒ อันเป็นเรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายอันเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ หรือวิคคาหิกกถา ที่เป็นถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ชื่อว่า อัสปายะ แม้ กถาวัตถุ ๑๐ ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ชื่อว่า ภัสสะสัปปายะ ก็ควรกล่าวพอประมาณเพื่อสำรวมสมาธิ และปฏิภาคนิมิต ๓๒ ทั้งติรัจฉานกถา ๓๒ วิคคาหิกกถา และกถาวัตถุ ๑๐ มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ติรัจฉานกถา ๓๒ คือ เรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายอันเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ ได้แก่

๑. ราชกถา กล่าวถึงพระยามหากษัตริย์
๒. โจรกถา กล่าวถึงโจร
๓. มหามัตตกถา กล่าวถึงมหาอำมาตย์
๔. เสนากถา กล่าวถึงเสนา
๕. ภยกถา กล่าวถึงภัยอันตราย
๖. ยุทธกถา กล่าวถึงการสงคราม
๗. อันนกถา กล่าวถึงข้าว
๘. ปานกถา กล่าวถึงน้ำ
๙. วัตถุกถา กล่าวถึงผ้านุ่งผ้าห่ม
๑๐. สยนกถา กล่าวถึงที่หลับที่นอน
๑๑. มาลากถา กล่าวถึงดอกไม้สรรพต่างๆ
๑๒. คันธกถา กล่าวถึงเครื่องหอมเครื่องลูบไล้ชะโลมทา
๑๓. ญาติกถา กล่าวถึงญาติแห่งตน
๑๔. ยานกถา กล่าวถึงยวดยานคานหามช้างม้ารถเกวียนมีประเภทต่างๆ
๑๕. คามกถา กล่าวถึงบ้านว่าบ้านตำบล

^{๔๕}พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม ๑, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธसारิกวงศ์ เรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอโอ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐-๒๑.

๑๖. นิคมกถา กล่าวถึงนิคม
๑๗. ชนปทกถา กล่าวถึงชนบท
๑๘. นครกถา กล่าวถึงเมืองใหญ่
๑๙. อิตถีกถา กล่าวถึงผู้หญิง
๒๐. ปุริสกถา กล่าวถึงผู้ชาย
๒๑. สุรกกถา กล่าวถึงคนกล้าๆ ช่างกล้าเสียกล้า คีกสงคราม
๒๒. วิสีชากถา กล่าวถึงตรอกน้อยตรอกใหญ่ถนนหนทาง
๒๓. กุมภทาสีกถา กล่าวถึงกุมภทาสีที่ตักน้ำ
๒๔. ปุพพเปตกถา กล่าวถึงญาติที่ล่วงไปแล้วแต่ก่อนๆ
๒๕. นานัตตกถา กล่าวถึงเรื่องต่างๆ แต่บรรดาที่หาประโยชน์ได้
๒๖. โลกกุขายิกกถา กล่าวถึงลัทธิโกหก อันพาลในโลกเจรจากัน
๒๗. สมุททักขายิกกถา กล่าวถึงมหาสมุทร สาคร ทะเล
๒๘. อิติภวามกถา กล่าวถึงภว และอภามี ๖ ประการ คือ กล่าวสัสสตทิกถิ กล่าวอุทเทททิกถิ กล่าวถึงเจริญในสมบัติ กล่าวถึงเสื่อมจากสมบัติ กล่าวสรรเสริญความสุขในเสพย์กาม กล่าวอรรถกถาณโยคประกอบความเพียรให้ลำบากกายเป็นฝ่ายปฏิบัติแห่งเดียริย
๒๙. อรณญกถา กล่าวถึงป่า
๓๐. ปพพกถา กล่าวถึงภูเข
๓๑. นทีกถา กล่าวถึงแม่น้ำ
๓๒. ทิปกถา กล่าวถึงเกาะต่างๆ

วิคคาหิกกถา คือ ถ้อยคำที่แก่งแย่งกัน ทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วย ได้แก่

๑. น ตว อิม ฌมวินย อชานิสสตี ท่านไม่รู้ธรรมวินัย
๒. อห อิม ฌมวินย อชานามิ ข้าพเจ้ารู้ธรรมวินัย
๓. กิ ตว อิม ฌมวินย อชานิสสตี ท่านจะรู้ได้อย่างไร
๔. มิจฉาปฏิปนโน ตวมสิ ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด
๕. อหสมิ สมมาปฏิปนโน ส่วนข้าพเจ้าปฏิบัติถูก จึงรู้ได้
๖. สหิต เม คำพูดของข้าพเจ้าตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลาย จึงมีประโยชน์
๗. อสหิต เต ของท่านไม่ตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลาย จึงไม่มีประโยชน์
๘. ปุเรวจนีย ปจฉา อวจ คำที่ควรกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวทีหลัง
๙. ปจฉาวจนีย ปุเร อวจ แต่คำพูดที่ควรกล่าวทีหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน
๑๐. อธิจฉณนเต วิปราวตติ คำพูดของข้าพเจ้าเพียงคำเดียวสามารถทำลายคำพูดของท่าน
๑๑. อาโรปิโต เต วาโท ข้าพเจ้าจับผิดความเห็นของท่านได้แล้ว
๑๒. นิคคหิตो ตวมสิ ท่านจึงถูกข้าพเจ้าข่มไว้
๑๓. จร วาทปโมกขาย ท่านจงพยายามแสวงหาความรู้จากสำนักต่างๆ มาปลดปล่อยแก้ไขคำพูดของท่านที่ถูกข้าพเจ้าข่มไว้ด้วย

๑๔. นิพเพฐะเหติ วา สเจ ปโหสิ ถ้าท่านยังเชื่อในความสามารถของท่าน ก็จงแก้ไขมา

กถาวัตถุ ๑๐ ประการ คือ ถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรค ผล นิพพาน ได้แก่

๑. อปิฉนตากถํ พุทธเรื่องความมกน้อย
๒. สนตฺตฺตฺถิกถํ พุทธเรื่องความพอใจตามมีตามได้ในสิ่งของ ของที่ตนได้มา
๓. ปวิเวกกถํ พุทธเรื่องความสงบทางกาย วาจา ใจ
๔. อสํสคคกถํ พุทธเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณอารมณ์
๕. วิริยารมฺภกถํ พุทธเรื่องการขยันหมั่นเพียร
๖. สีลกถํ พุทธเรื่องศีล
๗. สมာธิกถํ พุทธเรื่องสมาธิ
๘. ปญญาถํ พุทธเรื่องปัญญา
๙. วิมุตติถํ พุทธเรื่องอรหัตตผล
๑๐. วิมุตติญาณทสฺสนกถํ พุทธเรื่องปัจจเวกขณญาณ ที่เกี่ยวกับอรหัตตผล นิพพาน

๔. บุคคล

บุคคล หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันหรือมีการสนทนาปราศรัยกัน มี ๒ อย่าง ได้แก่ บุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติด้วยและบุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติ โยคาวจรพึงเลือกคบบุคคลสัปปายะเพื่อความตั้งมั่นแห่งจิตของตนในขณะที่กำลังปฏิบัติ

ในคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า บุคคลอสัปปายะ คือ บุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลผู้มากไปด้วยการทำกายให้มันคงชอบ บำรุงประคบประหงมตบแต่งร่างกาย (กายทพหิพฺพโล)^{๙๖} มีปกติพูดตริจฉานกถา ๓๒ (ตริจฉานกถิกโก) เป็นอสัปปายะ เพราะว่าเขามีแต่จะทำให้เธอเศร้าหมอง ดุจน้ำโคลนทำน้ำใสให้ขุ่นไป ฉะนั้น และเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น สมาบดีย่อมเสื่อม ดุจสมบัติของภิกษุหนุ่มผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตวิหาร เสื่อมเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้น ส่วนบุคคลสัปปายะ บุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่ บุคคลที่เป็นผู้ไม่พูดตริจฉานกถา (อตริจฉานกถิกโก) ถึงพร้อมด้วยศีลคุณ สมาธิคุณ ปัญญาธิคุณ (ศีลาธิคุณสมฺปนโน) ซึ่งโยคาวจรได้อาศัยแล้ว เป็นเหตุทำให้จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิหรือจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้น เกิดความสงบเยือกเย็นผ่องใสได้โดยแท้^{๙๗}

^{๙๖}วิสุทธิ, มหาฐีการว่า คือแทนที่จะมุ่งทำความตั้งมั่นทางจิต กลับไปสนใจทำความมันคงทางกาย มหาฐีการให้ธรรมาธิบายว่า ขวนขวายแต่ปรนปรีอร่างกาย ดังบาลีที่หมายเอา ขอนี้กล่าวไว้ว่า บริโภคนเต็มท้อง ตามที่ต้องการแล้วประกอบความสุขในการนอนอยู่เป็นประจำ.

^{๙๗}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๒.

๕. โภชนะ

โภชนะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภคนั้น ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม มี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนอสัปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคนั้นที่เป็นที่ไม่ถูกใจไม่พอใจ ไม่ถูกกับร่างกายไม่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้น ไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนสัปายะ คืออาหารและเครื่องบริโภคนั้นที่ถูกใจพอใจ ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉะนั้นไม่ยาก เป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบั่นทอนสภาพจิตใจ

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภค ในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม โยคาวจรบุคคลบางท่านได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสเปรี้ยวแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอสัปายะ ส่วนอาหารที่มีรสเปรี้ยว เป็นสัปายะแก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปาก ไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจ จิตใจไม่มั่นคง แต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้ว ก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้น ฉะนั้น อาหารที่มีรสเปรี้ยวจึงเป็นอสัปายะ ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสัปายะแก่โยคาวจรนั้น สำหรับรสเค็ม ขม เผ็ด ผาต ๔ อย่างนี้ ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆ นั้น ก็เพราะรสเหล่านี้ เพียงแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้น เมื่อ ยกรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้ว ก็เป็นอันว่า ได้กล่าวถึงรส ๔ อย่างนี้ ตามสมควรไป^{๔๘}

๖. ฤดู

ฤดู หมายถึง ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อม มี ๒ อย่าง ได้แก่ ฤดูอสัปายะ คือสภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น หนาวเกินไป ร้อนเกินไป เป็นต้นและฤดูสัปายะ คือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่ทำให้จิตใจของตนแจ่มใสมั่นคงเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติธรรมของตน

ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า อากาศที่ไม่สบายและสบายในขณะที่ปฏิบัติธรรมอยู่นั้น โยคาวจรบางท่านเมื่อได้รับอากาศร้อนแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายหวนมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศเย็นก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งขึ้นไป ฉะนั้น อากาศร้อนจึงเป็นอสัปายะ ส่วนอากาศเย็น เป็นสัปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น โยคาวจรบางท่านได้รับอากาศเย็นแล้ว ก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่มั่นคง ก็กลับกระสับกระส่ายหวนมองยิ่งขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้ว ก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศร้อนก็รู้สึกสบาย จิตใจที่ยังไม่แจ่มใส ไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้น จิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถาวรยิ่งขึ้นไป ฉะนั้น อากาศเย็นจึงเป็นอสัปายะ ส่วนอากาศร้อนเป็นสัปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น^{๔๙}

^{๔๘}มหาหมกุฎราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒, หน้า ๖๒.

^{๔๙}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๐.

๗. อิริยาบถ

อิริยาบถ หมายถึง อาการหรือการเคลื่อนไหวอยู่ในกิริยาท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่ง มี ๒ อย่าง ได้แก่ อิริยาบถอัสปายะ คือ อาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วไม่ถูกต้อง การเคลื่อนไหวที่ไม่พอดี และอิริยาบถสัปปายะ คือ อาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกต้องจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอิริยาบถที่เกิดความสบายกายสบายใจ นิรณจะได้อะไรไม่เกิด

ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้ว่า ในอิริยาบถ ๔ อย่างนั้น โยคาวจรบางท่าน เมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนอนแล้ว ก็ทำให้รู้สึกง่วงเหงาหาวนอน ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกว่ามีอาการสบายกาย สบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิรณเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั้น ยืน เดิน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนอน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนั้น ยืน เดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดินกับนอน ก็รู้สึกว่ามีอาการสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีด้วย บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถเดิน นอน แต่กลับได้รับผลดีใน อิริยาบถนั้น ยืน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดิน แล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจ ไม่ค่อยจะได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆ ก็รู้สึกว่ามีอาการสบายกายสบายใจ ทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิรณเกิดขึ้นกวนใจ บางท่านก็ไม่ได้รับผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั้น ยืน นอน แต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถเดิน ฉะนั้น อิริยาบถใดได้รับผลดี คือ ทำให้จิตใจแจ่มใสสงบระงับดับเสียซึ่งนิรณ อิริยาบถนั้นจัดเป็นสัปปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น เหตุนี้ พึงทดลองดูในอิริยาบถนั้นๆ อยู่อย่างละ ๓ วัน เช่นเดียวกันกับการทดลองในอาวาส^{๑๐๐}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสสัปปายะด้วยพระดำรัสอื่น เช่น สมัยอันมีอรรถาธิบายว่า คือ กาลที่ได้รับสัปปายะความเหมาะสม ๕ ประการ คือ ธรรมเป็นที่สะดวกสบายแก่การเจริญปัญญา มี อุตุสัปปายะ อาหารสัปปายะ (โภชนสัปปายะ) เสนาสนะสัปปายะ (อาวาสสัปปายะ) บุคคลสัปปายะ และธัมมัสสวนสัปปายะ (ภัสสะสัปปายะ)^{๑๐๑}

^{๑๐๐}อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๗.

^{๑๐๑}อง.ติ.ก.อ. (ไทย) ๒/๑๐๒/๒๕๔.

ตารางที่ ๒.๑๒ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๕, หน้า ๒๘๖).	สถานที่ปฏิบัติธรรมของโยคาวจรเพื่อรักษาปฏิภาณนิมิต และทำอินทริยให้กล้า จึงพึงเว้นจากอสังขยาและพึง ประกอบด้วยสังขยา ๗ สังขยา หมายถึง สิ่งที่สลาย สภาพเอื้อ สิ่งที่เกิดอยู่ สิ่งที่เหมาะสม อันเกิดอยู่ในการ เจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ส่วนอสังขยาก็มีความหมายตรงกันข้ามกับสังขยา สังขยา ๗ และอสังขยา ๗ ได้แก่ ๑. อาวาส บางแห่ง เรียก เสนาสนะ ๒. โคจรคาม ๓. ภัตตาคาร บางแห่งเรียก ธัมมัสสนา ๔. บุคคล ๕. โภชนะ บางแห่งเรียก อาหา ระ ๖. ฤดู ๗. อิริยาบถจะได้แสดงอธิบาย
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (๒๕๔๕, หน้า ๓๔๒).	อาวาส หมายถึง ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ปฏิบัติ มี ๒ อย่าง ได้แก่ อาวาสสังขยา คือ ที่อยู่ที่พัก ที่อาศัย และสถานที่ที่ไม่เหมาะสมแก่การปฏิบัติและอาวาสสัง ขยา คือ ที่อยู่ที่พักที่อาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมแก่ การปฏิบัติ ผู้ปฏิบัติควรเลือกอยู่ในอาวาสสังขยา
มหามกุฏราชวิทยาลัย, (๒๕๔๒, หน้า ๑๐๑).	อิริยาบถ หมายถึง อาการหรือการเคลื่อนไหวอยู่ใน กิริยาท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่ง มี ๒ อย่าง ได้แก่ อิริยา บถสังขยา คือ อาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยา ท่าทางที่ปฏิบัติแล้วไม่ถูกใจการเคลื่อนไหวที่ไม่พอดี และอิริยาบถสังขยา คือ อาการหรือการเคลื่อนไหวใน กิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกใจจนมีการเคลื่อนไหวที่ พอดี โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอิริยาบถที่เกิดความสบาย กายสบายใจ นิรณจะไม่ได้เกิด
ที.สี.อ. (ไทย) ๑๗/๘๔/๕๖๑.	อิริยาบถใดได้รับผลดี คือ ทำให้จิตใจแจ่มใสสงบระงับ ดับเสียซึ่งนิรณ อิริยาบถนั้นจัดเป็นสังขยาแก่ โยคาวจรบุคคลนั้น เหตุนี้ พึงทดลองดูในอิริยาบถนั้นๆ อยู่อย่างละ ๓ วัน
อ.ทส. (ไทย) ๒๔/๖๘/๑๕๒	

ตารางที่ ๒.๑๒ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต, (๒๕๔๘, หน้า ๒๐-๒๑).	คุณสมบัติ ๕ ประการ คุณสมบัติเหล่านี้ คือ ๑. นาติหุรี โหติ นาจจาสนนํ คมนาคมนสมปนฺนํ ฯ ๒. ทิวา อปโปภิกณฺณํ รตตี อปสทฺทํ อปฺปนิกฺโขสํ ฯ ๓. อปฺปทํสมกสวาทตปสรีสปสมฺผลสํ โหติ ฯ ๔. ตสฺมี โข ปน เสนาสเน วิหรนตสส อปกลีเรเนว อุปฺปชฺชนติ จีวรปิณฑปาต เสนาสนคิลานปจฺจยเณสชฺชป ริขารรา ฯ ๕. ตสฺมี โข ปน เสนาสเน เถรา ภิกฺขุ วิหรนติ พหุสฺสุตา อาคตาคมา ธมฺมธรา วินยธรรมาติกาธรา เต กาเลน กาลํ อุปสงกมิตฺวา ปริปุจฺจติ ปริปนฺนติ ‘อิทํ ภนฺเต กถํ อิมสฺส โก อุตฺโตติ อสฺส เต อายสฺมนโต อวิวิฏฺฐํ เจาวิ รณฺติ อนุตฺตตานิกตณฺจ อนุตฺตตานิกโรนฺติ อนเภาวิทฺเตสุ จ กงฺขณฺฐานิเยสุ ธมฺเมสุ กงฺขํ ปฏฺวิโนเทนฺติ ฯ โคจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหาร ที่ เที่ยวไปเพื่อเข้าไปบิณฑบาต มี ๒ อย่าง ได้แก่ โคจร อัสปายะ คือ หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสม เพื่อ เข้าไปบิณฑบาต และโคจรสัปปายะ คือ หมู่บ้านหรือ ท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาต โยคาวจรพึง เลือกโคจรคามสัปปายะ ภัสสะ หมายถึง การพูดคุยหรือถ้อยคำ มี ๒ อย่าง ได้แก่ ภัสสะอัสปายะ คือ การพูดคุย หรือถ้อยคำที่ไม่ เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติและภัสสะสัปปายะ คือ การ พูดคุย หรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างการปฏิบัติ โยคาวจรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พูดน้อย เพื่อ สำรวมสมาธิและปฏิภาณนิมิต

ตารางที่ ๒.๑๒ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ที.สี. (ไทย) ๙/๑๘๘/๗.	โภชนะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภคนในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรม มี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนอสัปปายะ คือ อาหารและเครื่องบริโภคนที่เป็นที่พอใจไม่พอใจ ไม่ถูกกับร่างกายไม่ก่อทุกข์ต่อสุขภาพ ฉันทะ ไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนอสัปปายะ คืออาหารและเครื่องบริโภคนที่พอใจพอใจ ถูกกับร่างกาย ก่อทุกข์ต่อสุขภาพ ฉันทะ ไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร
ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๐/๕๘๙-๕๙๐.	ฤดู หมายถึง ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อม มี ๒ อย่าง ได้แก่ อุตุสัปปายะ คือสภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น หนาวเกินไป ร้อนเกินไป เป็นต้นและอุตุสัปปายะ คือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น โยคาวจรพึงเลือกอยู่ในธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่ทำให้จิตใจของตนแจ่มใสมั่นคงเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติธรรมของตน
อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๑๐๒/๒๕๔.	สัปปายะเหมาะสม ๕ ประการ คือ ธรรมเป็นที่สะดวกสบายแก่การเจริญปัญญา อุตุสัปปายะ อาหารสัปปายะ เสนาสนะสัปปายะ บุคคลสัปปายะ ธรรมสัปปายะ

๒.๓.๖ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนายึดหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา จากหลักฐานที่ปรากฏได้แก่

๑. วิสุทธิ ๗ ที่ท่านพระสารีบุตรกล่าวกะพระปัญณณมณดานีบุตร ณ ป่าอันธวัน ในเวลาเย็นถึงเป้าหมายแห่งพรหมจรรย์ตามลำดับวิสุทธิ ๗ สรุปเนื้อความได้ ดังนี้ว่า

“ท่านประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคของเรา” ท่านตอบว่า “ขอรับแต่ประพจน์พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อศีลวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล) เพื่อจิตตวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งจิต) ทิณณวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิณณ) เพื่อกังขาวิตรณวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย) เพื่อกัมมคัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง) เพื่อปฏิบัติญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน) เพื่อญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ) ก็หาไม่ แต่เพื่ออนุภาทาปรินิพพาน ซึ่งมีใช้ ศีลวิสุทธิ จิตตวิสุทธิ ทิณณวิสุทธิ กังขาวิตรณวิสุทธิ มัคคคัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ปฏิภาณญาณทัสสนวิสุทธิ ญาณทัสสนวิสุทธิ อันเปรียบเทียบวิสุทธิด้วยรศ ๗ ผลัด คือ ศีลวิสุทธิมีจิตตวิสุทธิเป็นเป้าหมาย จิตตวิสุทธิมีทิณณวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ทิณณวิสุทธิมีกังขาวิตรณวิสุทธิเป็นเป้าหมาย กังขาวิตรณ วิสุทธิมีมัคคัคค

ญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิมีปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิมีญาณทัสสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย ญาณทัสสนวิสุทธิมีอนุปาทาปรินิพพานเป็นเป้าหมาย”^{๑๐๒}

สรูป เป็นศีล สมาธิ และปัญญาได้ คือ ศีล คือ สลวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล) สมาธิ คือ จิตตวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งจิต) ปัญญา คือ ทิณฺณวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิณฺณ) กังขาวิตรณวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน) และญาณทัสสนวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ)

๒. บริสุทธิ ๓ อันเป็นคำตอบของพระอานนท์ ในนิคัณฐสูตรแก่เจ้าอภัยลิจฉวีและเจ้า บัณฑิตกุมารลิจฉวี ที่ตรัสถามเปรียบเทียบการปฏิบัติธรรมระหว่างนิครนถนาฏบุตร กับพระผู้มีพระภาค ดังนี้ว่า

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ นิครนถนาฏบุตรเป็นสัพพัญญู (ผู้รู้ทุกสิ่ง) มองเห็นทุกอย่าง ปฏิญาณ ญาณทัสสนะโดยไม่เหลือว่า ‘เมื่อเราเดิน ยืน หลับ และตื่น ญาณทัสสนะ ก็ปรากฏเป็นนิยต์’ เขาบัญญัติว่ากรรมเก่าสิ้นสุดเพราะตบะ (การบำเพ็ญเพียรอย่างหนัก) บัญญัติการกำจัดเหตุได้เพราะ ไม่ทำกรรมใหม่ ด้วยเหตุนี้ เพราะกรรมสิ้นไปทุกข์จึงสิ้นไป เพราะทุกข์สิ้นไปเวทนาจึงสิ้นไปเพราะ เวทนาสิ้นไป ทุกข์ทั้งสิ้นจึงจักเป็นอันสลายไป การล่องพ้นทุกข์ทั้งสิ้นย่อมมีได้ด้วยความบริสุทธิ์ที่ทำให้ กิเลสสิ้นไปซึ่งประจักษ์ชัดด้วยตนเองนี้ ด้วยประการฉะนี้ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ในเรื่องนี้พระผู้มีพระภาค ตรัสไว้อย่างไร”^{๑๐๓}

ท่านพระอานนท์ตอบ “ท่านอภัย ความบริสุทธิ์ที่ทำให้กิเลสสิ้นไป ๓ ประการ คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล ฯลฯ สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอไม่ทำกรรม ใหม่ และรับผลกรรมเก่าแล้วทำให้ (กิเลส) สิ้นไปโดยคิดว่า “ความบริสุทธิ์เป็นสิ่งที่ผู้ปฏิบัติจะพึง เห็นชัดด้วยตนเอง ทำให้กิเลสสิ้นไป ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตนอัน วิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”

๒. ภิกษุนั้นเพียบพร้อมด้วยศีล สัจจจากาม ฯลฯ บรรลุจุดตกณานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ เธอไม่ทำกรรมใหม่ และรับผลกรรมเก่าแล้วทำให้ (กิเลส) สิ้นไป

๓. ภิกษุนั้นเพียบพร้อมด้วยศีลอย่างนี้ เพียบพร้อมด้วยสมาธิอย่างนี้ ทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติที่ไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่ในปัจจุบันเธอไม่ทำ กรรมใหม่ และรับผลกรรมเก่าแล้วทำให้ (กิเลส) สิ้นไป ความบริสุทธิ์ที่ทำให้กิเลสสิ้นไป ๓ ประการนี้ แลอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ได้ตรัสไว้ชอบแล้ว เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อล่องพ้นความโศก ความรำไร เพื่อความสิ้น ทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุมรรคที่ควรรู้ เพื่อทำพระนิพพานให้แจ้ง”^{๑๐๔}

^{๑๐๒}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๖-๒๕๙/๒๗๗-๒๘๓.

^{๑๐๓}อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๗๕/๒๒๖.

^{๑๐๔}อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๕/๒๙๗-๒๙๘.

๓. มรรคมืองค์ ๘ ในข้อนี้มีปรากฏที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในกัณฑ์ทศสูตร “ภิกษุจำนวนมากผู้เป็นอรหันตชีนาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ”^{๑๐๕}

ซึ่งกิจที่ควรทำ ก็หมายถึงกิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์ การละเหตุเกิดแห่งทุกข์ การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมืองค์ ๘ ให้เจริญ ๙๓ และการอบรมมรรคมืองค์ ๘ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ ๑. สัมมาทิฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ ๙๔ ในมรรคมืองค์ ๘ สัมมาสติ สัมมาสมาธิสรุปเป็นศีล สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สรุปเป็นสมาธิ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สรุปเป็นปัญญา

การปฏิบัติในพระพุทธศาสนา จึงยึดหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา ดังมีพระบาลีปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า

สีเล ปติญฺญาย นโร สปลฺลฺโย จิตฺตํ ปญฺญญจ ภาวยํ
อาตาปี นิปโก ภิกขุ โส อิมํ วิชฺฌเย ชญฺ

ภิกษุผู้เป็นคนฉลาด มีความเพียร มีปัญญา บริหารตนตั้งอยู่ในศีลแล้วอบรมจิตและปัญญาอยู่นั้น พึงถึงวิชฺฌนได้^{๑๐๖}

อานิสงส์ศีล สมาธิ ปัญญา มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ดังจะพรรณนาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสศีลมีผลและอานิสงส์ ดังนี้ว่า

"ดูกรอานนท์ ก็แลศีลเป็นกุศล มีความไม่ต้องเดือดร้อนใจเป็นผล มีความไม่ต้องเดือดร้อนใจเป็นอานิสงส์"^{๑๐๗}

อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของผู้มีศีล ๕ ประการ ได้แก่

๑. บุคคลในโลกนี้เป็นผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมได้ประสบกองแห่งโภคะใหญ่ มีความไม่ประมาทเป็นเหตุ

๒. กิตติศัพท์อันงามของผู้มีศีล ผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมพึงไป

๓. ผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณ์บริษัทก็ตาม คฤหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตามย่อมเป็นผู้องอาจ ไม่เคอะเขินเข้าไป

๔. ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา

๕. ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๑๐๘}

อานิสงส์ของศีลยังมีอีก คือ ความเป็นที่รักที่พอใจเป็นเบื้องต้น มีความสันติสุขเป็นที่สุด สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้โดยนัยว่า

^{๑๐๕}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑/๓.

^{๑๐๖}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓/๑๖.

^{๑๐๗}อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๒.

^{๑๐๘}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔-๙๕.

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย หากภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่องของเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลายเถิดหมั่นประกอบธรรมเครื่องสงบภายในตน ไม่เห็นห่างจากฉันทา ประกอบด้วยวิปัสสนาเพิ่มพูนเรือนวาม"^{๑๐๙}

ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค พระธรรมเสนาบดีสารีบุตร กล่าวศีล ๕ อย่าง สรุปได้ดังนี้

๑. ปริยัตตปาริสุทธิศีล ศีลของอนุสัมบันทั้งหลายผู้มีสิกขาบทเป็นที่สุด
๒. อปริยัตตปาริสุทธิศีล ศีลของอนุสัมบันทั้งหลายผู้มีสิกขาบทไม่มีที่สุด
๓. ปริปัญณปาริสุทธิศีล ศีลของกัลยาณปุณฺชนทั้งหลาย ผู้ประกอบในกุศลธรรม ผู้กระทำให้บริบูรณ์ในธรรมอันจรดแดนแห่งพระเสขะ ผู้ไม่อาลัยในร่างกายและชีวิต ผู้มีชีวิตอันละแล้ว
๔. อปรามัญญปาริสุทธิศีล ศีลของพระเสขะบุคคล ๗ จำพวก
๕. ปฏิปัสสัทธิปาริสุทธิศีล ศีลของพระชินาสพทั้งหลายผู้เป็นสาวกของพระตถาคต

เจ้าศีลของพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย ศีลของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย^{๑๑๐}

ในคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรค อธิบายไว้อีกว่า

ศีลของอนุสัมบันทั้งหลายนั้นเป็น ปริยัตตปาริสุทธิศีล แม้เป็นศีลที่มีที่สุดด้วยอำนาจแห่งการนับก็ตาม พึงทราบว่าเป็นอปริยัตตปาริสุทธิศีล เพราะหมายเอาภาวะสมทานโดยไม่มีส่วนเหลือ และภาวะที่ไม่แสดงที่สุดได้ด้วยอำนาจลาภ ยศ ญาติ องค์กรวิยะ และชีวิต เหมือนศีลของพระอัมพาทกมหาตีสเถระผู้อยู่ในจีวรคุมพิหาร ท่านไม่ละสัปปุริสาณุสสติ แม้เมื่อความสงสัยในชีวิตมีอยู่ ท่านก็ไม่ยอมล่วงละเมิดสิกขาบท อาศัยอปริยัตตปาริสุทธิศีล ได้บรรลุพระอรหัตต์ทั้งที่อยู่บนหลังอุบาสก

ศีลของกัลยาณปุณฺชนทั้งหลายแม้ปราศจากมลทินเพียงชั่วจิตตูปบาทหนึ่ง ก็สำเร็จเป็นปทัฏฐานแก่พระอรหัตต์ได้เหมือนกัน เพราะเป็นศีลที่ที่บริบูรณ์ยิ่งนับแต่อุปสมบทมา จึงเรียกได้ว่า เป็นปริปัญณปาริสุทธิศีล เหมือนศีลของพระมหาสังฆรักขิตเถระและพระภิกษุเนยยมหาสังฆรักขิตเถระ

ศีลของพระเสขะบุคคล ๗ จำพวก พึงทราบว่าเป็นอปรามัญญปาริสุทธิศีล เพราะเป็นศีลที่ไม่ได้ลบคลาดด้วยอำนาจแห่งราคะของปุณฺชนทั้งหลาย เหมือนศีลของพระภุมมปิยบุตรตติสเถระ ผู้อาศัยศีลแล้วเป็นผู้ปรารถนาที่จะตั้งตนไว้ในพระอรหัตต์ จึงได้กล่าวรับรองกับหมู่โจรผู้ไพร่ว่า “อาตมาจักทำลายเท้าทั้งสองข้าง แล้วทำสัญญาให้แก่ท่านทั้งหลายข้าพเจ้าย่อมรังเกียจ ย่อมละอายต่อความตายที่ยังมีราคะ ข้าพเจ้าครุ่นคิดอย่างนี้แล้ว จึงพิจารณาสังขารทั้งหลายโดยแยบคาย ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ เมื่ออรุณรุ่งพอดี”^{๑๑๑}

ศีลของสัตบุรุษทั้งหลายมีพระอรหันต์เป็นต้น พึงทราบว่าเป็น ปฏิปัสสัทธิปาริสุทธิศีล เพราะเป็นศีลที่บริบูรณ์โดยทำความกระวนกระวายทั้งปวงให้สงบ เหมือนพระมหาเถระรูปใดรูปหนึ่งแม้อาพาธอย่างหนักไม่อาจที่จะฉันอาหารด้วยมือของตนได้ นอนกลิ้งเกลือกอยู่ในมูตรและกรีสของ

^{๑๐๙}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๕/๕๗.

^{๑๑๐}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๗/๕๗.

^{๑๑๑}ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๗๑/๓๖๓.

ตรัสไว้ว่า"เธอน้อมจิตไปเฉพาะเพื่อให้แจ้งด้วยอภิญญา ซึ่งธรรมอันทำให้แจ้งด้วยอภิญญาใดๆ ก็ดี เธอก็บรรลุความเป็นผู้อาจเพื่อให้ประจักษ์ได้ในอภิญญาสัจฉิกรณียธรรมนั้นๆ ที่เดียว ในเมื่อเหตุที่จะให้ได้อภิญญามีพร้อมอยู่"

๔. มีภพพิเศษเป็นอนิสงส์ ปุณฺณเหล่าใดมีมานไม่เสื่อม ปรารธนาความเข้าถึงพรหมโลก ว่าเราจักเกิดในพรหมโลกหรือแม้ไม่ปรารธนาก็ตาม (แต่) ไม่เสื่อมจากสมาธิ การเจริญอัปปนาสมาธิ แห่งปุณฺณเหล่านั้น ชื่อว่ามี ภพพิเศษเป็นอนิสงส์ เพราะสมาธินั้นนำภพพิเศษมาให้ เหตุนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า "ถามว่า บุคคลทั้งหลายบำเพ็ญปฐมฌานอันยังเป็นปริตกุศลได้แล้ว ตายไปได้กำเนิดที่ไหน ตอบว่า ได้กำเนิดร่วมกับพวกเทพเหล่าพรหมปารีสัชชา" ดังนี้เป็นอาทิ ส่วนการเจริญอุปปจารสมาธิ ก็นำภพพิเศษคือสุคติขึ้นกามาวจร ๖ มาให้เหมือนกัน

๕. มินิโรธเป็นอนิสงส์ ส่วนว่าพระอริยะเหล่าใดยังสมาบัติ ๘ ให้เกิดแล้วเข้านิโรธสมาบัติ เจริญสมาธิด้วยประสงค์ว่า จักเป็นผู้ไม่มีจิต คือดับความ คือเสีย เข้าถึงนิโรธนิพพานอยู่สำราญในทิวฏฐธรรมนี้สัก๗ วันเกิด การเจริญอัปปนาสมาธิแห่งพระอริยะเหล่านั้น ชื่อว่ามีนิโรธเป็นอนิสงส์ เหตุนั้น พระสารีบุตรจึงกล่าวไว้ว่า "ความรู้ในการเจริญความเป็นวสี (คล่องแคล่วในการเข้านิโรธสมาบัติ) ด้วยญาณจริยา (ทางญาณ) ๑๖ ด้วยสมาธิจริยา (ทางสมาธิ) ๙ จัดเป็นญาณในนิโรธสมาบัติ" นี่เป็นอนิสงส์แห่งการเจริญสมาธิ ๕ ประการ มีทิวฏฐธรรมสุขวิหารเป็นอาทิ ดังกล่าวมาฉะนี้^{๑๓๓}

อนิสงส์การบำเพ็ญสมาธิข้างต้น ที่พระอรรถกถาจารย์ท่านได้ชี้แจงเอาไว้ หากพิจารณา ในรายละเอียดในแต่ละอนิสงส์ยังแยกได้อีกมากมาย ที่สำคัญและตรงตามหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากที่สุดในที่นี้ ก็คือ เพื่อเป็นบาทแห่งวิปัสสนาอันจะทำให้เกิดปัญญาสามารถ ละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง อนิสงส์ข้ออื่นๆ ข้ออื่นๆ ก็มีประโยชน์ แต่ไม่ใช่ที่สำคัญที่สุดสมณะเป็นตัวทำให้ จิตนิ่งอยู่กับอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง แต่วิปัสสนาจะเป็นตัวเข้าไปรู้ชัดในอารมณ์หรือรู้แจ้งในอารมณ์นั้น เมื่อโยคาวจรยกจิตที่นิ่งขึ้นพิจารณาอารมณ์โดยวิธีของวิปัสสนาก็จะทำให้จิตได้รู้ได้เห็นสิ่งที่พิจารณา นั้นตามความเป็นจริง พร้อมทั้งเกิดวิปัสสนาญาณขั้นต่างๆ จนถึงอาสวักขยญาณอันเป็นญาณหยั่งรู้ การทำให้กิเลสสิ้นไป^{๑๓๔}

ต่อไปจะได้กล่าวถึงปัญญาในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวอนิสงส์แห่งปัญญา ภาวนาไว้ ได้แก่

๑. นานากิเลสวิทิสฺสน คือ ความกำจัดกิเลสต่างๆ โดยเป็นสังโยชน์มีสัkkายาทิฏฐิ เป็นต้น มี ๒ อย่าง คือ เป็นอนิสงส์แห่งปัญญาภาวนาโลกิยะ ตั้งแต่การกำหนดนามรูปและเป็นอนิสงส์แห่งปัญญาภาวนาโลกุตตระในขณะแห่งอริยมรรค

๒. อริยผลसानุภาวน คือ การได้เสวยรสแห่งสามัญญผลมีโสดาปัตติผล เป็นต้น ที่เรียกว่า อริยผล มีในปวัตติในมรรควิถี และในปวัตติด้วยอำนาจผลสมาบัติ ผลจิต มีในลำดับแห่งมรรคก็มี ในลำดับแห่งผลก็มี ในลำดับแห่งโคตรภูก็มี ในลำดับแห่งเวสสุญาณาสัญญาตนะก็มี ในผลจิต เหล่านั้น ผลจิตในลำดับแห่งมรรค ย่อมมีในมรรควิถีผลจิตหลายๆ ย่อมมีในลำดับแห่งผลจิตหลายๆ ผลจิตหลายๆ ในผลสมาบัติทั้งหลาย ย่อมมีในลำดับแห่งโคตรภู คำว่า "โคตรภู" ในที่นี้ พึงทราบไว้

^{๑๓๓}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๑/๗๑.

^{๑๓๔}วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๔/๗-๘.

ได้แก่อนุโลมญาณ สมคำที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ปฏิฐานว่า "อนุโลมญาณของพระอรหันต์ ย่อมเป็นปัจจัย โดยเป็นอนันตรปัจจัยแห่งผลสมบัติของพระอรหันต์ อนุโลมญาณของพระเสขะทั้งหลาย ย่อมเป็นปัจจัยโดยเป็นอนันตรปัจจัยแห่งผลสมบัติของพระเสขะทั้งหลาย ดังนี้ ความออกจากนิโรธย่อมมีด้วย ผลจิตอันใด ผลจิตอันนั้นเป็นผลจิตมีในลำดับแห่งเนวสัญญาสัญญายตนะ"^{๑๑๕}

ในผลจิตเหล่านั้น ยกเว้นผลจิตอันเกิดขึ้นในมรรควิถีเสีย ผลจิตที่เหลือนับได้ว่าเป็นผลจิตที่เป็นไปด้วยอำนาจผลสมบัติทั้งสิ้น ด้วยอำนาจที่เกิดขึ้นในมรรควิถีบ้าง ในผลสมบัติบ้างดังกล่าวมานี้

ผลจิตนั้น จึงเป็นสามัญญผลอันอุดม มีความเร่าร้อน อันระงับแล้ว มีอมตธรรมเป็นอารมณ์ เป็นผลที่ละเมียดละไมกายโลกามิสแล้ว เป็นผลที่ซาบซ่านไปด้วยความสุขอันสะอาด มีโอชะ ซึ่งเป็นอมตสุขมีรสหวานขึ้นยิ่งกว่าน้ำหวาน เปรียบประดุจน้ำผึ้ง เหตุใด บัณฑิตยังปัญญาให้เกิดแล้วจึงได้ประสบความสุขนั้น อันนับเป็นรสยอดเยี่ยมของอริยผลนั้น เหตุนี้ การได้เสวยรสของอริยผลนั้น จึงกล่าวว่า เป็นอันสงฆ์ของวิปัสสนาภาวนาในปัญญาภาวนาการนี้

๓. นิโรธสมาปตติสมาปชชาสมตถตา คือ ความสามารถในการเข้านิโรธสมาบัติอันเป็นความไม่ไปแห่งจิตเจตสิกธรรมทั้งหลายด้วยความดับไปโดยลำดับปฏุชนทั้งหมด พระโสดาบันและพระสกทาคามีทั้งหมด กับพระอนาคามี และพระอรหันต์ทั้งหลายที่เป็นสุขขวิปัสสกาเข้าไม่ได้ แต่พระอนาคามี และพระอรหันต์ทั้งหลายที่ได้สมาบัติ ๘ เข้าได้ ในปฏิสัมภิทามรรคอธิบายไว้ว่า "เพราะประกอบด้วยพละ ๒ คือ สมถพละ วิปัสสนาพละ และเพราะความระงับไปแห่งสังขาร ๓ มีความรู้ทั่วในวสีภาวตา คือ เชี่ยวชาญสามารถเข้านิโรธได้ดังใจ ด้วยญาณจริยา ๑๖ ด้วยสมาธิจริยา ๙ เป็นญาณในการเข้านิโรธสมาบัติ"^{๑๑๖}

ในปฏิสัมภิทามรรค กล่าวอธิบายไว้ว่า พละมี ๒ คือ สมถพละ วิปัสสนาพละ สมถพละ หมายถึง ความไม่ซัดส่ายไป คือ ความมีอารมณ์เป็นหนึ่งแห่งจิต ด้วยอำนาจเนกขัมมะวิตก ด้วยอำนาจอพยาบาทวิตก ด้วยอำนาจอาโลกสัญญา ด้วยอำนาจความไม่ฟุ้งซ่าน ฯลฯ ด้วยอำนาจความเป็นผู้พิจารณาเห็นอย่างสลัดทิ้งหายใจเข้า ด้วยอำนาจความเป็นผู้พิจารณาเห็นอย่างสลัดทิ้งหายใจออก ชื่อว่า สมถพละ เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะนิวรณ์ด้วยปฐมฌาน เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะวิตกวิจารณ์ด้วยทุติยฌาน ฯลฯ เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะอาภิญญัญญายตนสัญญา ด้วยเนวสัญญาสัญญายตนสมาบัติ เพราะไม่ไหว ไม่หวั่น ไม่สั่นไปเพราะอุทธัจจะ ในเพราะกิเลสที่สัหระคตกับอุทธัจจะ ในเพราะขันธ (ที่สัมปยุตกับอุทธัจจะ) วิปัสสนาพละ คือ อนิจจานุปัสสนา (ความค้ำนึ่งเห็นว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยง) ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ ฯลฯ ในจักขุ ในชรา มรณะ ทุกขานุปัสสนา (ความค้ำนึ่งเห็นว่าสังขารทั้งหลายเป็นทุกข์) อนัตตานุปัสสนา (ความค้ำนึ่งเห็นว่าธรรมทั้งหลายเป็นอนัตตา) นิพพิทานุปัสสนา (ความค้ำนึ่งถึงสังขารด้วยความเบื่อหน่าย) วิราคานุปัสสนา (ความค้ำนึ่งด้วยคลายกำหนดในสังขาร) นิโรธานุปัสสนา (ความค้ำนึ่งเห็นนิโรธ) ปฏิณิสสัคคานุปัสสนา (ความค้ำนึ่งด้วยสลัดทิ้งเสีย) ชื่อว่าวิปัสสนาพละ เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะนิจจสัญญา

^{๑๑๕}วิสุทธิ.ฎีกา (ไทย) ๓/๓๕๕/๙๘.

^{๑๑๖}ช.ป. (ไทย) ๓๑/๓๔/๓.

(ความสำคัญว่าเที่ยง) ด้วยอนิจจานุปัสสนา เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะสุขสัญญา (ความสำคัญว่าเป็นสุข) ด้วยทุกขานุปัสสนา เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะอตัตสัญญา (ความสำคัญว่าเป็นอตัตา) ด้วยอนัตตานุปัสสนา เพราะไม่หวั่นไหว ในเพราะนันทิ (ความเพติดเพลิน) ด้วยนิพพิทานุปัสสนา เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะราคะด้วยวิราคานุปัสสนา เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะสมุทัยด้วยนิโรธานุปัสสนา เพราะไม่หวั่นไหวในเพราะอาทาน (ความยึดไว้) ด้วยปฏินิสสัคคานุปัสสนา เพราะไม่ไหว ไม่หวั่น ไม่สั่นไปเพราะอวิชา ในเพราะกิเลสที่สทรคกับอวิชาและในเพราะขันธที่สัมปยุตกับอวิชา^{๑๑๗}

ความระงับแห่งสังขาร ๓ ได้แก่ วจีสังขาร คือ วิตกวิจารณ์ของผู้เข้าหุติยฌานย่อมระงับกายสังขาร คืออัสสาสะปัสสาสะของผู้เข้าจุตถฌานย่อมระงับ จิตตสังขาร คือ สัญญาและเวทนาของผู้เข้าสัญญาเวทยิตนโรธย่อมระงับ^{๑๑๘}

ญาณจริยา ๑๖ คือ อนิจจานุปัสสนา ทุกขานุปัสสนา.อนัตตานุปัสสนา.นิพพิทานุปัสสนา.วิราคานุปัสสนา นิโรธานุปัสสนา ปฏินิสสัคคานุปัสสนา วิภูฏานุปัสสนา (ความคำนึงด้วยหม่นกลับจากสังขาร ได้แก่ สังขารุเบกขาญาณและอนุโลมญาณ) โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผลสมาบัติ สกทาคามีมรรค สกทาคามีผลสมาบัติ อนาคามีมรรค อนาคามีผลสมาบัติ อรหัตมรรค อรหัตผลสมาบัติ ชื่อว่า ญาณจริยา^{๑๑๙}

สมาธิจริยา ๙ คือ ปฐมฌาน หุติยฌาน ฯลฯ เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ (เป็น ๘) วิตกก็ดี วิจารณ์ก็ดี ปิตกก็ดี สุขกก็ดี จิตตคัคคตาก็ดี เพื่อประโยชน์แก่อนได้ปฐมฌาน ฯลฯ เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ (นับเป็นสมาธิจริยาอีก ๑)^{๑๒๐}

วสี ๕ คือ อาวชนวสี ความชำนาญในการรำลึก สมาปชนวสี ความชำนาญในการเข้าอธิฐานวสี ความชำนาญในการตั้งอยู่ วุฏฐานวสี ความชำนาญในการออก ปังเวกชนวสี ความชำนาญในการพิจารณาทบทวน^{๑๒๑}

พระโสตาบันและพระสกทาคามี ไม่มี วสีภาวตาปัญญา เพราะท่านยังละราคะอันมีกามคุณ ๕ อันเป็นที่ตั้งไม่ได้ สมถผลของท่านจึงไม่บริบูรณ์ จึงไม่อาจจะเข้านิโรธสมาบัติอันจะต้องเข้าด้วยพละ๒ได้ แต่ราคะพระอนาคามีละได้แล้ว ท่านจึงเป็นผู้มีพละบริบูรณ์ จึงเข้านิโรธสมาบัติได้ เหตุนี้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสไว้ว่า "เนวสัญญานาสัญญายตนกุศลของพระอนาคามีผู้ออกจากนิโรธเป็นปัจจัยโดยเป็นอนันตรปัจจัยแห่งผลสมาบัติ"^{๑๒๒}

การเข้านิโรธสมาบัตินั้น ย่อมมีได้แก่ พระอริยะชั้นสูงผู้เพียรพยายามด้วยอำนาจแห่งสมณะและวิปัสสนา ทำบุพพกิจแล้ว ทำเนวสัญญานาสัญญายตนะให้ดับไปอยู่วิปัสสนามี ๓ ได้แก่ สังขารปริคณหมกวิปัสสนา คือ วิปัสสนาที่กำหนดสังขาร จะเป็นอย่างอ่อนหรืออย่างกล้าก็แล้วแต่ ย่อมเป็นปทัสสถานแห่งมรรคอยู่นั่นเอง ผลสมาบัติวิปัสสนาคือ วิปัสสนาสำหรับเข้าสมาบัติ เป็นอย่าง

^{๑๑๗}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๓/๑๔๒.

^{๑๑๘}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๓/๑๔๓.

^{๑๑๙}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๔/๑๔๓.

^{๑๒๐}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๕/๑๔๓.

^{๑๒๑}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๘๕/๑๔๓-๑๔๔.

^{๑๒๒}อภิ.ป. (ไทย) ๔๐/๔๑๗/๒๖๔.

กล้าจึงควร เป็นเช่นกับมรรคภาวนาและนิโรธสมาบัติวิปัสสนา คือ วิปัสสนาสำหรับเข้านิโรธสมาบัติ เป็นอย่างไม้อ่อนน้อมไม่กล้าแข็งควร เพราะเหตุนี้ ผู้เข้านิโรธสมาบัตินั้น จึงชื่อว่า ทำวิปัสสนา พิจารณาสังขารทั้งหลายนั้นด้วยวิปัสสนาอันไม้อ่อนน้อม ไม่กล้าแข็ง จากนั้นก็เข้าทุติยฌาน ออกแล้วทำ วิปัสสนาพิจารณาสังขารทั้งหลายในทุติยฌานนั้น อย่างที่กล่าวแล้วนั้นเหมือนกัน ต่อนั้นเข้าตติยฌาน ฯลฯ ต่อนั้นเข้าวิญญูญายตนะ ออกแล้วทำวิปัสสนา พิจารณาสังขารทั้งหลายในวิญญูญายตนะนั้น อย่างนั้นแหละ ครั้นแล้วเข้าอาภิกขุญายตนะ ออกแล้วทำบุพเพกิจ ๔ อย่าง คือ

๑. นานาพัทธวิโกปนะ การไม่ทำพัสดุที่เนื่องด้วยภิกษุต่างรูปให้กำเริบ โดยอธิษฐานว่า "พัสดุนี้ๆ ภายใน ๗ วันนี้ จะอย่างถูกไฟเผา จะอย่างถูกน้ำพัดไป จะอย่างถูกลมทำลาย จะอย่างถูกพวกโจร ลัก จะอย่างถูกสัตว์มีหนุเป็นต้นกัด" ครั้นอธิษฐานอย่างนี้แล้ว อันตรายอะไรๆ ย่อมไม่มีแก่พัสดุนั้น ตลอด ๗ วัน แต่เมื่อไม่ อธิษฐาน พัดยุ่ยวินาศได้ด้วยอันตรายทั้งหลายมีไฟเป็นต้น

๒. สังฆปริมาณนะ การรอคอย แห่งสงฆ์ ภิกษุผู้จะเข้านิโรธพึงคำนึงอย่างนี้ว่า "ถ้าเมื่อเรานั่งเข้านิโรธอยู่ ๗ วัน สงฆ์ใครจะทำการมอะไรอย่างหนึ่ง ในบรรดาสังฆกรรมมีญัตติกรรมเป็นต้นไซ้ เราจักออกทันที ไม่ทันที่ภิกษุสักรูปหนึ่งจะมาเรียกเรา"

๓. สุตอุปโกสนะ การคำนึงถึงการรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดา ภิกษุผู้จะเข้านิโรธควรคำนึง ถึงการรับสั่งให้หาแห่งพระศาสดานั้น แล้วจึงเข้าอย่างที่จะออกได้เอง ไม่ต้องให้รับสั่งให้หา

๔. อัธธานปริเนท การกำหนดกาลแห่งชีวิต แล้วจึงเข้า

อติ สนตฺ สมปาตตี อิมํ อริยเสวิตํ

ทิฏฐเฐว ฌมเม นิพพาน- มิตติ สงฺขํ อุปาคตํ

ภาเวตวา อริยปญฺญ สมปาชชนติ ปณฺทิตา

ยสฺมา ตสฺมา อิมิสฺสาปิ สมปาตติสมตฺถตา

อริยมคฺเคสุ ปญฺญาย อานิสฺสโต จุจฺจติ

บัณฑิตทั้งหลายเจริญอริยปัญญาแล้ว จึงเข้าสมาบัติ สงอันละเอียดสุขุม ที่พระอริยะเสพถึงซึ่งอันนับว่าเป็นนิพพานในทิฏฐธรรมนี้ได้ ดังกล่าวมานี้ เหตุใด เพราะเหตุนี้ แม้ความสามารถเข้านิโรธสมาบัตินี้ ท่านจึงกล่าวว่า เป็นอันสงสของปัญญาในอริยมรรคทั้งหลาย

๕. อาหุเนยยภาวาทิสหิ คือ ความสำเร็จเป็นผู้ทรงอริยคุณมี ความเป็นอาหุไนยบุคคล เป็นต้น จัดเป็นอันสงสของโลกุตตรปัญญาภาวนา เพราะทำโลกุตตรปัญญา ๔ ชั้นให้เกิดมีแล้วย่อมเป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของการทำบุญ เป็นผู้ควรแก่การทำอัญชลีแห่งสัตว์โลกกับทั้งเทวดาเป็นบุญเขตอันเยี่ยมของโลกโดยไม่แปลกกันทั้ง ๔ ชั้น

ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมแห่งศีลดังกล่าวนี้ ชื่อว่าอริสีล จิตที่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ ด้วยความสำรวม ย่อมไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอริจิต โยคาวจรเห็นความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมโดยชอบเห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่านโดยชอบ ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นทั้งสองประการนี้ ชื่อว่าอริปัญญา^{๑๒๓}

^{๑๒๓}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๔.

ตารางที่ ๒.๑๓ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๖-๒๕๙/๒๗๗-๒๘๓.	วิสุทธิ ๗ ที่ท่านพระสารีบุตรกล่าวกะพระปุณณมันตานี บุตร ฌ ปาอันธวัน ในเวลาเย็นถึงเป้าหมายแห่งพรหมจรรย์ตามลำดับวิสุทธิ ๗
อง.ตัก.อ. (ไทย) ๒/๗๕/๒๒๖.	เป็นศีล สมาธิ และปัญญาได้ คือ ศีล คือ สีลวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล) สมาธิ คือจิตตวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งจิต) ปัญญา คือ ทิฏฐิวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิฏฐิ) กังขาวิตรณวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือมิใช่ทาง) ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน) และญาณทัสสนวิสุทธิ(ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ)
อง.พุทธ. (ไทย) ๒๐/๗๕/๒๙๗-๒๙๘.	ความบริสุทธิ์ที่ทำให้กิเลสสิ้นไป ๓ ประการ คือ ๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้มีศีล ฯลฯ ๒. ภิกษุนั้นเพียบพร้อมด้วยศีล สงัดจากกาม ฯลฯ ๓. ภิกษุนั้นเพียบพร้อมด้วยศีลอย่างนี้ เพียบพร้อมด้วยสมาธิอย่างนี้
ม.ม. (ไทย) ๑๓/๑/๓.	มรรคมียงค์ ๘ ในข้อนี้มีปรากฏที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในกัณทรกสูตร“ภิกษุจำนวนมากผู้เป็นอรหันตชีนาสพอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้วปลงภาระได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว
ม.ม. (ไทย) ๑๒/๖๕/๕๗.	ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรกล่าวศีล ๕ อย่าง สรุปได้ดังนี้ ๑. ปริยัตตปาริสุทธิศีล ศีลของอนุสัมบันทั้งหลายผู้มีสิกขาบทเป็นที่สุด ๒. อปริยัตตปาริสุทธิศีล ศีลของอนุสัมบันทั้งหลายผู้มีสิกขาบทไม่มีที่สุด ๓. ปริปุณณปาริสุทธิศีล ศีลของกัลยาณปุณฺณทั้งหลายผู้ประกอบในกุศลธรรม ๔. อปรามัญญปาริสุทธิศีล ศีลของพระเสขะบุคคล ๗ ๕. ปฏิปัสสัทธิปาริสุทธิศีล ศีลของพระชีนาสพทั้งหลายผู้เป็นสาวกของพระตถาคต

ตารางที่ ๒.๑๓ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๓/๑๖.	ซึ่งกิจที่ควรทำ ก็หมายถึงกิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์ การละเหตุเกิดแห่งทุกข์ การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ ๙๓ และการอบรมมรรคมรรคมีองค์ ๘ หรือ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ
อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑/๒.	“อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของผู้มีศีล ๕ ประการ ได้แก่ ๑.บุคคลในโลกนี้เป็นผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมได้ประสบกองแห่งโศกะใหญ่มีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒.กิตติศัพท์อันงามของผู้มีศีลผู้ถึงพร้อมด้วยศีลย่อมฟุ้ง ๓. ผู้มีศีล ถึงพร้อมด้วยศีล จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ จะเป็นขัตติยบริษัทก็ตาม พราหมณ์บริษัทก็ตาม คฤหบดีบริษัทก็ตาม สมณบริษัทก็ตามย่อมเป็นผู้องอาจ ๔. ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ไม่หลงทำกาลกิริยา ๕. ผู้มีศีลถึงพร้อมด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”
ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔-๙๕.	อานิสงส์ของศีลยังมีอีก คือ ความเป็นที่รักที่ชอบใจเป็นเบื้องต้น มีความสันติสุขเป็นที่สุด
อภ.ป. (ไทย) ๔๐/๔๑๗/๒๖๔.	ครั้นแล้วเข้าอาภิญญญาณตนะ ออกแล้วทำบุพพกิจ ๔ อย่าง คือ ๑. นานาพัทธวิโกปนะ ๒. สังฆปฏิมานนะ ๓. สุตอุปโกสนะ ๔. อัทธานปริเฉท ๕. อาหุเนยยภาวาทิสัทธา
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๔.	ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมแห่งศีลดังกล่าวนี้ ชื่อว่า อธิศีล จิตที่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวม ย่อมไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่า อธิจิต โยคาวจรเห็นความ บริสุทธิ์ด้วยความสำรวมโดยชอบ เห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่านโดยชอบ ความบริสุทธิ์แห่งจิตเห็นทั้งสองประการนี้ ชื่อว่า อธิปัญญา

ตารางที่ ๒.๑๓ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๓๗๑/๓๖๓.	ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรยังกล่าวถึงศีลมี ๕ ประเภท อีก คือ ๑. การละกิเลสทั้งปวงด้วยอหัตตมรรค ชื่อว่าศีล ๒. การเว้นกิเลสทั้งปวงด้วยอหัตตมรรค ชื่อว่าศีล ๓. เจตนาที่เป็นข้าศึกต่อกิเลสทั้งปวงด้วยอหัตตมรรค ชื่อว่าศีล ๔. ความสำรวมกิเลสทั้งปวงด้วยอหัตตมรรค ชื่อว่าศีล ๕. ความไม่ล่วงละเมิดกิเลสทั้งปวงด้วยอหัตตมรรค ชื่อว่าศีล
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๔๑/๖๔.	ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรค กล่าวอานิสงส์แห่งการบำเพ็ญสมาธิมี ๕ ประการ ได้แก่ ๑. มีทิฐฐธรรมสุขวิหารเป็นอานิสงส์ ๒. มีวิปัสสนาเป็นอานิสงส์ ๓. มีอภิญญาเป็นอานิสงส์ ๔. มีภพพิเศษเป็นอานิสงส์ ๕. มีนิโรธเป็นอานิสงส์
ม.ม. (ไทย) ๑๒/๘๑/๗๑.	อานิสงส์การบำเพ็ญสมาธิข้างต้น ที่พระอรรถกถาจารย์ท่านได้ชี้แจงเอาไว้ หากพิจารณาในรายละเอียดในแต่ละอานิสงส์ยังแยกได้อีกมากมาย ที่สำคัญและตรงตามหลักคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากที่สุดที่นี้ คือ เพื่อเป็นบาทแห่งวิปัสสนาอันจะทำให้เกิดปัญญาต่อไปจะได้กล่าวถึงปัญญาในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวอานิสงส์แห่งปัญญาภาวนาไว้ ได้แก่ ๑. นานากิเลสวิหัตตน ๒. อริยผลฐานภาวน
วิสุทธิ.ฎีกา (ไทย) ๓/๓๕๕.	ผลจิตนั้น จึงเป็นสามัญญผลอันอุดม มีความร่าเริง อันระยับแล้ว มีอมตธรรมเป็นอารมณ์ เป็นผลที่ละเมียดละไมกายโลกามิสแล้ว เป็นผลที่ซาบซ่านไปด้วยความสุขอันสะอาด มีโอชะ ซึ่งเป็นอมตสุขมีรสหวานชื่นยิ่งกว่าน้ำหวาน เปรียบประดุน้ำผึ้ง เหตุใด บัณฑิตยังปัญญาให้เกิดแล้วจึงได้ประสบความสุขนั้น

ตารางที่ ๒.๑๓ คุณสมบัติของสถานที่ปฏิบัติธรรม (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๓๔/๓.	ในปฏิสัมพันธ์ทางธรรม กล่าวอธิบายไว้ว่า พละมี ๒ คือ ๑. สมณพละ ๒. วิปัสสนาพละสมณพละ
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๘๓/๑๔๒.	ความระงับแห่งสังขาร ๓ ได้แก่ ๑. วีสังขาร ๒. กายสังขาร ๓. จิตตสังขาร
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๘๓/๑๔๓.	ญาณจรียา ๑๖ คือ อนิจจานุปัสสนา ทุกขานุปัสสนา อนัตตานุปัสสนา นิพพิทานุปัสสนา วิราคานุปัสสนา นิโรธานุปัสสนา ปฏิินิสสัคคานุปัสสนา วิวิฏฐานุปัสสนา (ความคำนึงด้วยหมุนกลับจากสังขาร ได้แก่ สังขาร รูปเบกขาญาณ และอนุโลมญาณ) โสตาปัตติมรรค โสตา ปัตติผลสมาบัติ สกทาคามีมรรค.สกทาคามีผลสมาบัติ อนาคามีมรรค อนาคามีผลสมาบัติ อรหัตมรรค อรหัตผลสมาบัติ ชื่อว่า ญาณจรียา
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๘๔/๑๔๓.	สมาธิจรียา ๙ คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ฯลฯ เนวสัณญานา สัณญายตนสมาบัติ (เป็น ๘) วิตกัถิ วิจารกัถิ ปีติกัถิ สุขกัถิ จิตเตกัคคตาคัถิ เพื่อประโยชน์แก่อันได้ปฐมฌาน ฯลฯ เนวสัณญานา สัณญายตนสมาบัติ (นับเป็นสมาธิ จรียาอีก ๑) วสี ๕ คือ อาวัชนวสี ความชำนาญในการรำลึก สมาปัชนวสี ความชำนาญใน การเข้าอิฐฐานวสี ความชำนาญในการตั้งอยู่ วุฏฐาน วสี ความชำนาญในการออกปัจเจกชนวสี ความชำนาญ ในการพิจารณาทบทวน
ช.ป. (ไทย) ๓๑/๘๕/๑๔๓-๑๔๔.	พระโสธาบันและพระสกทาคามี ไม่มี วสีภาวตาปัญญา เพราะท่านยังละระาคะอันมีกามคุณ ๕ อันเป็นที่ตั้งไม่ได้ สมณพละของท่านจึงไม่บริบูรณ์ จึงไม่อาจจะเข้านิโรธ สมาบัติอันจะต้องเข้าด้วยพละ ๒ ได้

๒.๓.๗ การจัดฝึกอบรมปฏิบัติธรรม

การจัดฝึกอบรมปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ได้ศึกษารวบรวม ขั้นตอนการจัดแนวทางของการจัดฝึกอบรมจากคัมภีร์เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมจากคัมภีร์หรืออิทธิธรรมที่ พระอรรถกถาจารย์ได้รจนา สรุปรวบรวมเป็นแนวทางการปฏิบัติโดยรวม ดังนี้

๑) บุพพกิจหรือกิจเบื้องต้นที่จะต้องปฏิบัติก่อน พอสรุปได้ ๗ ข้อ คือ

๑. ตั้งอยู่ในศีล ต้องชำระศีลของตนให้สะอาดทุกข้อ ตั้งในศีล ๕ หรือ อาชีวัฏฐมก ศีลอุบาสกและอุบาสิกา ตั้งในศีล ๘ สามเณร ตั้งในศีล ๑๐ ภิกษุ ตั้งในปาฏิโมกขสังวรศีล ๒๗๗

๒. ตัดปิลิโพธ ๑๐ ประการ ให้ตัดความกังวล ที่อยู่ ที่อาศัย มีวัด กุฏิ บ้านเป็นต้น ทายกทายิกา ลาภสักการะ หมู่คณะที่ศึกษา นวกรรม การงานที่จัดซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ซึ่งเป็น ที่ ๕ การเดินทาง ญาติโยม อาพาธ การศึกษา การสอนพระปริยัติธรรม การแสดงอิทธิฤทธิ์

๓. แสวงหาภักตยาณมิตร คือ อาจารย์ผู้คอยชี้แนะ แนะนำ มีคุณสมบัติดังนี้

๑. เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ๒. เป็นที่เคารพ ๓. เป็นที่ยกย่อง ๔. เป็นนักพูด ๕. เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ ๖. เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ ๗. ไม่ชักนำไปในอวิชชา^{๑๒๔}

๔. อบรมกัมมัฏฐานตามจรีต บัณฑิตพึงทราบจรีตต่างๆ โดยอาศัยอิริยาบถ คือ การเดิน ยืน นั่ง นอนโดยอาศัยกิจ คือ การงานที่กระทำอยู่เสมอ โดยอาศัยโภชนะ คือ อาหารที่บริโภค โดยอาศัยทสสนะเป็นต้น คือ การดู การฟัง การดม การกิน การลูบไล้แต่งตัวโดยอาศัยัมมปวัตติ คือ ความประพฤติดีหรือเลว รวมเป็น ๕ ประการ

เพื่อความก้าวหน้าของการปฏิบัติในอรรถกถามัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มีอธิบาย ประเภทบุคคลที่เหมาะสมกับสติปัฏฐาน ๔ ไว้ว่า บุคคลผู้เจริญสมณะและวิปัสสนา แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ มัณธบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีปัญญาอ่อน และตีกขบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีปัญญากล้า หากจะแบ่งให้ละเอียด มีถึง ๔ จำพวก คือ

๑. ตัณหาจรีตบุคคล ที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญกายนุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะเป็น ผลดีเพราะเป็นของหยาบ เห็นได้ง่าย และเหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้ ที่มีปัญญากล้า ควรเจริญเวทนานุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะเป็นผลดี เพราะเป็นกัมมัฏฐานละเอียด คนมีปัญญากล้า สามารถเห็นได้ง่าย และเหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๒. ทิฏฐิจรีตบุคคล ที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะเป็น ผลดีเพราะไม่หยาบ ไม่ละเอียดเกินไป เหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้ ที่มีปัญญากล้าควรเจริญธัมมานุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะเป็นกัมมัฏฐานละเอียด คนมีปัญญากล้าสามารถเห็นได้ง่าย และเหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๓. สมถยานิกบุคคล ที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญกายนุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะ ได้ผลดี เพราะมีนิมิตพึงถึงได้โดยไม่ยากนัก ที่มีปัญญากล้า ควรเจริญเวทนานุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะ ได้ผลดี เพราะไม่ตั้งอยู่ในอารมณ์หยาบและเหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๔. วิปัสสนายานิกบุคคล ที่มีปัญญาอ่อน ควรเจริญจิตตานุสสนาสติปัฏฐาน จึงจะ ได้ผลดี เพราะไม่หยาบ ไม่ละเอียดเกินไป เหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้ ที่มีปัญญากล้า ควร

^{๑๒๔} อ.สตต.ก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗-๕๘.

เจริญธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน จึงจะได้ผลดี เพราะเป็นกัมมัญฐานละเอียดมาก และเหมาะกับ อธิษฐานของบุคคลพวกนี้

๕. เว้นสถานที่ที่เป็นโทษ สถานที่ทั้ง ๑๘ ประการนี้ล้วนแต่เป็นโทษแก่การปฏิบัติ ทั้งสิ้นเหตุนี้ ผู้ปฏิบัติทั้งหลายพึงเว้นเสีย เหมือนกับพ่อค้าเว้นจากทางที่มีภัยเสียฉะนั้น

๖. อยู่ในสถานที่ที่สะดวก การปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้าต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

๗. ตัดขุททกปัลลิว การตัดเครื่องกังวลเล็กๆ น้อยๆ ก่อนทำการปฏิบัติ มีดังนี้
๑) ที่ขานี เกสนขุโลมานิ ฉินทิตัพพานิ ฯ ตัดผม ตัดเล็บ โกนหนวดที่ยาวเสีย ๒) ชินณจิวเรสุ ทพ หีกมมฺ วา ตุนนกมมฺ วา กาทพฺ ฯ จัดการปะชุนจีวรที่สึกหรือคร่ำไปแล้วนั้น ให้มันคงเรียบร้อยดีขึ้น ถ้าเนื้อผ้าฉีกขาดไปก็จัดการเย็บเสียใหม่ ๓) กิลิณฺฐานิ จีวรานิ รชิตัพพานิ ฯ เมื่อสีของจีวรนั้นเก่าจางไป ก็ต้องจัดการย้อมสีเสียใหม่ให้เรียบร้อย ๔) สเจ ปตเต มลฺ โหติ ปตฺโต ปจิตพฺโพ ฯ ถ้าในบาตรมี สนิม ก็ต้องทำการระบมบาตรเสียใหม่ให้ดีขึ้น ๕) มณฺจ ปิฐาทินิ โสเธตัพพานิ ฯ ต้องปัดกวาด เช็ดถู เตียงและตั้งเป็นต้นให้สะอาดหมดจด^{๑๒๕} ในเวลา ก่อนเข้าปฏิบัติจึงต้องตัดปัลลิว ความห่วงใยกังวล ภารกิจต่างๆ ให้หมดรวมทั้งความกังวลเล็กๆ น้อยๆ พอถึงวันเข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัญฐาน ก็เตรียม ดอกไม้ธูปเทียนเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยและพระอาจารย์ที่จะให้กัมมัญฐาน แล้วจึงเข้าพบพระ อาจารย์ทำการบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีลปลงอาบัติปฏิบัติเป็นสัณฺทวิสุทธิ แล้วค่อยสมาทานพระ กัมมัญฐานขอกัมมัญฐานจากพระอาจารย์ ตั้งสัจจอธิษฐานไว้อย่างมั่นคง แผ่เมตตา เจริญพุทธคุณ ธรรมคุณ และสังฆคุณต่อจากนั้นก็พึงโอวาทคำแนะนำอบรมจากพระอาจารย์ต่อไป

๒. หลักการปฏิบัติตน

ก. หลักการเกื้อหนุนการบรรลุลหรรณการปฏิบัติธรรมให้บริบูรณ์มีหลายขั้นตอนกว่าที่จะ บรรลุลหรรณวิชาและวิมุตติ^{๑๒๖} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสความเข้าถึงความบริบูรณ์แห่งวิชา และวิมุตติ ได้แก่ หลักปัจจัยโยนิโสมนสิการ ใน วิชาสูตรและตันหาสูตร^{๑๒๗} แก่ภิกษุให้ปฏิบัติตาม โดยมีเหตุและผลเรียงลำดับ ดังนี้

๑. การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์
๒. การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์
๓. ศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคายบริบูรณ์
๔. การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์
๕. สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์
๖. ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์
๗. สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์
๘. สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์
๙. โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชาและวิมุตติบริบูรณ์

^{๑๒๕}ม.ม.อ. (ไทย) ๑๒/๖๕๙/๓๘๑.

^{๑๒๖}อง.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๖๑-๖๒/๓๕๒.

^{๑๒๗}อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑-๖๒/๑๓๔-๑๔๐.

๑๐. วิชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ และบริบูรณ์อย่างนี้

ข. องค์แห่งการบรรลุโสดาบัน ๔ ประการ^{๑๒๘}

๑. สปัปฺริสสังเสวะ คือ การคบหาสัตบุรุษ ผู้สามารถแนะนำในการปฏิบัติ
ซึ่งได้แก่วิปัสสนาจารย์

๒. สัทธัมมัสสวนะ คือ การฟังพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ที่เน้นการบรรยายหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเพื่อให้เกิดวิปัสสนาญาณ

๓. โยนิโสมนสิการ คือ การมนสิการโดยแยบคาย

๔. ฌมมานุฌมปฏิบัติ คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ค. ข้อปฏิบัติที่ควรละเว้น ๗ ประการ

๑. กมมารามตา ประกอบกิจอื่น เช่น เขียนหนังสือ อ่านหนังสือ สวดมนต์

๒. ภสสารามตา คุยมาก พูดมาก ไม่ตั้งใจกำหนด

๓. นิทุทารามตา เห็นแก่นอน คือ นอนมากทำความเพียรน้อย เพียง ๔ ชั่วโมงก็พอ

กลางวันห้ามนอน

๔. สงคณิการามตา พอใจคลุกคลีอยู่กับหมู่คณะ ไม่ชอบอยู่ตามลำพัง

๕. อคฺคตทวารตา ไม่สำรวมอินทรีย์ทั้ง ๖ ด้วยดี

๖. โภขเน อมตตณฺณตา ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร คະเนาอีก ๕ คำจะ
อิ่มให้หยุดเป็นพอดี

๗. ยถาวิมุตติ จิตฺตํ น ปจฺจเวกฺขติ จิตฺตํ อารมณํ ใด ไม่กำหนดอารมณ์นั้น หรือจิต
ตกไปโดยอารมณ์ใด ไม่กำหนดรู้โดยอาการนั้น^{๑๒๙}

๓. หลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔

หลักการปฏิบัติวิปัสสนาสติปัฏฐาน ๔ คือ สติสัมปชัญญะกำหนดรู้ สภาวะธรรมปัจจุบัน
ขณะอย่างจดจ่อติดต่อกันเนื่องบนฐาน ๔ (อารมณ์ของสติปัฏฐาน ๔) คือ กาย เวทนา จิต ธรรมจนเกิด
ปัญญายังรู้ ถึงความเปลี่ยนแปลงแปรปรวนของสภาวะธรรมรูปนาม ว่าเป็นไตรลักษณ์ คือ ไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน^{๑๓๐}

การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ คือ การพิจารณากำหนดรู้รูป-นาม
จะอาศัยการฟังธรรมอย่างเดียว ไม่กำหนดรู้รูป-นาม ในปัจจุบัน ย่อมไม่สามารถทำวิปัสสนาญาณให้
เกิดขึ้นได้ ซึ่งกล่าวได้ว่า การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่พ้นจากหลักสติปัฏฐาน ๔ ไม่มีเลย ดังใน
คัมภีร์อรรถกถา แสดงไว้ว่า

^{๑๒๘}ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.

^{๑๒๙}ขุนสรพกิจโกศล (โกวิท ปัทมะสุนทร), คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ปริเฉทที่ ๙ ปฏินนทสังคห
วิภาค, หน้า ๓๑.

^{๑๓๐}ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๒/๓๒๐.

ยสฺมา ปน กายเวทนาจิตตมเมสุ กณฺหิ ฌมฺมํ อนามสฺติวาทา วา วนา นาม
นตฺถิ. ตสฺมา เตปิ อิมินา ว มคฺเคน โสภปริเทเว สมตฺกุกฺกตาติ เวทิตพฺพาฯ^{๑๓๑}

อนึ่ง ขึ้นชื่อว่าภวานาย่อมไม่มีโดยมิได้กำหนดธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในกองรูป เวทนาจิต
และสภาวะธรรม ดังนั้น ควรทราบว่า แม้สันตติอำมาตย์และนางปญฺจาราเหล่านั้น ได้ล่วงพ้นความ
เศร้าโศกและความคร่ำครวญด้วยหนทาง คือ สติปัฏฐานนี้^{๑๓๒}

สติปัฏฐาน ๔ หรือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสติ ๔ อย่าง คือการใช้สติพิจารณากำหนดรู้

๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณากายเป็นอารมณ์ เป็นการใช้สติพิจารณากำหนดรู้
อาการที่ปรากฏทางกาย คือเอาสติไปตั้งไว้ที่กาย หมายรวมถึงอริยาบถต่างๆ ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการ
ยืน เดิน นั่ง นอน เหยียด คู้ ต้องกำหนดทุกอริยาบถ

๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาเวทนาเป็นอารมณ์ เป็นการใช้สติพิจารณากำหนด
รู้อาการที่ปรากฏทางเวทนา ได้แก่ สุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์หรือเฉย

๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาจิตเป็นอารมณ์ การใช้สติพิจารณากำหนดรู้อาการ
ที่ปรากฏทางจิตๆ ได้แก่ ความคิด ราคะ โทสะ โมหะ พุ้งซ่าน มีเมตตา กรุณา มุทิตาอุเบกขา มีสติ
ระลึกรู้ มีสมาธิ หลุดพ้น

๔. ัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน พิจารณาธรรมเป็นอารมณ์ เป็นการใช้สติพิจารณากำหนดรู้
อาการที่ปรากฏทางธรรม อาการที่ปรากฏทางธรรม ได้แก่ ขั้น ๕ และนิรณ ๕ ขั้น ๕ คือ รูป
เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ

^{๑๓๑}ที่.อ. (ไทย) ๒/๓๖๒/๕๔๓.

^{๑๓๒}พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน,
แปลโดยพระคันธสาราภิวังศ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๙),
หน้า ๒๔.

ตารางที่ ๒.๑๔ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗-๕๘.	บุพพกิจหรือกิจเบื้องต้นที่จะต้องปฏิบัติก่อน พอสรุปได้ ๗ ข้อ คือ ๑. ตั้งอยู่ในศีล ๒. ตัดปليโพธ ๑๐ ประการ ๓. แสวงหาภักตยาณมิตร
ม.ม.อ. (ไทย) ๑๒/๖๕๙.	อบรมกัมมัฏฐานตามจริต บัณฑิตพึงทราบจริตต่างๆ โดยอาศัยอิริยาบถ คือ การเดิน ยืน นั่ง นอนโดยอาศัยกิจ คือ การงานที่กระทำอยู่เสมอ โดยอาศัยโภชนะ คือ อาหารที่บริโภคโดยอาศัยทสสนะเป็นต้น
อง.ทสก.อ. (ไทย) ๓/๖๑-๖๒/๓๕๒.	บุคคลที่มีปัญญากล้ำ หากจะแบ่งให้ละเอียด มีถึง ๔ จำพวก คือ ๑. ตัณหาจริตบุคคล ๒. ทิฏฐิจริตบุคคล ๓. สมถยานิกบุคคล ๔. วิปัสสนายานิกบุคคล
อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๑-๖๒/๑๓๔-๑๔๐.	หลักการกำหนดการบรรลุลหรรณการปฏิบัติธรรมให้บริบูรณ์มีหลายขั้นตอนกว่าที่จะบรรลุลหรรณวิชาและวิมุตติ
ที.ป. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๖.	สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสความเข้าถึงความบริบูรณ์แห่งวิชาและวิมุตติ ได้แก่ หลักปัจจัยโยนิโสมนสิการ ใน อวิชาสูตรและตัณหาสูตร
ที.อ. (ไทย) ๒/๓๖๒/๕๔๓.	องค์แห่งการบรรลุโสดาบัน ๔ ประการ ๑. สัมปรีตสังเสวะ คือ การคบหาสัตบุรุษ ผู้สามารถแนะนำในการปฏิบัติ ซึ่งได้แก่วิปัสณาจารย์ ๒. สัทธัมมัสสนะ คือ การฟังพระสัทธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เน้นการบรรยายหลักการปฏิบัติวิปัสณากัมมัฏฐานเพื่อให้เกิดวิปัสณาญาณ ๓. โยนิโสมนสิการ คือ การมนสิการโดยแยบคาย ๔. อัมมานุสรมปฏิบัติ คือ การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

ตารางที่ ๒.๑๔ การปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา (ต่อ)

นักวิชาการหรือแหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๒/๓๒๐.	แก้ภิกษุให้ปฏิบัติตาม โดยมีเหตุและผลเรียงลำดับ ดังนี้ ๑. การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การฟังสัทธรรมบริบูรณ์ ๒. การฟังสัทธรรมที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ศรัทธาบริบูรณ์ ๓. ศรัทธาที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้การมนสิการโดยแยบคายบริบูรณ์ ๔. การมนสิการโดยแยบคายที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติสัมปชัญญะบริบูรณ์ ๕. สติสัมปชัญญะที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้ความสำรวมอินทรีย์บริบูรณ์ ๖. ความสำรวมอินทรีย์ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สุจริต ๓ บริบูรณ์ ๗. สุจริต ๓ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้สติปัฏฐาน ๔ บริบูรณ์ ๘. สติปัฏฐาน ๔ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้โพชฌงค์ ๗ บริบูรณ์ ๙. โพชฌงค์ ๗ ที่บริบูรณ์ ย่อมทำให้วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์ ๑๐. วิชชาและวิมุตตินี้มีอาหารอย่างนี้ บริบูรณ์อย่างนี้

๒.๔ หลักพุทธธรรม (ปัญญา ๓)

ในโลกที่มีความสับสนวุ่นวาย โลกที่มีการแข่งขันสูงยุคสมัยที่ใครมีเยาวสาวได้สาวเอา ใครที่มี “ปัญญา” ย่อมหาทางเอาชนะคนที่ปัญญาน้อยกว่าได้ ส่วนคนที่ไร้ปัญญาก็มักจะถูกเอาเปรียบหรืออาจจะคิดสั้นไปเลยก็ได้ ระบบการศึกษาก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนมีปัญญามากกว่ากัน แต่ยังมีคนเรียนสูงมากเท่าใด ปัญหากลับยิ่งมากตามไปด้วย แสดงว่าการศึกษาในระบบมิใช่สิ่งที่จะทำให้มนุษย์มี “ปัญญา” ในการแก้ปัญหาเสมอไป แต่การศึกษาในระบบทำให้คนมีความรู้ในการประกอบอาชีพได้ คนที่มีความรู้ มีความสามารถอาจจะทำงานเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ แต่คนมีความรู้อาจจะไม่ใช้คนมีปัญญาก็ได้

ในพระพุทธศาสนาคำว่า ปัญญา เป็นคำนามอิทธิลึงค์ แปลว่าความรู้ ความเข้าใจรู้อะไร เข้าใจอะไร ปัญญามาจากไหน แสดงแหล่งเกิดขึ้นของปัญญาไว้สามประการ คือ (๑) สุตมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการฟัง (๒) จินตามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการคิด (๓) ภวานมยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม^{๑๓๓}

^{๑๓๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

ในพระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์ (๓๕/๗๙๗) ได้แสดงประเภทแห่งปัญญาไว้หลายประการความว่า “ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา ภวานามยปัญญา ทานมยปัญญา สีลมยปัญญา ภวานามยปัญญา อธิสัสปัญญา อธิจิตตปัญญา อธิปัญญาปัญญา आयโกศล อปายโกศล อุปายโกศล

ใครคือคนที่มีปัญญา ในปัญญาวาสูตร สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค^{๓๓๔} พระพุทธเจ้าได้ตอบคำถามของภิกษุว่าด้วยคนมีปัญญา ความว่า “ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนมีปัญญา ไม่ใช่คนไข้ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว โพชฌงค์ ๗ เป็นไฉน คือ สติสัมโพชฌงค์ องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความระลึกได้ ๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือการสอดส่องธรรม ๓. วิริยสัมโพชฌงค์ องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความเพียร ๔. ปิติสัมโพชฌงค์ องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความอิมใจ ๕. ปัสสทธิสัมโพชฌงค์ องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความสงบ ๖. สมาธิสัมโพชฌงค์องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือความตั้งใจมั่น ๗. อุเปกขาสัมโพชฌงค์ องค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้คือ ดูกรภิกษุ ที่เรียกว่า คนมีปัญญา ไม่ใช่คนไข้ ก็เพราะโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล อันตนเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว

๑. สุตมยปัญญา คำว่า “สุต” คำนามบุคลิङ् แปลว่า ลูกชาย ถ้าเป็น “กิต” แปลว่า ฟังแล้ว เรียนแล้ว คำว่า “สุต” ยังเป็นหนึ่งในคำสอนที่เรียกว่า “นวัคคัตตอุสาสน์ หรือพุทธวจนะคือพระไตรปิฎก รวมเป็นศาสนธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังที่แสดงไว้ในวินัยปิฎก มหาวิภังค์ (๑/๗) ความว่า “สุตตะ เคยยะเวยยาการณะ คาถา อุทาน อิติวุตตะกะ ชาดก อัပ္พภูตธรรม เวทัลละ”

คำว่า “สุต” ในศาสนธรรมได้แก่อุกโกวิภังค์ นิทเทส ชันธกะ ปรีวาร และพระสูตรต่างๆ ดังนั้น “สุตมยปัญญา” จึงเป็นปัญญาที่เกิดจากการฟัง การอ่าน การเรียน การศึกษา

ระบบการจัดการศึกษาในประเทศไทยน่าจะเป็นการสร้างปัญญาประเภทสุตมยปัญญา มากที่สุด นักเรียนนักศึกษาต้องหอบตำราที่นักวิชาการทั้งหลายได้เรียบเรียงขึ้นมาเพื่อใช้ประกอบการศึกษา จนกระทั่ง “ตำรา” แทบจะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในระบบการศึกษาทั่วไป แต่โลกในยุคปัจจุบันมีตำราที่มากกว่าหนังสือเรียน นั่นคือระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่สามารถพกพาไปไหนมาไหนได้สะดวก มีโทรศัพท์เครื่องเดียวก็เหมือนมีตำราหลายหมื่นเล่ม เพียงแค่เข้าสู่ระบบการสืบค้นจากอินเทอร์เน็ต สรรพความรู้ทั้งหลายก็มาอยู่ในมือของเราแล้ว ตำราที่เป็นเล่มก็เริ่มจะมีความสำคัญน้อยลงไปด้วย ดูเหมือนกันว่าปัจจุบันจะเป็นยุคที่คนมีความรู้มาก รู้แทบทุกเรื่อง แต่จะนำเรื่องที่รู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้มากน้อยเพียงใดไม่อาจจะรู้ได้

๒. จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด เป็นปัญญาที่เกี่ยวข้องมาจากความเห็น ซึ่งในสติปัฏฐานสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (๑๒/๑๔๙) เรียกว่า “สัมมาทิฏฐิและสัมมาสังกัปปะ” ดังที่แสดงไว้ว่า ก็สัมมาทิฏฐิเป็นไฉน ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้ทุกข์เกิด ความรู้ในความดับทุกข์ ความรู้ในข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ อันนี้เรียกว่า “สัมมาทิฏฐิ” สัมมาสังกัปปะเป็นไฉน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่พยายาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียนอันนี้เรียกว่า “สัมมาสังกัปปะ” ในพระอภิธรรมปิฎก วิภังคปกรณ์ (๓๕/๑๖๔) ก็แสดงนิยามของสัมมาสังกัปปะไว้เหมือนกัน ความว่า “สัมมาสังกัปปะ เป็นไฉน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาบาท และความดำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า “สัมมาสังกัปปะ”

^{๓๓๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๕๑๑.

มนุษย์ที่มีความคิดเห็นแบบเดียวกันย่อมคบค้าสมาคมกัน ดังที่แสดงไว้ใน อัญญกสิณสูตร สังยุตตนิกาย นิทานวรรค (๑๖/๔๐๐) ความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลาย ย่อมคบค้ากัน และ ย่อมสมาคมกัน โดยธาตุเดียว คือ พวกสมาธิ ย่อมคบค้าสมาคมกันกับพวกสมาธิ พวกสมาธิ สังกัปยะ ย่อมคบค้าสมาคมกันกับพวกสมาธิ สังกัปยะ

๓. ภาวนามยปัญญา ปัญญาสำเร็จด้วยการอบรม คำว่า “ภาวนา” คำนามอิตถิลิงค์ แปลว่า การทำให้มี การทำให้เป็น การทำให้เกิด คำว่า “ภาวนามย” เป็นคำคุณนาม แปลว่า ภาวนามย อันสำเร็จด้วยภาวนา สำเร็จด้วยการให้มี สำเร็จด้วยการให้เป็น สำเร็จด้วยการให้เกิด

ในพระพุทธศาสนาการสร้างปัญญาที่เกิดจากการภาวนา เป็นแนวทางที่พระพุทธองค์ทรง แนะนำให้พุทธศาสนิกชนฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดปัญญาโดยการภาวนา ในพระพุทธศาสนาท่านจำแนก “ภาวนา” ไว้สองอย่างคือ (๑) สมถภาวนา หมายถึงการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ, การฝึกสมาธิ (๒) วิปัสสนาภาวนา หมายถึงการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง, การเจริญปัญญา ทั้งสองอย่างนี้ ในบาลีที่ท่านเรียกว่า ภาเวตัพพธรรม และวิชชาภาคิยธรรม ในคัมภีร์สมัยหลัง บางทีเรียกว่า กรรมฐาน อารมณเป็นที่ตั้งแห่งงานเจริญภาวนา, ที่ตั้งแห่งงานทำความเพียรฝึกอบรม จิต, วิธีฝึกอบรมจิต

สมถภาวนาเพียงแค่ว่าทำให้สงบ แม้เพียงชั่วครู่ชั่วยามก็นับว่าเป็นการปฏิบัติที่มีผลมาก โบราณว่า “เพียงช้างสะบัดหู งูแลบลิ้น” ก็เป็นกุศลแล้ว

ส่วน “วิปัสสนา” นั้นมีวิธีการปฏิบัติที่ฝึกลึกกว่า “สมถภาวนา” วันนี้อารามการจาก กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมมาเข้าวัดฟังธรรม จึงขอนำเสนอการบำเพ็ญวิปัสสนาในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นขั้นตอนในการปฏิบัติที่ไม่ยุ่งยาก สามารถปฏิบัติได้ตลอดเวลา

คำว่า “วิปัสสนา” เป็นคำนามอิตถิลิงค์ แปลว่าความเห็นแจ้ง การเห็นความจริง ส่วนคำว่า “สมถภาวนา” คำนามปุงลิงค์ แปลว่า ความสงบใจ

เราควรเจริญวิปัสสนาเมื่อใด

ในแต่ละวันมีเรื่องมากมายหลายอย่างผ่านเข้ามาในชีวิต จนแทบจะไม่มีเวลามานั่งสมาธิ ทำให้สงบได้ แต่เราสามารถเจริญวิปัสสนาได้ แม้ในขณะที่ทำงาน การเจริญวิปัสสนาโดยทั่วไป สามารถกระทำได้สรุป คือ

- (๑) เจริญวิปัสสนาเมื่อพบเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิต
- (๒) เจริญวิปัสสนาเมื่อจิตสงบแล้ว
- (๓) เจริญวิปัสสนาพร้อมกับการกำหนดลมหายใจเข้าออก

อุปกรณ์ในการเจริญวิปัสสนาอยู่กับตัวมนุษย์ทุกคน การพิจารณาใช้องค์ประกอบสี่ประการ คือ (๑) ใช้ปัญญาเป็นอาวุธ (๒) พิจารณาไตรลักษณ์ (๓) การปล่อยวาง (๔) ไม่ยึดมั่นถือมั่น

ในพระพุทธศาสนาแสดงอาวุธในการปฏิบัติธรรมไว้สามประการ ดังที่แสดงไว้ในสังคีตสูตร ทิมนิกายปาฏิหารวรรค ความว่าอาวุธสามอย่าง คือ (๑) สุตาอาวุธ อาวุธ คือ การฟัง (๒) ปวิเวกาอาวุธ อาวุธ คือ ความสงัด (๓) ปัญญาอาวุธ อาวุธ คือ ปัญญา (๑๑/๒๒๘/๒๓๑)

๑. การเจริญวิปัสสนาเมื่อพบเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิต

ในแต่ละวันเราได้ยินได้ฟังเรื่องราวต่างๆ มากมาย จริงบ้างเท็จบ้าง เรื่องของความสงสัย อาจจะหาได้ยากในยุคสมัยนี้ เพราะมีสื่อที่ให้ข่าวสาร บันเทิงมากมาย ตื่นขึ้นมาก็เปิดโทรทัศน์ติดตามข่าวสาร ดูมาก ฟังมาก แทนที่จะทำให้เกิดความสงบก็มักจะเกิดอาการสับสนวิพากษ์วิจารณ์ไปตามกระแสข่าว เมื่อถึงที่ทำงานก็ยังวิจารณ์เหตุการณ์ต่างๆ อีก ความสงบสงัดแทบจะหาไม่ได้ในแต่ละวัน

อาวุธคือการฟังจึงไม่ค่อยจะแหลมคมเท่าที่ควรจะเป็น เพราะไปฟังเรื่องที่ไร้สาระมากกว่าเรื่องที่มีสาระ อาวุธ คือ ความสงบนั้นดูเหมือนจะหาได้ง่ายเพียงแค่นั่งสมาธิ สงบๆ ออกจากกลุ่มผู้คน หาสถานที่ไม่มีสิ่งใดมารบกวน ก็ได้ความสงบแล้ว แต่ข้อเท็จจริงไม่ได้ง่ายอย่างนั้น แต่ละคนก็ต้องทำงานที่จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ยิ่งมีคนยิ่งมากเรื่อง บางวันฟังแต่เรื่องราวของคนอื่น บางครั้งก็เศร้า โศกตามคนอื่นไปด้วย กลับถึงที่พักก็ยังมีโทรทัศน์ที่เสนอเรื่องราวที่ไม่ใช่เรื่องของเรา แต่เป็นเรื่องของคนอื่นที่ทำให้เหมือนกับเป็นเรื่องของเรา ความเจียบสงัดจึงกลายเป็นสิ่งที่หาได้ยาก

ส่วนอาวุธคือปัญญาเกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ ในพระพุทธศาสนามีสุภาษิตบทหนึ่งแสดงว่า ปัญญามาจากการเพ่งพิจารณา ดังที่แสดงไว้ในขุททกนิกาย คาถาธรรมบท (๒๕/๓๕/๖๕) ความว่า “ฉานไม่มีแก่ผู้ไม่มีปัญญา ปัญญาไม่มีแก่ผู้ไม่มีฉาน ฉานและปัญญามีอยู่ในผู้ใด ผู้ผู้นั้นแลอยู่ในที่ใกล้ นิพพาน ภาษาบาลีใช้คำว่า

นตฺถิ ปญฺญา อปญฺญสฺส นตฺถิ ปญฺญา อฉายโต

ยมฺหิ ฉานญจ ปญฺญา ส เว นิพฺพานสฺสตีเกฯ

หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต แปลความจากคำว่า “นตฺถิ ปญฺญา อฉายโต” ว่า ปัญญาไม่มีแก่ผู้เพ่งพินิจ

พจนานุกรมบาลีไทย อธิบายคำว่า “ฉาน” เป็นคำนามนปุงสกลิงค์ แปลว่าการเพ่งจนใจเป็นสมาธิ เพลิง ไฟ

๒. เจริญวิปัสสนาเมื่อจิตสงบแล้ว

วิธีนี้เป็นผลต่อเนื่องมาจากสมถภาวนา เมื่อทำจิตใจให้สงบแล้ว ยกจิตขึ้นสู่การพิจารณา โดยใช้ปัญญาพิจารณาไตรลักษณ์ ให้เห็นถึงความเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป สรรพสิ่งทั้งหลายอยู่ใต้กฎแห่งสามัญญลักษณะ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

การพิจารณาไตรลักษณ์ จะเริ่มต้นพิจารณาเมื่อประสบเหตุการณ์ในชีวิตก็ได้ หรือจะพิจารณาเมื่อจิตสงบเป็นสมาธิแล้วก็ได้ เป็นสิ่งธรรมดาที่มีอยู่ในโลก แต่หากไม่พิจารณาโดยแยบคายก็ จะไม่เห็น หรือเห็นเป็นอย่างอื่น ดังนั้น ไตรลักษณ์ต้องนำมาพิจารณาโดยแยบคายถึงจะเกิดปัญญา

ในพระไตรปิฎกแสดงสามัญญลักษณะไว้สามประการ ดังที่แสดงไว้ในอัมมัตตกอนิจจสูตร สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค (๑๘/๑/๑) ความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุ หู ลิ้น กาย ใจ เป็นของไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้นท่านทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดูกรภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว เห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในหู ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจมูก ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในลิ้น ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในกาย ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในใจ เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว

กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มีความจริงของสิ่งที่ยอมเป็นไปตามกฎแห่งไตรลักษณ์ คือ “ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา” นำมาพิจารณาตามเหตุการณ์ที่ได้พบเห็น ย่อมทำให้เกิดปัญญาเครื่องพิจารณา ตณ จากนั้นก็จะนำไปสู่การปล่อยวาง และการไม่ยึดมั่นถือมั่นในที่สุด การบำเพ็ญวิปัสสนาโดยการ พิจารณาสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและเหตุการณ์ต่างๆที่มาประสบกับตัวเรา อย่างน้อย ก็เป็น จุดเริ่มต้นแห่งการทำความเข้าใจ เข้าใจชีวิตเป็นเบื้องต้น เมื่อจะต้องมีเหตุการณ์การสูญเสีย การพลัด พراق ก็จะได้พิจารณาตามความเป็นจริงว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา ก็ย่อมจะต้องเสื่อม ไปเป็นธรรมดา วิปัสสนาเบื้องต้นเป็นไปในทำนองนี้ สำหรับผู้ที่ยังจะต้องทำหน้าที่ในการทำมาหาเลี้ยงชีพต่อไป ก็เพียงแต่ทำความเข้าใจความเป็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลาย ส่วนจะปล่อยวางหรือไม่ยึดมั่นถือ มั่นมากนักน้อยเพียงใดนั้น เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล

การบำเพ็ญวิปัสสนาในเมื่อประสบกับเหตุการณ์ต่างๆในชีวิต เช่นการสูญเสียญาติพี่น้องผู้ เป็นที่รัก การประสบอุบัติเหตุ การที่จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งหลายทั้งปวง เกิด แก่ เจ็บ ตาย มีให้เห็นแทบทุกวัน จนกลายเป็นเรื่องปกติที่ไม่ค่อยจะได้พิจารณา ถ้าสิ่งเหล่านี้เกิด ขึ้นกับคนใกล้ชิดกับเรา หรือเกิดขึ้นกับตัวเราเอง บางครั้งหากไม่ใช้ปัญญาพิจารณาก็จะเศร้าโศกมาก จนเกินความจำเป็น หากใช้ปัญญาพิจารณาตามหลักของไตรลักษณ์คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ซึ่งเป็นสิ่งสามัญทั่วไปของสิ่งทั้งหลาย อย่างน้อยความโศกก็จะเบาบางลง ชีวิตยังคงดำเนินต่อไป

๓ เจริญวิปัสสนาพร้อมกับการกำหนดลมหายใจเข้าออก

การกำหนดลมหายใจเข้าออกเรียกว่า “อานาปานสติ” การเจริญอานาปานสติสมาธิ ภาวนา มีแสดงไว้หลายแห่ง เช่นในพระวินัยปิฎก มหาวีรังก์ (๑/๑๗๘) ทรงแสดงวิธีการบำเพ็ญอานา ปานสติสมาธิไว้ว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุอบรมอย่างไร ทำให้มากอย่างไร จึงเป็นคุณสมบัติ เยือกเย็น อยู่เป็นสุข และยังบำเพ็ญกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วๆ ให้อันตรธานสงบ ไปโดยฉับพลัน

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ อยู่ในปากก็ตามอยู่ ณ โคนไม้ก็ตาม อยู่ในสถานที่ สดกก็ตาม นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดำรงสติบายหน้าสู่กรรมฐาน ภิกษุนั้นย่อมมีสติหายใจเข้า ย่อมมีสติ หายใจออก เมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้สึกรู้ว่าหายใจเข้ายาว หรือเมื่อหายใจออกยาวก็รู้สึกรู้ว่าหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้สึกรู้ว่าหายใจเข้าสั้น หรือเมื่อหายใจออกสั้นก็รู้สึกรู้ว่าหายใจออกสั้น ย่อมสำเนียง กว่าเราจรรู้แจ้งซึ่งกองลมทั้งปวงหายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่าเราจรรู้แจ้งซึ่งกองลมทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งกายสังขารหายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งกายสังขารหายใจ ออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งปิตติหายใจเข้า

ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งปิตติหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งสุขหายใจ เข้าย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งสุขหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิตสังขารหายใจ เข้า ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิตสังขารหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิตสังขาร หายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิตสังขารหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิต หายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิตหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิตให้บันเทิง หายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิตให้บันเทิงหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่าเราจรรู้แจ้งซึ่งจิตให้บันเทิง หายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่า เราจรรู้แจ้งซึ่งจิตให้บันเทิงหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า

เราจักปล่อยจิตหายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่าเราจักปล่อยจิตหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่าเราจักพิจารณาเห็นธรรมอันไม่เที่ยงหายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่าเราจักพิจารณาเห็นธรรมอันไม่เที่ยงหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่าเราจักพิจารณาเห็นวิราคะหายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่าเราจักพิจารณาเห็นวิราคะหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่าเราจักพิจารณาเห็นนิโรธหายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่าเราจักพิจารณาเห็นนิโรธหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่าเราจักพิจารณาเห็นปฏินิสสัคคะหายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่าเราจักพิจารณาเห็นปฏินิสสัคคะหายใจออก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติสมาธิอันภิกษุอบรมแล้วอย่างนี้แล ทำให้มากแล้วอย่างนี้แล จึงเป็นคุณสงบ ประณีต เยือกเย็น อยู่เป็นสุข และยังบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้อันตรธานสงบไปได้โดยฉับพลัน”

ข้อความที่ยกมาอาจจะยาวไปหน่อย แต่หากอ่านแล้ววิเคราะห์ไปตามตัวพยัญชนะโดยละเอียดแล้ว ย่อมสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เริ่มต้นที่การเลือกใช้อาวุธในการเจริญวิปัสสนา คือ “ปิเวกาอาวุธ อาวุธคือความสงัด” สมัยพุทธกาลคือป่า หรือโคนต้นไม้ แต่ในสมัยปัจจุบันอาจปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ห้องพักที่เงียบสงบปราศจากเสียงรบกวนก็ใช้ได้

ลมหายใจเป็นสิ่งที่ธรรมชาติให้มาพร้อมกับการกำเนิดคนที่มีชีวิต คือ คนที่ยังมีลมหายใจ ดังนั้นลมหายใจจึงมีอยู่กับทุกคน เมื่อมีลมหายใจก็สามารถเจริญวิปัสสนาโดยการกำหนดลมหายใจได้ เป็นวิธีที่เรียบง่ายที่สุด แต่กลับเป็นสิ่งที่หลายคนมองข้าม เพราะมีสิ่งมารบกวนมากมายตามสภาพแวดล้อม สิ่งที่น่าจะง่ายที่สุดกลับเป็นสิ่งที่ทุกคนมองข้าม

ถ้าเราเลือกเวลาเพียงวันละไม่กี่นาที กำหนดลมหายใจเข้าออก กำหนดจิตจดจ่ออยู่กับลมหายใจ จิตก็จะเป็นสมาธินำไปสู่การเจริญวิปัสสนาได้

เมื่อจิตสงบแล้วนำองค์แห่งปัญญาเครื่องตรัสรู้มาพิจารณา คือ “สติ ธัมมวิจย วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุpekขา” เมื่อธรรมเหล่านี้มาอยู่ในจิตย่อมเกิดปัญญา พระพุทธองค์เรียกคนเช่นนี้ว่า “คนมีปัญญา ไม่ใช่คนโง่” ผู้ที่เจริญโพชฌงค์ย่อมได้อานิสงส์ตามที่แสดงไว้ในสี่สูตร สังยุตตนิกาย มหาวรรค^{๓๕} ความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ผลานิสงส์ ๗ ประการ อันเธอพึงหวังได้คือ (๑) ในปัจจุบัน จะได้บรรลุฤทธิ์ผลโดยพลัน (๒) ในปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ที่นั่นจะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย (๓) ถ้าในปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ที่นั่นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรีนิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป (๔) ถ้าในปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรีนิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไปที่นั่น จะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรีนิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป (๕) ถ้าในปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรีนิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป (๖) ถ้าในปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรีนิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรีนิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรีนิพพายี ที่นั่น จะได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรีนิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ ลื่นไป (๗) ถ้าในปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อันตราปรีนิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้อุปหัจจปรีนิพพายี ไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สัง

^{๓๕} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓๘๒.

ขารปรีนิพพายี และไม่ได้เป็นพระอนาคามีผู้สังขารปรีนิพพายี ที่นั่นจะได้เป็นพระอนาคามีผู้อุทังโส
โตกนิภุสคามิ เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป ดุกริกษุทั้งหลาย เมื่อโพฆณค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้ว
อย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ผลานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้ อันเธอพึงหวังได้

การเป็นคนมีบุญและคนมีปัญญาย่อมเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา การทำบุญก็เพื่อให้ได้มาซึ่ง
ความสุข การสร้างปัญญาก็เพื่อนำไปสู่ความฉลาด คนมีบุญแต่ขาดปัญญาเหมือนเดินทางไกลที่มีแต่
เสบียงแต่ไม่มีเพื่อน คนมีปัญญาแต่ไม่มีบุญ มีคนเดินทางไกลที่มีเพื่อนแต่ไม่มีเสบียง ถ้ามีบุญเป็น
เสบียง และมีปัญญาเป็นเพื่อนจะคิดพูดทำสิ่งใดย่อมประสบความสำเร็จได้ตามสมควร

๒.๕ ข้อมูลบริบทเรื่องทิวัจย

สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ได้แก่ จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
จำนวน ๙ แห่ง

๑. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๑ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดต้นสน
ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล)
ดร. ฉายา กนตสีโล อายุ ๖๘ พรรษา ๔๘ ป.ธ. ๔, พธ.ด น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดต้นสน เจ้าคณะจังหวัด
อ่างทอง เป็นเจ้าสำนัก

๒. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๒ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดช้าง
ตำบลบางอิฐ อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระครูสุวัฒนวรกิจ อายุ ๕๙ พรรษา ๒๖
น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดช้าง และเจ้าคณะตำบลบ้านแห เป็นเจ้าสำนัก

๓. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๓ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดท่าโขลง
กิตติยาราม ตำบลคำหยาด อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระครูสุกิตติยาภิวัฒน์ อายุ ๗๒
พรรษา ๓๑ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดท่าโขลงกิตติยาราม และเจ้าคณะตำบลคำหยาด เป็นเจ้าสำนัก

๔. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๔ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดเกาะ
ตำบลบางพลับ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระครูปริยัติภทรกิจ อายุ ๔๓ พรรษา ๒๒ ป.ธ.
๔ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดเกาะ และเจ้าคณะตำบลบางพลับ เป็นเจ้าสำนัก

๕. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๕ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดป่าโมก
วรวิหาร ตำบลป่าโมก อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวิโร) อายุ
๗๐ ปี พรรษา ๕๐ ป.ธ.๙ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เป็นเจ้า
สำนัก

๖. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๖ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดสระแก้ว
ตำบลบางเสด็จ อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล)
อายุ ๖๗ พรรษา ๔๖ ป.ธ. ๔ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เป็นเจ้าสำนัก

๗. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๗ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดม่วง
ตำบลหัวตะพาน อำเภวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระครูสุภัทรเขตสุนทร อายุ ๓๙ พรรษา
๑๕ น.ธ. เอก เจ้าคณะตำบลหัวตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง เป็นเจ้าสำนัก

๘. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๘ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดอ่างทอง
วรวิหาร ตำบลบางแก้ว อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระครูสุทธิกิจจาทร (ประเวศ

สุทธิญาณ) อายุ ๕๘ ปี พรรษา ๓๘ น.ธ. เอก เจ้าอาวาสวัดอ่างทองวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอแสวงหา เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เป็นเจ้าสำนัก

๙. สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๙ ชื่อว่า สำนักปฏิบัติธรรม วัดมหานาม ตำบลไชโย อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระครูวิสุทธิชัยคุณ อายุ ๗๘ ปี พรรษา ๕๗ น.ธ. เอก เจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอไชโย เป็นเจ้าสำนัก

ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) การศึกษาเชิงลึก จึงเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองเพียง ๓ แห่ง เพราะเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีบุคคลมาเข้าปฏิบัติธรรม เป็นรายวัน ประจำสัปดาห์ ประจำเดือน ประจำปี และประจำวันสำคัญทางศาสนา

ตารางที่ ๒.๑๕ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองเพียง ๓ แห่ง

ชื่อ/แห่งที่	สถานที่ตั้ง
๑. สำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๑	สำนักปฏิบัติธรรม วัดต้นสน ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง
๒. สำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๒	สำนักปฏิบัติธรรม วัดช้าง ตำบลบางอิฐ อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง
๓. สำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดอ่างทอง แห่งที่ ๓	สำนักปฏิบัติธรรม วัดม่วง ตำบลหัวตะพาน อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง

สรุปได้ว่า การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาเนื้อหา ๓ ประเด็น คือ ๑) แนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรมของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร ด้านการจัดการ^{๑๓๖} ๒) แนวคิดการบริหารจัดการด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA หรือ วงจรเดมมิง (Daming) ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (P : Plan) การลงมือทำ (D : Do) การตรวจสอบผล (C : Check) และการแก้ไขปรับปรุง (A : Act)^{๑๓๗} ๓) แนวคิดการพัฒนาศักยภาพทางปัญญาตามหลักปัญญา ๓ ได้แก่ ๑) สุตมยปัญญา ๒) จินตามยปัญญา ๓) ภาวนามยปัญญา

^{๑๓๖}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นันทนกิจพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๗๓.

^{๑๓๗}W. Edwards Deming, Out of the Crisis, (MIT Center for Advanced Engineering Study, 1986), p. 16-17

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เป็นการศึกษาการบริหารจัดการ เพื่อเสริมสร้าง สำนักปฏิบัติธรรม ที่ตั้งอยู่ภายในวัดโดยมีการบริหารงานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสำนักปฏิบัติธรรมที่ปรากฏอยู่ในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง โดยผู้บริหารควรส่งเสริมสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความเหมาะสมด้วยหลักวิชาการจัดตั้งทั้งการวางแผน การจัดองค์กร การชี้นำ และการควบคุมทรัพยากรทั้งปวงไม่มีความเหมาะสมกับสำนักปฏิบัติธรรม โดยผู้บริหารควรส่งเสริมบุคลากรให้ทราบปัจจัย ๔ อันได้แก่ อาวาส อาหาร บุคคลและธรรมที่เกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรมให้มีความเหมาะสมดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำเสนอข้อมูลคุณลักษณะที่เกี่ยวข้องตามลำดับ เพื่อประโยชน์ในการอ้างอิงเชิงวิชาการอันจะเป็นผลดีต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้

๒.๖.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหาร

การศึกษาวิจัยเรื่องการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารเพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและอธิบายข้อมูล ดังนี้

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ผลการวิจัยพบว่า ๑. รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ มีการดำเนินการตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งการกิจดังกล่าวบางประการกำหนดไว้ในระเบียบกฎหมายเถรสมาคม แต่บางประการคงเป็นไปตามจารีตประเพณีที่ปฏิบัติตามสืบต่อมา การบริหารจัดการแนวใหม่ได้มีการบูรณาการเข้ากับแนวคิดและทฤษฎีของกูลิค และ เออร์วิก (Gulick & Urwick) ทฤษฎีการสื่อสารของ เดวิด เค เบอร์โล (David K. Berlo) และหลักพุทธวิธีการบริหารและการเผยแผ่ เพื่อส่งเสริมให้พระสงฆ์สามารถมีความสามารถ มีทักษะ และมีศักยภาพในการบริหารจัดการองค์กรปกครองคณะสงฆ์ให้ทำงานเพื่อพระพุทธศาสนาอย่างมีคุณภาพ ๒. การบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรคณะสงฆ์ภาค ๒ มีปัญหาที่ชัดเจน องค์กรสงฆ์มีบุคลากรไม่พอเพียงที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและถ่องแท้ พระนักเผยแผ่ที่มีความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องถ่องแท้มีจำนวนจำกัด เป็นปัญหาในการเผยแผ่ ทำให้พุทธศาสนิกชนเกิดความสับสน สำคัญผิดและเข้าใจคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงตามหลักพระพุทธศาสนา ๓. รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่ขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ควรมีอำนาจและหน้าที่ที่สำคัญ กล่าวคือ เป็นศูนย์กลางในการประสานบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อให้ปฏิบัติตามนโยบาย ข้อกำหนด ข้อบังคับ วัตถุประสงค์และอื่นๆ ตามที่องค์กรกำหนดและมอบหมาย จัดหาวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือประกอบการเรียนการสอนการเผยแผ่ และอำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ติดตามประเมินผลบุคลากรที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา และจัดทำรายงานผล

การดำเนินงานการเผยแผ่ และจัดทางงบประมาณสนับสนุน ให้การอุปถัมภ์กิจกรรม และบุคลากรที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป^{๑๓๘}

โชติ บดีรัฐ ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า ๑) สภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ มีผลดังนี้ ในการบริหารคน มีการสร้างและพัฒนาภาวะผู้นำบุคลากรทางพระพุทธศาสนาให้มีประสิทธิภาพในการบริหารภาระงาน มีการออกกฎระเบียบในการปกครองคณะสงฆ์ และกำหนดโทษผู้ที่ละเมิดกฎระเบียบที่วางไว้และในการบริหารองค์กรมีการทำงานเป็นทีม ๒) ประสิทธิภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ ในการบริหารคนมีการดำเนินไปอย่างรวดเร็วสนองต่องานที่มอบหมายให้ทำโดยใช้คนตรงกับความรู้ความสามารถ ในการบริหารภาระงาน มุ่งบริหารอย่างประหยัดคุ้มค่าและตอบสนองต่อความต้องการของผู้มาติดต่อ และในการบริหารองค์กร ได้เน้นในเรื่องสร้างศรัทธาเข้าวัดและปฏิบัติธรรมมากขึ้น ๓) ศักยภาพการบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๒ ในการบริหารคน มีการนำจุดเด่นของบุคลากรมาใช้ในการบริหารงาน และแก้ปัญหาจุดด้อยของบุคลากรในการบริหารงาน ในการบริหารภาระงาน มีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการบริหารงาน และในการบริหารองค์กร มีการจัดทำแผนงานหรือโครงการเพื่อพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่อง ๔) สำหรับแนวทางการพัฒนาการบริหารคน การบริหารภาระงาน และการบริหารองค์กร ของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ มีข้อเสนอแนะดังนี้ ควรมีวิธีการพัฒนาคนให้เก่ง มีความรู้ความสามารถ ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักพระศาสนาที่ถูกต้อง โดยวิธีการส่งเสริมให้พระสังฆาธิการมีการศึกษาและพัฒนาภาวะผู้นำ มีการพัฒนาสมรรถนะภาระงานด้านการบริหาร โดยอบรมให้พระสังฆาธิการให้เป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ จริยธรรมคุณธรรมและให้มีความรู้และทักษะในเรื่องการป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา และตั้งมั่นความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป^{๑๓๙}

ภาส ภาสสัทธา ได้วิจัยเรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการด้านความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านความโปร่งใส ด้านการนำหลักนิติธรรมมาปฏิบัติเพื่อสร้างความโปร่งใสในการบริหารงาน ประกอบด้วย ๓ ประเด็นสำคัญ คือ ๑) กฎเกณฑ์ ๒) ระเบียบ ๓) กฎหมาย ในการบริหารงานและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารงานและบุคลากร ด้านการนำการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความโปร่งใสในการบริหารงาน ประกอบด้วย ๓ ประเด็นสำคัญ คือ ๑) ร่วมคิด ๒) ร่วมทำ ๓) ร่วมตรวจสอบ ในการบริหารงานและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารและบุคลากร ด้านการนำความรับผิดชอบมาปฏิบัติเพื่อสร้างความโปร่งใสในการบริหารงาน ประกอบด้วย ๓ ประเด็น

^{๑๓๘} พระครูอุทัยกิจจารักษ์ (สุรางค์สุจินโณ), “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก-ข.

^{๑๓๙} โชติ บดีรัฐ, “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

สำคัญ คือ ๑) ความรับผิดชอบตนเอง ๒) ความรับผิดชอบต่อชุมชนท้องถิ่น ๓) ความรับผิดชอบต่อสังคม ในการบริหารงานและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารและบุคลากร ๒. ด้านการนำหลักทิริโอตตปปะ กับหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติเพื่อสร้างความโปร่งใสในการบริหารงาน คือ ๑) ความละเอียดต่อการกระทำสิ่งผิด ๒) ความเกรงกลัวต่อการกระทำผิด ในการนำหลักธรรม อปริหานิยธรรม ๗ กับหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติเพื่อสร้างความโปร่งใสในการบริหารงาน คือ ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเล็กประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ ๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชุมชน (ชาววัชชี) เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง ๕) บรรดากุลสตรี กุลกุมารทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขึ้นใจ ๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ ๗) จัดให้ความอารักขา คุ่มครอง ป้องกัน อันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ทั้งหลาย เพื่อให้เกิดแนวทางอันดีงาม ในการบริหารงานและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหารและบุคลากร และในด้านการนำหลักพุทธธรรมบูรณาการกับหลักธรรมาภิบาลมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติเพื่อสร้างความโปร่งใสในการบริหารงาน ตามหลักพุทธธรรม มีหลักพุทธธรรมที่มีความเหมาะสมและครอบคลุมในการนำมาบริหารทั้งในระดับบุคคล ด้วยการนำหลักโลกบาลธรรมอันเป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องเตือนตนเองให้คิดดี ปฏิบัติดี และการนำหลักอปริหานิยธรรม ๗ อันเป็นการหลักธรรมในการทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคีเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน และเมื่อมีการนำมาบูรณาการกับธรรมาภิบาล ด้วยหลักนิติธรรม หลักการมีส่วนร่วม และหลักความรับผิดชอบ เพื่อสร้างความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๓. การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการด้านความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการนำหลักพุทธธรรมบูรณาการร่วมกับหลักธรรมาภิบาลทำให้ได้รูปแบบในการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๓ รูปแบบหลัก ประกอบด้วย รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อความโปร่งใส ในงานบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านนิติธรรม ด้านการมีส่วนร่วมในด้านความรับผิดชอบ รูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อความโปร่งใสในงานบริการองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านนิติธรรม ในด้านการมีส่วนร่วม ในด้านความรับผิดชอบ และรูปแบบการ บูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อความโปร่งใสในงานสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านนิติธรรมในการ มีส่วนร่วมในด้านความรับผิดชอบ โดยนำรูปแบบการบูรณาการหลักพุทธธรรมและหลักธรรมาภิบาลในงานบริหาร บริการ และงานสนับสนุนเพื่อความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้การบูรณาการครบถ้วน และมีความเหมาะสมในการนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บริหาร และบุคลากร เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป^{๑๔๐}

เสนอ อัครมณฑล ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักอปริหานิยธรรมขององค์กรบริหาร ส่วนจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑. สภาพทั่วไปของ การบริหารจัดการขององค์กรบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี มีการบริหารงานตามหน้าที่การบริหาร การวางกรอบแผน ยุทธศาสตร์ การจัดองค์กร การบริหารงานบุคคล การบริหารงาน การประสานงาน การติดตาม รายงานผลและการจัดทำงบประมาณ ปัญหาการประชุมบางครั้งมีการเข้าประชุมไม่พร้อมเพรียงกัน

^{๑๔๐} ภาส ภาสสัทธา, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการด้านความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๖-๑๑๗.

การทำงานบางครั้งไม่ได้มีการวางแผนล่วงหน้าทำให้สับสนในขั้นตอนการทำงาน การควบคุมปฏิบัติงานตามระเบียบ/คำสั่งบางคนไม่เข้าใจ มีการก้าวถอยงานของคนอื่น การจัดสรรงบประมาณบางโครงการอาจเกินความจำเป็นต่อการบริหารงาน ๒. การประยุกต์ใช้หลักการบริหารนิยมในการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี สามารถนำหลักการบริหารนิยมไปบูรณาการเข้าไปในทุกขั้นตอนของกระบวนการบริหาร เพื่อพัฒนาการบริหารงานขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ความสามัคคีเป็นทีม (Teamwork) และสามารถนำมาบูรณาการเข้ากับบริหารงานทั้งในด้านการบริหารจัดการบุคลากร (Staffing) การประสานงาน (Coordinating) การจัดองค์กร (Organizing) โดยการร่วมแรงร่วมใจเป็นคณะแต่ละฝ่าย เป็นการผนึกกำลัง (Synergy) เป็นไปตามวัตถุประสงค์ และพบว่า อภิธานียธรรม ๗ เป็นหลักป้องกันความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญขององค์การฝ่ายเดียว องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี สามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติด้านการบริหารจัดการได้เป็นอย่างดี ๓. แนวทางการนำหลักการบริหารนิยมไปบูรณาการเพื่อการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี พบว่า หลักการบริหารนิยม ๗ เป็นแนวทางในการบริหารงานเพื่อให้การทำงานเป็นระบบ ระเบียบ/คำสั่งสามารถนำไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมบรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามจะต้องมีองค์ประกอบด้วย การวางแผน ยุทธศาสตร์ การจัดองค์กร การบริหารบุคคล การสั่งการ การประสานงาน การตรวจสอบควบคุมและงบประมาณเข้าไปถึงกับดูแล โดยยึดหลักคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมและส่งเสริมระบบคุณธรรม ให้มีการทำงานเป็นทีม ความสมัครสมานสามัคคี เคารพผู้ใหญ่อาวุโส ไม่รู้ทั้งกฎเกณฑ์ระเบียบที่ถูกต้อง ขอบธรรม อารมณ์รักประเพณีวัฒนธรรมจริยธรรมอันดีงามองค์กร และร่วมรับผลประโยชน์สูงสุดจากการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี ที่มีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลทางปฏิบัติต่อไปอย่างยั่งยืน^{๑๔๑}

ติเรก ถึงฝั่ง ได้วิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์การบริหารงานของผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของจังหวัดในประเทศไทย ผลการศึกษวิจัยพบว่า ๑. การบริหารจังหวัดแบบบูรณาการรูปแบบใหม่ เริ่มจากการกำหนดยุทธศาสตร์ ด้วยการนำ SWOT กำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ โดยระดมความคิดเห็นจากทุกภาคส่วน การแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ แนวทางในการแปลงยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัตินั้น ควรใช้แบบของการบริหารโครงการมาเป็นแม่แบบในการดำเนินการ ซึ่งจะทำให้การแปลงยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติ มีผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรมมากที่สุด รูปแบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ต้องกำหนดเจ้าภาพผู้รับผิดชอบ กำหนดเป้าหมายการทำงาน การวัดผลและประเมินผลงาน ส่วนการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการในอนาคตนั้น ต้องให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีเอกภาพในการบริหารจัดการ มีอำนาจในการบริหารงบประมาณ และให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการทำงาน ๒. การบริหารจังหวัดแบบบูรณาการมีข้อดีมากกว่าการบริหารงานแบบเดิม เช่น การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมมากขึ้น ซึ่งจะทำให้การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์เป็นไปด้วยดี เพราะทุกภาคส่วนมีความเข้าใจในยุทธศาสตร์ และมีผลทำให้การแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ สามารถ นำไปปฏิบัติได้จริง เป็นแผนงานที่เป็นรูปธรรม สำหรับการประเมินผลการปฏิบัติงาน

^{๑๔๑} เสนอ อัครมณีนดา, “รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักการบริหารนิยมขององค์การบริหาร ส่วนจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ก-ข.

เป็นระบบ มีการประเมินทั้งภายใน โดยจังหวัดได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงาน และมีหน่วยงานภายนอกที่มาประเมินผล คือ กพร. และ บริษัท TRIS ส่วนการจัดสรรงบประมาณนั้น รัฐบาลได้ให้ผู้นำว่า CEO มีอำนาจในการบริหารงบประมาณมากขึ้น มีการมอบอำนาจให้กับผู้นำว่า CEO มากขึ้น ส่วนระเบียบข้อบังคับกฎหมายมีความยืดหยุ่นมากขึ้นเช่นกันด้วย ๓. กระบวนการจัดทำยุทธศาสตร์ของจังหวัด มีระบบที่ดี สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติอยู่ในระดับมาก ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานโครงการ มีการบูรณาการระหว่างแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดกับแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกับยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด มีความร่วมมือกับจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่นอกกลุ่มจังหวัด มีคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (กบจ.) แนวทางในการพัฒนายุทธศาสตร์จังหวัดให้สะท้อนความต้องการของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ๔. แนวทางในการบริหารงานของจังหวัดรูปแบบใหม่ ที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน พบว่า ในแต่ละจังหวัด มีโครงสร้างคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (กบจ.) มีการแต่งตั้งคณะกรรมการต่างๆ มีระบบการจัดสรรงบประมาณ มีการมอบอำนาจให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดมากขึ้น ระเบียบข้อบังคับมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน มีการประสานงานกับทุกภาคส่วนมากขึ้น ๕. ยุทธศาสตร์การบริหารงานของผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการในอนาคตให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดต้องมีความสามารถด้านการบริหารจัดการ (Chief Executive Officer) มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ (Chief Emotional Officer) และ มีจิตใจที่ร่าเริง มองโลกในแง่ดี ผู้ที่ทำงานด้วยความสุข (Chief Entertainment Officer) มีความรู้ความสามารถมีวิสัยทัศน์ยอมรับการเปลี่ยนแปลง มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความสามารถในการประสานงานให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน มีการวิจัยและติดตามประเมินผลงานอย่างต่อเนื่อง มีการจัดระบบฐานข้อมูลของจังหวัดทุกด้าน อย่างครบถ้วนและทันสมัยอยู่เสมอ มีการกระจายอำนาจให้กับบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ที่รับผิดชอบ อย่างแท้จริงและมีการบริหารจัดการงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ โปร่งใส สามารถตรวจสอบได้^{๑๔๒}

วิทยา จันทรแดง ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน ผลการวิจัยพบว่า ๑) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ๒) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน ๓) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยในครั้งนี้นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ ๑) การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน ๒) ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็งได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชน

^{๑๔๒}ดิเรก ถึงฝั่ง, “ยุทธศาสตร์การบริหารงานของผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของจังหวัดในประเทศไทย”, วิทยานิพนธ์การจัดการศึกษาระดับปริญญาโท, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

เข้มแข็ง ๓) แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน^{๑๔๓}

พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม ได้วิจัยเรื่อง การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารงานของพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร ควรดำเนินการดังนี้ ๑) ด้านการวางแผน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการถวายเป็นความรู้เกี่ยวกับการวางแผนเกี่ยวกับพระสังฆาธิการ กรมการศาสนาหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรจัดหาคู่มือ รูปแบบ เกี่ยวกับการวางแผนให้กับวัด พระสงฆ์ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการต้องได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับระบบการบริหาร และผู้นำชุมชน ๒) ด้านการจัดองค์การ กรมการศาสนาควรจัดทำรูปแบบหรือแผนภูมิการจัดองค์การให้แก่วัด เพื่อศึกษาและพิจารณา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดให้มีการถวายเป็นความรู้เกี่ยวกับการจัดองค์การแก่พระสังฆาธิการตามโอกาส ๓) ด้านการบริหารงานบุคคล ควรมีการอบรมบุคคลที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพื่อให้มั่นใจว่าจะเข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง ต้องให้การศึกษาอบรมพระธรรมวินัยแก่ผู้เข้ามาบวช ทั้งก่อนบวช และระหว่างบวช สรรหาบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีความรู้ความสามารถจัดกิจกรรมต่างๆ ๔) ด้านการวินิจฉัยสั่งการ การบริหารวัดต้องให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในกิจกรรมของวัด และการจัดการควรศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ที่ตัดสินใจเป็นอย่างดีก่อนการวินิจฉัยสั่งการ ๕) ด้านการควบคุมงานพระสังฆาธิการต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ การปกครองสงฆ์ให้มีพฤติกรรมและและการกระทำอย่างเหมาะสม พระสังฆาธิการควรดำเนินการ ให้พระภิกษุทุกรูปในวัดมีภาพลักษณ์ที่ดีเพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาแก่ประชาชนควรจัดหางบประมาณเพื่อพัฒนาวัดให้มีสภาพที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม ๖) ด้านการประสานงาน ควรบริหารวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนที่พัฒนาทั้งจิตใจ และคุณภาพชีวิตจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ การประสานงานที่ดีระหว่างประชาชนกับวัดควรจัดเครื่องวัดอย่างมีระบบเพื่อสะดวกต่อการให้บริการแก่ประชาชน ในกิจการทางพระพุทธศาสนาเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ควรร่วมมือกับชุมชนจัดโครงการป่าชุมชนโครงการอุทยานการศึกษา ๗) ด้านการเสนอรายงาน ทุกวัดควรจัดให้มีหอกระจายข่าวเพื่อประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมต่างๆ ที่วัดดำเนินการให้ชุมชนทราบ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล และสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ ควรให้ความสำคัญกับการรายงานผลการจัดกิจกรรมต่างๆ ของวัด การรายงานผลแต่ละครั้งควรดำเนินการดังนี้ รวบรวมตรวจสอบข้อมูล จัดประเภทเรื่องราว เรียงลำดับ สรุป และเตรียมเผยแพร่ข้อมูลเพื่อการเผยแพร่ข่าวสาร^{๑๔๔}

พระราชปรียัติ (สฤณี ประธาตุ) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงสร้างการบริหารงานวิชาการเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ แต่มีจุดเด่น คือ วัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยมีความเป็น

^{๑๔๓}วิทยา จันทรแดง, “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตภาคกลางตอนบน”, *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^{๑๔๔}พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม, “การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร”, *รายงานการวิจัย*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๕๘), หน้า ก-ข.

เอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ มุ่งให้การศึกษาวิจัยส่งเสริมการให้บริการทางวิชาการพระพุทธศาสนา และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีผลต่อการบริหารงานด้านอื่นๆ คือ ด้านการบริหารบุคลากรทางวิชาการ ที่ตั้งกระจายกำลังคนไปตามวิทยาเขตทั่วประเทศ ทำให้แต่ละวิทยาเขตต้องเร่งสร้างบุคลากรทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ อีกทั้งต้องเสริมสร้างระบบการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ข่าวสารของมหาวิทยาลัยให้รวดเร็วและทั่วถึง สำหรับด้านหลักสูตรและการวัดผลประเมินผลของมหาวิทยาลัยที่ต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ได้พบว่ามีภารกิจที่จัดหลักสูตรเฉพาะทาง จึงไม่สามารถดำเนินการพัฒนาหลักสูตรให้เป็นไปเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยทั่วๆ ไป จึงมีจุดอ่อนอยู่ตรงที่การจัดการเรียนการสอนยังอยู่ในระดับปริญญาตรีแทนการพัฒนาหลักสูตรในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ในด้านพระพุทธศาสนาและการวัดประเมินผลที่กระจายไปตามวิทยาเขต ไม่มีการจัดระบบมาตรฐานของมหาวิทยาลัยได้ สำหรับการบริหารงานวิชาการที่ได้รับผลจากมาตราต่างๆ ในพระราชบัญญัติของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริหารงานบุคลากร ทำให้มีจุดอ่อนที่จะต้องพัฒนาอย่างรีบด่วนคือ การเพิ่มพูนองค์ความรู้ในระดับปริญญาที่สูงขึ้น และตำแหน่งทางวิชาการเนื่องจากมาตราในหมวด ๒ ของพระราชบัญญัติได้ลือเนื้อความของมหาวิทยาลัยอื่นๆ เพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์ของสำนักงานการอุดมศึกษา^{๑๔๕}

เพชริน สงค์ประเสริฐ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ และครูฝ่ายวิชาการมี ๔ องค์ประกอบหลัก ดังต่อไปนี้ ๑.๑ ภาวะผู้นำทางการเรียนการสอน ประกอบด้วยพฤติกรรมของผู้นำด้านการจัดองค์กรเพื่อการเรียนการสอน การวางแผนองค์กรเพื่อการสอน การพัฒนาหลักสูตรและการบริหารการเรียนการสอน การจัดโครงการพัฒนาบุคคล การวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ๑.๒ การพัฒนาทีมงานวิชาการในสถานศึกษา ประกอบด้วยความรู้และค้นหาปัญหา การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การวางแผนปฏิบัติการ การนำไปปฏิบัติการประเมินผลลัพท์ ๑.๓ ภารกิจและขอบข่ายงานวิชาการในสถานศึกษา ประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผลการเรียนการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีการศึกษา การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การส่งเสริมความรู้ทางวิชาการแก่ชุมชน ๑.๔ กระบวนการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ประกอบด้วยวางแผนงานวิชาการ การนำไปปฏิบัติ การตรวจสอบประเมินผลงานวิชาการ การปรับปรุงงานวิชาการ ๒) รูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่สร้างขึ้น ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๒.๑ ด้านภาวะผู้นำทางการเรียนการสอน ๒.๒ ด้านการพัฒนาทีมงานวิชาการในสถานศึกษา ๒.๓ ด้านภารกิจและขอบข่ายงานวิชาการในสถานศึกษา ๒.๔ ด้านกระบวนการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่

^{๑๔๕}พระราชบัญญัติ (สฤชต์ ประธาตุ), “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ก-ข.

พัฒนาขึ้นนี้ ผลการประเมินพบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ๓) การทดลองใช้รูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานส่งผลให้ผู้บริหาร/หัวหน้างานวิชาการมีพฤติกรรมและแนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับบทบาทผู้นำทางวิชาการ และบริบทของสถานศึกษา บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและขั้นตอนการทำงานเป็นทีม สามารถปฏิบัติกิจกรรมตามขั้นตอนได้อย่างเป็นรูปธรรม ๔) การประเมินรูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานหลังจากการทดลอง ยืนยันรูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีม ๔ องค์ประกอบ ที่พัฒนาขึ้นว่ามีความเป็นไปได้และเหมาะสมอยู่ในระดับมาก^{๑๔๖}

บรรจง เจริญสุข ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน ผลการศึกษา พบว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีสถานภาพการบริหารสถานศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงการขาดหลักธรรมาภิบาลในการบริหารงานตามขอบข่ายภารกิจการบริหารสถานศึกษาทั้ง ๔ ด้าน ส่วนรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน พบว่า รูปแบบซึ่งเป็นวิธีการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีโครงสร้างซึ่งประกอบด้วย ภารกิจสถานศึกษา ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณด้านการบริหารบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป แต่ละด้านประกอบด้วยภารกิจการบริหารตามหลักธรรมาภิบาล ๖ หลัก ผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาล ๖ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตจังหวัดภาคใต้ตอนบนมีความเห็นว่ารูปแบบมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในระดับมากที่สุดทุกด้าน^{๑๔๗}

ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของวิทยาเขต ๑๐ แห่ง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า ๑) ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและความต้องการในการบริหารงานวิชาการของวิทยาเขต ๑๐ แห่ง พบว่า สภาพปัจจุบันและความต้องการของทุกภารกิจอยู่ในระดับปานกลางและระดับมาก โดยภารกิจงานด้านหลักสูตรมีรายละเอียดของภารกิจ ๔ ประการ ด้านการเรียนการสอนมี ๔ ประการ ด้านการประกันคุณภาพการศึกษามี ๔ ประการ และด้านการประชุมอบรมสัมมนาวิชาการมี ๓ ประการ ส่วนด้านหน้าที่การบริหารงานวิชาการ โดยด้านหน้าที่การวางแผนมีรายละเอียดของหน้าที่ ๔ ประการ ด้านหน้าที่การจัดหน่วยงานและจัดบุคลากรมี ๕ ประการ ด้านหน้าที่การนำมี ๕ ประการ และด้านหน้าที่ควบคุมมี ๔ ประการ ๒) ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของวิทยาเขต ๑๐ แห่ง พบว่า รูปแบบการบริหารงานวิชาการมีองค์ประกอบหลักอยู่ ๔ ส่วนสำคัญ คือ ส่วนที่ ๑ แนวคิดพื้นฐานประกอบด้วย ความนำ แนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์ ส่วนที่ ๒ องค์การบริหารประกอบด้วยคณะผู้บริหาร ๓ ระดับ

^{๑๔๖}เพชริน สงค์ประเสริฐ, “พัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข.

^{๑๔๗}บรรจง เจริญสุข, “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒), หน้า ก-ข.

ผู้บริหารระดับสูง คณะกรรมการ หน้าที่การบริหาร ภารกิจบริการ และรายละเอียดของภารกิจ การบริหารงานวิชาการ ส่วนที่ ๓ เจาะลึกปัจจัยความสำเร็จของรูปแบบและส่วนที่ ๔ ปัญหาอุปสรรค ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นและแนวทางแก้ไข ๓) ผลการศึกษาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ การบริหารงานวิชาการของวิทยาเขต ๑๐ แห่ง รูปแบบเป็นการวางกรอบไว้กว้างๆ เพื่อสามารถนำไป เป็นแนวทางในการปฏิบัติ^{๑๔๘}

สรุปได้ว่าการบริหารมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กรไม่ว่าจะเป็นการบริหารในด้านการ วางแผน ด้านการจัดองค์การ ด้านการบริหารงานบุคคล การวินิจฉัยสั่ง การจัดการ ด้านการควบคุม งาน ด้านการประสานงาน

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรม

การศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทองใน เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรมเพื่อใช้เป็น แนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยและอธิบายข้อมูล ดังนี้

บรรจง โสตาดี และคณะ ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขต การปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการ ปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ๑) ด้านสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทาง กายภาพสะอาด สงบ สดชื่น เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ มีความเหมาะสม จัดผังโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างได้ อย่างเป็นระเบียบสวยงาม กลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ แต่มีบางพื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้างยังไม่ เพียงพอ ให้มีความเป็นรมณีสถาน ๒) ด้านบุคลากร พระวิปัสสนาจารย์มีปริมาณไม่เพียงพอและมี คุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานและแนวทางผลิต และพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ยังไม่มีศักยภาพที่จะแก้ไข ปัญหาการขาดแคลน ด้านปริมาณและด้านคุณภาพของพระวิปัสสนาจารย์ได้ ๓) ด้านการบริหาร จัดการ มีรูปแบบการบริหารจัดการอยู่หลายรูปแบบแตกต่างกัน เช่น บริหารรูปแบบคณะกรรมการ การบริหารโดยคนเดียว^{๑๔๙}

พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (โอรุส) และคณะ ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาทัศนคติของ พุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผลการวิจัยพบว่า ด้านวิธีการปฏิบัติโดยภาพ รวมอยู่ในระดับที่ดีโดยที่มึ่ความคิดเห็นด้านการได้รับผลดีมีความสุข ด้วยวิธีการปฏิบัตินี้ มีค่าเฉลี่ย สูงสุด ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับขณะนั่งสมาธิผู้ปฏิบัติสังเกตอาการฟุ้ง-ยุบได้ มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด ด้านพระวิปัสสนาจารย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีโดยที่มึ่ความคิดเห็นเกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์ สามารถควบคุมดูแลการปฏิบัติได้ มีระดับคะแนนสูงสุด ด้านการดำเนินงานโครงการโดยรวมอยู่ใน ระดับที่ค่อนข้างดีโดยที่มึ่ความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติมีความเหมาะสมในการเจริญวิปัสสนา

^{๑๔๘}ปฏิภาณ มหรรณานิบัติ, “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของวิทยาเขต ๑๐ แห่ง มหาวิทยาลั้ยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

^{๑๔๙}บรรจง โสตาดี และคณะ, “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะ สงฆ์ ภาค ๑๑”, *รายงานการวิจัย*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

กัมมัฏฐาน มีระดับคะแนนสูงสุด ด้านผู้ร่วมปฏิบัติด้วยกันมีระดับคะแนนสูงสุด ด้านสัมพันธภาพระหว่างวิปัสณาจารย์กับผู้ปฏิบัติมีระดับคะแนนสูงสุด ทศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เห็นผลได้ชัดเจน คือ เป็นการพัฒนาดิถี การระลึกได้ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัวทั่วพร้อม จากฐานทั้ง ๔ จนมีพลังพอที่จะเอามาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การรับประทานอาหาร การคู้ การเหยียด การนุ่งห่มเสื้อผ้า การอาบน้ำ ตลอดจนการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ จึงทำให้การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นไปในการพัฒนาและการส่งเสริมสุขภาพจิต และสติสัมปชัญญะที่ได้จากการปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ทำให้คนเราลดความเห็นแก่ตัว รู้จักการปล่อยวางและการให้อภัย มีความเมตตากรุณา และความเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นผลดีต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติโดยรวม^{๑๕๐}

สุมาลี วิทยรัตน์ ได้วิจัยเรื่อง โครงการวิจัยเรื่องศึกษาการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโขชน์ ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโขชน์ เรียกว่ากรรมฐานธรรมะเปิดโลก เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรมระลึกถึงกรรมของตน และขอโทษกรรม โดยมี ๗ ขั้นตอน คือ การถวายกรรม สมาทานพระกรรมฐาน เจริญภาวนา คลายกรรม ธรรมะลง การตัดกรรม และการออกจากสมาธิ ผลการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโขชน์ พบว่าผู้ปฏิบัติธรรม ได้รับรู้กรรมของตนเองในอดีตได้เร็ว รับรู้ว่กำลังรับกรรมใดอยู่ และจะแก้กรรมได้อย่างไร ผู้ปฏิบัติธรรมมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมมีจิตใจที่เข้มแข็ง อารมณ์สุขุม เยือกเย็น มีสมาธิ สงบ สบายขจัดความวิตกกังวล สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเมตตากรุณา มีความเคารพรักผู้มีพระคุณ ผู้ปฏิบัติธรรมบางคนหายจากอาการเจ็บป่วยได้ ผู้ปฏิบัติธรรมมีความสนใจ ใส่ใจที่จะทำบุญรักษาศีลยิ่งขึ้น^{๑๕๑}

รักษิณา ทับทิมไสย ได้วิจัยเรื่อง การตัดสินใจเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรี ของพุทธศาสนิกชน อายุระหว่าง ๒๐ – ๗๐ ปี ผลการวิจัยพบว่า ๑) การตัดสินใจด้านสถานที่ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า ด้านห้องน้ำ ห้องสุขา มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพุทธศาสนิกชนมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านที่พักอาศัย ด้านสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ด้านสถานที่รับประทานอาหาร ด้านสถานที่จอดรถ และด้านห้องปฏิบัติธรรม ๒) การตัดสินใจในด้านการอำนวยความสะดวก พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า ด้านการต้อนรับ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพุทธศาสนิกชนมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการดูแลเอาใจใส่ของบุคลากรภายในวัด ด้านการให้ข้อมูล และด้านการความปลอดภัย มีอิทธิพลน้อยที่สุด ๓) การตัดสินใจเจ้าหน้าที่ต่อคุณภาพของการให้บริการ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า การรับเรื่อง การให้คำแนะนำ ติดตามตามความต้องการ มีอิทธิพลการตัดสินใจสูง

^{๑๕๐}พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี (โอรุส) และคณะ, “ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ก-ข.

^{๑๕๑}สุมาลี วิทยรัตน์, “โครงการวิจัยเรื่องศึกษาการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโขชน์”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ก-ข.

รองลงมาคือ บริการด้วยความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อสอบถามข้อมูลตามความต้องการของท่าน อย่างครบถ้วน การกระตือรือร้นช่วยเหลือแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นตรงตามความต้องการของท่าน^{๑๕๒}

พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์ ได้วิจัยเรื่อง การปฏิบัติกรรมฐานของนักศึกษาในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ๒๕๕๕ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่เข้าอบรมในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีทัศนคติโดยรวมทั้ง ๔ ด้านอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๘๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย มีดังต่อไปนี้ ๑) ด้านผู้สอน พบว่า นักศึกษามีทัศนคติในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๔.๒๐ รองลงมา ๒) ด้านเนื้อหา พบว่า นักศึกษามีทัศนคติในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๘ ๓) ด้านวิธีปฏิบัติ พบว่า นักศึกษามีทัศนคติในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๗๑ ๔) ด้านวิธีการสอน พบว่า นักศึกษามีทัศนคติในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๕๓ ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบทัศนคติของนักศึกษาที่มี พระราชา อายุ ระดับการศึกษา และความรู้ทางธรรมต่างกัน มีทัศนคติต่อโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยารามมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยแตกต่างกัน มีทัศนคติต่อการเข้าอบรมโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ แตกต่างกัน พบว่านักศึกษาที่มี พระราชาอายุ ระดับการศึกษา และความรู้ทางธรรมต่างกัน มีทัศนคติต่อโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติโดยรวมทั้ง ๔ ด้านไม่แตกต่างกัน ยกเว้นด้านเนื้อหาที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ผลการศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรม วัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เรียงลำดับ ดังนี้ ๑) ด้านเนื้อหา คือ ไม่อธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมให้ชัดเจนในเรื่องอานาปานสติ แต่พูดในบางเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมมากเกินไป จึงควรอธิบายเนื้อหาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมในเรื่องอานาปานสติให้ชัดเจนและสอดแทรกความเพลิดเพลินเข้าไปในบางส่วนเพื่อฟังแล้วไม่น่าเบื่อและตึงเครียด ควรเน้นการฝึกอานาปานสติให้มากจะดีกว่า ๒) ด้านผู้สอน คือ ไม่เสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาการเข้าฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ จึงควรมีการวางแผนการดำเนินการปฏิบัติธรรมเป็นขั้นเป็นตอน เพื่อเป็นต้นแบบในการปฏิบัติธรรม และมีการหารือกันเพื่อแนวทางการอบรมจะได้เป็นทางเดียวกัน ๓) ด้านวิธีสอน คือ ไม่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมแสดงความคิดเห็น และมีกิจกรรมร่วมน้อยจึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เข้าอบรมมีกิจกรรมร่วม โดยให้แสดงความคิดเห็นในการสอนกรรมฐานเพื่อการถ่ายทอดที่ดี ๔) ด้านวิธีปฏิบัติ คือ การสอนให้ปฏิบัติในแต่ละวิธี ไม่มีความเหมาะสมกับสถานที่นั่งสมาธิ เติณจงกรม ที่คับแคบแออัด

^{๑๕๒} รัชชธิมา ทับทิมไสย, การตัดสินใจเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรีของพุทธศาสนิกชน อายุระหว่าง ๒๐ – ๗๐ ปี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

อากาศไม่ถ่ายเทหายใจไม่สะดวกจึงควรสอนวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมกับสถานที่หรือหาสถานที่ที่เหมาะสมกับจำนวนของผู้ปฏิบัติ^{๑๕๓}

ไฉไลฤดี ยูณะศิริ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง ผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมโดยรวมแล้วอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านทั้ง ๓ ด้านเรียงตามลำดับ คือ ผลที่ได้รับ การฝึกปฏิบัติ และความรู้ความเข้าใจ ส่วนความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติธรรมของพระนิสิตพบว่าโดยรวมแล้วมีความพึงพอใจในระดับมากเรียงตามลำดับ คือ การกำหนดเนื้อหาการปฏิบัติ การจัดการทั่วไป และรูปแบบการฝึกปฏิบัติ และจากผลการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปฏิบัติธรรมของพระนิสิต พบว่า รูปแบบการปฏิบัติกับผลที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมและความพึงพอใจในการฝึกปฏิบัติธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และพบว่ารูปแบบการปฏิบัติธรรมโดยการเดินธุดงค์ได้รับผลจากการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือการปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติและปริวาสกรรม ส่วนการปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติได้รับความพึงพอใจในการฝึกปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือปริวาสกรรมและการเดินธุดงค์ จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าผลของการปฏิบัติธรรมในรูปแบบที่ต่างกันมีผลต่อความพึงพอใจของนิสิต ดังนั้นมหาวิทยาลัยควรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้หลักจิต ๖ และการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้หลากหลาย เพื่อให้การเรียนรู้รู้นั้นตรงกับอุปนิสัยของผู้ปฏิบัติหรือผู้เรียน^{๑๕๔}

พระบุญมี สนต์จิตโต (มณีจันทร์) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาวิธีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติธรรม วัดไตรสิกขาทลามลตาราม อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนครผลการวิจัยพบว่า ๑) หลักกัมมัฏฐาน พระพุทธเจ้าจำแนกเป็น สมถกัมมัฏฐาน คืออบรมจิตให้เกิดความสงบ ตั้งมั่นเป็นสมาธิและยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง ด้วยการกำหนดรูปรูปนามพิจารณาให้เห็นไตรลักษณ์ และวิปัสสนามีเพียงในพระพุทธศาสนาเท่านั้น วิธีการเจริญสติปัฏฐาน ๔ คือการเจริญวิปัสสนา มีสติกำหนดรู้รูป-นาม การดับกิเลสด้วย อาตปปี มีความเพียรเพิกกิเลสให้ร้อนทั่ว หมั่นขยันปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างต่อเนื่อง สติมา มีสติกำหนด รูปรูปนามอยู่เสมอ สัมปชานโน มีสัมปชัญญะ คือ รูปรูปนามอยู่ทุกขณะ และอานาปานสติสมาธิ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อมุ่งผลสมาธิอย่างเดียวกันได้ ใช้ปฏิบัติตามแนวสติปัฏฐาน ๔ ก็ได้ เป็นทั้งสมถะและ วิปัสสนา อานาปานสติเป็นธรรมเครื่องอยู่ของพระอริยเจ้า การปฏิบัติกัมมัฏฐานตามคัมภีร์ วิสุทธิมรรค สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จึงเป็นคำสอนที่เกี่ยวกับปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ ในพระพุทธศาสนา คือ การบรรลุมรรค มรรค ผล และนิพพาน ๒) วิธีการปฏิบัติกัมมัฏฐานของวัดไตรสิกขา ฯ พระอาจารย์สมภพ โชติปัญโญ ยึดคัมภีร์พระไตรปิฎกและวิสุทธิมรรค สอนตามแนวสติปัฏฐาน ๔ และอานาปานสติ ซึ่งมีความพร้อมด้านวิชาการณะ สามารถประยุกต์หลักธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรม ซึ่งผู้ปฏิบัติใหม่ เข้าใจได้ง่าย ๓) ตาม

^{๑๕๓}พระครูศรีปริยัติคุณากรณ์, “การปฏิบัติกรรมฐานของนักศึกษาในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ๒๕๕๕ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยาราม มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก-ข.

^{๑๕๔}ไฉไลฤดี ยูณะศิริ และคณะ, “ผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

หลักสูตรระยะสั้นเฉพาะกลุ่มเยาวชนด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออก ให้มีความระลึกรู้อยู่กับปัจจุบัน สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ผลของผู้เข้าฝึกอบรม ซึ่งมีความแตกต่างในเรื่อง เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ บางคนขาดความศรัทธาไม่เคยรู้ว่าการปฏิบัติธรรมคืออะไร จากเหตุผลเมื่อได้รับการฝึกอบรมแล้วเกิดการพัฒนาทางด้านอารมณ์มั่นคงจิตใจสงบ มีสติสัมปชัญญะ ต่อผลการเรียนดี มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากขึ้น ๔) ผลการปฏิบัติก็มีภูมิจิตใจของพ่อแม่ได้ผ่านการฝึกอบรมก็มีภูมิจิตใจ มีการพัฒนาชีวิตในทางที่ดีขึ้นเกือบทุกด้าน เช่น ด้านสุขภาพจิตใจ ด้านศีลธรรม ด้านครอบครัวและด้านสังคม มีความเชื่อในเรื่องการปฏิบัติธรรมสามารถช่วยให้มีสติ นอกจากนี้ มีทัศนคติที่ดีต่อพระพุทธศาสนา สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีสติยั้งคิดก่อนการตัดสินใจ แก้ไขปัญหาได้อย่างมีเหตุผล มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ละอายชั่วกลัวบาป อ่อนน้อมถ่อมตน กตัญญูต่อคุณพ่อแม่ ครูอาจารย์เพิ่มมากขึ้น และกลุ่มเยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรมมีความเมตตาต่อเพื่อนร่วมโลก เมื่อเปรียบเทียบกับพฤติกรรมระดับความพึงพอใจ จากการประเมินผู้ปกครองของกลุ่มนักเรียน โดยรวมมีความสำรวม กาย วาจา รู้จักรับผิดชอบต่อการเรียนและงานบ้านมากขึ้น^{๑๕๕}

วุฒิภัทร เครือวงศ์ ได้วิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการสร้าง ความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของวัดต้นสน จังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่าระดับความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของ วัดต้นสน จังหวัดอ่างทอง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาทุกๆด้าน ได้แก่ ด้านที่พักอาศัย ด้านห้องน้ำ ห้องสุขา ด้านสถานที่รับประทานอาหาร ด้านสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ด้านที่จอดรถ ด้านการต้อนรับ และด้านความปลอดภัย ในด้านแนวทางการพัฒนาเพื่อสร้างความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของวัดต้นสน ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ดังนี้ ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านสถานที่ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาเจ้าหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกและการบริการ ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพต่อการให้บริการ และยุทธศาสตร์ที่ ๔ การเพิ่มศักยภาพของบุคลากรต่อการให้บริการ^{๑๕๖}

พระมหาทวีศักดิ์ นนทธมโม ได้วิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ อำเภอเถลิง จังหวัดภูเก็ต ผลการวิจัยพบว่า การจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ ได้พัฒนาโดยการบูรณาการมาจากกิจกรรมวันเสาร์ของสวนโมกขพลารามและกิจกรรมอาทิตย์ของวัดชลประทานรังสฤษฎ์ ใช้เวลาช่วงเช้า เริ่มจาก สวดมนต์เช้าแปลแบบฉบับสวนโมกขพลาราม ปาฐกถาธรรม ตักบาตรสาธิต สมาทานศีล ถวายสังฆทาน กรวดน้ำแผ่เมตตา พระสงฆ์อนุโมทนา ถวายภัตตาหาร อุบาสก-อุบาสิกาสวดทำนองสรภัญญะและสวดมนต์บทพิเศษ อุบาสก-อุบาสิการ่วมสนทนาและรับประทานอาหารร่วมกันตามอัธยาศัย สรุปเป็น

^{๑๕๕}พระบุญมี สุนตจิตโต (มณีจันทร์), “ศึกษาวิถีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติธรรม วัดไตรสิกขาตลามลาราม อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร”, รายงานการวิจัย, (ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖), หน้า ก-ข.

^{๑๕๖}วุฒิภัทร เครือวงศ์, “แนวทางการพัฒนาการสร้าง ความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของวัดต้นสน จังหวัดอ่างทอง”, รายงานการวิจัย, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๑), หน้า ก-ข.

รูปแบบกิจกรรม ได้ ๖ ชั้น ดังนี้ เข้าถึงพระไตรรัตน์ ขยายปัญญา ทำทานพิธี กรวดน้ำอุทิศ จิตตั้งมั่น สังสรรค์เสนา ผลการประเมินรูปแบบการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ พบว่า ด้านบริบท เกี่ยวกับการปฏิบัติตนตามนโยบายการเผยแผ่ศาสนาธรรม และความคาดหวังของ ชุมชนต่อการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านปัจจัย เบื้องต้น เกี่ยวกับ บุคลากร วัสดุอุปกรณ์ สถานที่ งบประมาณ ต่อการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติ ธรรมวันอาทิตย์ โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านกระบวนการ เกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมและด้าน ปาฐกถาธรรม โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านผลผลิต เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ด้านเจต คติและด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว ชุมชนและพระสงฆ์กับประชาชน โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก สำหรับข้อเสนอแนะการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ ประกอบด้วย การพัฒนารูปแบบให้มีความหลากหลายและสมบูรณ์เพื่อความสอดคล้องกับสมาชิกผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งมีความแตกต่างด้านอายุ เพศ และอาชีพ การปรับปรุงสถานที่เพื่อความสะดวกต่อการจัดกิจกรรม ตลอดทั้งปี การประชาสัมพันธ์อันเป็นกลไกสำคัญของการรับรู้และเข้าร่วมกิจกรรม การประสานกับ หน่วยงานต่างๆ เพื่อการสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้กับกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวัน อาทิตย์ของวัดท่าเรือ^{๑๕๗}

พระมหาสุทธิชัย ชิดโคกสูง ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของ วัดเพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติธรรมกรรมฐานที่ดี นั้นต้องประกอบด้วยปัจจัยในการปฏิบัติ ๔ ประการคือ บุคคลสัปปายะ การปฏิบัติธรรมแต่ละสำนัก ต้องมีอาจารย์ผู้ปฏิบัติธรรมเป็นสิ่งสำคัญ เมื่อมีอาจารย์ผู้ให้กรรมฐานดี มีผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้ามาร่วม ปฏิบัติธรรม มีผู้สนับสนุนการปฏิบัติธรรมอย่างยิ่งแล้ว การปฏิบัติธรรมย่อมสำเร็จด้วยดี อาวาสสัปปายะ สถานที่ เป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติธรรม เพราะถ้าสถานที่มีความพร้อมทั้งทางด้านเสนาสนะ ดี ด้านห้องน้ำโรงอาหาร สถานที่พัก ถ้ามีความพร้อมการปฏิบัติธรรมย่อมดำเนินไปด้วยดี อาหารสัปปายะ อาหารเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม เมื่อผู้ปฏิบัติธรรมมีอาหารสำหรับเสริมสร้างร่างกาย ที่มีคุณภาพและพอเพียงย่อมส่งผลต่อการปฏิบัติธรรมดี และสุดท้ายธรรมสัปปายะ ต้องมีหลักธรรมในการปฏิบัติ ถ้ามีอาจารย์ มีสถานที่ มีอาหารแล้วต้องมีหลักธรรมในการปฏิบัติเพื่อทราบแนวทางในการ ปฏิบัติที่ถูกหลัก^{๑๕๘}

ญาณภัทร ยอดแก้ว ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ : กรณีสักขาวัดเอก อำเภอกะระแสน จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า โครงการนี้เป็นโครงการที่ดี มี กิจกรรม ระยะเวลา และประสิทธิภาพของโครงการโดยภาพรวมอยู่ในขั้นดี ผู้เข้าร่วมโครงการมีความ

^{๑๕๗}พระมหาวิศักดิ์ นนทรมโม, “การศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ ของวัดท่าเรือ อำเภอกลาง จังหวัดภูเก็ต”, รายงานการวิจัย, (ภูเก็ต : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

^{๑๕๘}พระมหาสุทธิชัย ชิดโคกสูง, “การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุข ของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๒), หน้า ก-ข.

พึงพอใจต่อโครงการในระดับมากที่สุดในทุกด้าน ได้แก่ ด้านอาคารสถานที่ ด้านอาหาร ด้านกิจกรรม และด้านบุคลากรผู้เข้าร่วมโครงการ^{๑๕๙}

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ผู้วิจัยได้กำหนด ตัวแปรต้น ตัวแปรตามไว้ดังนี้

ตัวแปรต้น ได้แก่ แนวคิดการบริหารจัดการด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA หรือที่เรียกว่าวงจรเดมมิง (อังกฤษ: Deming Cycle) หรือวงจรชูฮาร์ต (Shewhart Cycle) คือ วงจรการควบคุมคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วย การวางแผน (P : Plan) การลงมือทำ (D : Do) การตรวจสอบผล (C : Check) และการแก้ไขปรับปรุง (A : Action)^{๑๖๐} และแนวคิดการพัฒนาศักยภาพทางปัญญา ตามหลักปัญญา ๓ คือ ๑) สุตมยปัญญา ๒) จินตามยปัญญา ๓) ภาวนามยปัญญา^{๑๖๑}

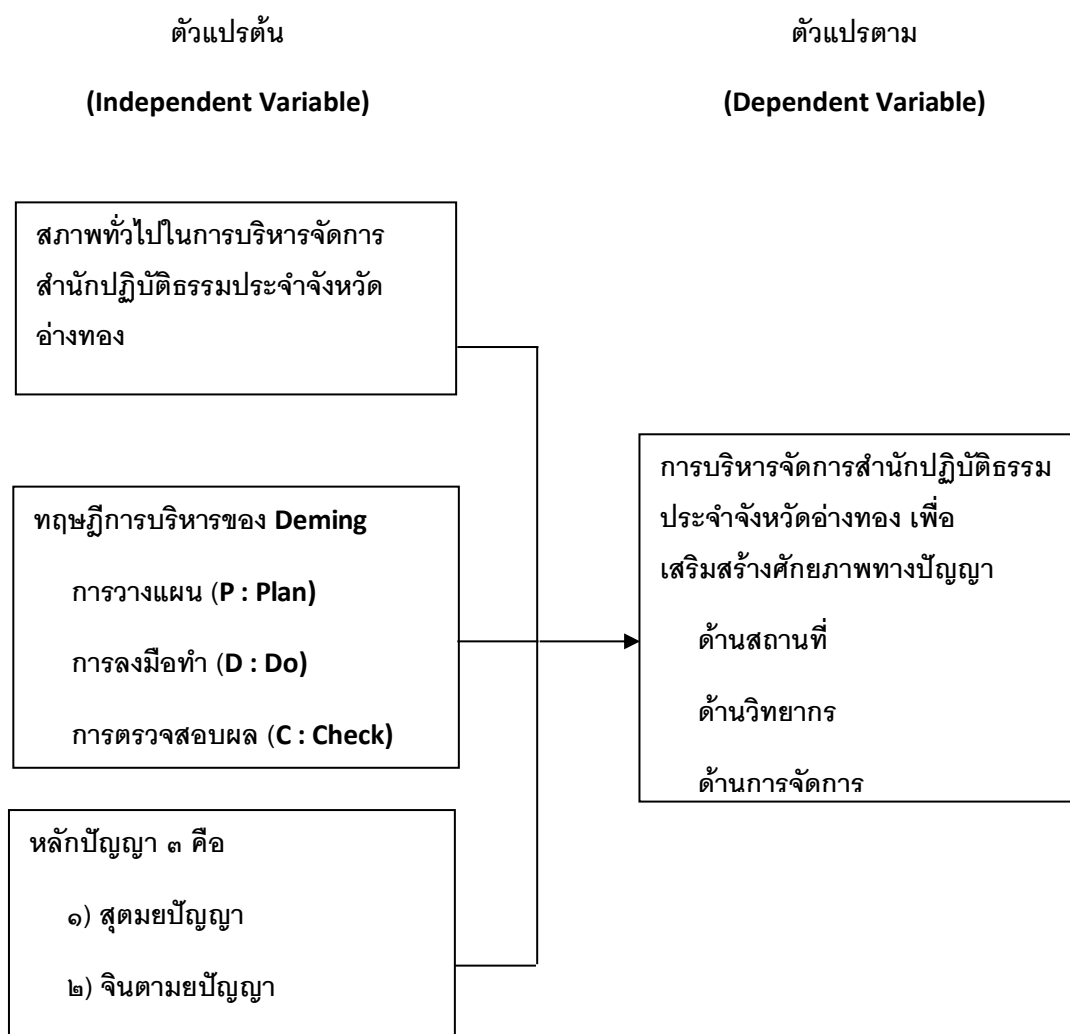
ตัวแปรตาม คือ กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาตามแนวคิดเกี่ยวกับสำนักปฏิบัติธรรมของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๓ ด้าน คือ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร ด้านการจัดการ^{๑๖๒}

^{๑๕๙}ญาณภัทร ยอดแก้ว, “การพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ : กรณีศึกษาวัดเอก อำเภอกะระเสสินธุ์ จังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ก-ข.

^{๑๖๐}W. Edwards, Deming, *Out of the Crisis*, (MIT Center for Advanced Engineering Study, 1986), p. 16-17

^{๑๖๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘.๒๓๑.

^{๑๖๒}สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, *ระเบียบมหาเถรสมาคมว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๓), หน้า ๗๓.

แผนภาพที่ ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น สำหรับวิธีการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแบบสอบถาม (Survey Research) ผู้วิจัย จักได้นำเสนอข้อมูลตามลำดับขั้นตอนการศึกษา ดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัย ผู้วิจัย ได้ศึกษาการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาเรื่อง กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาวิจัยเอกสาร (Document Research) ได้แก่ การทบทวนเอกสาร ตำรา ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารแนวคิดเกี่ยวกับหลักการ และความสำคัญของการบริหารแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม แนวคิดเกี่ยวกับหลักปัญญา ๓ ข้อมูลสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดอ่างทอง โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) และสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group discussion)

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงปริมาณ

งานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เชิงสำรวจ (Survey Research) โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงเวลาเดียว (cross-sectional design) และใช้ข้อมูลของตัวอย่างแต่ละคน (individual) เป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis)

๓.๒ ประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย

ขอบเขตด้านประชากร

๓.๒.๑ ประชากร ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดกลุ่มประชากรที่ศึกษา จากรายงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ผู้เข้าปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมอ่างทองที่ได้รับรางวัลและจำนวนของผู้เข้าปฏิบัติธรรมในแต่ละจังหวัด มีประชาชนที่เข้าร่วมปฏิบัติธรรมแตกต่างกันและจำแนกได้ ดังต่อไปนี้ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง จำนวน ๑๐,๐๐๐ คน (ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๑)^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วนจากประชากรผู้เข้าปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมอ่างทอง โดยประชากรจำนวน ๑๐,๐๐๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ และกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างของแต่ละจังหวัดตามสัดส่วนของประชากรทั้งหมด ได้กลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ได้มาจากการเปิดตารางของ Taro Yamane^๒ จำนวน ๓๘๕ คน เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมจึงใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๘๕ คน แสดงการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งสัดส่วน ดังนี้

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ เท่ากับ 0.05

$$\text{สูตร } n = \frac{N}{1+N(e)^2} \qquad n = \frac{10,000}{1+10,000(0.05)^2} = 384.6$$

ตารางที่ ๓.๑ แสดงกลุ่มประชากร

สำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดอ่างทอง	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
สำนักปฏิบัติธรรม วัดต้นสน ตำบลตลาดหลวง		
อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง	๔,๘๐๐	๑๘๔
สำนักปฏิบัติธรรม วัดม่วง อำเภอวิเศษชัยชาญ		
จังหวัดอ่างทอง	๒,๒๐๐	๘๕
สำนักปฏิบัติธรรม วัดช้าง ตำบลบางอิฐ อำเภอเมือง		
อ่างทอง จังหวัดอ่างทอง	๓,๐๐๐	๑๑๖
รวม	๑๐,๐๐๐	๓๘๕

^๑ส่วนการศึกษาสงเคราะห์ กองพุทธศาสนศึกษา, สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง สำนักประจำปีพุทธศักราช ๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๓๔-๑๑๖.

^๒ยุทธ ไกยวรรณ, วิจัยการตลาด, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒.

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการศึกษา แบ่งเป็น ๔ กลุ่ม คือ พระสังฆาธิการ พระวิปัสสนาจารย์ นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย ได้มาโดยการเจาะจง จำนวน ๑๘ รูป/คน

ตารางที่ ๓.๒ รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ที่	ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง
กลุ่มพระสังฆาธิการ		
๑.	พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนต์สีโล), ป.ธ. ๔	เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน
๒.	พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวิโร), ป.ธ. ๙	เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร
๓.	พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ จิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔	เจ้าคณะอำเภอป่าโมก วัดสระแก้ว
๔.	พระครูกิตติยาภินันท์	เจ้าคณะตำบลมหาไถย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์
๕.	พระครูโกศลศาสนธรรม	เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน
กลุ่มพระวิปัสสนาจารย์		
๖.	พระเทพวิสุทธิมุนี วิ.ดร. (บุญชิต ญาณสวโร), ป.ธ. ๙	เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ
๗.	พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม
๘.	พระครูสุวัฒนวรกิจ	เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง
๙.	พระครูศรีเมธากรณ์, ป.ธ. ๖	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ
๑๐	พระครูสุภัทรเขตสุนทร	เจ้าคณะตำบลหัวตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง
กลุ่มนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ		
๑๑.	นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง
๑๒.	นางวันทนี มีแสง	ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จังหวัดอ่างทอง
๑๓.	นายบุญมา เปรมปรี	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหัวตะพาน (ประชาบำรุง)
กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม		
๑๔.	นางสาวจิตรสินี ตระการประเสริฐ	ประชาชนทั่วไป (อาชีพทำบายศรีทุกชนิด)
๑๕.	นางเกศราภรณ์ ทับงาม	ประชาชนทั่วไป (อาชีพเกษตรกรรม)
๑๖.	นางสาวอมรรรัตน์ รักษาชื่อ	ประชาชนทั่วไป (อาชีพธุรกิจ)
๑๗.	นายณฤทธิ์ ปุณฺณพจนา	ประชาชนทั่วไป (อาชีพธุรกิจส่วนตัว)
๑๘.	นางสาวทัศนาก เปาอินทร์	ประชาชนทั่วไป (อาชีพร้านอุปกรณ์คอมพิวเตอร์)

๓.๒.๔ ผู้ให้ข้อมูลเชี่ยวชาญ ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
จำนวน ๑๐ รูป โดยคัดเลือกแบบเจาะจง

ตารางที่ ๓.๓ ผู้เชี่ยวชาญ

ที่	ชื่อ-สกุล	ที่อยู่
๑	พระครูพิศิษฐ์ประชาณาด, ดร.	รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
๒	พระครูธรรมธรรฐาพร ปภสฺสโร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหานาม จังหวัดอ่างทอง
๓	พระครูสุวรรณกิจสุนทร	เจ้าอาวาสวัดทองเลื่อน จังหวัดอ่างทอง
๔	แม่ชีศรีนรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์	นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ
๕	พระครูวิโรจน์อินทคุณ, ดร.	เจ้าคณะตำบลพลับ จังหวัดจันทบุรี
๖	พระครูนิเทศธรรมวิรัช	เจ้าอาวาสวัดหมื่นเกลา จังหวัดอ่างทอง
๗	พระครูวิบูลวรรต	เจ้าอาวาสวัดแก้วกระเจ่าง จังหวัดอ่างทอง
๘	พระอุดมสิทธินายก, ผศ. ดร.,	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๙	พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.,	ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการ สังคม อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
๑๐	รศ. ดร. เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือที่สร้างและพัฒนาขึ้น โดยดำเนินการตามกรอบแนวคิดระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ คือ แบบสอบถาม ประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการและแบบสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๓.๓.๑ เครื่องมือเชิงคุณภาพ

๓.๓.๑.๑ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์เชิงลึกครั้งนี้ผู้วิจัยตั้งคำถามเพื่อสัมภาษณ์เป็นรายบุคคลโดยใช้คำถามที่จัดเตรียมไว้แล้วในแบบสัมภาษณ์เพื่อทราบกระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา โดยการสัมภาษณ์

๓.๓.๑.๒ การประชุมเชิงปฏิบัติการ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน ๑๐ รูป/คน ร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาโดยประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการได้จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓.๓.๒ เครื่องมือเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ จะใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองและปรับปรุงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาประกอบด้วยคำถามแบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ การวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย สถานภาพ เพศ อายุ การศึกษา รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

ตอนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ลักษณะคำถามในตอนที่ ๒ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scales) ๕ ระดับ ของลิเคิร์ต (Likert) โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผล ดังนี้

กำหนดเกณฑ์การให้คะแนน

๕ คะแนน หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับมากที่สุด

๔ คะแนน หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับมาก

๓ คะแนน หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับปานกลาง

๒ คะแนน หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับน้อย

๑ คะแนน หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับน้อยที่สุด

การแปลคะแนน โดยการนำแบบสอบถามมาหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในส่วนของสภาพปัจจุบันการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมสำหรับเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย^๓

โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย มีดังนี้

๔.๕๑ - ๕.๐๐ หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับ มากที่สุด

๓.๕๑ - ๔.๕๐ หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับ มาก

๒.๕๑ - ๓.๕๐ หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับ ปานกลาง

๑.๕๑ - ๒.๕๐ หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับ น้อย

๑.๐๐ - ๑.๕๐ หมายถึง สภาพปัจจุบันระดับ น้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับอุปสรรคการบริหารสำนักปฏิบัติธรรม

๓.๓.๓ การวิเคราะห์ความแตกต่าง ระหว่างสภาพทั่วไปของการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมกับระดับความต้องการของการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง

๓.๓.๔ แบบสอบถาม โดยผู้วิจัยสังเคราะห์ขึ้นแล้วมีการหาคุณภาพ ดังนี้

^๓ไพศาล หวังพานิช, การวัดและประเมินผลการเรียน, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๒.

๓.๓.๔.๑ Face Validity : การหาค่าความตรงเชิงพินิจโดยอาจารย์ที่ปรึกษา ๒ ท่าน

๑. พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ. ดร. ประธานกรรมการ

๒. พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ. ดร. กรรมการ

๓.๓.๔.๒ ค่า IOC (Index of Item Objective Congruence) เป็นการหาค่าความสอดคล้องโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ ท่าน ได้แก่

๑) พระอุดมสิทธินายก, ผศ. ดร., ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) พระมหาสุนันท์ สุนนโท, ผศ. ดร., อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) รศ. ดร. เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔) ผศ. ดร. ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๕) ผศ. ดร. ธิติวุฒิ หมั่นมี เลขานุการหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓.๔.๓ นำแบบสอบถามที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้วผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา(Content Validity) แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (Index of Item Objective Congruence, IOC) ทั้งนี้สามารถพิจารณาข้อคำถามที่มีค่า ตั้งแต่ ๐.๐๕ ขึ้นไป โดยใช้เกณฑ์^๔ ดังนี้

+๑ หมายความว่า มั่นใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์

๐ หมายความว่า ไม่มั่นใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์

- ๑ หมายความว่า ข้อคำถามไม่มีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์

๓.๓.๔.๔ นำแบบสอบถามไปทดลองผู้ปฏิบัติธรรม ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๓๐ คน ที่ไม่ได้ถูกเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีการของครอนบาค (cronbach,alpha coefficient) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาทั้งฉบับเท่ากับ ๙,๒๔๖ จากนั้นนำแบบสอบถามดังกล่าวเสนออาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์เพื่อตรวจสอบ แก้ไขและให้ข้อเสนอแนะ

๓.๓.๕ แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกรอบเนื้อหาการวิจัย โดยนำประเด็นข้อคำถามจากแบบสอบถามมาสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนได้เสียตามโครงสร้างของแบบสอบถามแบบปลายเปิดจำนวน ๑๘ ท่าน

^๔ทรงศักดิ์ ภูสีอ่อน, การประยุกต์ใช้ SPSS วิเคราะห์ข้อมูลงานวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๗.

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้วางแผนการเก็บข้อมูลได้ดังนี้

๓.๔.๑ เชิงธุรการ ผู้วิจัยจะได้ขอหนังสือราชการจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูลการวิจัยจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต ไปยังสำนักปฏิบัติธรรมอ่างทองประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อแจกแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

๓.๔.๒ เชิงวิชาการ เก็บข้อมูลดังนี้

๓.๔.๒.๑ แบบสอบถาม แจกแบบสอบถามโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งสัดส่วน สำนักปฏิบัติธรรมอ่างทองประจำจังหวัดอ่างทองผู้วิจัยจึงปรับขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ ๓๘๕ คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง

๓.๔.๒.๒ แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเลือกผู้ให้สัมภาษณ์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ ความเหมาะสม ได้แก่ สำหรับการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งสิ้น ๑๘ คน การเก็บข้อมูลลักษณะนี้ช่วยให้ผู้วิจัยสามารถสืบค้นข้อมูลระดับลึกในเรื่องที่ต้องการได้อย่างลึกซึ้งโดยการนัดหมาย วัน เวลา สถานที่ และส่งคำถามการสัมภาษณ์ล่วงหน้า ใช้เวลาสัมภาษณ์คนละไม่เกิน ๑ ชั่วโมง บันทึกผลการสัมภาษณ์ และนำไปสู่การวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าสถิติเชิงบรรยายด้วย จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย $\bar{X}$ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน S.D. นอกจากนี้ยังทำการทดสอบความแตกต่างของสภาพทั่วไปของการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมกับระดับความต้องการของการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง

๓.๕.๒ ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) โดยการวิเคราะห์สภาพทั่วไปของการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมกับระดับความต้องการของการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพและหลักพุทธธรรมตามแนวพระพุทธศาสนาที่นำมาบูรณาการกับการบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” นั้น ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง

๔.๒ กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

๔.๓ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๔.๕ องค์ความรู้

๔.๑ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ใน ๓ ประเด็นคือ ๑) สภาพทั่วไปด้านสถานที่ ๒) สภาพทั่วไปด้านวิทยากร และ ๓) สภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีดังนี้

๑) สภาพทั่วไปด้านสถานที่

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไป ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีดังนี้

๑.๑ ทางสำนักปฏิบัติธรรมมีสถานที่ที่เป็นสัปปายะ มีอาคารที่พักแยกส่วนของผู้ปฏิบัติธรรม ทั้งหญิงและชาย มีห้องน้ำห้องสุขาพอเพียงต่อจำนวนผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีอาคารปฏิบัติธรรมกว้างขวาง แข็งแรง มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลง มีลานธรรมสวยงาม มีต้นไม้ใหญ่ร่มรื่น เป็นที่ปฏิบัติธรรม เป็นที่นั่งพักผ่อนอิริยาบถ และสามารถเป็นลานจอดรถ มีโรงครัวสะอาด สำนักปฏิบัติธรรมตั้งอยู่ใกล้ตัวเมือง ไม่พลุกพล่าน แต่เดินทางไปมาได้สะดวกทั้งรถบริการสาธารณะหรือรถยนต์ส่วนตัว^๑

๑.๒ ทางสำนักปฏิบัติธรรมมีสถานที่ที่กว้างขวาง รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้มากเป็นพันคน อาคารทุกหลังใหญ่โตมาก ทั้งโบสถ์ ศาลาการเปรียญ อาคารที่พัก อาคารปฏิบัติธรรม โรงครัว โบสถ์หลังเดียวสามารถรองรับพระภิกษุได้ ๕๐๐ รูป ขรวาสาอีก ๑,๐๐๐ คน มีห้องน้ำห้องสุขาหลายร้อย

^๑สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประณม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

ห้อง มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด มีลานจอดรถกว้างขวาง รองรับรถนักท่องเที่ยวได้ครั้งละหลายร้อยคัน เดินทางมาได้สะดวกสบาย^๒

๑.๓ ทางสำนักปฏิบัติธรรม มีอาคารสถานที่กว้างขวาง ทั้งศาลาการเปรียญ ศาลาปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติ มีลานจอดรถกว้างขวาง เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยวที่หลั่งไหลกันมาทุกวัน มีห้องน้ำห้องสุขาพอเพียง ทั้งห้องน้ำห้องสุขาสำหรับนักท่องเที่ยว และห้องน้ำห้องสุขาสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม^๓

๑.๔ ทางสำนักปฏิบัติธรรมมีพื้นที่กว้างขวาง มีทั้งพื้นที่ป่าธรรมชาติ และมีอาคารสถานที่อำนวยความสะดวก มีที่พักรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้ครั้งละประมาณ ๕๐๐ คน มีห้องน้ำห้องสุขาพอเพียงกับจำนวนคน มีสถานที่ปฏิบัติธรรมแยกส่วนออกไปจากพื้นที่วัด ปลูกไม้ดอกไม้ประดับสวยงาม สงบ ร่มเย็น^๔

๑.๕ ทางสำนักปฏิบัติธรรมมีความพร้อมด้านสถานที่ การสาธารณูปโภคทั้งน้ำทั้งไฟพร้อมสมบูรณ์ เอาใส่ใจในความปลอดภัยของผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีอาคารปฏิบัติธรรมแยกส่วนของพระภิกษุสามเณรและฆราวาส มีการทำความสะอาดสถานที่ทุกวัน อยู่ใกล้ชุมชนแต่ไม่ใกล้ชิด ทำให้มีความสงบเหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม^๕

๑.๖ ทางสำนักปฏิบัติธรรมมีสถานที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติธรรม มีอาคารปฏิบัติธรรมและอาคารที่พักหลายหลัง กว้างขวาง แข็งแรง สวยงาม โบสถ์ใหม่ที่สร้างกำลังเสร็จสมบูรณ์ ใช้เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสามเณร^๖

๑.๗ มีพื้นที่วัดกว้างขวาง ปลูกไม้ดอกไม้ประดับและจัดสวนเพิ่มเติมเพื่อความร่มรื่น สวยงาม มีห้องน้ำห้องส้วมมากและสะอาด การเดินทางสะดวกสบาย อยู่ติดกับพื้นที่ชุมชนแต่ติดไปทางทุ่งนา จึงมีความสงบ ไม่วุ่นวาย หน้าฝนการระบายน้ำลงทุ่งก็สะดวก ทำให้วัดไม่แฉะแฉะ ลมทุ่งพัดเย็นสบายทั้งปี^๗

๑.๘ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีสถานที่ปฏิบัติธรรม มีที่พัก มีห้องครัว มีห้องน้ำ สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับท่านที่เพิ่งฝึกปฏิบัติใหม่ๆ เพราะยังมีศรัทธาไม่แก่กล้า ต้องมีสิ่งช่วยอำนวยความสะดวกให้บ้าง ถ้าหากว่าเป็นท่านที่มีศรัทธาแก่กล้าแล้ว เคยฝึกปฏิบัติมาพอสมควร ก็ควรจะให้มีที่วิเวกแบบเป็นธรรมชาติ เป็นป่าล้วนๆ ไปเลย ถ้าจะให้ดียิ่งไปกว่านั้น ก็ควรจะให้มีเฒ่า หรือถ้า ก็จะมี

^๒สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^๓สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^๔สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาธาตุไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^๕สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^๖สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิมุนี วิ. (บุญชิต ญาณสโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^๗สัมภาษณ์ พระภวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

เป็นสัปปายะที่ดีมาก ส่วนวัดที่สร้างมาแต่เดิม ควรที่จะปรับปรุงให้สะอาด สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น เห็นแล้วชวนให้เข้าไปปฏิบัติธรรม^๘

๑.๙ สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่ง ด้านอาคารสถานที่ถ้ายังไม่เพียงพอต่อการใช้งาน ก็ควรจะสร้างเสริมเพิ่มเติมขึ้นมา ต้องดูด้วยว่าเราจะรองรับคนกลุ่มไหน ถ้าคนเมืองที่ไม่นิยมอยู่ป่า การจัดปฏิบัติธรรมในโรงแรมก็จะนิยมไปกัน เพราะต้องการความสะดวกสบาย ส่วนกลุ่มที่หนีความแออัดก็จะชอบธรรมชาติ ถ้าทำได้สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดควรมีอย่างละครึ่ง คือพื้นที่ป่าธรรมชาติกับอาคารสถานที่ซึ่งสะดวกสบาย สถานที่ปฏิบัติธรรมควรพร้อมด้วยประโยชน์ใช้สอย ที่พักต้องปลอดภัย ห้องน้ำห้องส้วมต้องสะอาดและพอเพียง ห้องครัวต้องสะอาด มีสุขอนามัย อากาศ อาหาร ต้องเป็นสัปปายะ ไม่มีมลภาวะ ที่พักรวมที่จะแยกชายหญิงออกจากกัน^๙

๑.๑๐ สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น เป็นการจัดตั้งโดยเพิ่มเติมกิจการขึ้นมาจากวัดธรรมดาทั่วไป วัดที่ได้รับการจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จะต้องมียอดประกอบอีกหลายด้าน เช่น สถานที่มีความเหมาะสม เป็นสัปปายะ มีความสงบ สะอาด แม้จะตั้งอยู่ในเมืองก็ต้องมีความสงบ อาจจะมีสวน มีสนามหญ้า มีต้นไม้ ที่ทำให้เกิดความร่มรื่น เข้าไปแล้วรู้สึกสงบรับได้ ต้องมีอาคารสำหรับใช้เป็นที่พักปฏิบัติธรรม ไม่จำเป็นต้องใหญ่โต อาจจะเป็นห้องเล็กๆ แต่มีความสงบ ชวนให้อยากเข้าไปปฏิบัติธรรม และเมื่อมีคนมากันมากก็ต้องมีที่พัก มีห้องน้ำ^{๑๐}

๑.๑๑ สำนักปฏิบัติธรรมทั่วไปนั้น สถานที่ต้องมีความเรียบง่าย แสดงให้เห็นถึงความสงบ เรียบร้อย สันโดษ ไม่จำเป็นที่จะต้องไปสร้างแข่งขันกันให้ใหญ่โต หมดยุติโดยใช่เหตุ ควรอิงอยู่กับธรรมชาติ ถึงดัดแปลงธรรมชาติก็อย่าให้มากมายจนเกินไปนัก เอาแค่พออยู่พออาศัย แต่ต้องรักษาความสะอาดให้ดี ถ้าไม่มีคนช่วยดูแลก็ต้องอาศัยกำลังของพระเณร มาช่วยกันทำวัตรปฏิบัติงาน ถ้ามีความสงบ สันโดษ เป็นธรรมชาติ จะช่วยในการปฏิบัติธรรมได้มาก เพราะไม่มีสิ่งกระตุ้นเร้าให้เกิดความรัก โลภ โกรธ หลง สามารถปฏิบัติธรรมให้เห็นผลได้ง่าย^{๑๑}

๑.๑๒ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จะต้องมียอดที่พักที่มีความสะดวกสบาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชน เมื่อเขาพร้อมแล้วค่อยขยับออกไปหาธรรมชาติ สถานที่ปฏิบัติธรรมแต่ละแห่ง ต้องมีความเป็นธรรมชาติอยู่ด้วย จะเป็นต้นไม้หรือสระน้ำก็ได้ ที่ช่วยในการเรียนรู้ธรรมะจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อช่วยในการปล่อยวาง ข้าวของเครื่องใช้ในที่พักต้องได้รับการดูแลรักษาความสะอาดอยู่เสมอ มุ้ง หมอน ผ้าห่ม ต้องมีให้พอเพียงกับจำนวนคนและสะอาด ไม่ต้องถึงกับมีเครื่องปรับอากาศ แต่พัดลมทั่วไปควรมีให้ผู้ปฏิบัติธรรมบ้าง^{๑๒}

^๘สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^๙สัมภาษณ์ พระครูศรีเมธาภรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม), ป.ธ. ๖, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรเขตสมุทร, เจ้าคณะตำบลห้วยตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๒}สัมภาษณ์ นางวันทนี มีแสง, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จังหวัดอ่างทอง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๑.๑๓ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเป็นสถานที่ซึ่งมีความจำเป็นมาก เพราะการศึกษาพระพุทธศาสนามีทั้งปริยัติและปฏิบัติ เราจะปฏิบัติได้ก็ต้องมีวัดที่ดำเนินการในทางด้านนี้ การจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นมาก็เพื่อวางระบบการศึกษาและการปฏิบัติให้ชัดเจน และอำนวยความสะดวกแก่พระภิกษุสามเณรและฆราวาสที่สนใจปฏิบัติธรรมของแต่ละจังหวัด สถานที่ต้องมีความพร้อม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้ทุกด้าน ความเป็นสปปายะ สงบ ร่มรื่น อย่างวัด (งดออกนาม) เจ้าสำนักเสียสละถึงขนาดซื้อที่เพิ่มเพื่อสร้างเป็นสำนักปฏิบัติธรรม มีการขุดคลองส่งน้ำรอบสถานที่ ปลุกสร้างกุฏิที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รักษาความสะอาดได้ดีมาก มีการทำงานกันอย่างจริงจัง เป็นต้นแบบในการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมนาร่องให้วัดอื่นๆ ได้ดูได้ศึกษา เป็นพี่เลี้ยงช่วยนำวัดอื่นๆ ในการจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดได้ด้วย^{๑๓}

๑.๑๔ สถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น หลายแห่งมีอาคารใหญ่โต สวยงามจนเกินมาตรฐานไปมาก แต่ส่วนใหญ่มีความเหมาะสม มีระเบียบ มีความร่มรื่น สะอาด เป็นสปปายะตามแบบของสถานที่ปฏิบัติธรรมอยู่แล้ว โดยส่วนตัวแล้วถ้ามีพื้นฐานการปฏิบัติธรรมมาก่อน พอที่จะอาศัยเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมได้ แต่ถ้าเป็นผู้ฝึกใหม่ ต้องมีที่สงบจากสิ่งรบกวนเหล่านี้^{๑๔}

๑.๑๕ เรื่องสถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรมที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นที่ชอบใจ โดยเฉพาะในเรื่องของห้องน้ำและความสะอาด สำหรับผู้หญิงถ้าไม่ได้รับความสะดวกเรื่องห้องน้ำ จะรู้สึกว้าปากมาก ถ้าได้ห้องน้ำในห้องพักด้วยจะรู้สึกดีมาก ชอบใจเรื่องความสะอาดของโรงครัว และการจัดอาหารของวัด ที่จัดเป็นบุฟเฟต์ให้เลือกตักเอาได้ตามชอบใจ กินเสร็จแล้วก็ล้างถ้วยจานกันเอง เช็ดแห้งแล้วเอาไปเก็บ ทำให้ทุกคนรู้จักรับผิดชอบตัวเอง ด้านที่พักถ้าได้ห้องพักเป็นส่วนตัวจะดีที่สุด แต่หลายแห่งต้องพักในห้องพักรวม มีเสียงรบกวนเวลาเข้าห้องน้ำบ้าง แต่ก็อยู่ในระดับที่พอจะรับกันได้^{๑๕}

๑.๑๖ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่เคยไปพักปฏิบัติธรรมมา ส่วนมากจะได้รับรางวัลสำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นแทบทั้งนั้น ในทั้งหมดที่เคยไปมา วัดมีความพร้อมที่สุด ใหญ่โตกว้างขวาง มีที่พักมาก มีห้องน้ำมาก มีการรักษาความปลอดภัย แต่เหมาะที่จะเป็นแหล่งไปเที่ยวไหว้พระมากกว่าที่จะเป็นสำนักปฏิบัติธรรม วัดรักษาความเป็นธรรมชาติได้ดี มีต้นไม้มาก มีภูเขาในวัด ด้านหลังติดแม่น้ำ บรรยากาศเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม เป็นแบบที่คนไปแล้วต้องบอกต่อ วัดมีสถานที่คล้ายสวนโมกข์ มีการปฏิบัติธรรมได้ต้นไม้ ถ้าแดดจัดหรือฝนตกก็มีอาคารปฏิบัติธรรมให้^{๑๖}

๑.๑๗ วัดที่มีสถานที่มีสภาพเป็นธรรมชาติ มีทั้งพื้นที่ป่า ด้านหลังติดแม่น้ำ บรรยากาศเอื้อต่อการปฏิบัติธรรม วัดมีสภาพเป็นวัดป่า มีชื่อเสียงในการสอนธรรมนำปฏิบัติ แต่อยู่ใจกลางเมือง สถานที่คับแคบแออัด ไม่เหมาะกับการปฏิบัติธรรมที่ต้องการความสงบจริงๆ^{๑๗}

๑.๑๘ มีสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมแยกส่วนไปจากพื้นที่วัด บางสำนักมีการซื้อที่เพื่อสร้างเป็นส่วนปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะ สามารถวางแผนพัฒนาสถานที่ได้ตามที่ต้องการ มีสถานที่สำหรับ

^{๑๓}สัมภาษณ์ นายบุญมา เปรมปรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหัวตะพาน (ประชาบำรุง), ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๔}สัมภาษณ์ นางสาวจิตรลีนี ตรีการประเสริฐ, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๕}สัมภาษณ์ นางเกศราภรณ์ ทับงาม, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๖}สัมภาษณ์ นางสาวอมรรัตน์ รักษาชื่อ, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๗}สัมภาษณ์ นายณฤทธิ์ ปุณณพจนนา, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

ปฏิบัติธรรมแยกส่วนไปจากพื้นที่วัด บางสำนักมีการซื้อที่เพื่อสร้างเป็นส่วนปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะ สามารถวางแผนพัฒนาสถานที่ได้ตามที่ต้องการ^{๑๘}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านสถานที่ ประกอบด้วย (๑) มีสถานที่กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม (๒) มีอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง ไม่แออัดคับแคบ มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลงรบกวนได้เป็นอย่างดี (๓) มีห้องน้ำสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม เป็นทั้งห้องน้ำส่วนตัวในที่พัก และห้องน้ำรวมนอกสถานที่พักอาศัย (๔) มีลานจอดรถกว้างขวาง รองรับรถยนต์ได้มาก แม้จะมีนักท่องเที่ยวมาในช่วงเทศกาลกันมาก ก็สามารถรองรับได้อย่างพอเพียง (๕) มีความเป็นธรรมชาติ รักษาธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี ถึงอยู่ในเมืองก็สามารถรักษาสภาพของความเป็นป่าเอาไว้ได้ (๖) สถานที่ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชนมากนัก ทำให้มีความสงบเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม แต่ยังเดินทางไปมาได้สะดวก (๗) มีโรงครัวสะอาด ปราศจากแมลงรบกวน ประกอบอาหารที่มีคุณค่า มีรสชาติเป็นที่ยอมรับได้ของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป และพอเพียงไม่ขาดแคลน (๘) มีการดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี ตลอดจนขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมาอำนวยความสะดวกด้านการจราจรให้ (๙) มีสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมแยกส่วนไปจากพื้นที่วัด บางสำนักมีการซื้อที่เพื่อสร้างเป็นส่วนปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะ สามารถวางแผนพัฒนาสถานที่ได้ตามที่ต้องการ (๑๐) มีสาธารณูปโภคพร้อมสมบูรณ์ ทั้งน้ำประปา ไฟฟ้า มีการระบายน้ำและจัดเก็บขยะเป็นอย่างดี ทำให้สำนักสะอาดตา น่าเข้าไปปฏิบัติธรรม ดังตารางต่อไปนี้

^{๑๘}สัมภาษณ์ นางสาวทัศนดา เปาอินทร์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๑ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านสถานที่

ประเด็นสำคัญ	จำนวน (รูป หรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
		ผู้ให้ข้อมูล สำคัญ ลำดับที่
(๑) มีสถานที่กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรม และปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม	๗	๑, ๒, ๓, ๔, ๖, ๗, ๑๖
(๒) มีอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง ไม่แออัดคับแคบ มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลงรบกวนได้เป็นอย่างดี	๑๑	๑, ๒, ๔, ๖, ๘, ๙, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๕, ๑๖
(๔) มีลานจอดรถกว้างขวาง รองรับรถยนต์ได้มาก แม้จะมีนักท่องเที่ยวมาในช่วงเทศกาลกันมาก ก็สามารถรองรับได้อย่างพอเพียง	๓	๑, ๒, ๓
(๕) มีความเป็นธรรมชาติ รักษาธรรมชาติ ไว้ได้เป็นอย่างดี ถึงอยู่ในเมืองก็สามารถรักษา สภาพของความเป็นป่าเอาไว้ได้	๗	๔, ๘, ๙, ๑๑, ๑๒, ๑๖, ๑๗
(๖) สถานที่ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชนมากนัก ทำให้มีความสงบ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม แต่ยังเดินทางไปมาได้สะดวก	๒	๕, ๗
(๗) มีโรงครัวสะอาด ปราศจากแมลงรบกวน ประกอบอาหารที่มีคุณค่า มีรสชาติเป็นที่ ยอมรับได้ของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป และพอเพียง ไม่ขาดแคลน	๓	๑, ๒, ๑๕

๒) สภาพทั่วไปด้านวิทยากร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านวิทยากร ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีดังนี้

๒.๑ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง จะต้องมีการวิปัสสนาจารย์ไว้ช่วยงานอย่างน้อย ๓ รูป เพื่อผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันนำในการปฏิบัติธรรม ในด้านการจัดการทั่วไปสามารถใช้พระภิกษุสามเณรภายในวัดได้ ส่วนด้านโรงครัวนั้น ถ้ามีคนไม่พอใช้งาน ก็ใช้วิธีขอแรงจากญาติโยมรอบวัด ให้มาช่วยกันประกอบอาหารเลี้ยงผู้ปฏิบัติธรรม ถ้าเจอคนมากๆ พระวิปัสสนาจารย์ยังมีไม่พอต้องประสานไปที่ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อขอพระวิปัสสนาจารย์มาช่วยงานเพิ่มเติม^{๑๙}

๒.๒ ทางสำนักมีพระวิปัสสนาจารย์ประจำอยู่ ๓ รูป แต่มีอาจารย์กรรมมาช่วยงานปริวาสเป็นประจำทุกปีครั้งละหลายสิบรูป มีพระภิกษุสามเณรช่วยงานวัด ๓๐ รูป มีแม่ชีทั้งโกณฆมและไมโกณฆม ช่วยงานวัดนับร้อยรูป แต่เนื่องจากเป็นวัดใหญ่และมีญาติโยมมากเป็นจำนวนมากทุกวัน บุคลากรฝ่ายต่างๆ จึงมักจะมึนงงล้นมือ คนที่จะทำงานด้านนี้ต้องมีใจรัก ต้องทุ่มเทให้กับงานเพราะเห็นแก่ประโยชน์จริงๆ ตัวเราต้องปฏิบัติเองให้เกิดผลแล้วค่อยนำไปสอนคนอื่น อย่าทำเพราะอยากได้ลาภสักการะ^{๒๐}

๒.๓ ที่สำนักมีพระวิปัสสนาจารย์ ๓ รูป บุคลากรมีพอใช้งาน เพราะว่าเอาพระในวัดมาช่วยในการปฏิบัติธรรม ให้บรรยายเท่าที่จำเป็น แล้วให้นำปฏิบัติไปเลย ขาดแต่เรื่องความปลอดภัยต้องขอให้ทางตำรวจมาช่วยดูแลการจราจรตอนที่ญาติโยมมากันกลางคืน บุคลากรต้องเน้นในเรื่องของศีลธรรมจรรยา ถ้าพระเรามีจริยาดี มีศีลธรรมดี ไม่ต้องไปสอนมาก แค่ว่าพูดคนเขาก็ทำตามแล้ว ส่วนการศึกษาเพิ่มเติมที่จะเป็นภาระ ทำให้บุคลากรทำหน้าที่ได้ไม่เต็มที่ก็จะไม่ส่ง เพราะแค่การดูแลคนป่วยในวัดก็จะแย่งอยู่แล้ว^{๒๑}

๒.๔ บุคลากรที่ช่วยงานของสำนักปฏิบัติธรรม มีพระวิปัสสนาจารย์อยู่ประจำ ๓ รูป แต่นับคณะทำงานทั้งหมดมี ๑๐ รูปด้วยกัน ทั้งหมดจบปริญญาตรีและปริญญาโท พอเพียงพอการใช้งาน การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดด้านบุคลากรนั้น เจ้าสำนักต้องใส่ใจในการเรียนรู้เพิ่มเติมต้องส่งเสริมให้บุคลากรของตนได้ศึกษาหาความรู้ใหม่ๆ อยู่ตลอดเวลา ต้องส่งไปอบรม ส่งเรียนในระดับสูงขึ้นไป จะได้มาช่วยกันทำงาน^{๒๒}

^{๑๙}สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๒๐}สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), ป.ธ. ๘เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๒๑}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๒๒}สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๒.๕ ทางสำนักยังมีพระวิปัสสนาจารย์อยู่ประจำเพียง ๓ รูป ยังไม่พอเพียงสำหรับงานใหญ่ระดับหลายร้อยคน ถ้ามีผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก จะประสานไปทางศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อขอพระวิปัสสนาจารย์มาช่วยงานเพิ่มเติม ทางสำนักกำลังเร่งพัฒนาบุคลากรของสำนักด้วยการส่งไปศึกษาความรู้เพิ่มเติม แม้แต่เจ้าสำนักเองก็ไปศึกษาด้วยระยะนี้ยังต้องประสานงานกับเครือข่ายเพื่อขอวิทยากรมาช่วยในงานใหญ่ๆ เสมอ^{๒๓}

๒.๖ มีพระวิปัสสนาจารย์ มีครูบาอาจารย์ มีคณะวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือควรมีสื่อการสอนต่างๆ หลายแห่งไม่ได้ใช้สื่อการสอน แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีสื่อต่างๆ เป็นของที่จำเป็นต้องใช้ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่เท่าไร เพราะมีจิตนิ่งในระดับหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเป็นเด็กต้องมีส่วนช่วยดึงดูดความสนใจของเขา^{๒๔}

๒.๗ เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่ตั้งขึ้นเป็นสำนักท้ายๆ ของจังหวัด แต่มีความพร้อมของบุคลากรมาก มีพระวิปัสสนาจารย์ ๓ รูป จบปริญาโท ๑ รูป มีทีมงานที่เข้มแข็ง พอเพียงพอการใช้งาน^{๒๕}

๒.๘ ได้ผ่านการศึกษาอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ เป็นระยะเวลาติดต่อกัน ๑๕ วัน ขึ้นไป อย่างน้อย ๖ ครั้งขึ้นไป จึงจะมีประสบการณ์พอที่จะให้คำแนะนำสั่งสอน ทั้งหลักธรรมและแนวทาง การปฏิบัติภาวนาธรรม สามารถช่วยป้องกันและแก้ไขปัญหา อันอาจเกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและแก่ศิษยานุศิษย์ในขณะเจริญภาวนา (สมถวิปัสสนาหรือสมาธิ-ปัญญา) อย่างถูกต้องตรงตามหลักธรรมได้ (มิใช่ด้วยการคาดคะเนหรือเดา) มิฉะนั้นอาจจะเป็นโทษแก่ทั้งตนเอง หรือแก่ศิษยานุศิษย์ได้ทุกเมื่อ^{๒๖}

๒.๙ ผู้ที่บริหารจัดการและวิทยากร น่าจะสำคัญกว่าปัจจัยด้านอื่น โดยเฉพาะเท่าที่สังเกตมา หลวงพ่อที่เป็นเจ้าสำนักมักจะไม่ค่อยไปไหนไกล เวลาญาติโยมมาหาก็นำเขาปฏิบัติธรรม ถ้าอย่างนี้สำนักก็จะมั่นคง ถ้าเวลาที่เจ้าสำนักไม่อยู่ ก็ต้องมีอาจารย์ที่เป็นผู้นำในการปฏิบัติ ถ้าตัวเจ้าสำนักไม่ได้เป็นนักปฏิบัติก็มักจะไม่ได้เรื่อง บางคนก็ไม่รู้เรื่องราวในการปฏิบัติอะไรเลย เวลาให้ไปอบรมก็ไม่ไป ไม่ได้ศึกษาอะไรเพิ่มเติม จึงไม่เกิดประโยชน์อะไร สำคัญที่บุคลากรคือคนน่านี้นะแหละ ถ้าไม่มีคนนาก็ไม่มีใครตาม จึงควรพัฒนาตัวบุคคล คือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมต้องเป็นนักปฏิบัติเองด้วย ในปัจจุบันเราจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉพาะกันวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาหรือวันสำคัญของทางโลก ไม่เหมือนกับที่เคยเห็นมาตั้งแต่ยังเป็นเณร จะคนมากคนน้อยอย่างไร หลวงพ่อท่านก็ปฏิบัติอยู่ทุกวัน^{๒๗}

๒.๑๐ สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การพัฒนาบุคลากร ควรที่จะส่งไปศึกษาดูงานจากสำนักที่เขาประสบความสำเร็จ ว่าที่เขาทำได้เพราะใช้วิธีการแบบใดบ้าง แล้วนำเอาส่วนดีมา

^{๒๓}สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๒๔}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิเมธี วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๒๕}สัมภาษณ์ พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๒๖}สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒน์วรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๒๗}สัมภาษณ์ พระครูศรีเมธากรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม), ป.ธ. ๖, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

ประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสำนักของเรา เจ้าสำนักต้องรักษาเนื้อรักษาตัว อย่ามีข้อบกพร่องให้เขาตำหนิได้ ถ้าไม่ระวังตัวฝ่ายตรงข้ามจะเข้ามาทำลายได้ง่าย^{๒๘}

๒.๑๑ สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การพัฒนาบุคลากร ถ้าไม่ส่งบุคลากรไปศึกษาเพื่อเพิ่มเติมความรู้ เท่าที่มีประสบการณ์การมา ถ้าเราปฏิบัติอย่างเดียวมีโอกาสปฏิบัติผิด เข้าใจผิดได้ง่าย เพราะว่าเราไม่ได้เรียนมา เรื่องของการปฏิบัติอาจจะถูกต้อง แต่พอมาใช้ภาษาบอกกล่าวคนอื่น อาจจะไม่ต้องก็ได้ บางท่านไปเจอวิปัสสนูปกิเลสเข้า สติก็ว่องไว ปัญญาก็แหลมคม กระทบอะไรก็เฉย มองอะไรว่างโล่งไปหมด ก็หลงคิดว่าตัวเองสำเร็จแล้ว ฉะนั้นการ ศึกษากับการปฏิบัติต้องควบคู่กันไป^{๒๙}

๒.๑๒ ในด้านบุคลากรนั้น เจ้าสำนักต้องไม่เห็นแก่ลาภสักการะ ต้องทู่แท้จริงจัง ไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ระบบระเบียบต่างๆ ของสำนักจำเป็นต้องมี ถ้าไม่มีก็แต่คนที่พร้อม คนที่ไม่พร้อมจะเสียประโยชน์ ต้องมีตารางเวลา มีกำหนดการที่ชัดเจน เพื่อความพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียว กัน ในด้านการศึกษา ถ้าเจ้าสำนักเป็นที่ศรัทธาแล้ว อย่างอื่นก็ไม่กระไรนัก คนรุ่นใหม่เชื่อเรื่องวุฒิการศึกษา ถ้าบุคลากรได้รับการศึกษาอบรมเพิ่มเติมได้ก็จะดี ถ้าไม่เรียนก็ต้องมีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติธรรม^{๓๐}

๒.๑๓ วิทยาการเวลาพูดอะไรตรงกับสภาวะธรรมที่ผู้เข้าปฏิบัติเขาประสบอยู่ ก็สร้างศรัทธาได้ง่าย แต่การศึกษาในปัจจุบันของเรายังไม่รอบด้าน มีวิชา (ความรู้) แต่ไม่มีจรณะ (ความประพฤติ) มักจะเป็นผลเสียมากกว่าผลดี การบริหารงานบุคคลของสำนักปฏิบัติธรรม ควรที่จะมีการวางระบบให้เหมาะสม สม ต้องนำเอาวิธีการจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้งาน คนหนึ่งก็ความคิดหนึ่ง ถ้าไม่วางระบบให้ดี อาจจะมีปัญหาขึ้นมาได้ง่าย^{๓๑}

๒.๑๔ ครูบาอาจารย์สมัยก่อน ท่านมีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติธรรม ท่านสามารถจะสื่อออกมาตรงกับใจของเราเลย ในปัจจุบันเรามาศึกษาทางทฤษฎีกันมาก ความรู้ทางวิชาการมีมาก แต่การเข้าถึงธรรมจริงๆ มีน้อย ทำให้สอนได้แต่สัมผัสไม่ได้ เวลาท่านเรียนก็มีตัวแปรอื่นเข้ามามาก ทำให้จิตของท่านไม่นิ่ง ถึงเรียนมาทางวิปัสสนาภาวนาก็ยังไม่นิ่งจริง โดยหลักความเป็นจริงแล้ว สังคมและวิถีชีวิตในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปมาก คนที่เข้ามาปฏิบัติธรรมเขาตามโลกไปไกล พบกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงมามาก เราต้องรู้เท่าทันเขา ไม่อย่างนั้นก็ใส่เทคนิคใหม่ๆ ในการสอนให้เขาไม่ได้ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาแบบสมัยใหม่ เพื่อเอามาประยุกต์ใช้กับการสอน การพัฒนาบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรม ด้วยการศึกษาก็เป็นสิ่งสำคัญ ไม่อย่างนั้นเราก็ตามโลกไม่ทัน ส่วนผู้ที่จะไปสอนเขาต้องมีเทคนิควิธี มีจิตวิทยาในการถ่ายทอดสูง และที่สำคัญก็ต้องรักษาการ ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะให้เขาเห็นว่า

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรเขตสมุทร, เจ้าคณะตำบลหัวตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางวันทนี มีแสง, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จังหวัดอ่างทอง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายบุญมา เปรมปรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหัวตะพาน (ประชาบำรุง), ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นี่คือผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบอย่างแท้จริง เมื่อเขาเกิดศรัทธาแล้ว เราจะสอนอย่างไรก็ได้ เขาก็ยินดีปฏิบัติตามทั้งนั้น^{๓๒}

๒.๑๕ ด้านบุคลากรของแต่ละสำนักปฏิบัติธรรมต้องมีความพร้อมเพรียง เจ้าสำนักต้องลงไปบริหารงานด้วยตนเอง เพื่อจะได้กระตุ้นให้ทีมงานมีความกระตือรือร้น ต้องมีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถ ต้องมีการฝึกอบรมบุคลากรรุ่นใหม่ ๆ เอาไว้รองรับ เมื่อรุ่นเก่าเกษียณตัวเองหรือทำงานไม่ไหวด้วย ถ้ามีคนมากขึ้นจะสามารถขยายสถานที่ในการจัดปฏิบัติธรรมได้ จึงสมควรที่จะมีบุคลากรที่เป็นคณะทำงานและพระวิปัสสนาจารย์อย่างพร้อมมูล^{๓๓}

๒.๑๖ ทางสำนักต้องส่งบุคลากรให้ศึกษาหรือส่งเข้ารับการอบรม เพื่อเพิ่มเติมความรู้ในด้านการปฏิบัติธรรม และส่งไปศึกษาดูงานด้านการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมจากสำนักที่มีชื่อเสียง เพื่อนำมาปรับใช้กับสำนักของตน นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงบุคลากรภายนอก ที่จะต้องดึงเข้ามาปฏิบัติธรรมให้ได้^{๓๔}

๒.๑๗ เรื่องบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องให้พระท่านได้เรียนรู้เกี่ยวกับวิชาการและเทคโนโลยีต่างๆ ให้ทันโลกทันสมัย เพราะโลกเราเปลี่ยนแปลงไปมาก สิ่งแวดล้อมแทบจะเป็นวิทยาศาสตร์ไปหมดแล้ว พระสงฆ์ของเราจึงต้องศึกษาเรียนรู้ในสิ่งเหล่านี้ด้วย แต่ต้องระมัดระวังอย่าให้ยึดติดโลกจนเกินไป ต้องพยายามปรับมาให้เข้ากับธรรมะ เช่น สอนบาลีก็ให้แปลเป็นไทยด้วย จะโน้มน้าวจิตใจประชาชนได้มากกว่า ถ้าเป็นบาลีล้วนๆ ก็จะได้แต่สมาธิ ขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม ส่วนสำคัญก็คือถ้าไม่เรียนรู้ทางโลกเลย จะถูกคนใกล้ชิดหาประโยชน์ได้ง่าย กลายเป็นถูกเหลือบเกาะกิน สร้างความเสื่อมเสียแก่พระศาสนาเป็นอย่างมาก^{๓๕}

๒.๑๘ วัดต้องมีบุคลากรที่ทำหน้าที่ทดแทนกันได้ บุคลากรที่ทำหน้าที่ประจำของทุกวัด ต่างก็รู้งานกันดีอยู่แล้ว มีการแบ่งงานรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วน มีการรายงานตรงต่อผู้ควบคุมสายงานของตน ทุกวัดมีพระวิปัสสนาจารย์พร้อม แต่ของวัดสอนให้เข้าถึงความเป็นพระอริยเจ้า ที่อื่นก็สอนแค่พื้นฐานดังที่กล่าวมาแล้ว ทีมงานรักษาความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกด้านจราจรของวัดทำงานได้เข้มแข็ง ชวนให้อบอุ่นใจมาก ครูบาอาจารย์ของทุกวัดที่กล่าวมาไม่หวังลูกศิษย์ แนะนำให้ไปศึกษาจากวัดอื่นๆ ด้วย แต่ละวัดมีความถนัดหรือจุดเด่นอย่างไร ถือว่าเป็นความใจกว้างอย่างยิ่ง^{๓๖}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านวิทยากร สรุปได้ว่า (๑) มีเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียง มีศิลาจารวัตรที่งดงาม เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน หรือมีอดีตเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณ ที่ประชาชนยังระลึกถึงคุณความดีอยู่เสมอ(๒) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม เป็นหัวใจ เป็นศูนย์รวมในการบริหารงานของสำนัก ต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ (๓) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรอยู่ต้อนรับญาติโยมที่เดินทางมาหาในวันหยุดราชการและวันหยุดนักขัตฤกษ์ เพื่อรักษาศรัทธาของผู้ที่ตั้งใจเดินทางมาไกล (๔) มีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถใน

^{๓๒}สัมภาษณ์ นางสาวจิตราสินี ตรีการประเสริฐ, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๓}สัมภาษณ์ นางเกศราภรณ์ ทับงาม, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๔}สัมภาษณ์ นางสาวอมรรัตน์ รักษาชื่อ, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๕}สัมภาษณ์ นายณฤทธิ์ ปุณฺณพจนนา, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๖}สัมภาษณ์ นางสาวทัศนดา เปาอินทร์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

การสอนธรรมนำปฏิบัติ พูดให้เข้าใจได้ง่าย ตอบปัญหาธรรมได้ชัดเจน รักษาสมณสาธูปตามพระธรรมวินัย (๕) มีคณะทำงานที่เข้มแข็ง รู้งาน รับผิดชอบงานด้านต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าสำนักตลอดจนมีศรัทธาญาติโยมมาช่วยเหลือเวลาที่มีการจัดงาน (๖) ถ้าเป็นงานใหญ่จนเกินกำลังของบุคลากรที่มีอยู่ ก็มีการประสานงานเพื่อขอบุคลากรมาช่วยงาน หรือขอแรงจากผู้ปฏิบัติธรรมให้มาช่วยงานได้ (๗) มีการส่งบุคลากรของทางสำนัก ไปศึกษาอบรมเพิ่มความรู้ความสามารถ หรือส่งให้ศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป เป็นการสร้างบุคลากรไว้รองรับงานที่เพิ่มมากขึ้น (๘) บุคลากรของสำนัก ไม่ว่าจะเป็นเจ้าสำนัก พระวิปัสสนาจารย์ คณะทำงาน ต้องทุ่มเทจิตใจให้กับการทำหน้าที่ เพื่อให้ผลงานออกมาดีที่สุด (๙) บุคลากรของทางสำนัก โดยเฉพาะพระวิปัสสนาจารย์ ควรศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการเผยแผ่ธรรมะให้ทันยุคทันสมัยดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๒ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านวิทยาการ

ประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
(๑) มีเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียง มีศิลาจารวัตรที่งดงาม เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน หรือมีอดีตเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณ ที่ประชาชนยังระลึกถึงคุณความดีอยู่เสมอ	๘	๑, ๔, ๕, ๙, ๑๐, ๑๑, ๑๒, ๑๕
(๒) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมเป็นหัวใจเป็นศูนย์รวมในการบริหารงานของสำนัก ต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ	๔	๔, ๕, ๙, ๑๒
(๓) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรอยู่ต้อนรับญาติโยมที่เดินทางมาหาในวันหยุดราชการและวันหยุดนักขัตฤกษ์ เพื่อรักษาศรัทธาของผู้ที่ตั้งใจเดินทางมาไกล	๒	๙, ๑๒
(๔) มีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถในการสอนธรรมนำปฏิบัติ พูดให้เข้าใจได้ง่าย ตอบปัญหาธรรมได้ชัดเจน รักษาสมณสาธูปตามพระธรรมวินัย	๔	๗, ๘, ๑๕, ๑๘
(๕) มีคณะทำงานที่เข้มแข็ง รู้งาน รับผิด ชอบงานด้านต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าสำนักตลอดจนมีศรัทธาญาติโยมมาช่วย เหลือเวลาที่มีการจัดงาน	๒	๔, ๑๕
(๖) ถ้าเป็นงานใหญ่จนเกินกำลังของบุคลากรที่มีอยู่ก็มีการประสานงาน เพื่อขอบุคลากรมาช่วยงาน หรือขอแรงจากผู้ปฏิบัติธรรมให้มาช่วยงานได้	๔	๑, ๒, ๔, ๕
(๗) มีการส่งบุคลากรของทางสำนัก ไปศึกษาอบรมเพิ่มความรู้ความสามารถ หรือส่งให้ศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป เป็นการสร้างบุคลากรไว้รองรับงานที่เพิ่มมากขึ้น	๑	๑๒
(๘) บุคลากรของทางสำนักปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะพระวิปัสสนาจารย์ ควรศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการเผยแผ่ธรรมะให้ทันยุคทันสมัย	๒	๖, ๑๗

๓) สภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีดังนี้

๓.๑ เจ้าสำนักมอบหมายงานให้ผู้ช่วยและคณะทำงานนำไปปฏิบัติ โดยคอยดูแลอย่างใกล้ชิด ถ้าเกิดปัญหาจะได้ช่วยเหลือแก้ไข ทางสำนักมีกำหนดการปฏิบัติธรรมที่ชัดเจน มีการทำวัตรเช้าและเย็นทุกวัน จัดการปฏิบัติธรรมตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ถ้าเจอคนมากๆ พระวิปัสสนาจารย์มีไม่พอ จะประสานกับศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อขอพระวิปัสสนาจารย์มาช่วยงานเพิ่มเติม^{๓๗}

๓.๒ การบริหารงานในสำนัก มอบหมายให้พระและแม่ชีรับหน้าที่ประจำแต่ละแผนก ระบบการจัดการอยู่ตัวแล้ว ถึงเวลาทุกคนจะรู้ว่าตัวเองต้องทำอะไร ถ้ามีปัญหาเล็กๆ ก็ให้แต่ละแผนกแก้ไขไป ถ้าใหญ่เกินกว่าจะตัดสินใจกันได้ เจ้าสำนักค่อยลงไปดูแลแก้ไข ส่วนปัญหาหลักๆ อย่างบุคลากรหรืองบประมาณยังไม่มีปัญหาอะไร เพราะระบบต่างๆ วางไว้จนลงตัวมานานแล้ว^{๓๘}

๓.๓ ทางสำนักมีการนำสวดมนต์ให้พระทุกเช้า-เย็น ในวันพระญาติโยมก็ให้มาร่วมสวดมนต์ให้พระและปฏิบัติธรรมร่วมกัน ส่วนการเจริญกัมมัฏฐานมีทุกวัน ช่วงสองทุ่มถึงสามทุ่ม ปกติจะมอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์ และพี่เลี้ยงทำงานร่วมกัน เจ้าสำนักแค่ดูแลในภาพรวม ชาติเหลืออะไรค่อยลงไปช่วยเหลือ^{๓๙}

๓.๔ เจ้าสำนักเป็นผู้กมนโยบาย พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานก็ทำตามนโยบายไป มีการลงทะเบียนเพื่อเก็บรายละเอียดผู้เข้าปฏิบัติธรรมไว้เป็นสถิติโดยตลอด ส่วนคณะผู้เข้าปฏิบัติธรรม ให้ติดต่อผ่านทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง เขาจะได้ช่วยเก็บสถิติไว้อีกทางหนึ่ง เจ้าสำนักต้องใส่ใจเรียนรู้เพิ่มเติม ดูแนวทางจากสำนักที่ได้รับรางวัลแล้วเอาไปประยุกต์ใช้กับสำนักของตน โดยเน้นหลัก ๔ ป. ได้แก่ ประโยชน์ ต้องเอาประโยชน์ที่ญาติโยมจะได้รับเป็นตัวตั้ง ประยุกต์ จัดการประยุกต์ทุกอย่างที่เราใช้ออกมาใช้กันอย่างเต็มที่ ประหยัด โดยดำเนินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โปร่งใส ต้องสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา จะเป็นตัวนำมาซึ่งความศรัทธา อุดมการณ์คือความโปร่งใส ปรัชญาคือเน้นประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน วิธีการคือการนำไปประยุกต์อย่างประหยัด ทางวัดทำอย่างนี้มาตลอดจนได้รับรางวัล วัดอื่นสามารถเอาไปใช้ได้เลย^{๔๐}

๓.๕ ด้านการบริหารงาน เจ้าสำนักดูแลในภาพรวม มอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตาราง

^{๓๗}สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๘}สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวิโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๓๙}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ จิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๔๐}สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

เวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง คือ ๑) วิทยากรยังไม่พอเพียงสำหรับงานใหญ่ระดับหลายร้อยคน แก้ไขโดยพัฒนาบุคลากรของทางสำนักด้วยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติม และประสานงานกับเครือข่ายขอวิทยากรมาช่วยในงานใหญ่ๆ ๒) สถานที่พักและทางขึ้นลง ยังไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ และคนพิการ มีโครงการปรับปรุงสถานที่ โดยเฉพาะทางขึ้นลงของผู้สูงอายุและคนพิการ ๓) ขาดแคลนสื่อสมัยใหม่ที่ทันสมัย ระบบเครื่องเสียงยังต้องปรับปรุง การแก้ไขคือ จัดหางบประมาณเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ที่ทันสมัย นอกจากนั้นยังต้องมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จัดทำกฎระเบียบ หลักสูตร วิธีการปฏิบัติ และวิทยากรที่มีคุณภาพ ใช้สื่อหลากหลายในการอบรมปฏิบัติธรรม^{๔๑}

๓.๖ มีตารางเวลาในการปฏิบัติธรรมอย่างชัดเจน กำหนดให้มีหลักสูตรปฏิบัติธรรมแบบอยู่ค้างที่วัด ทั้งแบบ ๓ วัน และแบบ ๕ วัน มีปัญหาในการบริหารจัดการบ้างคือ คนที่มาปฏิบัติธรรมส่วนมากเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ มีการเจ็บป่วยอย่างกะทันหันอยู่บ่อยๆ ก็จัดรถรับส่งคนป่วยไปโรงพยาบาล ส่วนวิปัสสนาจารย์ของทางสำนักเองยังไม่พอสำหรับงานปฏิบัติธรรมใหญ่ แก้ไขโดยส่งพระไปศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้กลับมาช่วยงาน^{๔๒}

๓.๗ มีการทำวัตร สวดมนต์ และเจริญภาวนาธรรมเป็นประจำทุกวัน อย่างน้อยวันละ ๑ ครั้ง มีการแสดงพระธรรมเทศนาหรือปาฐกถาธรรม จัดให้มีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ และให้มีการอบรมธรรมปฏิบัติ (ไตรสิกขา) แก่สาธุชนพุทธบริษัท อย่างน้อยทุกวันธัมมัสสวนะ หรือ ทุกวันเสาร์-อาทิตย์ จัดให้มีโครงการบรรพชาเยาวชน (ชาย) เป็นสามเณร หรือ จัดให้มีโครงการบวชเนกขัมมะแก่อุบาสกอุบาสิกาให้อยู่ปฏิบัติธรรมเป็นระยะเวลา ๓ วัน ๕ วัน หรือ ๗ วัน ๑๐ วัน หรือ ๑๕ วัน อย่างน้อยปีละ ๕ - ๖ รุ่น ขึ้นไป โดยมีผู้ร่วมโครงการรุ่นละประมาณ ๒๐ - ๓๐ คน จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลและปฏิบัติธรรม (ศีล - สมาธิ - ปัญญา) เป็นประจำทุกวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและในวันสำคัญของชาติ ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ ชักนำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐและข้าราชการทุกหมู่เหล่า เจ้าพนักงานท้องถิ่น พนักงานรัฐวิสาหกิจ ลูกจ้าง/คนงาน องค์กรธุรกิจเอกชน นักเรียน/นิสิต นักศึกษา และครูอาจารย์ เข้ามารับการอบรมธรรมปฏิบัติ และ แสดงตนเป็นพุทธมามกะ ให้มากเต็มกำลังความสามารถของบุคลากร คือ พระวิปัสสนาจารย์ของแต่ละวัด/สำนักปฏิบัติธรรม^{๔๓}

๓.๘ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่ง ควรที่จะพัฒนาโดยการทำเอาหลักบริหารสมัยใหม่เข้ามาใช้ โดยไปศึกษาดูงานจากสำนักที่เขาประสบความสำเร็จ ว่าที่เขาทำได้เพราะใช้วิธีการแบบใดบ้าง แล้วเอาส่วนดีมาประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาสำนักของเรา^{๔๔}

^{๔๑}สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๔๒}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิเมธี วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๔๓}สัมภาษณ์ พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๔๔}สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๓.๙ หลักในการบริหารควรมุ่งเน้นในการเผยแพร่ จัดให้มีกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ด้านของบุคลากรก็ต้องมีที่เป็นทั้งฝ่ายวิชาการและฝ่ายปฏิบัติต้องมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้ชัดเจน ว่าเป็นฝ่ายวิชาการ นี่เป็นฝ่ายวิธีการ (นำการปฏิบัติ) นี่เป็นแผนกทะเบียนข้อมูล นี่เป็นแผนกประชาสัมพันธ์ ตลอดจนแผนกบริการ แผนกอาหาร เป็นต้น^{๔๕}

๓.๑๐ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดให้ได้ผลดีนั้น ผู้เข้าปฏิบัติธรรมควรมีการแบ่งตามระดับที่ปฏิบัติได้ ต้องมีการเก็บข้อมูลทุกวัน เพื่อดูความก้าวหน้าในการปฏิบัติ และเป็นการกระตุ้นคนที่ไม่ตั้งใจปฏิบัติให้มีความตื่นตัว จะปล่อยปละละเลยไม่ได้ ถ้าปล่อยไปไม่นานก็จะเลอะหมด ต้องมีการคัดกรอง เพื่อจัดให้บุคคลที่มีพัฒนาการในด้านปฏิบัติธรรมใกล้เคียงกัน ไปปฏิบัติอยู่ด้วยกัน จะได้ช่วยต่อการอยู่ร่วมกันและง่ายต่อการพัฒนา ต้องเอาการจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้บริหารสำนัก ต้องมีการประชาสัมพันธ์เพื่อช่วยสื่อให้คนได้รู้จักในวงกว้าง ต้องตั้งใจจัดการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน การบริหารงานบุคคล ควรที่จะมีการวางระบบให้เหมาะสม ต้องนำเอาวิธีการจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ คนหนึ่งก็ความคิดหนึ่ง ถ้าไม่วางระบบให้ดี อาจจะมีปัญหาขึ้นมาได้ง่าย^{๔๖}

๓.๑๑ สำนักปฏิบัติธรรมต่างๆ มีการเคลื่อนไหว มีการพัฒนา มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างมาตรฐานให้สูงขึ้น ป้องกันสำนักที่ตั้งขึ้นมาแล้วจัดกิจกรรมแค่ไม่กี่ครั้ง จากนั้นก็เงียบหายไป ส่วนที่มองเห็นอย่างชัดเจนเลยก็คือ ในยุคนี้จะเป็นการบริหารองค์การอะไรก็ตาม ต้องมีการปรับกลยุทธ์ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราจึงต้องปรับเปลี่ยนตาม ต้องใช้วิทยาศาสตร์มาประยุกต์เข้ากับการบริหารจัดการที่เป็นวิทยาศาสตร์ จะปล่อยให้ไปไปตามเวรตามกรรมแบบสมัยก่อนไม่ได้แล้ว การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม จำเป็นต้องปรับเปลี่ยน เอาระบบการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ เพื่อความสำเร็จขององค์การ^{๔๗}

๓.๑๒ จะเห็นชัดว่า ส่วนใหญ่ก็บริหารตามแนวสมัยใหม่ทั้งนั้น ระบบการบริหารแบบใหม่จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก นอกจากนั้นยังต้องมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ผู้สนใจปฏิบัติธรรมได้รู้ข้อมูลด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นที่พัก อาหาร การเดินทาง ตารางการปฏิบัติธรรม และกิจกรรมที่จัดขึ้นในแต่ละปี เพื่อให้มีความชัดเจน ช่วยในการตัดสินใจได้ง่าย ต้องเอาระบบการจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการบริหารสำนัก ต้องมีการพัฒนาบุคลากรทั้งในด้านการศึกษาความรู้เพิ่มเติม หรือส่งเข้ารับการอบรมเป็นครู เป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อเพิ่มเติมความรู้ หรือได้รับเอาเทคนิควิธีการสอนต่างๆ มาปรับใช้ ก็จะช่วยพัฒนาสำนักไปได้อีกมาก^{๔๘}

๑.๑๓ ต้องเน้นด้านการประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะสำนักงานพระพุทธศาสนาแต่ละจังหวัด ต้องเข้าไปดูแลช่วยให้คำแนะนำแก่เจ้าสำนักทุกสำนัก ต้องลงไปคุยกับองค์การบริหารในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็น

^{๔๕}สัมภาษณ์ พระครูศรีเมธาภรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม), ป.ธ. ๖, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรวรเขตสมุทร, เจ้าคณะตำบลห้วยตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๔๗}สัมภาษณ์ นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๔๘}สัมภาษณ์ นางวันทนี มีแสง, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จังหวัดอ่างทอง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

เป็น เทศบาล อบต. หรือผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ไปประชาสัมพันธ์ให้เขาเห็นความสำคัญในการปฏิบัติธรรมว่าจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน เพิ่มคุณธรรมจริยธรรม ช่วยให้ง่ายต่อการปกครองอย่างไร เป็นต้น สำนักปฏิบัติธรรมดีเด่นต่างจากสำนักปฏิบัติธรรมอื่นตรงที่มีความพร้อมของสถานที่ บุคลากร งบประมาณ และมีระบบการจัดการที่ดี แต่มีความพร้อมในด้านสถานที่ ถ้ามีคนมากขึ้น ก็สามารถขยายสถานที่ปฏิบัติธรรมได้ มีบุคลากรที่เป็นคณะทำงานและพระวิปัสสนาจารย์อย่างพร้อมมูล มีงบประมาณเพียงพอต่อแผนงานในแต่ละปี มีการนำเอาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมาใช้ เท่านั้นที่สมบูรณ์พอแล้ว^{๔๙}

๓.๑๔ การบริหารจัดการต้องผสมผสานกัน วางให้เป็นระบบแต่ต้องยืดหยุ่นได้ ต้องมีการลงทะเบียนผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อเก็บข้อมูล ช่วยให้ดูแลกันได้ดียิ่งขึ้น ต้องสร้างคณะดำเนินงานที่เชี่ยวชาญ การใช้งบประมาณต้องโปร่งใส พร้อมทั้งจะให้ตรวจสอบได้^{๕๐}

๓.๑๕ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น ๑) การจัดองค์กรภายในต้องแบ่งฝ่ายรับผิดชอบให้ชัดเจน ๒) ต้องสร้างบุคลากรขึ้นมาเพื่อรองรับงานของสำนัก ๓) จะต้องมีการหาสถานที่พอเพียงและเป็นสัปปายะ ๔) ต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ ตารางกิจกรรมและตารางเวลาให้แน่นอน ๕) ต้องมีการวางแผนงานให้ชัดเจนว่า จะจัดกิจกรรมปีละกี่ครั้ง กี่รุ่น ๖) ต้องจัดงบประมาณเตรียมไว้รองรับกิจกรรมให้พอเพียง^{๕๑}

๓.๑๖ ต้องมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้รู้ทั่วกัน ต้องมีการประสานงานกับหน่วยราชการ โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง เพื่อชักจูงให้คนเข้ามาปฏิบัติธรรม ต้องแสดงผลงานด้านกิจกรรมต่างๆ ให้คนทั่วไปได้รับรู้ เพื่อเสริมศรัทธา ต้องมีการขับเคลื่อนในเชิงรุก ต้องมีการประชุมสัมมนาสำนักปฏิบัติธรรม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน^{๕๒}

๓.๑๗ อีกส่วนที่มีความสำคัญไม่แพ้กันคือการโภชนาการ คนมาทำอาหารจะต้องมีพอเพียงในการเลี้ยง อาจจะไม่จำเป็นต้องเป็นของดีราคาแพงมาก แต่ต้องมีความสะอาด มีรสชาติที่ชวนกิน เพราะอาหารเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งที่ทำให้คนและสัตว์ดำรงชีพอยู่ได้ สถานที่ปฏิบัติธรรมบางแห่งใช้อาหารเป็นปัจจัยเรียกคนก็มี^{๕๓}

๓.๑๘ วัดต้องมีระบบการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์ ถึงมีคณะทำงานมาก แต่ทุกอย่างอยู่ที่การตัดสินใจสั่งการของเจ้าสำนัก นอกเวลาปฏิบัติแล้วให้ไปศึกษาเอง อ่านเอาเอง ส่วนวัดเล็กการบริหารงานจึงกระชับ มีตารางเวลาชัดเจน และตรงต่อเวลามาก ไม่มีการรอใคร คนมาซำก็เสียประโยชน์ไปเอง วัดค่อนข้างเป็นระบบที่สุด มีคณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายอย่างชัดเจน ผู้มาใหม่สามารถติดต่อและเข้าถึงได้ง่าย บ้านบริหารแบบบริษัทส่วนตัว วางตัวบุคคลในแต่ละงานแล้วให้รับผิดชอบไป มีตารางเวลาในการปฏิบัติ มีพระอาจารย์มาบรรยายตามเวลา สร้างเครือข่ายจากคนที่

^{๔๙}สัมภาษณ์ นายบุญมา เปรมปรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหัวตะพาน (ประจำบุรีรัมย์), ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๕๐}สัมภาษณ์ นางสาวจิตรลีนี ตรีการประเสริฐ, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๕๑}สัมภาษณ์ นางเกศราภรณ์ ทับงาม, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๕๒}สัมภาษณ์ นางสาวอมรรัตน์ รักษาชื่อ, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๕๓}สัมภาษณ์ นายณฤทธิ์ ปุณณพจนนา, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

รู้จัก แล้วขยายผลออกไปเรื่อย เน้นการเข้าถึงครู ศิลปิน ดารา ใช้คนมีชื่อเสียงช่วยดึงคนเข้ามา เน้นประชาสัมพันธ์สถานที่^{๕๔}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับสภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ สรุปได้ว่า (๑) มีการนำเอาระบบการบริหารจัดการแบบสมัยใหม่ เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม (๒) มีเจ้าสำนักดูแลการบริหารจัดการในภาพรวม เมื่อมีปัญหาที่เกินกำลังของคณะทำงาน จึงลงไปช่วยแก้ไขปัญหาให้ (๓) มีการตั้งคณะทำงานเข้ามารับผิดชอบในแต่ละส่วนของงาน (๔) มีกำหนดการหรือตารางเวลาในการปฏิบัติธรรมแต่ละวันอย่างชัดเจน (๕) มีผู้ให้คำแนะนำหรือแจกเอกสารที่มีรายละเอียดของสำนักให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรม (๖) มีการตั้งกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของผู้เข้าปฏิบัติธรรม (๗) มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสำนัก ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งเสียงตามสาย สิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (๘) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดหลายแห่งมีการประสานงานกับทางต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ เพื่อขอบุคลากรมาช่วยงานได้ (๙) สามารถขอแรงจากผู้เข้าปฏิบัติธรรม มาช่วยเสริมในงานส่วนที่บุคลากรยังไม่พอเพียงได้ (๑๐) มีการลงทะเบียนข้อมูลของผู้เข้าปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นย้อนหลังได้ (๑๑) มีการวางแผนการจัดงานล่วงหน้าในระยะยาว เพื่อความสะดวกในการตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนทั่วไป (๑๒) มีการวางแผนหางบประมาณเพื่อเอามารองรับการจัดกิจกรรมประจำปีของสำนัก ๑๓) มีการส่งคณะทำงานออกไปศึกษาดูงานจากสำนักปฏิบัติธรรมที่มีชื่อเสียงอื่นๆ เพื่อนำระบบการจัดการมาประยุกต์ใช้ในงานของตน (๑๔) สนับสนุนให้บุคลากรได้เข้ารับการอบรมและศึกษาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ดังตารางต่อไปนี้

^{๕๔}สัมภาษณ์ นางสาวทัศนดา เปาอินทร์, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

ตารางที่ ๔.๓ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง ในประเด็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปด้านการบริหารจัดการ

ประเด็นสำคัญ	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
		ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
(๑) มีการนำเอาระบบการบริหารจัดการแบบสมัยใหม่ เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม	๕	๕, ๘, ๑๐, ๑๑, ๑๒
(๒) มีเจ้าสำนักดูแลการบริหารจัดการในภาพรวม เมื่อมีปัญหาที่เกินกำลังของคณะทำงาน จึงลงไปช่วยแก้ไขปัญหาคือ	๒	๓, ๕
(๓) มีการตั้งคณะทำงานเข้ามารับผิดชอบในแต่ละส่วนของงาน	๔	๕, ๙, ๑๕, ๑๘
(๔) มีกำหนดการหรือตารางเวลาในการปฏิบัติธรรมแต่ละวันอย่างชัดเจน	๓	๖, ๑๕, ๑๘
(๕) มีผู้ให้คำแนะนำหรือแจกเอกสารที่มีรายละเอียดของสำนักให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรม	๒	๕, ๑๓
(๖) มีการตั้งกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของผู้เข้าปฏิบัติธรรม	๑	๑๕
(๗) มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสำนัก ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งเสียงตามสาย สิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์	๗	๕, ๙, ๑๐, ๑๒, ๑๓, ๑๖, ๑๘
(๘) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดหลายแห่ง มีการประสานงานกับทางต้นสังกัดหรือหน่วย งานที่รับผิดชอบ เพื่อขอบุคลากรมาช่วยงาน	๒	๑, ๕
(๙) สามารถขอแรงจากผู้เข้าปฏิบัติธรรม มาช่วยเสริมในงานส่วนที่บุคลากรยังไม่พอเพียง	๑	๕
(๑๐) มีการลงทะเบียนข้อมูลของผู้เข้าปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นย้อนหลังได้	๓	๔, ๕, ๑๔
(๑๑) สนับสนุนให้บุคลากรได้เข้ารับการอบรมและศึกษาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ	๑	๑๒

๔.๒ กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ใน ๕ ประเด็นคือ ๑) กระบวนการวางแผน (Plan) ๒) กระบวนการลงมือปฏิบัติ (Do) ๓) กระบวนการตรวจสอบ (Check) ๔) กระบวนการปรับปรุงแก้ไข (Act) ๕) กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพทางด้านปัญญา ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีดังนี้

๑) กระบวนการวางแผน (Plan)

๑.๑ มีสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมแยกส่วนไปจากพื้นที่วัด บางสำนักมีการซื้อที่เพื่อสร้างเป็นส่วนปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะ สามารถวางแผนพัฒนาสถานที่ได้ตามที่ต้องการ^{๕๕}

๑.๒ ในด้านงบประมาณ ควรจะมีสนับสนุนแก่สำนักปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านสถานที่และสื่ออุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมและช่วยในการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนที่สนใจได้เลือกสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่ตนเอง และไปร่วมบุญร่วมกุศลได้ วัดควรมีการวางแผนการทำงานล่วงหน้า จัดหางบประมาณมารองรับแผนการทำงานประจำปี อย่ารบกวณประชาชนด้วยการบอกบุญมากจนเกินไป ทำให้เขาเห็นจนเกิดศรัทธาแล้วมาช่วยเองดีกว่า^{๕๖}

๑.๓ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนการทำงานล่วงหน้าและจัดหางบประมาณมารองรับแผนการทำงานประจำปี ทางราชการควรมีสนับสนุนแก่สำนักปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านสถานที่และสื่ออุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมและช่วยในการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนที่สนใจได้เลือกสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่ตนเองและไปร่วมบุญร่วมกุศลได้^{๕๗}

๑.๔ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนบริหารจัดการที่ชัดเจน ต้องมีแผนปฏิบัติการทั้งปีว่าจะจัดกิจกรรมในช่วงไหน อย่างไร บ้าง ต้องเน้นด้านการประชาสัมพันธ์ ต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีการนำเอาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมาใช้ เท่านั้นที่สมบูรณ์พอแล้ว^{๕๘}

๑.๕ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ๑) การจัดองค์กรภายในต้องแบ่งฝ่ายรับผิดชอบให้ชัดเจน ๒) ต้องสร้างบุคลากรขึ้นมาเพื่อรองรับงานของสำนัก ๓) จะต้องมือาคารสถานที่พอเพียงและ

^{๕๕}สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดตันสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๕๖}สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เทขวิโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๕๗}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๕๘}สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

เป็นสัปปายะ ๔) ต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ ตารางกิจกรรมและตารางเวลาให้แน่นอน ๕) ต้องมีการวางแผนงานให้ชัดเจนว่าจะจัดกิจกรรมปีละกี่ครั้งกี่รุ่น ๖) ต้องจัดงบประมาณเตรียมไว้รองรับกิจกรรมให้พอเพียง ๗) ต้องมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้รู้ทั่วกัน ๘) ต้องประสานกับหน่วยราชการ โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๙) ต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง เพื่อชักจูงให้คนเข้ามาปฏิบัติธรรม ๑๐) ต้องแสดงผลงานด้านกิจกรรมต่างๆ ให้คนทั่วไปได้รับรู้ ๑๑) ต้องขับเคลื่อนสำนักในเชิงรุก ๑๒) ต้องมีการประชุมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน^{๕๙}

๑.๖ การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีหลักอยู่แค่ไม่กี่ข้อ ต้องมีการวางแผนงานล่วงหน้า ต้องประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้ในวงกว้าง ต้องสรรหางบประมาณมารองรับ ต้องมอบหมายให้คณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน มีปัญหาข้อผิดพลาดต้องรีบแก้ไข รายงานผลให้เจ้าสำนักทราบโดยเร็ว หลังจากการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชุมเพื่อสรุปและประเมินผล^{๖๐}

๒) กระบวนการลงมือปฏิบัติ (Do)

๒.๑ พัฒนาสถานที่ให้กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม^{๖๑}

๒.๒ ทำอาคารสถานที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง ไม่แออัดคับแคบ มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลงรบกวนได้เป็นอย่างดี^{๖๒}

๒.๓ สร้างห้องน้ำห้องส้วมสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม เป็นทั้งห้องน้ำส่วนตัวในที่พัก และห้องน้ำรวมนอกสถานที่พักอาศัย^{๖๓}

๒.๔ ทำลานจอดรถให้กว้างขวาง รองรับรถยนต์ได้มาก แม้จะมีนักท่องเที่ยวมาในช่วงเทศกาลกันมาก ก็สามารถรองรับได้อย่างพอเพียง^{๖๔}

๒.๕ มีการรักษาความสะอาดเป็นอย่างดี ทั้งอาคารสถานที่ ห้องน้ำห้องสุขา ตลอดจนเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในที่พักอาศัย มีโรงครัวสะอาด ปราศจากแมลงรบกวน ประกอบอาหารที่มีคุณค่า มีรสชาติเป็นที่ยอมรับได้ของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป และพอเพียงไม่ขาดแคลน^{๖๕}

^{๕๙} สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิเมธี วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๖๑} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๖๒} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ วิฑฐิโณ), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๒.๖ มีการดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี ตลอดจนขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมาอำนวยความสะดวกด้านการจราจรให้^{๖๖}

๒.๗ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้สำนักเป็นที่รู้จัก ถือว่าเป็นการจัดการที่ชาญฉลาด ไม่จะเป็นการออกทีวี วิดีโอชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ หนังสือหรือเอกสารของวัด ตลอดจนมีเฟซบุ๊กหรือเว็บไซต์ของวัด จะช่วยดึงดูดคนที่เคยชินกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ให้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้ เพราะรู้สึกใกล้ชิด เป็นพวกเดียวกัน ทำให้คนรุ่นใหม่เห็นว่าธรรมะเป็นของทันสมัย ไม่ตกยุค ปัจจุบันนี้ถึงขนาดมีคนพูดว่า "อยากรู้เรื่องคอมพิวเตอร์ให้ถามพระ อยากรู้เรื่องธรรมะให้ถามโยม" ตรงจุดนี้ถือว่าเสียหายมาก เราต้องพลิกวิกฤตเป็นโอกาส ดึงเอาความสามารถของพระเถระในจุดนี้มาใช้บริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของเรา จะช่วยให้สำนักเจริญ ทันโลก ทันสมัย^{๖๗}

๒.๘ ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น ยิ่งเจ้าสำนักมีการศึกษาสูง ก็ยิ่งเอาระบบการจัดการมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บังเกิดประสิทธิผล การศึกษาจึงเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติงานทุกอย่าง^{๖๘}

๒.๙ สำนักปฏิบัติธรรมควรส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาเพิ่มความรู้ ได้เข้ารับการอบรมต่างๆ เพื่อเอามาช่วยบริหารจัดการสำนักได้ดียิ่งขึ้น จะได้รู้จักการวางยุทธศาสตร์ กำหนดภาพรวมให้ชัดเจน ใช้กลยุทธ์ต่างๆ ที่จะนำสำนักให้ประสบความสำเร็จ มีการวางนโยบายนโยบายและแผนงาน ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ชี้แจงให้ทุกคนได้รู้เป้าหมายที่จะต้องไปให้ถึง หลักการเหล่านี้ ถ้าไม่ศึกษาก็น่าที่จะเอามาใช้ให้ได้ดี^{๖๙}

๒.๑๐ ในการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น การนำเอาหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาใช้ ต้องถือว่าสำคัญที่สุดในทั้ง ๔ ด้านที่คุยกันมา ถ้าบริหารจัดการได้ดี ด้านสถานที่ก็สวยงาม กว้างขวาง ร่มรื่น พอเพียงพอการใช้งาน บุคลากรก็รู้งาน เป็นงาน งบประมาณก็หาได้ไม่ขาด ระบบการบริหารจัดการจึงเป็นสิ่งที่สำนักปฏิบัติธรรมจะขาดไม่ได้เลย^{๗๐}

๒.๑๑ เรื่องระบบการจัดการ ที่ไหนๆ ก็จำเป็นต้องใช้ ถึงจะรู้หรือไม่รู้ทฤษฎีก็ตาม หากสำนักไหนบริหารวัดได้ดีลองเอาทฤษฎีเข้าไปจับดูเถอะ เข้าหลักเกณฑ์ทั้งนั้นแหละ ต้องเรียกว่าบริหารจัดการโดยสัญชาตญาณ แต่ถ้าได้รับการศึกษาตามทฤษฎีที่ถูกต้อง นำเอาหลักการบริหารจัดการเข้าไปใช้แบบจริงจัง ก็จะช่วยให้นสำนักปฏิบัติธรรมนั้นเจริญได้ง่าย จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นและเจ้าสำนักต้องใส่ใจศึกษาและนำไปปฏิบัติ เพราะช่วยให้ประสบความสำเร็จง่ายกว่าวิธีอื่นๆ^{๗๑}

^{๖๖}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิมณี วิ. ดร. (บุญชิต ญาณสวโร ป.ธ.๙), เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๖๗}สัมภาษณ์ พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.สัมภาษณ์.

^{๖๘}สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๖๙}สัมภาษณ์ พระครูศรีเมธาภรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม), ป.ธ. ๖, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๗๐}สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรเขตสมุทร, เจ้าคณะตำบลหัวตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๗๑}สัมภาษณ์ นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๒.๑๒ ในด้านบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรม หรือวัดวาอารามทั่วไปก็ตาม ถ้าเข้าไปแล้วมีคนคอยต้อนรับขับสู้ คอยให้คำแนะนำ จะช่วยให้รู้สึกอบอุ่น ไปแล้วก็อยากไปอีก ถ้ามีเจ้าสำนักเป็นเกจิอาจารย์โด่งดัง ก็ยิ่งช่วยให้คนเข้าวัดมากขึ้น การฝึกฝนบุคลากรประเภทนี้อาจจะช่วยให้ แต่ถ้าจะให้ดีต้องได้คนที่มีจิตบริการ (service mind) ทำงานด้วยใจรักทางด้านนี้จริงๆ คนที่ทำงานที่ตัวเองรัก ก็จะทำให้ดีเป็นพิเศษ แต่ละสำนักควรคัดเลือกบุคลากรประเภทนี้ แล้วฝึกหัดเอาไว้ต้อนรับทั้งญาติโยม และพระเถรานุเถระ จะเป็นหน้าเป็นตาของสำนักเลยทีเดียว^{๗๒}

๒.๑๓ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งไหน มีทีมงานที่รู้งาน เจ้าสำนักก็ไม่ต้องหนักใจสั่งการอะไรแล้วมอบความไว้วางใจให้ได้เลย ถ้ามีไม่พอก็ต้องรีบสร้างเพิ่มเติมขึ้นมา จะไปรออาศัยญาติโยมมาช่วยงานอย่างเดียวไม่ได้ เพราะบางทีก็ติดธุระพร้อมๆ กัน ไม่มีใครมาได้ แบบนี้งานก็พังต้องสร้างจากพระเถรในสำนักของตนเอง ใครไม่เคยทำงานก็มอบหมายงานให้ลงไปควบคุมใกล้ชิดหน่อย ใครที่มีความคล่องตัว รู้งานแล้ว มีความรับผิดชอบดี ก็ยกให้เป็นหัวหน้าทีมไป ถ้าจะให้ดีก็พาไปดูงานจากสำนักอื่นๆ เพื่อเก็บเอาจุดดีของเขามาใช้กับสำนักของเราด้วย^{๗๓}

๒.๑๔ เรื่องของบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรมยังมีความจำเป็นมาก ถ้าเจ้าสำนักดี มีความประพฤติดีประพฤติชอบ เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน จะเป็นเครื่องประชาสัมพันธ์สำนักได้ดีกว่าอะไรทั้งหมด ทำไมคนทั้งประเทศแห่ไปวัดบ้านไร่ ก็เพราะมีหลวงพ่อกุณ (พระเทพวิทยาคม) แต่ก็มีคณะทำงานเอาไวรองรับด้วย ถ้าไม่มีคณะทำงาน ต่อให้เจ้าสำนักเก่งแค่ไหนก็บริหารไม่ไหว ต้องมีคณะทำงานที่รู้งาน แข็งงาน จึงจะช่วยทำงานต่างๆ ให้สำเร็จได้ ของวัดพระแท่นดงรังก็พยายามฝึกอบรมคณะทำงานเพิ่มเติม เพื่อทดแทนคนเก่าอยู่^{๗๔}

๓) กระบวนการตรวจสอบ (Check)

๓.๑ การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีหลักอยู่แค่ไม่กี่ข้อ ต้องมีการวางแผนงานล่วงหน้า ต้องประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้ในวงกว้าง ต้องสรรหางบประมาณมารองรับ ต้องมอบหมายให้คณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน มีปัญหาข้อผิดพลาดต้องรีบแก้ไข รายงานผลให้เจ้าสำนักทราบโดยเร็ว หลังจากการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชุมเพื่อสรุปและประเมินผล^{๗๕}

๓.๒ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิม้งสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการทำให้สำนักของตน มีบรรยากาศเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม ที่ต้องการความสงบจริงๆ^{๗๖}

^{๗๒} สัมภาษณ์ นางวันทนี มีแสง, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จังหวัดอ่างทอง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๗๓} สัมภาษณ์ นายบุญมา เปรมปรี, ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหัวตะพาน (ประชารุ่ง), ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นางสาวจิตรลีนี ตรีการประเสริฐ, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๗๖} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๓.๓ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิม้งสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการทำให้สำนักของตน มีความเหมาะสม มีระเบียบ มีความร่มรื่น สะอาด เป็นสัปปายะ ปราศจากสิ่งรบกวน ตามแบบของสถานที่ปฏิบัติธรรม^{๗๗}

๓.๔ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิม้งสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการทำให้สำนักของตน มีห้องน้ำสะอาด มีโรงครัวสะอาด ไม่มีแมลงรบกวน มีอาหารพอเพียง เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรม^{๗๘}

๓.๕ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิม้งสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการทำให้สำนักของตน มีความพร้อมต่อการรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีที่พักมาก มีห้องน้ำมาก มีการรักษาความปลอดภัยดี^{๗๙}

๓.๖ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิม้งสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการที่จะสร้างพระวิปัสสนาจารย์ ให้มีความชำนาญในการปฏิบัติธรรม มีความน่าเชื่อถือ มีคณะทำงานที่มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตน มีบุคลากรเพียงพอสำหรับงานที่มีคนระดับหลายร้อย มีความตรงต่อเวลา มีความเอื้อเฟื้อดี ไม่หยิ่งทะนง^{๘๐}

๓.๗ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิม้งสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการส่งเสริมบุคลากรเข้ารับการอบรมความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา บางสำนักส่งให้ศึกษาถึงระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ควรเป็นตัวอย่างในการพัฒนาบุคลากรของสำนักอื่นๆ^{๘๑}

๓.๘ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิม้งสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการเสริมสร้างให้มีบุคลากรที่ทำหน้าที่ทดแทนกันได้ มีการแบ่งงานรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วน มีการรายงานตรงต่อผู้ควบคุมสายงานของตน มีพระวิปัสสนาจารย์พร้อมมูล^{๘๒}

๓.๙ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิม้งสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการอบรมบุคลากรให้ต้อนรับทุกคนโดยเสมอหน้ากัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ดูฐานะ ไม่ดูหน้าตา ไม่ดูการแต่งตัว โดยเฉพาะถ้าพระวิปัสสนาจารย์เข้มงวด โดยไม่มีการผ่อนปรนเลย ก็ทำให้คนที่มาแล้วไม่ยอมมาอีก^{๘๓}

๓.๑๐ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่งมีความยินดีพอใจในการเปิดเป็นสำนักปฏิบัติธรรม มีความเพียรในการบริหารงานของสำนักให้เป็นไปด้วยดี มีใจจดจ่อแน่วแน่ไม่แปรผันต่อ

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๗๘} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๘๐} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิเมธี วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๘๑} สัมภาษณ์ พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒน์วรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๘๓} สัมภาษณ์ พระครูศรีเมธากรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม), ป.ธ. ๖, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

เป้าหมายงานของตน และมีการไตร่ตรองทบทวนและประเมินผลงานเพื่อทำการปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาสำนักของตนอยู่เสมอ^{๘๔}

๔) กระบวนการปรับปรุงแก้ไข (Act)

๔.๑ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่ง ถ้ารู้จักนำเอาหลักการบริหารจัดการมาใช้ มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้เป็นระบบชัดเจน เกิดอะไรขึ้นมีเจ้าภาพรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ ได้ การบริหารวัดหรือสำนักนั้นๆ ก็เป็นไปโดยง่าย และประสบความสำเร็จมากกว่าวัดที่ไม่เอาระบบการจัดการไปใช้ เพียงแต่อย่าเอาแต่ทฤษฎีของฝรั่งมาอย่างเดียว ต้องเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นหลักอิทธิบาท ๔ สัมมปธาน ๔ อปริหานิยธรรม ๗ สปัปฺริสธรรม ๗ และเว้นจากอคติ ๔ ต้องประยุกต์หลักการบริหารจัดการเข้ากับหลักธรรมแบบนี้ถึงจะดีจริง^{๘๕}

๔.๒ สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแล้ว งบประมาณที่ทางราชการสนับสนุนไม่ค่อยจะพอ ถ้าไม่มีการบริจาคเพิ่มเติมก็อยู่ไม่ได้แน่นอน แต่ละแห่งที่บริหารงานมาได้ต้องบอกว่าทำด้วยใจกันจริงๆ แบบนี้แหละที่ทำให้คนเห็นแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใสได้ง่าย^{๘๖}

๔.๓ ด้านงบประมาณถึงแม้จะช่วยให้การบริหารจัดการสะดวกขึ้น แต่สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมแล้ว ส่วนมากก็อยู่ด้วยเงินบริจาคตามศรัทธา จะสร้างศรัทธาขึ้นมาได้ ต้องดูแลรักษาสถานที่ให้สะอาด สว่าง สงบ ร่มรื่น เหมาะสมในการปฏิบัติธรรม เจ้าสำนักต้องมีสมณสาธูปที่น่าเคารพนับถือ มีศีลาจารวัตรที่น่าเลื่อมใส พระภิกษุสามเณรในวัดต้องสำรวม ตั้งใจศึกษาและปฏิบัติธรรมจริงๆ แบบนี้ใครมาเห็นก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสทั้งนั้น แล้วงบประมาณจากการบริจจาคก็จะมีเหลือเอง^{๘๗}

๔.๔ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง ถ้าเป็นวัดที่สร้างมาแต่เดิมก็แล้วไป แต่ถ้าเพิ่งสร้างขึ้นมาใหม่ ควรสร้างให้เป็นสำนักที่สัปปายะ มีสถานที่ปฏิบัติธรรม มีที่พัก มีห้องครัว มีห้องน้ำ สบายๆ เอาไว้สำหรับท่านที่เพิ่งฝึกปฏิบัติใหม่ๆ เพราะยังมีศรัทธาไม่แก่กล้า ต้องมีสิ่งช่วยอำนวยความสะดวกให้บ้าง ถ้าหากว่าเป็นท่านที่มีศรัทธาแก่กล้าแล้ว เคยฝึกปฏิบัติมาพอสมควร ให้มีที่วิเวกแบบเป็นธรรมชาติ เป็นป่าลั่นๆ ไปเลย ถ้าจะให้ดียิ่งไปกว่านั้น ควรจะมีเงื้อมเขา หรือถ้ำ ก็จะเป็นสัปปายะที่ดีมาก ส่วนวัดที่สร้างมาแต่เดิม ควรที่จะปรับปรุงให้สะอาด สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น เห็นแล้วชวนให้เข้าไปปฏิบัติธรรม^{๘๘}

๔.๕ ด้านการบริหารงาน เจ้าสำนักดูแลในภาพรวม มอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตาราง

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรเขตสมุทร, เจ้าคณะตำบลหัวตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๘๕} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ จิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

เวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง คือ ๑) วิทยาการยังไม่พอเพียงสำหรับงานใหญ่ระดับหลายร้อยคน แก้ไขโดยพัฒนาบุคลากรของทางสำนักด้วยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติม และประสานงานกับเครือข่ายขอวิทยากรมาช่วยในงานใหญ่ๆ ๒) สถานที่พักและทางขึ้นลง ยังไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนพิการ มีโครงการปรับปรุงสถานที่ โดยเฉพาะทางขึ้นลงของผู้สูงอายุและคนพิการ ๓) ขาดแคลนสื่อสมัยใหม่ที่ทันสมัย ระบบเครื่องเสียงยังต้องปรับปรุง การแก้ไขคือ จัดหางบประมาณเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ที่ทันสมัย นอกจากนั้นยังต้องมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จัดทำกฎระเบียบ หลักสูตร วิธีการปฏิบัติ และวิทยาการที่มีคุณภาพ ใช้สื่อหลากหลายในการอบรมปฏิบัติธรรม^{๘๙}

๔.๖ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแทบทุกแห่ง มีโครงการปรับปรุง แก้ไข และพัฒนาสำนักของตน ทั้งด้านสถานที่ บุคลากร งบประมาณ และการจัดการอยู่เสมอ^{๙๐}

๔.๗ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีฉันทะ คือ ความยินดี ความพอใจ ในการบริหารงานด้วยการดูแลในภาพรวม โดยมอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตารางเวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง ก็ปรับปรุงแก้ไขกันไป^{๙๑}

๔.๘ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่ได้รับรางวัลดีเด่น นอกจากสถานที่จะเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแล้ว ยังเกินมาตรฐานไปมาก แต่ส่วนใหญ่ก็มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น มีอาคารที่พักที่อาศัยอย่างพอเพียง ไม่แออัด มีความเป็นส่วนตัว ห้องน้ำห้องสุขามีความสะอาดและพอเพียง มีการปรับปรุงพัฒนาอาคารสถานที่ให้กว้างขวาง แข็งแรง สวยงาม รักษาความเป็นธรรมชาติเอาไว้ได้ มีการจัดเวรทำความสะอาดทุกวัน มีการสาธารณูปโภคทั้งไฟฟ้าและน้ำประปา มีการดูแลรักษาความปลอดภัยอย่างดี สามารถรองรับประชาชนได้รอบด้าน ทั้งผู้ที่ชอบความเป็นธรรมชาติ และผู้ที่ชอบความสะดวกสบาย สรุปเปรียบเทียบกับเกณฑ์คุณสมบัติสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้^{๙๒}

๕) กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพทางด้านปัญญา

๕.๑ สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การพัฒนาบุคลากร ควรที่จะส่งไปศึกษาจากสำนักที่เขาประสบความสำเร็จ ว่าเขาทำได้เพราะใช้วิธีการแบบใดบ้าง แล้วนำเอาส่วนดีมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสำนักของเรา เจ้าสำนักต้องรักษาเนื้อรักษาตัว อย่ามีข้อบกพร่องให้เขาตำหนิได้ ถ้าไม่ระวังตัวฝ่ายตรงข้ามจะเข้ามาทำลายได้ง่าย ถ้าไม่ส่งบุคลากรไปศึกษาเพื่อเพิ่มเติมความรู้ เท่าที่มีประสบการณ์การมา ถ้าเราปฏิบัติอย่างเดียวยังมีโอกาสปฏิบัติผิด เข้าใจผิดได้ง่าย เพราะว่าเราไม่ได้เรียนมา เรื่องของการปฏิบัติอาจจะถูกต้อง แต่พอมาใช้ภาษาบอกกล่าวคนอื่น อาจจะไม่ต้องก็ได้ บาง

^{๘๙}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิเมธี วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๙๐}สัมภาษณ์ พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๙๑}สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒน์วรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๙๒}สัมภาษณ์ พระครูศรีเมธากรณ์ (ประภาส ฐิตธมโม), ป.ธ. ๖, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

ท่านไปเจอวิปัสสนูปกิเลสเข้า สติก็ว่องไว ปัญญาก็แหลมคม กระทบอะไรก็เฉย มองอะไรว่างโล่งไปหมด ก็หลงคิดว่าตัวเองสำเร็จแล้ว ฉะนั้นการ ศึกษากับการปฏิบัติต้องควบคู่กันไป ส่วนจะเรียนในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็แล้วแต่ความสะดวก ปัจจุบันเขามีหลักสูตรก็ต้องเรียนในโรงเรียน หรือในมหาวิทยาลัย เรียนเพื่อเอาวุฒิการศึกษา แม้ว่าจะไม่ใช่ความสำเร็จทางธรรม แต่เราเรียนไปเพื่อเวลาที่จะได้มีไว้สร้างความเชื่อถือให้เขา เพราะเดี๋ยวนี้คนเขาเอาวุฒิการศึกษาเป็นใหญ่^{๙๓}

๕.๒ โครงการของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เช่น โครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรม หรือโครงการของสำนักวัฒนธรรมจังหวัด เช่น โครงการลานบุญลานปัญญา หรือขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ก็มีโครงการอบรมเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของข้าราชการ ก็มีงบประมาณช่วยสนับสนุนให้บ้างแต่ไม่มากนัก ต้องพึ่งพาการบริจาคเงินร้อยละ ๘๐^{๙๔}

๕.๓ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมไประยะหนึ่ง จนกว่าที่จะยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง สำหรับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีงบประมาณช่วยสนับสนุนโครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรม ของทางกระทรวงวัฒนธรรมก็มีงบประมาณสนับสนุนโครงการลานบุญลานปัญญา แต่ต้องเขียนรายงานด้วยว่าใช้จ่ายไปในงานอะไร เท่าไร แล้วมีรูปถ่ายการจัดงานเป็นหลักฐานด้วย^{๙๕}

๕.๔ เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการนำเอาระบบการจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการบริหารสำนัก ต้องมีการพัฒนาบุคลากรทั้งในด้านการศึกษาความรู้เพิ่มเติม หรือส่งเข้ารับการอบรมเป็นครู เป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อเพิ่มเติมความรู้หรือได้รับเอาเทคนิควิธีการสอนต่างๆ มาปรับใช้เพื่อช่วยพัฒนาสำนัก^{๙๖}

๕.๕ มีพระวิปัสสนาจารย์ มีครูบาอาจารย์ มีคณะวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือควรมีสื่อการสอนต่างๆ หลายแห่งไม่ได้ใช้สื่อการสอน แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีสื่อต่างๆ เป็นของที่จำเป็นต้องใช้ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่เท่าไร เพราะมีจิตนิ่งในระดับหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเป็นเด็กต้องมีสิ่งช่วยดึงดูดความสนใจของเขา^{๙๗}

๕.๖ กายกับใจนั้นเป็นสิ่งที่อาศัยกันและกัน พอกายเจ็บป่วย ไม่สบาย คนทั่วไปก็มักจะพาลจิตใจไม่สบาย เศร้าหมอง กระวนกระวาย กระสับกระส่ายไปด้วย และในทำนองเดียวกัน เมื่อจิตใจไม่สบาย ก็พลอย ให้กายไม่สบายไปด้วย เริ่มต้นตั้งแต่รับประทานอาหารไม่ได้ ร่างกายเศร้าหมอง ผิวพรรณชubbซีด เป็นสิ่งที่เนื่องอาศัยกัน ในทางตรงข้าม คือในทางที่ดี ถ้าจิตใจดี สบาย บางทีก็

^{๙๓}สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประดม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๙๔}สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๙๕}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๙๖}สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๙๗}สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

กลับมาช่วยกาย เช่นในยามเจ็บป่วย ถ้าจิตใจสบาย เช่น มีกำลังใจ หรือจิตใจผ่องใสเบิกบาน โรคที่เป็นมาก ก็กลายเป็นน้อย หรือที่จะหายยาก ก็หายง่ายขึ้น ยิ่งถ้าหากว่า กำลังใจที่ดั้นมีมากถึงระดับหนึ่ง ก็ไม่เพียงแต่ทำให้โรคบรรเทาเท่านั้น แต่ อาจจะช่วยรักษาโรคไปด้วยเลย ทั้งนี้ก็อยู่ที่ว่าจะช่วยทำใจของเราหรือรักษาใจ ของเราได้มากแค่ไหน พระพุทธเจ้าและพระมหาสาวก ท่านมีจิตใจที่พัฒนาให้ตั้งงามเต็มที่ มีสุขภาพด้านจิตที่สมบูรณ์แล้ว เมื่อถึงเวลาที่ต้องการ ก็จึงเรียกเอาด้านจิต มาช่วยด้านกายได้เต็มที่ ถ้าไม่เหลือวิสัยของเหตุปัจจัยเอาของดีที่มีในใจออกมารักษากายที่เป็นโรคให้หายไปได้^{๙๘}

๕.๗ การใช้ปัญญาไตร่ตรอง พิจารณา สอดส่อง ค้นคว้า ธรรม ก็คือความจริง ความถูกต้อง สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล หรือคำสอนที่ให้ความรู้เกี่ยวกับความจริง ความถูกต้องดีงาม และสิ่งที่เป็นประโยชน์เกื้อกูลนั้น สิ่งนั้นอาจจะอยู่ต่อหน้าก็ได้ เช่นเรามองเห็นอะไรอยู่ข้างหน้า หรือขณะนี้ เรากำลังเผชิญกับอารมณ์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เราก็เป็น คือมองค้นหาให้เห็น ธรรมเป็นเอา ธรรมออกมาให้ได้ หรือมองให้เป็นธรรม^{๙๙}

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการในการบริหารจัดการในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ใน ๕ ประเด็นคือ ๑) กระบวนการวางแผน (Plan) ๒) กระบวนการลงมือปฏิบัติ (Do) ๓) กระบวนการตรวจสอบ (Check) ๔) กระบวนการปรับปรุงแก้ไข (Act) ๕) กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพทางด้านปัญญา สรุปได้ว่า

กระบวนการวางแผน (Plan) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนการทำงานล่วงหน้าและจัดหางบประมาณรองรับแผนการทำงานประจำปี ทางราชการควรจะมีสนับสนุนแก่สำนักปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี โดยเฉพาะด้านสถานที่และสื่ออุปกรณ์ต่างๆที่ช่วย ให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมและช่วยในการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนที่สนใจได้เลือกสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่ตนเองและไปร่วมบุญร่วมกุศลได้ มีความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนบริหารจัดการที่ชัดเจน ต้องมีแผนปฏิบัติการทั้งปีว่าจะจัดกิจกรรมในช่วงไหน อย่างไรบ้าง ต้องเน้นด้านการประชาสัมพันธ์ ต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีการนำเอาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมาใช้ เท่านั้นก็สมบูรณ์พอแล้ว มีความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ๑) การจัดองค์กรภายในต้องแบ่งฝ่ายรับผิดชอบให้ชัดเจน ๒) ต้องสร้างบุคลากรขึ้นมาเพื่อรองรับงานของสำนัก ๓) จะต้องมีการหาสถานที่พอเพียงและเป็นสัปปายะ ๔) ต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ ตารางกิจกรรมและตารางเวลาให้แน่นอน ๕) ต้องมีการวางแผนงานให้ชัดเจนว่าจะจัดกิจกรรมปีละกี่ครั้งกี่วัน ๖) ต้องจัดงบประมาณเตรียมไว้รองรับกิจกรรมให้พอเพียง ๗) ต้องมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้รู้ทั่วกัน ๘) ต้องประสานกับหน่วยราชการ โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๙) ต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง เพื่อชักจูงให้คนเข้ามาปฏิบัติธรรม ๑๐) ต้องแสดงผลงานด้านกิจกรรมต่างๆ ให้คนทั่วไปได้รับรู้ ๑๑) ต้องขับเคลื่อนสำนักในเชิงรุก ๑๒) ต้องมีการประชุมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

^{๙๘}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิเมธี วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๙๙}สัมภาษณ์ พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

กระบวนการลงมือปฏิบัติ (Do) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมีการพัฒนาสถานที่ให้กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม ความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม ทำอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง ไม่แออัดคับแคบ มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลงรบกวนได้เป็นอย่างดี สร้างห้องน้ำห้องส้วมสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม เป็นทั้งห้องน้ำส่วนตัวในที่พัก และห้องน้ำรวมนอกสถานที่พักอาศัย ทำลานจอดรถให้กว้างขวาง รองรับรถยนต์ได้มาก แม้จะมีนักท่องเที่ยวมาในช่วงเทศกาลก็มากก็สามารถรองรับได้อย่างพอเพียง มีการรักษาความสะอาดเป็นอย่างดี ทั้งอาคารสถานที่ ห้องน้ำห้องสุขา ตลอดจนเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในที่พักอาศัย มีโรงครัวสะอาด ปราศจากแมลงรบกวน ประกอบอาหารที่มีคุณค่า มีรสชาติเป็นที่ยอมรับได้ของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป และพอเพียงไม่ขาดแคลน มีการดูแลสุขภาพความปลอดภัยให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี ตลอดจนขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมาอำนวยความสะดวกด้านการจราจรให้ มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้สำนักเป็นที่รู้จัก

ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น ยิ่งเจ้าสำนักมีการศึกษาสูง ก็ยิ่งเอาระบบการจัดการมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บังเกิดประสิทธิผล การศึกษาจึงเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติงานทุกอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมควรส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาเพิ่มความรู้ ได้เข้ารับการอบรมต่างๆ เพื่อเอามาช่วยบริหารจัดการสำนักได้ดียิ่งขึ้น จะได้รู้จักการวางยุทธศาสตร์ กำหนดภาพรวมให้ชัดเจน ใช้กลยุทธ์ต่างๆ ที่จะนำสำนักให้ประสบความสำเร็จ มีการวางนโยบายนโยบายและแผนงานทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ชี้แจงให้ทุกคนได้รู้เป้าหมายที่จะต้องไปให้ถึง หลักการเหล่านี้ถ้าไม่ศึกษาก็ยากที่จะเอามาใช้ให้ได้

กระบวนการตรวจสอบ (Check) การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีหลักการอยู่แค่ไม่กี่ข้อ ต้องมีการวางแผนงานล่วงหน้า ต้องประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้ในวงกว้าง ต้องสรรหางบประมาณมารองรับ ต้องมอบหมายให้คณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน มีปัญหาข้อผิดพลาดต้องรีบแก้ไข รายงานผลให้เจ้าสำนักทราบโดยเร็ว หลังจากการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชุมเพื่อสรุปและประเมินผล เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิมิงสา คือ การคิดทบทวน ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการทำให้สำนักของตน มีบรรยากาศเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมที่ต้องการความสงบจริงๆ ในการทำให้สำนักของตน มีความเหมาะสม มีระเบียบ มีความร่มรื่น สะอาด เป็นสัปปายะ ปราศจากสิ่งรบกวน ตามแบบของสถานที่ปฏิบัติธรรม ในการทำให้สำนักของตน มีห้องน้ำสะอาด มีโรงครัวสะอาด ไม่มีแมลงรบกวน มีอาหารพอเพียง เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรม ในการทำให้สำนักของตน มีความพร้อมต่อการรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีที่พักมาก มีห้องน้ำมาก มีการรักษาความปลอดภัย ในการที่จะสร้างพระวิปัสสนาจารย์ ให้มีความชำนาญในการปฏิบัติธรรม มีความน่าเชื่อถือ มีคณะทำงานที่มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตน มีบุคลากรเพียงพอสำหรับงานที่มีคนระดับหลายร้อย มีความตรงต่อเวลา มีความเอื้อเฟื้อดี ไม่หยิ่งทะนง ในการส่งเสริมบุคลากรเข้ารับการอบรมความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา บางสำนักส่งเสริมให้ศึกษาถึงระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ควรเป็นตัวอย่างในการพัฒนาบุคลากรของสำนักอื่นๆ ในการเสริมสร้างให้มีบุคลากรที่ทำหน้าที่ทดแทนกันได้ มีการแบ่งงานรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วน มีการรายงานตรงต่อผู้ควบคุมสายงานของตน มีพระวิปัสสนาจารย์พร้อมมูลอยู่ ในการอบรมบุคลากรให้ต้อนรับทุกคนโดย

เสมอหน้ากัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ดูฐานะ ไม่ดูหน้าตา ไม่ดูการแต่งตัว โดยเฉพาะถ้าพระวิปัสสนาจารย์เข้มงวด โดยไม่มีการผ่อนปรนเลยก็ทำให้คนที่มาแล้วไม่ยอมมาอีก

กระบวนการปรับปรุงแก้ไข (Act) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่ง ถ้ารู้จักนำเอาหลักการบริหารจัดการมาใช้ มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้เป็นระบบชัดเจน เกิดอะไรขึ้นมีเจ้าภาพรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ ได้ การบริหารวัดหรือสำนักนั้นๆ ก็เป็นไปโดยง่าย และประสบความสำเร็จมากกว่าวัดที่ไม่เอาระบบการจัดการไปใช้ เพียงแต่อย่าเอาแต่ทฤษฎีของฝรั่งมาอย่างเดียว ต้องเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นหลักอิทธิบาท ๔ สัมมปธาน ๔ อปปริหานิยธรรม ๗ สปัจริยธรรม ๗ และเว้นจากอคติ ๔ ต้องประยุกต์หลักการบริหารจัดการเข้ากับหลักธรรมแบบนี้ถึงจะดีจริง สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง ถ้าเป็นวัดที่สร้างมาแต่เดิมก็แล้วไป แต่ถ้าเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ ควรสร้างให้เป็นสำนักที่สัปปายะ มีสถานที่ปฏิบัติธรรม มีที่พัก มีห้องครัว มีห้องน้ำ สัปปายะนี้เอาไว้สำหรับท่านที่เพิ่งฝึกปฏิบัติใหม่ๆ เพราะยังมีศรัทธาไม่แก่กล้า ต้องมีสิ่งช่วยอำนวยความสะดวกให้บ้าง ถ้าหากว่าเป็นท่านที่มีศรัทธาแก่กล้าแล้ว เคยฝึกปฏิบัติมาพอสมควร ก็ควรจะให้มีที่วิเวกแบบเป็นธรรมชาติ เป็นป่าล้วนๆ ไปเลย ถ้าจะให้ดียิ่งไปกว่านั้น ก็ควรจะมีเงื้อมเขา หรือถ้ำ ก็จะเป็นสัปปายะที่ดีมาก ส่วนวัดที่สร้างมาแต่เดิม ควรที่จะปรับปรุงให้สะอาดสงบ ร่มรื่น ร่มเย็น เห็นแล้วชวนให้เข้าไปปฏิบัติธรรม ด้านการบริหารงาน เจ้าสำนักดูแลในภาพรวม มอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตาราง เวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง คือ ๑) วิทยากรยังไม่พอเพียงพอสำหรับงานใหญ่ระดับหลายร้อยคน แก้ไขโดยพัฒนาบุคลากรของทางสำนักด้วยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติม และประสานงานกับเครือข่ายขอวิทยากรมาช่วยในงานใหญ่ๆ ๒) สถานที่พักและทางขึ้นลง ยังไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนพิการ มีโครงการปรับปรุงสถานที่ โดยเฉพาะทางขึ้นลงของผู้สูงอายุและคนพิการ ๓) ขาดแคลนสื่อสมัยใหม่ที่ทันสมัย ระบบเครื่องเสียงยังต้องปรับปรุง การแก้ไขคือ จัดหางบประมาณเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ที่ทันสมัย นอกจากนั้นยังต้องมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จัดทำกฎ ระเบียบ หลักสูตร วิธีการปฏิบัติ และวิทยากรที่มีคุณภาพ ใช้สื่อหลากหลายในการอบรมปฏิบัติธรรม เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีฉันทะ คือ ความยินดี ความพอใจ ในการบริหารงานด้วยการดูแลในภาพรวม โดยมอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตาราง เวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง ก็ปรับปรุงแก้ไขกันไป

กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพทางด้านปัญญา สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การพัฒนาบุคลากร ควรที่จะส่งไปศึกษาดูงานจากสำนักที่เขาประสบความสำเร็จ ว่าที่เขาทำได้เพราะใช้วิธีการแบบใดบ้าง แล้วนำเอาส่วนดีมาประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาสำนัก เจ้าสำนักต้องรักษาเนื้อรักษาตัว อย่ามีข้อบกพร่องให้เขาตำหนิได้ ถ้าไม่ระวังตัวฝ่ายตรงข้ามจะเข้ามาทำลายได้ง่าย ถ้าไม่ส่งบุคลากรไปศึกษาเพื่อเพิ่มเติมความรู้ เท่าที่มีประสบการณ์การมา ถ้าเราปฏิบัติอย่างเดียวยังมีโอกาสปฏิบัติผิด เข้าใจผิดได้ง่าย เพราะว่าเราไม่ได้เรียนมา เรื่องของการปฏิบัติอาจจะถูกต้อง แต่พอมานำมาใช้ภาษาบอกกล่าวคนอื่น อาจจะไม่ถูกต้องก็ได้ บางท่านไปเจอวิปัสสนูปกิเลส สติก็ว่องไว ปัญญาก็แหลมคม กระทบอะไรก็เฉย มองอะไรว่างโล่งไปหมด ก็หลงคิดว่าตัวเองสำเร็จแล้ว ฉะนั้น การศึกษากับการปฏิบัติต้องควบคู่กันไป เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่นแน่วแน่มั่นคง

ในการดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมไประยะหนึ่ง จนกว่าที่จะยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง สำหรับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีงบประมาณช่วยสนับสนุนโครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรม ของทางกระทรวงวัฒนธรรมก็มียกงบประมาณสนับสนุนโครงการลานบุญลานปัญญา แต่ต้องเขียนรายงานด้วยว่าใช้จ่ายไปในงานอะไร เท่าไร แล้วมีรูปถ่ายการจัดงานเป็นหลักฐานด้วย นำเอาระบบการจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการบริหารสำนัก ต้องมีการพัฒนาบุคลากรทั้งในด้านการศึกษาความรู้เพิ่มเติม หรือส่งเข้ารับการอบรมเป็นครู เป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อเพิ่มเติมนความรู้ หรือได้รับเอาเทคนิควิธีการสอนต่างๆ มาปรับใช้เพื่อช่วยพัฒนาสำนัก มีพระวิปัสสนาจารย์ มีครูบาอาจารย์ มีคณะวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือควรมีสื่อการสอนต่างๆ หลายแห่งไม่ได้ใช้สื่อการสอน แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีสื่อต่างๆ เป็นของที่จำเป็นต้องใช้ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่เท่าไร เพราะมีจิตนิ่งในระดับหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเป็นเด็กต้องมีสิ่งช่วยดึงดูดความสนใจของเขา

๖) ผลการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

๖.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม คือ ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาจำแนกตามข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ สถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๔ แสดงจำนวนร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม

ที่	ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
๑	เพศ		
	ชาย	๔๔	๑๑.๔๓
	หญิง	๓๔๑	๘๘.๕๗
๒	อายุ		
	ต่ำกว่า ๒๐ ปี	๓๕	๙.๐๙
	๒๑-๓๐ ปี	๘๙	๒๓.๑๒
	๓๑-๔๐ ปี	๑๐๗	๒๗.๗๙
	๔๑-๕๐ ปี	๗๑	๑๘.๔๔
	๕๑-๖๐ ปี	๕๕	๑๔.๒๙
	๖๑ ปีขึ้นไป	๒๘	๗.๒๗
๓	ระดับการศึกษา		
	ประถมศึกษา	๖๐	๑๕.๕๘
	มัธยมศึกษา	๑๓๒	๓๔.๒๙
	อนุปริญญา	๓๙	๑๐.๑๓
	ปริญญาตรี	๑๒๕	๓๒.๔๗
	ปริญญาโท	๑๗	๔.๔๒
	ปริญญาเอก	๑๒	๓.๑๒
๔	เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม		
	ชอบการปฏิบัติธรรม	๑๖๑	๔๑.๘๒
	รู้จักกับทางวัด	๑๓	๓.๓๘
	แก้บน	๑๖	๔.๑๖
	เพื่อน/ญาติชักชวน	๔๒	๑๐.๙๑
	สร้างบารมี	๙๒	๒๓.๙๐
	มาตามโครงการ	๔๗	๑๒.๒๑
	ว่างงาน	๓	๐.๗๘
	อื่นๆ	๑๑	๒.๘๖
รวมทั้งสิ้น		๓๘๕	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๓๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๕๗ อายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๐๗ คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๗๙ มีระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา จำนวน ๑๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๒๙ เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม คือ ชอบการปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๘๒

๖.๒ ระดับความคิดเห็นของประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

ผลการวิเคราะห์ความคิดเห็นของประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาโดยภาพรวมและรายด้าน ได้แก่ ด้านสถานที่ ด้านวิทยากร ด้านการบริหารจัดการ มีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๕ ถึงตารางที่ ๔.๘ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๕ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา โดยภาพรวม

(n=๓๘๕)

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด อ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$.	S.D.	
๑. ด้านสถานที่	๔.๐๗	๐.๒๓๐	มาก
๒. ด้านวิทยากร	๔.๒๖	๐.๑๕๒	มาก
๓. ด้านการบริหารจัดการ	๔.๐๓	๐.๒๒๓	มาก
ภาพรวม	๓.๕๔	๐.๒๐๒	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๓.๕๔, S.D.=๐.๒๐๒) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๖ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่

(n=๓๘๕)

ด้านสถานที่	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$.	S.D.	
๑. มีความสะอาด ร่มรื่น	๔.๒๘	๐.๖๙๑	มาก
๒. เงียบสงบ ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก	๓.๘๓	๐.๘๑๑	มาก
๓. มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรม และฝึกปฏิบัติกัมมัฏฐานได้อย่างเพียงพอ	๔.๑๒	๐.๗๒๗	มาก
๔. อาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่ทำให้ผู้ปฏิบัติอึดอัด	๔.๑๓	๐.๗๕๕	มาก
๕. มีที่พักจำนวนเพียงพอ	๔.๐๑	๐.๘๓๗	มาก
๖. มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตามเพศของผู้ใช้	๔.๕๓	๐.๖๒๕	มากที่สุด
๗. ห้องพักมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวน หรือทำอันตรายได้ดี	๓.๘๙	๐.๘๔๓	มาก
๘. มีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรม	๔.๑๕	๐.๗๒๕	มาก
๙. มีโรงฉัน โรงครัว อาหารอย่างเพียงพอ	๓.๘๕	๐.๘๔๕	มาก
๑๐. มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ	๓.๗๙	๐.๘๙๔	มาก
ภาพรวม	๔.๐๖	๐.๗๗๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาด้านสถานที่โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๖, S.D.=๐.๗๗๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับได้แก่ มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตามเพศของผู้ใช้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๕๓, S.D.=๐.๖๒๕) รองลงมา คือ มีความสะอาด ร่มรื่นมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๒๘, S.D.=๐.๖๙๑) และมีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๑๕, S.D.=๐.๗๒๕)

ตารางที่ ๔.๗ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของประชาชน ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากร

(n=๓๘๕)

ด้านวิทยากร	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$.	S.D.	
๑. มีวิทยากรจำนวนเพียงพอ	๓.๘๙	๐.๘๔๖	มาก
๒. มีวัตรปฏิบัติเป็นที่น่าเลื่อมใส	๔.๓๔	๐.๖๑๘	มาก
๓. ผ่านการอบรมหลักสูตรการเป็นพระวิปัสสนาจารย์	๔.๒๒	๐.๖๙๖	มาก
๔. มีความรู้ความสามารถในการสอนตามหลักสติ ปฏิฐานสูตรเป็นอย่างดี	๔.๓๒	๐.๗๖๐	มาก
๕. สามารถตอบข้อซักถามและสอบถามมโนฐาน ได้	๔.๒๓	๐.๗๕๕	มาก
๖. ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาแล้ว	๔.๒๖	๐.๖๘๒	มาก
๗. มีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรม	๔.๓๘	๐.๖๓๕	มาก
๘. เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี	๔.๔๒	๐.๕๘๕	มาก
๙. สามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรมและ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้	๔.๓๙	๐.๖๖๒	มาก
๑๐. พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความ ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็น แบบอย่างที่ดี	๔.๒๔	๐.๗๐๒	มาก
ภาพรวม	๔.๒๗	๐.๖๘๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการ สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาด้านวิทยากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๒๗, S.D.=๐.๖๘๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับได้แก่ เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๔๒, S.D.=๐.๕๘๕) รองลงมา คือ สามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๓๙, S.D.=๐.๖๖๒) และมีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๓๘, S.D.=๐.๖๓๕)

ตารางที่ ๔.๘ แสดงค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ระดับความคิดเห็นของประชาชน ผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ

(n=๓๘๕)

ด้านการบริหารจัดการ	ระดับ		การแปลผล
	$\bar{X}$.	S.D.	
๑. เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจ และเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง	๔.๖๐	๐.๕๙๕	มาก
๒. มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่ชัดเจนเป็นระบบ	๔.๐๙	๐.๗๐๑	มาก
๓. มีเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ	๓.๙๔	๐.๙๒๕	มาก
๔. มีการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรม และบริเวณโดยรอบ	๔.๐๓	๐.๗๔๙	มาก
๕. มีการดูแลด้านสุขอนามัยเป็นอย่างดี	๓.๘๔	๐.๘๓๓	มาก
๖. มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่จัดพิมพ์เป็นเอกสารเผยแพร่หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นชัดเจน	๓.๙๕	๐.๘๔๐	มาก
๗. มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการของวัดในของคณะกรรมการดำเนินงานในด้านต่างๆ	๓.๘๕	๐.๘๑๐	มาก
๘. มีประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรม	๓.๙๗	๐.๗๖๗	มาก
๙. ไม่ดำเนินการในลักษณะเชิงธุรกิจ	๔.๐๓	๐.๙๙๔	มาก
๑๐. มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก	๓.๙๗	๐.๘๖๖	มาก
ภาพรวม	๔.๐๓	๐.๔๒๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาด้านการบริหารจัดการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๓, S.D.=๐.๔๒๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับได้แก่ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริงมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๖๐, S.D.=๐.๕๙๕) รองลงมา คือ มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๙, S.D.=๐.๗๐๑) และมีการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดยรอบ รวมทั้งไม่ดำเนินการในลักษณะเชิงธุรกิจมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๓, S.D.=๐.๙๙๔)

สรุปวิเคราะห์ผลการวิจัยเชิงปริมาณ

๑) ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน ๓๔๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๘.๕๗ อายุ ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๐๗ คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๗๙ มีระดับการศึกษาชั้นมัธยมศึกษา จำนวน ๑๓๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๒๙ เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม คือ ชอบการปฏิบัติธรรม จำนวน ๑๖๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๘๒

๒) ระดับความคิดเห็นของประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมที่มีต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๓.๕๔, S.D.=๐.๒๐) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน

ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาด้านสถานที่โดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๖, S.D.=๐.๗๗๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตามเพศของผู้ใช้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๕๓, S.D.=๐.๖๒๕) รองลงมา คือ มีความสะอาด ร่มรื่นมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๒๘, S.D.=๐.๖๙๑) และมีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๑๕, S.D.=๐.๗๒๕)

ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาด้านวิทยากรโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๒๗, S.D.=๐.๖๘๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๔๒, S.D.=๐.๕๘๕) รองลงมา คือ สามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๓๙, S.D.=๐.๖๖๒) และมีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรมมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๓๘, S.D.=๐.๖๓๕)

ประชาชนผู้ปฏิบัติธรรมมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาด้านการบริหารจัดการโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๓, S.D.=๐.๔๒๕) เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละข้อจากมากไปหาน้อย ๓ อันดับ ได้แก่ เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษาปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้านวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริงมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๖๐, S.D.=๐.๕๙๕) รองลงมา คือ มีการจัดทำบัญชีรายรับ - รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๙, S.D.=๐.๗๐๑) และมีการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดยรอบ รวมทั้งไม่ดำเนินการในลักษณะเชิงธุรกิจมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =๔.๐๓, S.D.=๐.๙๙๔)

๔.๓ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ใน ๓ ประเด็นคือ ๑) การบริหารจัดการด้านสถานที่ ๒) การบริหารจัดการด้านวิทยากร และ ๓) การบริหารจัดการด้านการบริหารจัดการ ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีดังนี้

๑) การบริหารจัดการด้านสถานที่

๑) มีพื้นที่กว้างขวาง ห่างจากถนนใหญ่ สงบ ร่มรื่น มีต้นไม้มาก แต่สะอาดมากเช่นกัน มีกุฏิพระสงฆ์แทรกอยู่ในหมู่ไม้ มีเรือนรับรอง อาคารที่พักของผู้ปฏิบัติธรรมทั้งผู้ชายและผู้หญิง มีวิหารคดสำหรับจัดอบรมหรือปฏิบัติธรรม มีศาลาปฏิบัติธรรมที่มีดัดขีด ติดเครื่องปรับอากาศให้เหมาะสมพอควร มีห้องน้ำที่สะอาดและพอเพียง มีสถาบันเพาะกล้าคุณธรรมอยู่ในพื้นที่วัด เด็กๆ จากสถาบันจะมาช่วยทำความสะอาดสถานที่ทุกวัน^{๑๐๐}

๒) มีพื้นที่เป็นป่าธรรมชาติห่างจากถนนใหญ่ สงบ ร่มรื่น มีเสนาสนะที่กลมกลืนกับธรรมชาติ มีธรรมศาลารองรับผู้ปฏิบัติธรรมได้ มีกุฏิพระทั้งชั่วคราวและถาวร ห้องพักผู้ปฏิบัติธรรม อาคารนอนแบ่งเป็นที่พักสำหรับอุบาสิกและสำหรับอุบาสก ทั้งหมดนี้สามารถรองรับผู้ปฏิบัติธรรมได้ มีห้องครัว หอฉัน ห้องน้ำ และอาคารกัมมัฏฐาน มีศูนย์เยาวชนซึ่งเป็นศาลาหลังใหญ่ มีทางเดินจงกรมรอบศาลา ทุกอย่างได้รับการดูแลรักษาความสะอาดเป็นอย่างดี^{๑๐๑}

๓) พื้นที่วัดส่วนใหญ่เป็นป่าธรรมชาติ สิ่งปลูกสร้างต่างๆ แทรกอยู่ท่ามกลางหมู่ต้นไม้ มีความสงบ ร่มรื่น ร่มเย็นมาก มีลานธรรมกว้างใหญ่ ปลูกไม้ใบไม้ดอกไว้มากมาย มีอาคารที่พักสำหรับพระภิกษุสามเณร อาคารที่พักสำหรับแม่ชี อาคารที่พักสำหรับฆราวาสผู้ชาย คือ โรงเรียนปริยัติธรรม อาคารที่พักสำหรับฆราวาสผู้หญิง คือ ชั้นบนของหอฉันและตึกแม่ชี แต่ละแห่งมีห้องน้ำห้องส้วมที่สะอาดและพอเพียง^{๑๐๒}

๔) มีพื้นที่วัดร่มด้วยไม้ใบไม้ดอก สะอาดสะอาด มีอาคารเรียนพระปริยัติธรรมหลังใหญ่ ใช้สำหรับงานอบรมและใช้ปฏิบัติธรรม มีอาคารที่พักชายหญิง แต่ละแห่งมีห้องน้ำห้องส้วมที่สะอาดและพอเพียง มีส่วนปฏิบัติธรรมแยกออกไปต่างหากจากพื้นที่วัด สามารถรองรับผู้ปฏิบัติธรรมได้^{๑๐๓}

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระเทพสุธรรมมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดตันสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวิโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๐๒}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๕) มีพื้นที่กว้างขวาง แต่มีสิ่งปลูกสร้างต่างๆ โดยเฉพาะในส่วนของสถานที่สำหรับแช่น้ำร้อนบำบัดโรค กินพื้นที่ไปเกือบหมด แต่ได้รับการดูแลรักษาความสะอาดเป็นอย่างดี มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ประจำวัด มีศูนย์พัฒนาเด็กก่อนเกณฑ์ของวัดมีศาลาการเปรียญหลังใหญ่สำหรับงานบุญ งานอบรมและงานปฏิบัติธรรม มีอาคารศาลาปฏิบัติธรรมหลังเล็ก^{๑๐๔}

๖) สำนักปฏิบัติธรรมจำเป็นจะต้องเตรียมพร้อม ในส่วนของอาคารสถานที่เพื่อรองรับผู้เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม ในด้านสถานที่ เราต้องคุยอัยยาศัยว่าชาวบ้านถื่นนั้นๆเขาต้องการอะไร แล้วพยายามปรับปรุง พัฒนาสถานที่ให้สอย สถานที่ปฏิบัติให้รองรับและเข้ากับเขาให้ได้ก่อน เขาจึงจะยอมรับว่าเป็นสถานที่เหมาะสมที่จะเขามาปฏิบัติธรรมได้ตลอด สถานที่ของสำนักปฏิบัติธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญให้คนเลือกเข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม^{๑๐๕}

๗) สถานที่ต้องเป็นสัปปายะ สะอาด เงียบสงบและเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสถานที่เหมาะสม ในการปฏิบัติธรรม สถานที่ปฏิบัติธรรมที่จะดีนั้น สถานที่เป็นสิ่งสำคัญ คือต้องมีสถานที่สัปปายะ และเหมาะสมสำหรับการเข้ามาปฏิบัติธรรม^{๑๐๖}

๘) เรื่องของสถานที่ แต่ละสถานที่ จุดเน้นไม่เหมือนกัน อย่างจุดเน้นของบางสำนักปฏิบัติก็ต้องการให้อยู่ปฏิบัติสัมผัสแบบติดดิน อย่างอยู่กลด ปักกลด อันนี้ก็ได้ เพราะคนที่เขามีศรัทธาอยู่แบบนั้น เขาก็รับได้ อย่างบางที่มีอาคารมีสถานที่ มีที่บังพร้อมมีห้อง มีมุ้งลวดมีห้องน้ำในตัวอำนวยความสะดวกมันก็เป็นความพร้อมในระดับหนึ่ง แต่สิ่งที่ตามมามันก็คือภาระเรื่องค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าอะไร จิปาถะ ซึ่งมันก็ต้องมีค่าใช้จ่ายแต่ถ้าอยู่แบบธรรมชาติค่าใช้จ่ายมันก็น้อย เป็นต้น อันนี้จะว่าไม่พร้อมก็ไม่ใช่ เพราะว่ามันเป็นจุดมุ่งหมายของสถานที่ปฏิบัติธรรมตรงนั้น ท่านต้องการให้คนอยู่ป่า อยู่โคนไม้ หรือว่าใช้ชีวิตอยู่ปฏิบัติ ลดละความหรรษาฟุ้งเฟ้อตรงนั้นมันก็คือว่าเป็นความพร้อม มันไม่ถือว่าเป็นจุดด้อยนะ มันเป็นจุดเด่นของแต่ละที่^{๑๐๗}

๙) ความจำเป็นด้านอาคารสถานที่ สำหรับเป็นสถานฝึกหัดขัดเกลาที่พักอาศัย ถือเป็นความจำเป็นที่เริ่มมีมาแต่ต้นพุทธกาล กล่าวถึงลักษณะวัดหรือสำนักปฏิบัติที่มีความเหมาะสม ไม่ใกล้และไม่ไกลจากหมู่บ้านนักสะดวกแก่การไปวัดและมาจากวัด เหมาะที่ประชาชนจะไปพบพระได้ กลางวันไม่เป็นที่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด ไม่มีเสียงอึกทัก ไม่เป็นที่สัญจรไปมา เหมาะแก่การประกอบกิจของผู้ต้องการความสงบ และเหมาะแก่การบำเพ็ญสมณะธรรม” ลักษณะดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดที่พำนักสำหรับเป็นสถานที่ปฏิบัติตลอดถึงการให้ความอุปถัมภ์บำรุงปัจจัยที่จำเป็นด้านอื่นๆ แก่ผู้ทรงศีลถือเป็นบทบาทของพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์ โดยหลักการนี้กลุ่มพระสงฆ์

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๐๕}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิมุนี วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๐๖}สัมภาษณ์ พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๐๗}สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒน์วรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

จะมีเวลาในการฝึกปฏิบัติขัดเกลาดนเอง ค้นคว้าสัจธรรมแล้วนำมาบอกกล่าวให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิต
 ศุภะสิริ เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดดุลยภาพในหมู่พุทธบริษัท^{๑๐๘}

๑๐) ที่ตั้งของสำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน บางสำนักอยู่ในชุมชน บางสำนักอยู่
 ห่างไกลชุมชน บางสำนักอยู่กลางทุ่ง บางสำนักอยู่ป่าทึบ บางสำนักอยู่ที่ราบลุ่ม เชิงเขา บางสำนักอยู่
 บนภูเขา ในสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันเช่นนี้มีจุดดีจุดด้อยต่างกัน เช่น สำนักปฏิบัติธรรมที่ห่างไกล
 ชุมชนในป่าทึบหรืออยู่บนภูเขาก็กะเหมาะสำหรับการฝึกปฏิบัติที่เข้มข้น ความเป็นธรรมชาติสูง อีสร
 ะจากความวุ่นวายของสังคม แต่การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุน
 อุปถัมภ์บำรุงลำบากด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่นบรรยากาศดี สงบ
 ร่มเย็นเป็นธรรมชาติ^{๑๐๙}

๑๑) มีการแบ่งแยกที่พักตามเพศของผู้ใช้ มีความสะอาดบรรยากาศร่มรื่นมีต้นไม้เยอะ
 มีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรม มีอาคารนั่งฟังธรรมะบรรยายเพียงพอ มีอาคารศาลามีอากาศ
 ถ่ายเทสะดวกไม่อึดอัด มีอาหารพร้อมเพียงพอสะอาดถูกสุขอนามัย สถานที่ที่เป็นระเบียบเรียบร้อย
 สถานที่ที่มีความสงบไม่มีเสียงดังรบกวน ที่พักมีการป้องกันสัตว์และแมลง มีห้องน้ำห้องสุขาสะอาดและ
 เพียงพอในช่วงปรกติ มีที่ฝึกปฏิบัติกว้างขวางโล่งไม่แออัด^{๑๑๐}

๑๒) ต้องมีความร่มรื่น สถานที่พัก อาหารและห้องน้ำพอเพียง มีความสะอาดและมีความ
 ปลอดภัยในการอยู่ประพฤติปฏิบัติธรรม^{๑๑๑}

๑๓) สำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน บางสำนักอยู่ในชุมชน บางสำนักอยู่ห่างไกล
 ชุมชน บางสำนักอยู่กลางทุ่ง บางสำนักอยู่ป่าทึบ บางสำนักอยู่ที่ราบลุ่ม เชิงเขา บางสำนักอยู่บนภูเขา
 ในสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกันเช่นนี้มีจุดดีจุดด้อยต่างกัน เช่น สำนักปฏิบัติธรรมที่ห่างไกลชุมชนใน
 ป่าทึบหรืออยู่บนภูเขาก็กะเหมาะสำหรับการฝึกปฏิบัติที่เข้มข้น ความเป็นธรรมชาติสูง อีสร
 ะจากความวุ่นวายของสังคม แต่การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์
 บำรุงลำบาก^{๑๑๒}

^{๑๐๘} สัมภาษณ์ พระครูศรีเมธากรณ์ (ประภาส ฐิตธมฺโม), ป.ธ. ๖, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐
 พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรเขตสมุทร, เจ้าคณะตำบลห้วยตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง, ๑๐ พฤศจิกายน
 ๒๕๖๒.

^{๑๑๐} สัมภาษณ์ นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๑๗
 พฤศจิกายน ๒๕๖๒. สัมภาษณ์

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ นางวันทนี มีแสง, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จังหวัด
 อ่างทอง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๒} สัมภาษณ์ นายณฤทธิ์ ปุณฺณพจนนา, ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่

- ๑) มีสถานที่ สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ
- ๒) มีอาคารรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง
- ๓) มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม
- ๔) มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม
- ๕) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ
- ๖) มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆวัด ที่เอื้อต่อ
- ๗) มีห้องน้ำห้องส้วมสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม
- ๘) มีลานจอดรถกว้างขวาง
- ๙) รักษาธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี
- ๑๐) รักษาความสะอาดเป็นอย่างดี
- ๑๑) มีโรงครัวสะอาดปราศจากแมลง
- ๑๒) มีสถานที่ปฏิบัติธรรมแยกส่วนไปจากพื้นที่วัด
- ๑๓) มีสาธารณูปโภคพร้อมสมบูรณ์

แผนภาพที่ ๔.๑ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่

จากแผนภาพที่ ๔.๑ พบว่า ด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมโดยภาพรวมข้อมูลต่างๆทุกท่านที่ได้ประมวลจากการสัมภาษณ์มีความเห็นที่ตรงและสอดคล้องกันในเรื่องสัปปายะคือต้องมีความร่มรื่นสถานที่พักอาหารและห้องน้ำพอเพียงมีความสะอาดและมีความปลอดภัยในการอยู่ประพฤติปฏิบัติธรรมสำนักปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงลำบาคด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่น บรรยากาศดี สงบ ร่มเย็นเป็นธรรมชาติ บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักมีสวนพันธุ์ไม้ดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ

๒) การบริหารจัดการด้านวิทยาการ

๑) เจ้าสำนักทำโครงการที่เป็นประโยชน์ เช่น โครงการเพาะกล้าคุณธรรม จึงมีชื่อเสียงเป็นที่เคารพนับถือกันทั่วไป ทางสำนักให้การต้อนรับและแนะนำสถานที่ดีมาก มีอุบาสกอุบาสิกาประจำแต่ละแผนก ทั้งฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายสถานที่ ฝ่ายโรงครัว ฝ่ายทำความสะอาด มีพระวิปัสสนาจารย์ประจำ ๕ รูป ช่วงจัดงานปฐกฐนประจำปี จะมีอาจารย์กรรมมาช่วยงานนับสิบรูป^{๑๑๓}

๒) มีเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียง หรืออดีตเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณ มีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถในการสอนธรรมนำปฏิบัติ มีคณะทำงานที่เข้มแข็ง รู้งาน รับผิดชอบงานด้านต่างๆ มีเจ้าหน้าที่คอยให้การต้อนรับ ให้คำแนะนำ สามารถขอบุคลากรมาช่วยงาน หรือขอแรงจากผู้ปฏิบัติธรรมให้มาช่วยงานได้ มีการส่งบุคลากรของทางสำนัก ไปศึกษาอบรม หรือส่งให้ศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป^{๑๑๔}

๓) มีพระวิปัสสนาจารย์หรือผู้ฝึกสอนกัมมัฏฐานที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์หรือมีความสามารถในการสอนกัมมัฏฐานตามหลักมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นอย่างดีสามารถตอบข้อซักถาม และสอบอารมณ์กัมมัฏฐานได้^{๑๑๕}

๔) มีวิทยาการบรรยายธรรมที่ผ่านการอบรมหลักสูตรพระวิปัสสนาจารย์ หรือมีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรมให้ผู้ฟังเข้าใจหลักธรรมและสามารถที่จะน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติได้^{๑๑๖}

๕) พระภิกษุหรือบุคคลที่เป็นวิทยาการมีความประพฤติดีปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ปฏิบัติธรรม^{๑๑๗}

๖) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งไหน มีทีมงานที่รู้งาน เจ้าสำนักก็ไม่ต้องหนักใจสั่งการอะไรแล้วมอบความไว้วางใจให้ได้เลย ถ้ามีไม่พอก็ต้องรีบสร้างเพิ่มเติมขึ้นมา จะไปรออาศัยญาติโยมมาช่วยงานอย่างเดียวไม่ได้ เพราะบางทีก็ติดธุระพร้อมๆ กัน ไม่มีใครมาได้ แบบนี้งานก็พังต้องสร้างจากพระเถระในสำนักของตนเอง ใครไม่เคยทำงานก็มอบหมายงานให้ ลงไปควบคุมใกล้ชิดหน่อย ใครที่มีความคล่องตัว รู้งานแล้ว มีความรับผิดชอบดี ก็ยกให้เป็นหัวหน้าทีมไป ถ้าจะให้ดีก็พาไปดูงานจากสำนักอื่นๆ เพื่อเก็บเอาจุดดีของเขามาใช้กับสำนักของเราด้วย^{๑๑๘}

^{๑๑๓}สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๔}สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๕}สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๖}สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๗}สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๑๘}สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิมุนี วิ. (บุญชิต ญาณสวโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๗) เจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์เก่งๆ เป็นสิ่งดึงดูดคนได้ดี สังเกตได้จากวัดป่าต่างๆ ที่มีครูบาอาจารย์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ถึงแม้จะอยู่ไกลแสนไกลก็มีคนดั้นด้นไปหา อย่างหลวงพ่ocha (พระโพธิญาณเถระ) วัดหนองป่าพง ขนาดฝรั่งมังค่ายังข้ามน้ำข้ามทะเลมาบวชปฏิบัติกับท่านมากมาย แม้แต่อดีตหลวงพ่อมิตซูโอะ (อดีตเจ้าสำนักวัดป่าสุนันทวราราม) ก็เป็นศิษย์ของท่าน ด้านบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จึงต้องให้ความสำคัญกับเจ้าสำนักและพระวิปัสสนาจารย์เป็นอันดับแรก ขอให้มีพระอาจารย์เก่งๆ สอนธรรมนำปฏิบัติได้ดี ถึงเจ้าสำนักไม่อยู่ก็ทำหน้าที่แทนได้ ถ้าอย่างนั้นก็สร้างความเจริญได้มากทุกสำนัก^{๑๑๙}

๘) ในด้านบุคลากรของสำนักปฏิบัติธรรม หรือวัดวาอารามทั่วไปก็ตาม ถ้าเข้าไปแล้วมีคนคอยต้อนรับขับสู้ คอยให้คำแนะนำ จะช่วยให้รู้สึกอบอุ่น ไปแล้วก็อยากไปอีก ถ้ามีเจ้าสำนักเป็นเกจิอาจารย์โด่งดัง ก็ยิ่งช่วยให้คนเข้าวัดมากขึ้น การฝึกฝนบุคลากรประเภทนี้อาจจะช่วยให้ได้ แต่ถ้าจะให้ดีต้องได้คนที่มียุติบริการ (service mind) ทำงานด้วยใจรักทางด้านนี้จริงๆ คนที่ทำงานที่ตัวเองรักก็จะทำได้ดีเป็นพิเศษ แต่ละสำนักควรคัดเลือกบุคลากรประเภทนี้ แล้วฝึกหัดเอาไว้อ่อนรับทั้งญาติโยมและพระเถรานุเถระ จะเป็นหน้าเป็นตาของสำนักเลยทีเดียว^{๑๒๐}

๙) บุคลากรในสำนัก ต้องสร้างเสริมเพิ่มเติมทดแทนกันไปเรื่อย จะได้มีคณะทำงานที่รู้งานอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่สร้างเอาไว้อย่างไร ถึงเวลาเกิดสึนามิทะเลไป ชาติช่วงขึ้นมาจะหาใช้งานไม่ทัน ส่งให้ศึกษาเล่าเรียนเข้าไว้ จะเป็นนักธรรม บาลี หรือปริญาอะไรก็ได้ ถ้ายังเรียนอยู่ก็ยังไม่คิดจะสึก ถือว่าจ่ายเป็นค่าแรงในการทำงานของท่านก็แล้วกัน มีโอกาสก็ส่งไปดูงานที่อื่นๆ บ้าง วัดใหญ่ๆ ที่มีบุคลากรเก่งๆ มีตัวอย่างให้ดูมากมายหลายแห่ง ถ้าไปถึงต่างประเทศได้ก็ยิ่งดี ใครจะว่าไปเที่ยวก็ช่างเขา ไปแล้วเรากำชับให้ท่านดูงานด้านนั้นด้านนี้ไปด้วย แล้วจดจำเอากลับมาใช้ในสำนักของเรา^{๑๒๑}

๑๐) ด้านบุคลากร ต้องส่งไปศึกษาเพิ่มเติม ยิ่งเป็นระดับปริญาโท ปริญาเอกยิ่งดี จะได้มีความน่าเชื่อถือเวลาสอนธรรมนำปฏิบัติ เพราะคนสมัยนี้มักเอาความรู้สมัยใหม่เป็นใหญ่ ไม่อย่างนั้นจะถูกเขาหาว่าคร่ำครึ ล้าหลัง อยู่หลังเขา เจ้าสำนักต้องใจกว้าง เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มองการณ์ไกล มีวิสัยทัศน์ การส่งพระเถรไปศึกษาเล่าเรียน ถึงเวลาเขาก็กลับมาช่วยงานของสำนัก ถึงจะสึกหาลาเพศไปแล้ว ก็ยังรู้สึกว่าได้ดีมาที่เพราะวัด ถึงไม่มาช่วยงานแบบเต็มตัว ก็ช่วยพาคนเข้าวัดได้ ช่วยโฆษณาประชาสัมพันธ์ว่าวัดนี้ดี สำนักนี้ดี หลวงพ่อมิใจกว้าง ใครมาบวชก็ส่งเรียนทั้งนั้น เท่ากับมีหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ไปเป็นของสำนักเอง^{๑๒๒}

๑๑) เรื่องบุคลากรสำคัญจริงๆ ยิ่งวัดใหญ่ จัดงานใหญ่ ยิ่งต้องใช้คนมาก ถึงมีไม่พอก็ต้องขอแรงกันมา จึงควรสร้างบุคลากรให้พอเพียงกับแผนงานของสำนักด้วย จะส่งให้เรียน ส่งไปดูงาน

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระภิกษุญาณพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระครูศรีเมธากรณ์ (ประภาส จิตฺตมโน), ป.ธ. ๖, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรเขตสมุทร, เจ้าคณะตำบลห้วยตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

หรือมอบหมายหน้าที่สำคัญให้ก็ได้ แต่หัวใจสำคัญอยู่ที่เขาต้องมาทำงานด้วยศรัทธา เช่น รักเคารพในตัวเจ้าสำนักหรืออดีตหลวงปู่หลวงพ่อก็มีความตั้งใจมาช่วยให้งานมีความคล่องตัว ช่วยให้ทางสำนักมีความเจริญ ถ้ามาทำแบบขอไปที สักแต่ว่าให้งานผ่านๆ ไป บางทีก็มีผลเสียมากกว่าผลดี^{๑๒๓}

**การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากร**

- ๑) มีเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียง หรืออดีตเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณ
- ๒) ปฏิบัติดีเป็นที่เลื่อมใสศรัทธา
- ๓) สร้างทีมงานเป็นของตนเอง
- ๔) สร้างพระวิปัสสนาจารย์ให้เก่ง
- ๕) ควรมีฝ่ายต้อนรับอาคันตุกะ
- ๖) ส่งบุคลากร ไปศึกษาอบรมหรือดูงานถึงต่างประเทศ
- ๗) ขอบุคลากรจากศูนย์ฯ มาช่วย
- ๘) ส่งบุคลากรให้ศึกษาในระดับสูงเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ
- ๙) มอบหมายงานให้รับผิดชอบเพื่อให้เห็นความสำคัญ
- ๑๐) ให้มาทำงานด้วยความศรัทธา ตั้งใจให้สำนักมีความเจริญ

**แผนภาพที่ ๔.๒ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากร**

ด้านวิทยากรผู้สอนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้าเป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความมีภาวะผู้นำที่เต็มไปด้วยเมตตาธรรมและข้อวัตรปฏิบัติจริยวัตรที่งดงามอีกทั้งมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดสอนกรรมฐานให้ผู้ฟังเข้าใจและรับไปปฏิบัติได้ง่ายจะยิ่งทำให้เกิดศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้มากแม้ว่าบุคลากรด้านนี้จะมีคุณธรรมมีความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ

^{๑๒๓}สัมภาษณ์ นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๓) การบริหารจัดการด้านการบริหารจัดการ

๑) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่ง ถือเป็นองค์กรหนึ่งที่ต้องบริหารจัดการให้ดี มีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผล จึงจำเป็นต้องนำเอาหลักการบริหารจัดการสมัยใหม่มาใช้ เรื่องนี้เป็นสิ่งที่ทางวัดได้ (วัดไชยชุมพลชนะสงคราม) ทำเป็นปกติอยู่แล้ว และเกิดผลดีเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคน การที่จะเอาระบบการบริหารจัดการสมัยใหม่เข้าไปใช้ในสำนักปฏิบัติธรรมได้ เจ้าสำนักจะต้องมีความรู้ มีวิสัยทัศน์ เห็นประโยชน์และบริหารเป็น ไม่อย่างนั้นก็หวัมกุกท้ายมังกกร ออกมาไม่เป็นเรื่อง^{๑๒๔}

๒) เรื่องระบบการจัดการ ที่ไหนๆ ก็จำเป็นต้องใช้ ถึงจะรู้หรือไม่รู้ทฤษฎีก็ตาม หากสำนักไหนบริหารวัดได้ดีลองเอาทฤษฎีเข้าไปจับดูเถอะ เข้าหลักเกณฑ์ทั้งนั้นแหละ ต้องเรียกว่าบริหารจัดการโดยสังฆาตญาณ แต่ถ้าได้รับการศึกษาตามทฤษฎีที่ถูกต้อง นำเอาหลักการบริหารจัดการเข้าไปใช้แบบจริงจัง ก็จะช่วยให้นายกปฏิบัติธรรมนั้นเจริญได้ง่าย จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นและเจ้าสำนักต้องใส่ใจศึกษาและนำไปปฏิบัติ เพราะช่วยให้ประสบความสำเร็จง่ายกว่าวิธีอื่นๆ^{๑๒๕}

๓) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่ง ถ้ารู้จักนำเอาหลักการบริหารจัดการมาใช้ มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้เป็นระบบชัดเจน เกิดอะไรขึ้นมีเจ้าภาพรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ ได้ การบริหารวัดหรือสำนักนั้นๆ ก็เป็นไปโดยง่าย และประสบความสำเร็จมากกว่าวัดที่ไม่เอาระบบการจัดการไปใช้ เพียงแต่อย่าเอาแต่ทฤษฎีของฝรั่งมาอย่างเดียว ต้องเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นหลักอิทธิบาท ๔ สัมมปธาน ๔ อปริหานิยธรรม ๗ สัปปริสธรรม ๗ และเว้นจากอคติ ๔ ต้องประยุกต์หลักการบริหารจัดการเข้ากับหลักธรรมแบบนี้ถึงจะดีจริง^{๑๒๖}

๔) ในการบริหารงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น การนำเอาหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาใช้ ต้องถือว่าสำคัญที่สุดในทั้ง ๔ ด้านที่คุยกันมา ถ้าบริหารจัดการได้ดี ด้านสถานที่ก็สวยงาม กว้างขวาง ร่มรื่น พอเพียงพอการใช้งาน บุคลากรก็รู้งาน เป็นงาน งบประมาณก็หาได้ไม่ขาด ระบบการบริหารจัดการจึงเป็นสิ่งที่สำนักปฏิบัติธรรมจะขาดไม่ได้เลย^{๑๒๗}

๕) สำนักปฏิบัติธรรมควรส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาเพิ่มความรู้ได้เข้ารับการอบรมต่างๆ เพื่อเอามาช่วยบริหารจัดการสำนักได้ดียิ่งขึ้น จะได้รู้จักการวางยุทธศาสตร์ กำหนดภาพรวมให้ชัดเจน ใช้กลยุทธ์ต่างๆ ที่จะนำสำนักให้ประสบความสำเร็จ มีการวางนโยบายนโยบายและแผนงานทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ชี้แจงให้ทุกคนได้รู้เป้าหมายที่จะต้องไปให้ถึง หลักการเหล่านี้ถ้าไม่ศึกษาก็ยากที่จะเอามาใช้ให้ได้^{๑๒๘}

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดตันสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เทชวีโร), ป.ธ. ๙, เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล), ดร., ป.ธ. ๔, เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระครูกิตติยาภินันท์, เจ้าคณะตำบลมหาไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

๖) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด จัดตั้งมาให้ทำงานที่บางคนว่าล้าหลัง คือ แนะนำให้คนปฏิบัติตามศีลตามธรรม แม้ว่าธรรมจะเป็นอภิปุณฺณ เอามาใช้ได้ทุกยุคทุกสมัยก็จริง แต่คนส่วนใหญ่ก็เห็นว่าล้าสมัย ถ้ามีการเอาระบบบริหารที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารงานของสำนักได้ จะได้ทำงานกันอย่างเป็นระบบระเบียบ แต่คนไม่เคยชินพอถูกจับเข้าระบบใหม่ๆ ก็จะไม่อดใจ จึงต้องเอาหลักธรรมเข้ามาประกอบด้วย คิดถึงคนอื่นด้วยเมตตา พูดถึงคนอื่นด้วยเมตตา ปฏิบัติต่อคนอื่นด้วยเมตตา ถ้าเป็นอย่างนี้จะเอาระบบบริหารอะไรมาาก็ใช้ได้ทั้งนั้น^{๑๒๙}

๗) การโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้สำนักเป็นที่รู้จัก ถือว่าเป็นการจัดการที่ชาญฉลาด ไม่ว่าจะเป็นการออกทีวี วิดีโอชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ หนังสือหรือเอกสารของวัด ตลอดจนมีเฟซบุ๊กหรือเว็บไซต์ของวัด จะช่วยดึงคนที่เคยชินกับเทคโนโลยีใหม่ๆ ให้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้ เพราะรู้สึกใกล้ชิดเป็นพวกเดียวกัน ทำให้คนรุ่นใหม่เห็นว่าธรรมะเป็นของทันสมัย ไม่ตกยุค ปัจจุบันนี้ถึงขนาดมีคนพูดว่า "อยากรู้เรื่องคอมพิวเตอร์ให้ถามพระ อยากรู้เรื่องธรรมะให้ถามโยม" ตรงจุดนี้ถือว่าเสียหายมาก เราต้องพลิกวิกฤตเป็นโอกาส ดึงเอาความสามารถของพระเถระในจุดนี้มาใช้บริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมของเรา จะช่วยให้สำนักเจริญ ทันโลก ทันสมัย^{๑๓๐}

๘) การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีหลักการอยู่แค่ไม่กี่ข้อ ต้องมีการวางแผนงานล่วงหน้า ต้องประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้ในวงกว้าง ต้องสรรหางบประมาณมารองรับต้องมอบหมายให้คณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน มีปัญหาข้อผิดพลาดต้องรีบแก้ไข รายงานผลให้เจ้าสำนักทราบโดยเร็ว หลังจากการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชุมเพื่อสรุปและประเมินผล^{๑๓๑}

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระเทพวิสุทธิเมธี วิ. (บุญชิต ญาณสโร), ดร., ป.ธ. ๙, เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ พระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี), ป.ธ. ๘, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ

- ๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ด้วยเห็นประโยชน์และบริหารเป็น
- ๒) ถึงไม่รู้หลักแต่บริหารได้ดี ก็เข้ากับทฤษฎีไปเอง
- ๓) ใช้หลักบริหารโดยประยุกต์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
- ๔) ระบบบริหารจัดการต้องมีเพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้
- ๕) มีการวางนโยบายและแผนงานทั้งระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว
- ๖) เอาหลักบริหารจัดการมาใช้ จะได้ทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบ
- ๗) สร้างคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ
- ๘) การศึกษาเป็นพื้นฐานของการบริหารจัดการ ต้องมีการศึกษารองรับถึงจะบริหารงานได้ดี
- ๙) ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด มีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีรูปแบบการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม

แผนภาพที่ ๔.๓ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ

ด้านการบริหารจัดการ มีการบริหารจัดการเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัด โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงาน ภายใต้การกำกับดูแลของ คณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะ จังหวัดเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติ ธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียน งบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่ ไม่มีการเรียกราย บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของ คณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการบางสำนักมีการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้น ต้องเฝ้า ติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนักนำฝึกปฏิบัติได้ระดับปานกลางจัดเป็นโครงการฝึกปฏิบัติเป็นครั้ง คราวมีช่วงระยะเวลา บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติตามตารางกิจกรรมกิจวัตร ประจำวันของวัดทั่วไปคือทำวัตรเช้า-เย็น เพิ่มความเข้มข้นบ้างในวัดธรรมสวนะซึ่งต้องฝึกปฏิบัติ ตลอดทั้งวันทั้งคืน

๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะเกี่ยวกับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ใน ๒ ประเด็นคือ ๑) เพื่อยืนยันความถูกต้อง และสมบูรณ์ ของที่ผู้วิจัยเสนอ ๒) เพื่อประเมินใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ สามารถสรุปได้ดังนี้

๔.๔.๑ ผลการยืนยันความถูกต้อง และสมบูรณ์ ของที่ผู้วิจัยเสนอ

๑) การบริหารจัดการ ด้านสถานที่

เบื้องต้นที่ผู้วิจัยเสนอ

- ๑) มีสถานที่ สงบ ร่มรื่น สวยงาม ความเป็นสปปายะ
- ๒) มีอาคารรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง
- ๓) มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม
- ๔) มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม
- ๕) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ
- ๖) มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆวัด ที่เอื้อต่อ
- ๗) มีห้องน้ำห้องส้วมสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม
- ๘) มีลานจอดรถกว้างขวาง
- ๙) รักษาธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี
- ๑๐) รักษาความสะอาดเป็นอย่างดี
- ๑๑) มีโรงครัวสะอาดปราศจากแมลง
- ๑๒) มีสถานที่ปฏิบัติธรรมแยกส่วนไปจากพื้นที่วัด
- ๑๓) มีสาธารณูปโภคพร้อมสมบูรณ์

ที่ได้จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

- ๑) จัดสถานที่ภายในวัดให้มีความเป็นสปปายะ เน้นความสงบร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียว และเน้นนำวัสดุธรรมชาติมาใช้งาน
- ๒) มีอาคารรองรับผู้ปฏิบัติธรรม มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม อากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม
- ๓) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่และกิจกรรมต่างๆ รวมถึงคติธรรม คำสั่งสอน กิจวัตรประจำวัน กฎระเบียบของวัด และวิธีการปฏิบัติ ที่ครอบคลุมทุกสถานที่ ทุกกิจกรรม
- ๔) มีห้องน้ำ ห้องส้วมที่สะอาด ปลอดภัย และมีห้องพิเศษสำหรับผู้สูงอายุและหรือคนพิการ
- ๕) จัดสถานที่ภายในวัดให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ อาทิเช่น โรงมหรสพทางปัญญาณ อุทยานการศึกษาภายในวัด ห้องสมุด หอพระไตรปิฎก เป็นต้น

แผนภาพที่ ๔.๔ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่

ที่มา : จากการสังเคราะห์ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๔ พบว่า ผู้วิจัยได้นำเสนอด้านสถานที่ไว้ ๑๓ ข้อ คือ (๑) มีสถานที่ สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ (๒) มีอาคารรองรับผู้เข้ามาปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง (๓) มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม (๔) มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเท สะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม (๕) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ (๖) มีการจัดภูมิทัศน์ รอบๆวัด ที่เอื้อต่อ (๗) มีห้องน้ำห้องส้วมสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม (๘) มีลาน จอดรถกว้างขวาง (๙) รักษาธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี (๑๐) รักษาความสะอาดเป็นอย่างดี (๑๑) มีโรง ครั้วสะอาดปราศจากแมลง (๑๒) มีสถานที่ปฏิบัติธรรมแยกส่วนไปจากพื้นที่วัด (๑๓) มีสาธารณูปโภค พร้อมสมบูรณ์ จากการสนทนากลุ่มเฉพาะที่ได้มีผู้เชี่ยวชาญปรับปรุงใหม่ให้ถูกต้อง และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนี้

๑) จัดสถานที่ภายในวัดให้มีความเป็นสัปปายะ เน้นความสงบร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียว และ เน้นนำวัตรธรรมชาตินำใช้งาน^{๑๓๒}

๒) มีอาคารรองรับผู้ปฏิบัติธรรม มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม อากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม^{๑๓๓}

๓) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่และกิจกรรมต่างๆ รวมถึงคติธรรม คำสั่งสอน กิจวัตร ประจำวัน กฎระเบียบของวัด และวิธีการปฏิบัติ ที่ครอบคลุมทุกสถานที่ ทุกกิจกรรม^{๑๓๔}

๔) มีห้องน้ำ ห้องส้วมที่สะอาด ปลอดภัย และมีห้องพิเศษสำหรับผู้สูงอายุและหรือคน พิการ^{๑๓๕}

๕) จัดสถานที่ภายในวัดให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ อาทิเช่น โรงมหรสพทางวิญญาณ อุทยานการศึกษาภายในวัด ห้องสมุด หอพระไตรปิฎก เป็นต้น^{๑๓๖}

^{๑๓๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูธรรมธรรสฐาพร ปภสฺสโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหานาม จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

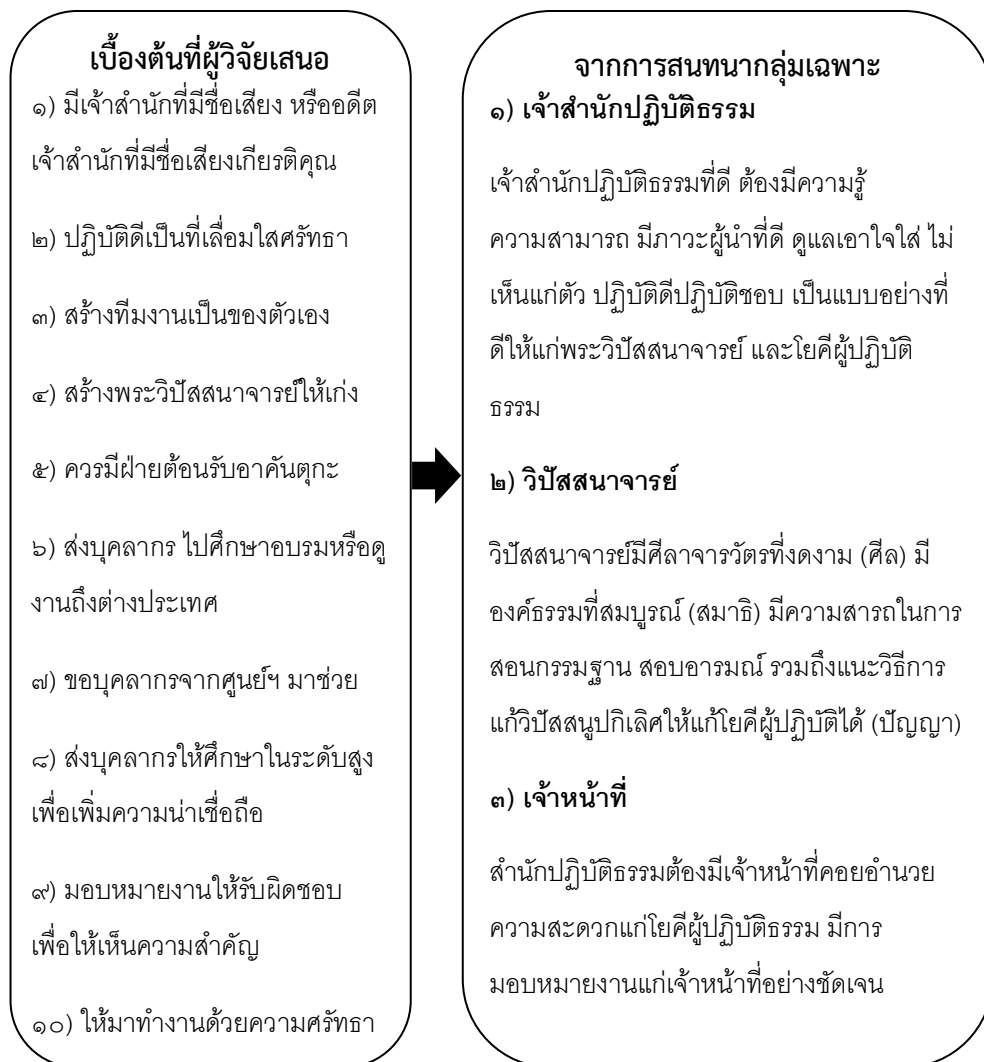
^{๑๓๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุวรรณกิจสุนทร, เจ้าอาวาสวัดทองเลื่อน จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๓๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ แมชีศรีนรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์, นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๓๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิโรจน์อินทคุณ, ดร., เจ้าคณะตำบลพลั่ว จังหวัดจันทบุรี, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๓๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูนิเทศธรรมวิรัช, เจ้าอาวาสวัดหมื่นเกล้า จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

๒) การบริหารจัดการ ด้านวิทยากร

แผนภาพที่ ๔.๕ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากร

ที่มา : จากการสังเคราะห์ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๕ พบว่า ผู้วิจัยได้นำเสนอไว้เบื้องต้น ด้านวิทยากรไว้ ๑๐ ข้อ คือ (๑) มีเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียง หรืออดีตเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณ (๒) ปฏิบัติดีเป็นที่เลื่อมใสศรัทธา (๓) สร้างทีมงานเป็นของตนเอง (๔) สร้างพระวิปัสสนาจารย์ให้เก่ง (๕) ควรมีฝ่ายต้อนรับอาคันตุกะ (๖) ส่งบุคลากร ไปศึกษาอบรมหรือดูงานถึงต่างประเทศ (๗) ขอบุคลากรจากศูนย์ฯ มาช่วย (๘) ส่งบุคลากรให้ศึกษาในระดับสูงเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ (๙) มอบหมายงานให้รับผิดชอบ เพื่อให้เห็นความสำคัญ (๑๐) ให้มาทำงานด้วยความศรัทธา ตั้งใจให้สำนักมีความเจริญ

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะที่ได้มีผู้เชี่ยวชาญปรับปรุงใหม่ให้ถูกต้อง และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนี้

๑) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมที่ดี ต้องมีความรู้ ความสามารถ มีภาวะผู้นำที่ดี ดูแลเอาใจใส่ ไม่เห็นแก่ตัว ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระวิปัสสนาจารย์ และโยคีผู้ปฏิบัติธรรม^{๑๓๗}

๒) วิปัสสนาจารย์มีศีลาจารวัตรทั้งดงาม (ศีล) มีองค์ธรรมที่สมบูรณ์ (สมาธิ) มีความสามารถในการสอนกรรมฐาน สอบอารมณ์ รวมถึงแนะนำวิธีการแก้วิปัสสนูปกิเลสให้แก่โยคีผู้ปฏิบัติได้ (ปัญญา)^{๑๓๘}

๓) สำนักปฏิบัติธรรมต้องมีเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกแก่โยคีผู้ปฏิบัติธรรม มีการมอบหมายงานแก่เจ้าหน้าที่อย่างชัดเจน^{๑๓๙}

๔) สำนักปฏิบัติธรรมควรสร้างจิตอาสาในการช่วยเหลืองานด้านต่างๆของสำนัก^{๑๔๐}

^{๑๓๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูธรรมธรสุภาพร ปภสฺสโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหานาม จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๓๘}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิบูลวรวัตร, เจ้าอาวาสวัดแก้วกระจ่าง จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๓๙}สนทนากลุ่มเฉพาะ แม่ชีศรินรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ, นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๐}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิโรจน์อินทคุณ, ดร., เจ้าคณะตำบลพลั่ว จังหวัดจันทบุรี, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

๓) การบริหารจัดการ ด้านการบริหารจัดการ

เบื้องต้นที่ผู้วิจัยเสนอ

- ๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ด้วยเห็นประโยชน์และบริหารเป็น
- ๒) ถึงไม่รู้หลักแต่บริหารได้ดี ก็เข้ากับทฤษฎีไปเอง
- ๓) ใช้หลักบริหารโดยประยุกต์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา
- ๔) ระบบบริหารจัดการต้องมีเพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้
- ๕) มีการวางนโยบายและแผนงานทั้งระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว
- ๖) เอาหลักบริหารจัดการมาใช้ จะได้ทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบ
- ๗) สร้างคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ
- ๘) การศึกษาเป็นพื้นฐานของการบริหารจัดการ ต้องมีการศึกษารองรับถึงจะบริหารงานได้ดี
- ๙) ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด มีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีการปฏิบัติที่ดีและเป็นที่ยอมรับจากสังคม

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

- ๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการ สำนักปฏิบัติธรรม เช่น ๔ M , PDCA เป็นต้น
- ๒) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการวางแผนในทุกๆด้าน เช่น วางแผนในการบริหารจัดการคนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาว
- ๓) สำนักปฏิบัติธรรมพึงปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัด หรือมีการประชุมวางแผน ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ หลักการ วิธีการ แนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน
- ๔) สำนักปฏิบัติธรรมพึงสร้างคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ ทำงานเป็นทีม เสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ
- ๕) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการจัดทะเบียนผู้ปฏิบัติธรรม โดยนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารจัดการ
- ๖) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีระบบในการดูแลผู้ปฏิบัติธรรมในด้านความปลอดภัย รวมถึงสุขภาพของผู้ปฏิบัติด้วย
- ๗) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีระบบในการกำกับติดตาม และประเมินผลความพึงพอใจกับผู้ปฏิบัติธรรม นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

แผนภาพที่ ๔.๖ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ

ที่มา : จากการสังเคราะห์ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะของผู้วิจัยเอง

จากแผนภาพที่ ๔.๖ พบว่า ผู้วิจัยได้นำเสนอเบื้องต้น ด้านการบริหารจัดการไว้ ๙ ข้อ คือ (๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ด้วยเห็นประโยชน์และบริหารเป็น (๒) ถึงไม่รู้หลักแต่บริหารได้ดี ก็เข้ากับทฤษฎีไปเอง (๓) ใช้หลักบริหารโดยประยุกต์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา (๔) ระบบบริหารจัดการต้องมีเพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ (๕) มีการวางนโยบายและแผนงานทั้งระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว (๖) เอาหลักบริหารจัดการมาใช้ จะได้ทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบ (๗) สร้างคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ (๘) การศึกษาเป็นพื้นฐานของการบริหารจัดการ ต้องมีการศึกษารองรับถึงจะบริหารงานได้ดี (๙) ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน มีการกำกับติดตามการฝึกฝนอย่างใกล้ชิด มีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายในการพัฒนาบุคลากรอย่างชัดเจน มีการปฏิบัติที่ดี และเป็นที่ยอมรับจากสังคม

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะที่ได้มีผู้เชี่ยวชาญปรับปรุงใหม่ให้ถูกต้อง และสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนี้

๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ๔ M, PDCA เป็นต้น^{๑๔๑}

๒) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการวางแผนในทุกๆด้าน เช่น วางแผนในการบริหารจัดการคนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาว เป็นต้น^{๑๔๒}

๓) สำนักปฏิบัติธรรมพึงปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัด หรือมีการประชุมวางแผนปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ หลักการ วิธีการ แนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน^{๑๔๓}

๔) สำนักปฏิบัติธรรมพึงสร้างคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ ทำงานเป็นทีม เสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ ^{๑๔๔}

๕) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการจัดทะเบียนผู้ปฏิบัติธรรม โดยนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารจัดการ^{๑๔๕}

๖) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีระบบในการดูแลผู้ปฏิบัติธรรมในด้านความปลอดภัย รวมถึงสุขภาพของผู้ปฏิบัติด้วย^{๑๔๖}

๗) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีระบบในการกำกับติดตาม และประเมินผลความพึงพอใจกับผู้ปฏิบัติธรรม นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง^{๑๔๗}

^{๑๔๑}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูธรรมธรรสฐาพร ปกสฺสโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหานาม จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๒}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิบูลวรวัตร, เจ้าอาวาสวัดแก้วกระจาง จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ แม่ชีศรินรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ, นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูวิโรจน์อินทคุณ, ดร., เจ้าคณะตำบลพลั่ว จังหวัดจันทบุรี, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูธรรมธรรสฐาพร ปกสฺสโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหานาม จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๖}สนทนากลุ่มเฉพาะ แม่ชีศรินรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ, นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

^{๑๔๗}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระครูสุวรรณกิจสุนทร, เจ้าอาวาสวัดทองเลื่อน จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

๔.๔.๒ ผลการประเมิน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์

ตารางที่ ๔.๙ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่ใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๑) มีสถานที่ สงบ ร่มรื่น สวยงาม ความเป็นสัปปายะ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๒) มีอาคารรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๓) มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๔) มีศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๕) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ต่างๆ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

ตารางที่ ๔.๙ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่ใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๖) มีการจัดภูมิทัศน์รอบๆวัดที่เอื้อต่อ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๗) มีห้องน้ำห้องส้วมสะอาดและมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๘) มีลานจอดรถกว้างขวาง	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๙) รักษาธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๑๐) รักษาความสะอาดเป็นอย่างดี	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่าผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่ใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ประเมินให้ผ่านอยู่ที่ระดับ ๕ คะแนน หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๐ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากรใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๑) มีเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงหรืออดีตเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๒) ปฏิบัติดีเป็นที่เลื่อมใสศรัทธา	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๓) สร้างทีมงานเป็นของตัวเอง	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๔) สร้างพระวิปัสสนาจารย์ให้เก่ง	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๕) ควรมีฝ่ายต้อนรับอาคันตุกะ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๖) ส่งบุคลากร ไปศึกษาอบรมหรือดูงานถึงต่างประเทศ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๗) ขอบุคลากรจากศูนย์ฯ มาช่วย	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

ตารางที่ ๔.๑๐ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากรใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๘) ส่งบุคลากรให้ศึกษาในระดับสูงเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๙) มอบหมายงานให้รับผิดชอบเพื่อให้เห็นความสำคัญ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๑๐) ให้มาทำงานด้วยความศรัทธา ตั้งใจให้สำนักมีความเจริญ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

ตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากรใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ประเมินให้ผ่านอยู่ที่ระดับ ๕ คะแนน หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๑ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ด้วยเห็นประโยชน์และบริหารเป็น	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๒) ถึงไม่รู้หลักแต่บริหารได้ดีก็เข้ากับทฤษฎีไปเอง	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๓) ใช้หลักบริหารโดยประยุกต์เข้ากับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๔) ระบบบริหารจัดการต้องมีเพราะเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๕) มีการวางนโยบายและแผนงานทั้งระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๑๐ (๑๐๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๖) เอาหลักบริหารจัดการมาใช้ จะได้ทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

ตารางที่ ๔.๑๑ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๗) สร้างคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๘) การศึกษาเป็นพื้นฐานของการบริหารจัดการ ต้องมีการศึกษารองรับถึงจะบริหารงานได้ดี	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

ตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ ประเมินให้ผ่านอยู่ที่ระดับ ๕ คะแนน หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๒ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา PDCA ใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๑) มีความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนการทำงานล่วงหน้าและจัดทำงบประมาณมารองรับแผนการทำงานประจำปี มีระบบการจัดการที่ดี มีการนำเอาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมาใช้	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๒) มีการพัฒนาสถานที่ให้กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม ความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม ทำอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรมรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

ตารางที่ ๔.๑๒ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา PDCA ใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ (ต่อ)

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
๓) มีการรายงานผลให้เจ้าสำนักทราบโดยเร็ว	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)
๔) มีการนำเอาหลักการบริหารจัดการมาใช้ มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้เป็นระบบชัดเจน เกิดอะไรขึ้นมีเจ้าภาพรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ ได้ การบริหารวัดหรือสำนักนั้นๆ ก็เป็นไปโดยง่าย และประสบความสำเร็จมากกว่าวัดอื่น	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

ตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ PDCA ใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ประเมินให้ผ่านอยู่ที่ระดับ ๕ คะแนน หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

ตารางที่ ๔.๑๓ ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา องค์ความรู้จากการวิจัยใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์

ประเด็น	ผลการประเมิน																			
	ความถูกต้อง					ความเหมาะสม					ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ					การนำไปใช้ประโยชน์				
	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑	๕	๔	๓	๒	๑
องค์ความรู้จากการวิจัย	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๘ (๘๐)	๒ (๒๐)	๐ (๐)	๐ (๐)	๐ (๐)

ตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ผลการประเมินการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านองค์ความรู้จากการวิจัย ใน ๔ ด้าน คือ ด้านความถูกต้อง ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ นั้น ผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ประเมินให้ผ่านอยู่ที่ระดับ ๕ คะแนน หมายถึง เห็นด้วยมากที่สุด

๔.๕ องค์ความรู้

๔.๕.๑ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” นั้น ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้จากการวิจัยดังนี้

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

การบริหารจัดการด้าน สถานที่ เมื่อผ่านกระบวนการ ด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA นี้ Plan การวางแผน Do การลงมือปฏิบัติ Check ตรวจสอบประเมินผล Act การปรับปรุงกระบวนการ (๑) สถานที่ที่มีความเป็นสัปปายะ สงบร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียว มีอาคารรองรับผู้ปฏิบัติธรรม มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม อากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม (๒) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่ กิจกรรม คติธรรม คำสั่งสอน กิจวัตรประจำวัน กฎระเบียบ และวิธีการปฏิบัติที่ครอบคลุมทุกสถานที่ (๓) มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด ปลอดภัย และมีห้องพิเศษสำหรับผู้สูงอายุหรือคนพิการ (๔) มีความเหมาะสมต่อการเรียนรู้ อาทิ เช่น โรงมหรสพทางวิญญาณ อุทยานการศึกษา ห้องสมุด หอพระไตรปิฎก เป็นต้น เมื่อสามารถบริหารจัดการได้ตามที่กำหนด ก็จะส่งผลทำให้ สุตมย ปัญญา จินตามยปัญญา และ ภาวนามยปัญญาเจริญ	การบริหารจัดการ ด้านวิทยากร เมื่อผ่านกระบวนการ ด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA นี้ Plan การวางแผน Do การลงมือปฏิบัติ Check ตรวจสอบประเมินผล Act การปรับปรุงกระบวนการ (๑) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความรู้ความสามารถ มีภาวะผู้นำที่ดี ดูแลเอาใจใส่ ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระภิกษุสงฆ์ และโยคีผู้ปฏิบัติธรรม (๒) วิปัสสนาจารย์มีศีลาจารวัตรที่งดงาม (ศีล) มีองค์ธรรมที่สมบูรณ์ (สมาธิ) มีความสามารถในการสอน ธรรมฐาน สอບອາຣມ์ รวมถึงแนะนำวิธีให้แก่โยคีผู้ปฏิบัติได้ (ปัญญา) (๓) มีเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกแก่โยคีผู้ปฏิบัติธรรม (๔) มีผู้ศรัทธาร่วมเป็นจิตอาสา ช่วยเหลืองานด้านต่างๆ ของสำนัก เมื่อสามารถบริหารจัดการได้ตามที่กำหนด ก็จะส่งผลทำให้ สุตมย ปัญญา จินตามยปัญญา และ ภาวนามยปัญญาเจริญ	การบริหารจัดการ ด้านการบริหารจัดการ เมื่อผ่านกระบวนการ ด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA นี้ Plan การวางแผน Do การลงมือปฏิบัติ Check ตรวจสอบประเมินผล Act การปรับปรุงกระบวนการ (๑) มีการวางแผนในงานทุกด้าน เช่น วางแผนในการบริหารจัดการคน ที่เข้ามาปฏิบัติธรรม วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาว เป็นต้น (๒) ปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัด หรือมีการประชุมวางแผนปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ หลักการ วิธีการ แนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน (๓) มีคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ ทำงานเป็นทีม เสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ (๔) มีระบบในการดูแลผู้ปฏิบัติธรรมในด้านความปลอดภัย และสุขภาพของผู้ปฏิบัติด้วย เมื่อสามารถบริหารจัดการได้ตามที่กำหนด ก็จะส่งผลทำให้ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญาเจริญ
--	--	---

แผนภาพที่ ๔.๗ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๗ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา พบว่า

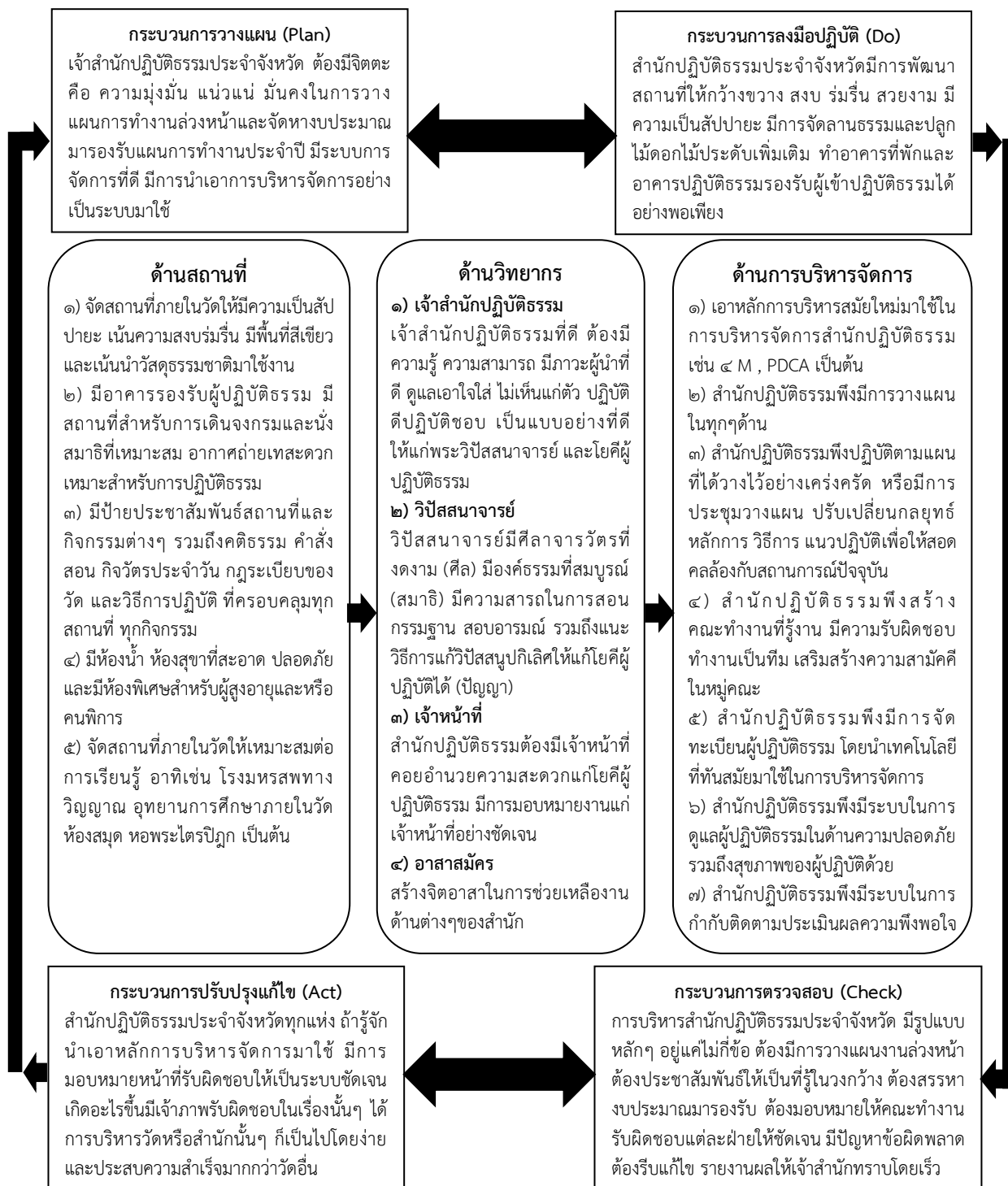
เมื่อผ่านกระบวนการด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA ด้านสถานที่ สำนักปฏิบัติธรรมทุกแห่งมีการบริหารจัดการสำนักได้ดี คือ (๑) สถานที่ภายในสำนักมีความเป็นสัปปายะ มีความสงบร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียว (๒) มีอาคารรองรับผู้ปฏิบัติธรรม มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม อากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม (๓) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่และกิจกรรมต่างๆ มีคติธรรม คำสั่งสอน กิจวัตรประจำวัน กฎระเบียบของสำนัก และวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง (๔) มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด ปลอดภัย และมีห้องพิเศษสำหรับผู้สูงอายุและคนพิการ มีสถานที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ อาทิเช่น โรงมหรสพทางวิญญาณ อุทยานการศึกษา ห้องสมุด และมีหอพระไตรปิฎก เมื่อบริหารจัดการได้ผลสำเร็จตามที่กำหนดส่งผลทำให้ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญาเจริญขึ้นตามลำดับ

เมื่อผ่านกระบวนการด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA ด้านวิทยากร สำนักปฏิบัติธรรมทุกแห่งมีการบริหารจัดการสำนักได้ดี คือ (๑) มีเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมที่ดี มีความรู้ความสามารถ มีภาวะผู้นำที่ดี ดูแลเอาใจใส่ ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระวิปัสสนาจารย์ และโยคีผู้ปฏิบัติธรรม (๒) วิปัสสนาจารย์มีศีลาจารวัตรที่งดงาม (ศีล) มีองค์ธรรมที่พร้อมสมบูรณ์ (สมาธิ) มีความสามารถในการสอนกรรมฐาน สอบอารมณ์และแนะนำวิธีให้แก่โยคีผู้ปฏิบัติได้ (ปัญญา) (๓) มีเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกแก่โยคีผู้ปฏิบัติธรรม (๔) มีผู้ศรัทธาร่วมเป็นจิตอาสาช่วยเหลืองานด้านต่างๆ ของสำนัก เมื่อบริหารจัดการได้ผลสำเร็จตามที่กำหนดส่งผลทำให้ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญาเจริญขึ้นตามลำดับ

เมื่อผ่านกระบวนการด้วยวงจรการบริหารคุณภาพ PDCA ด้านการบริหารจัดการ สำนักปฏิบัติธรรมทุกแห่งมีการบริหารจัดการสำนักได้ดี คือ (๑) สำนักปฏิบัติธรรมมีการวางแผนในการบริหารจัดการคนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมระยะสั้น และระยะยาว (๓) สำนักปฏิบัติธรรมปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัด หรือมีการประชุมวางแผน ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ หลักการ วิธีการ แนวปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน (๔) สำนักปฏิบัติธรรมมีคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ ทำงานเป็น มีระบบดูแลรักษาความปลอดภัย รวมถึงสุขภาพของผู้ปฏิบัติด้วย และมีการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เมื่อบริหารจัดการได้ผลสำเร็จตามที่กำหนดส่งผลทำให้ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญาเจริญขึ้นตามลำดับ

๔.๕.๒ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากงานวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้จากการสังเคราะห์งานวิจัยได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๘ องค์ความรู้ที่ได้สังเคราะห์จากงานวิจัย

จากแผนภาพที่ ๔.๘ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา พบว่า

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่ (๑) จัดสถานที่ภายในวัดให้มีความเป็นสัปปายะ เน้นความสงบร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียว และเน้นนำวัสดุธรรมชาติมาใช้งาน (๒) มีอาคารรองรับผู้ปฏิบัติธรรม มีสถานที่สำหรับการเดินจงกรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม อากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม (๓) มีป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่และกิจกรรมต่างๆ รวมถึงคติธรรม คำสั่งสอน กิจวัตรประจำวัน กฎระเบียบของวัด และวิธีการปฏิบัติ ที่ครอบคลุมทุกสถานที่ ทุกกิจกรรม (๔) มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดปลอดภัย และมีห้องพิเศษสำหรับผู้สูงอายุและหรือคนพิการ (๕) จัดสถานที่ภายในวัดให้เหมาะสมต่อการเรียนรู้ อาทิเช่น โรงมหรสพทางวิญญูณ อุทยานการศึกษาภายในวัด ห้องสมุด หอพระไตรปิฎก เป็นต้น

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิทยากร (๑) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมที่ดี ต้องมีความรู้ ความสามารถ มีภาวะผู้นำที่ดี ดูแลเอาใจใส่ ไม่เห็นแก่ตัว ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระวิปัสสนาจารย์ และโยคีผู้ปฏิบัติธรรม (๒) วิปัสสนาจารย์มีศิลาจารวัตรที่งดงาม (ศีล) มีองค์ธรรมที่สมบูรณ์ (สมาธิ) มีความสามารถในการสอนกรรมฐาน สอนอารมณ์ รวมถึงแนะนำวิธีการแก้วิปัสสนูปกิเลสให้แก่โยคีผู้ปฏิบัติได้ (ปัญญา) (๓) สำนักปฏิบัติธรรมต้องมีเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกแก่โยคีผู้ปฏิบัติธรรม มีการมอบหมายงานแก่เจ้าหน้าที่อย่างชัดเจน (๔) สำนักปฏิบัติธรรมควรสร้างจิตอาสาในการช่วยเหลืองานด้านต่างๆของสำนัก

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ (๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ๔ M, PDCA เป็นต้น (๒) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการวางแผนในทุกๆด้าน เช่น วางแผนในการบริหารจัดการคนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาว เป็นต้น (๓) สำนักปฏิบัติธรรมพึงปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัด หรือมีการประชุมวางแผน ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ หลักการ วิธีการ แนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน (๔) สำนักปฏิบัติธรรมพึงสร้างคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ ทำงานเป็นทีม เสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ (๕) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการจัดทะเบียนผู้ปฏิบัติธรรม โดยนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารจัดการ (๖) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีระบบในการดูแลผู้ปฏิบัติธรรมในด้านความปลอดภัย รวมถึงสุขภาพของผู้ปฏิบัติด้วย (๗) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีระบบในการกำกับติดตาม และประเมินผลความพึงพอใจกับผู้ปฏิบัติธรรม นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการวางแผน (Plan) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนการทำงานล่วงหน้าและจัดหางบประมาณรองรับแผนการทำงานประจำปี ทางราชการควรจะมีสนับสนุนแก่สำนักปฏิบัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะด้านสถานที่และสื่ออุปกรณ์ต่างๆที่ช่วย ให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมและช่วยในการประชาสัมพันธ์

เพื่อให้ประชาชนที่สนใจได้เลือกสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่ตนเองและไปร่วมบุญร่วมกุศลได้ มีความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนบริหารจัดการที่ชัดเจน ต้องมีแผนปฏิบัติการทั้งปีว่าจะจัดกิจกรรมในช่วงไหน อย่างไรบ้าง ต้องเน้นด้านการประชาสัมพันธ์ ต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีการนำเอาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมาใช้ เท่านั้นที่สมบูรณ์พอแล้ว มีความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ๑) การจัดองค์กรภายในต้องแบ่งฝ่ายรับผิดชอบให้ชัดเจน ๒) ต้องสร้างบุคลากรขึ้นมาเพื่อรองรับงานของสำนัก ๓) จะต้องมีอาคารสถานที่พอเพียงและเป็นสัปปายะ ๔) ต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ ตารางกิจกรรมและตารางเวลาให้แน่นอน ๕) ต้องมีการวางแผนงานให้ชัดเจนว่าจะจัดกิจกรรมปีละกี่ครั้งกี่รุ่น ๖) ต้องจัดงบประมาณเตรียมไว้รองรับกิจกรรมให้พอเพียง ๗) ต้องมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้รู้ทั่วกัน ๘) ต้องประสานกับหน่วยราชการ โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๙) ต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง เพื่อชักจูงให้คนเข้ามาปฏิบัติธรรม ๑๐) ต้องแสดงผลงานด้านกิจกรรมต่างๆ ให้คนทั่วไปได้รับรู้ ๑๑) ต้องขับเคลื่อนสำนักในเชิงรุก ๑๒) ต้องมีการประชุมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

กระบวนการลงมือปฏิบัติ (Do) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมีการพัฒนาสถานที่ให้กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม ทำอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง ไม่แออัดคับแคบ มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลงรบกวนได้เป็นอย่างดี สร้างห้องน้ำห้องส้วมสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม เป็นทั้งห้องน้ำส่วนตัวในที่พัก และห้องน้ำรวมนอกสถานที่พักอาศัย ทำลานจอดรถให้กว้างขวาง รองรับรถยนต์ได้มาก แม้จะมีนักท่องเที่ยวมาในช่วงเทศกาลกันมากก็สามารถรองรับได้อย่างพอเพียง มีการรักษาความสะอาดเป็นอย่างดี ทั้งอาคารสถานที่ ห้องน้ำห้องส้วม ตลอดจนเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในที่พักอาศัย มีโรงครัวสะอาด ปราศจากแมลงรบกวน ประกอบอาหารที่มีคุณค่า มีรสชาติเป็นที่ยอมรับได้ของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป และพอเพียงไม่ขาดแคลน มีการดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี ตลอดจนขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมาอำนวยความสะดวกด้านการจราจรให้ มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้สำนักเป็นที่รู้จัก

ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น ยิ่งเจ้าสำนักมีการศึกษาสูง ก็ยิ่งเอาระบบการจัดการมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บังเกิดประสิทธิผล การศึกษาจึงเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติงานทุกอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมควรส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาเพิ่มความรู้ ได้เข้ารับการอบรมต่างๆ เพื่อเอามาช่วยบริหารจัดการสำนักได้ดียิ่งขึ้น จะได้รู้จักการวางยุทธศาสตร์ กำหนดภาพรวมให้ชัดเจน ใช้กลยุทธ์ต่างๆ ที่จะนำสำนักให้ประสบความสำเร็จ มีการวางนโยบายนโยบายและแผนงานทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ชี้แจงให้ทุกคนได้รู้เป้าหมายที่จะต้องไปให้ถึง หลักการเหล่านี้ถ้าไม่ศึกษาก็ยากที่จะเอามาใช้ให้ได้

กระบวนการตรวจสอบ (Check) การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีรูปหลักการอยู่แค่ไม่กี่ข้อ ต้องมีการวางแผนงานล่วงหน้า ต้องประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้ในวงกว้างและต้องสรรหางบประมาณมารองรับ ต้องมอบหมายให้คณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน มีปัญหาข้อผิดพลาดต้องรีบแก้ไข รายงานผลให้เจ้าสำนักทราบโดยเร็ว หลังจากการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชุมเพื่อสรุปและประเมินผล เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิมังสา คือ การคิดทบทวน

ไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการทำให้สำนักของตน มีบรรยากาศเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรม ที่ต้องการความสงบจริงๆ ในการทำให้สำนักของตน มีความเหมาะสม มีระเบียบ มีความร่มรื่น สะอาด เป็นสัปปายะ ปราศจากสิ่งรบกวน ตามแบบของสถานที่ปฏิบัติธรรม ในการทำให้สำนักของตน มีห้องน้ำสะอาด มีโรงครัวสะอาด ไม่มีแมลงรบกวน มีอาหารพอเพียง เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรม ในการทำให้สำนักของตน มีความพร้อมต่อการรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม มีที่พักมาก มีห้องน้ำมาก มีการรักษาความปลอดภัย ในการที่จะสร้างพระวิปัสสนาจารย์ ให้มีความชำนาญในการปฏิบัติธรรม มีความน่าเชื่อถือ มีคณะทำงานที่มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตน มีบุคลากรเพียงพอสำหรับงานที่มีคนระดับหลายร้อย มีความตรงต่อเวลา มีความเอื้อเฟื้อดี ไม่หยิ่งทะนง ในการส่งเสริมบุคลากรเข้ารับการอบรมความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา บางสำนักส่งให้ศึกษาถึงระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ควรเป็นตัวอย่างในการพัฒนาบุคลากรของสำนักอื่นๆ ในการเสริมสร้างให้มีบุคลากรที่ทำหน้าที่ทดแทนกันได้ มีการแบ่งงานรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วน มีการรายงานตรงต่อผู้ควบคุมสายงานของตน มีพระวิปัสสนาจารย์พร้อมมูลยิ่ง ในการอบรมบุคลากรให้ต้อนรับทุกคนโดยเสมอหน้ากัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ดูฐานะ ไม่ดูหน้าตา ไม่ดูการแต่งตัว โดยเฉพาะถ้าพระวิปัสสนาจารย์เข้มงวด โดยไม่มีการผ่อนปรนเลยก็ทำให้คนที่มาแล้วไม่อยากมาอีก

กระบวนการปรับปรุงแก้ไข (Act) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่ง ถ้ารู้จักนำเอาหลักการบริหารจัดการมาใช้ มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้เป็นระบบชัดเจน เกิดอะไรขึ้น มีเจ้าภาพรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ ได้ การบริหารวัดหรือสำนักนั้นๆ ก็เป็นไปโดยง่าย และประสบความสำเร็จมากกว่าวัดที่ไม่เอาระบบการจัดการไปใช้ เพียงแต่อย่าเอาแต่ทฤษฎีของฝรั่งมาอย่างเดียว ต้องเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นหลักอิทธิบาท ๔ สัมมปธาน ๔ อปปริหานิยธรรม ๗ สัปปุริสธรรม ๗ และเว้นจากอคติ ๔ ต้องประยุกต์หลักการบริหารจัดการเข้ากับหลักธรรมแบบนี้ถึงจะดีจริง สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง ถ้าเป็นวัดที่สร้างมาแต่เดิมก็แล้วไป แต่ถ้าเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ ควรสร้างให้เป็นสำนักที่สัปปายะ มีสถานที่ปฏิบัติธรรม มีที่พัก มีห้องครัว มีห้องน้ำ สี่อย่างนี้เอาไว้สำหรับท่านที่เพิ่งฝึกปฏิบัติใหม่ๆ เพราะยังมีศรัทธาไม่แก่กล้า ต้องมีสิ่งช่วยอำนวยความสะดวกให้บ้าง ถ้าหากว่าเป็นท่านที่มีศรัทธาแก่กล้าแล้ว เคยฝึกปฏิบัติมาพอสมควร ก็ควรจะให้มีที่วิเวกแบบเป็นธรรมชาติ เป็นป่าล้วนๆ ไปเลย ถ้าจะให้ดียิ่งไปกว่านั้น ก็ควรจะมีเงื้อมเขา หรือถ้ำ ก็จะเป็นสัปปายะที่ดีมาก ส่วนวัดที่สร้างมาแต่เดิม ควรที่จะปรับปรุงให้สะอาด สงบ ร่มรื่น ร่มเย็น เห็นแล้วชวนให้เข้าไปปฏิบัติธรรม ด้านการบริหารงาน เจ้าสำนักดูแลในภาพรวม มอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตาราง เวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง คือ ๑) วิทยากรยังไม่พอเพียงพอสำหรับงานใหญ่ระดับหลายร้อยคน แก้ไขโดยพัฒนาบุคลากรของทางสำนักด้วยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติม และประสานงานกับเครือข่ายขอวิทยากรมาช่วยในงานใหญ่ๆ ๒) สถานที่พักและทางขึ้นลง ยังไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนพิการ มีโครงการปรับปรุงสถานที่ โดยเฉพาะทางขึ้นลงของผู้สูงอายุและคนพิการ ๓) ขาดแคลนสื่อสมัยใหม่ที่ทันสมัย ระบบเครื่องเสียงยังต้องปรับปรุง การแก้ไขคือ จัดหางบประมาณเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ที่ทันสมัย นอกจากนั้นยังต้องมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จัดทำกฎ ระเบียบ หลักสูตร วิธีการปฏิบัติ และวิทยากรที่มีคุณภาพ ใช้สื่อหลากหลายในการอบรมปฏิบัติธรรม

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีฉันทะ คือ ความยินดี ความพอใจ ในการบริหารงานด้วยการดูแลในภาพรวม โดยมอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตาราง เวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง ก็ปรับปรุงแก้ไขกันไป

กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพทางด้านปัญญา สำหรับเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การพัฒนาบุคลากร ควรที่จะส่งไปศึกษาดูงานจากสำนักที่เขาประสบความสำเร็จ ว่าที่เขาทำได้เพราะใช้วิธีการแบบใดบ้าง แล้วนำเอาส่วนดีมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสำนักของเรา เจ้าสำนักต้องรักษาเนื้อรักษาตัว อย่ามีข้อบกพร่องให้เขาตำหนิได้ ถ้าไม่ระวังตัวฝ่ายตรงข้ามจะเข้ามาทำลายได้ง่าย ถ้าไม่ส่งบุคลากรไปศึกษาเพื่อเพิ่มเติมความรู้ เท่าที่มีประสบการณ์การมา ถ้าเราปฏิบัติอย่างเดียวนั้นโอกาสปฏิบัติผิด เข้าใจผิดได้ง่าย เพราะว่าเราไม่ได้เรียนมา เรื่องของการปฏิบัติอาจจะถูกต้อง แต่พอมาใช้ภาษาบอกกล่าวคนอื่น อาจจะไม่ถูกต้องก็ได้ บางท่านไปเจอวิปัสสนูปกิเลสเข้า สติก็ว่องไว ปัญญาก็แหลมคม กระทบอะไรก็เฉย มองอะไรว่างโล่งไปหมด ก็หลงคิดว่าตัวเองสำเร็จแล้ว ฉะนั้นการศึกษากับการปฏิบัติต้องควบคู่กันไป

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมไประยะหนึ่ง จนกว่าที่จะยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง สำหรับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีงบประมาณช่วยสนับสนุนโครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรม ของทางกระทรวงวัฒนธรรมก็มีงบประมาณสนับสนุนโครงการลานบุญลานปัญญา แต่ต้องเขียนรายงานด้วยว่าใช้จ่ายไปในงานอะไร เท่าไร แล้วมีรูปถ่ายการจัดงานเป็นหลักฐานด้วย นำเอาระบบการจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการบริหารสำนัก ต้องมีการพัฒนาบุคลากรทั้งในด้านการศึกษาความรู้เพิ่มเติม หรือส่งเข้ารับการอบรมเป็นครู เป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อเพิ่มเติมความรู้ หรือได้รับเอาเทคนิควิธีการสอนต่างๆ มาปรับใช้เพื่อช่วยพัฒนาสำนัก มีพระวิปัสสนาจารย์ มีครูบาอาจารย์ มีคณะวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือควรมีสื่อการสอนต่างๆ หลายแห่งไม่ได้ใช้สื่อการสอน แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีสื่อต่างๆ เป็นของที่จำเป็นต้องใช้ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่เท่าไร เพราะมีจิตนิ่งในระดับหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเป็นเด็กต้องมีสิ่งช่วยดึงดูดความสนใจของเขา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” นั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และเสนอข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” นั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง

ด้านสถานที่ ประกอบด้วย (๑) มีสถานที่กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม (๒) มีอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง ไม่แออัดคับแคบ มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลงรบกวนได้เป็นอย่างดี (๓) มีห้องน้ำห้องส้วมสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม เป็นทั้งห้องน้ำส่วนตัวในที่พัก และห้องน้ำรวมนอกสถานที่พักอาศัย (๔) มีลานจอดรถกว้างขวาง รองรับรถยนต์ได้มาก แม้จะมีนักท่องเที่ยวมาในช่วงเทศกาลกันมาก ก็สามารถรองรับได้อย่างพอเพียง (๕) มีความเป็นธรรมชาติ รักษาธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี ถึงอยู่ในเมืองก็สามารถรักษาสภาพของความเป็นป่าเอาไว้ได้ (๖) สถานที่ตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากชุมชนมากนัก ทำให้มีความสงบ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม แต่ยังเดินทางไปได้สะดวก (๗) มีโรงครัวสะอาด ปราศจากแมลงรบกวน ประกอบอาหารที่มีคุณค่า มีรสชาติเป็นที่ยอมรับได้ของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป และพอเพียงไม่ขาดแคลน (๘) มีการดูแลรักษาความปลอดภัยให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี ตลอดจนขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมาอำนวยความสะดวกด้านการจราจรให้ (๙) มีสถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมแยกส่วนไปจากพื้นที่วัด บางสำนักมีการซื้อที่เพื่อสร้างเป็นส่วนปฏิบัติธรรมโดยเฉพาะ สามารถวางแผนพัฒนาสถานที่ได้ตามที่ต้องการ (๑๐) มีสาธารณูปโภคพร้อมสมบูรณ์ ทั้งน้ำประปา ไฟฟ้า มีการระบายน้ำและจัดเก็บขยะเป็นอย่างดี ทำให้สำนักสะอาดตา น่าเข้าไปปฏิบัติธรรม

ด้านวิทยากร สรุปได้ว่า (๑) มีเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียง มีศิลาจารย์ทรงดังงาม เป็นที่เคารพเลื่อมใสของประชาชน หรือมีอดีตเจ้าสำนักที่มีชื่อเสียงเกียรติคุณ ที่ประชาชนยังระลึกถึงคุณความดีอยู่เสมอ (๒) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม เป็นหัวใจ เป็นศูนย์รวมในการบริหารงานของสำนัก ต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล หมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ (๓) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรม ควรอยู่ต้อนรับญาติโยมที่เดินทางมาหาในวันหยุดราชการและวันหยุดนักขัตฤกษ์ เพื่อรักษาศรัทธาของผู้ที่ตั้งใจเดินทางมาไกล (๔) มีพระวิปัสสนาจารย์ที่มีความรู้ความสามารถในการสอนธรรมนำปฏิบัติ พุทฺธิให้เข้าใจได้ง่าย ตอบปัญหาธรรมได้ชัดเจน รักษาสมณสาธูปตามพระธรรมวินัย (๕) มีคณะทำงานที่เข้มแข็ง ฐานรับผิดชอบงานด้านต่างๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าสำนัก ตลอดจนมีศรัทธาญาติโยมมาช่วยเหลือ

เวลาที่มีการจัดงาน (๖) ถ้าเป็นงานใหญ่จนเกินกำลังของบุคลากรที่มีอยู่ ก็มีการประสานงานเพื่อขอบุคลากรมาช่วยงาน หรือขอแรงจากผู้ปฏิบัติธรรมให้มาช่วยงานได้ (๗) มีการส่งบุคลากรของทางสำนัก ไปศึกษาอบรมเพิ่มความรู้ความสามารถ หรือส่งให้ศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไป เป็นการสร้างบุคลากรไว้รองรับงานที่เพิ่มมากขึ้น (๘) บุคลากรของสำนัก ไม่ว่าจะเป็นเจ้าสำนัก พระวิปัสสนาจารย์ คณะทำงาน ต้องทุ่มเทจิตใจให้กับการทำงานที่ เพื่อให้ผลงานออกมาดีที่สุดในที่สุด (๙) บุคลากรของทางสำนัก โดยเฉพาะพระวิปัสสนาจารย์ ควรศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อนำมาใช้ในการเผยแพร่ธรรมะให้ทันยุคทันสมัย

ด้านการบริหารจัดการ สรุปได้ว่า (๑) มีการนำเอาระบบการบริหารจัดการแบบสมัยใหม่ เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม (๒) มีเจ้าสำนักดูแลการบริหารจัดการในภาพรวม เมื่อมีปัญหาที่เกินกำลังของคณะทำงาน จึงลงไปช่วยแก้ไขปัญหาก็ (๓) มีการตั้งคณะทำงานเข้ามา รับผิดชอบในแต่ละส่วนของงาน (๔) มีการกำหนดการหรือตารางเวลาในการปฏิบัติธรรมแต่ละวันอย่าง ชัดเจน (๕) มีผู้ให้คำแนะนำหรือแจกเอกสารรายละเอียดของสำนักให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรม (๖) มีการ ตั้งกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขของผู้เข้าปฏิบัติธรรม (๗) มีการ ประชาสัมพันธ์กิจกรรมของสำนัก ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งเสียงตามสาย สิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (๘) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดหลายแห่ง มีการประสานงานกับทางต้นสังกัดหรือหน่วยงานที่ รับผิดชอบ เพื่อขอบุคลากรมาช่วยงานได้ (๙) สามารถขอแรงจากผู้เข้าปฏิบัติธรรม มาช่วยเสริมในงาน ส่วนที่บุคลากรยังไม่พอเพียงได้ (๑๐) มีการลงทะเบียนข้อมูลของผู้เข้าปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นย้อนหลังได้ (๑๑) มีการวางแผนการจัดงานล่วงหน้าในระยะยาว เพื่อความสะดวกใน การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชนทั่วไป (๑๒) มีการวางแผนหางบประมาณเพื่อเอามารองรับ การจัดกิจกรรมประจำปีของสำนัก (๑๓) มีการส่งคณะทำงานออกไปศึกษาดูงานจากสำนักปฏิบัติธรรม ที่มีชื่อเสียงอื่นๆ เพื่อนำระบบการจัดการมาประยุกต์ใช้ในสำนักของตน (๑๔) สนับสนุนให้บุคลากรได้ เข้ารับการอบรมและศึกษาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

๕.๑.๒ กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้าง ศักยภาพทางปัญญา ใน ๕ ประเด็นคือ ๑) กระบวนการวางแผน (Plan) ๒) กระบวนการลงมือปฏิบัติ (Do) ๓) กระบวนการตรวจสอบ (Check) ๔) กระบวนการปรับปรุงแก้ไข (Act) ๕) กระบวนการ เสริมสร้างศักยภาพทางด้านปัญญา สรุปได้ว่า

กระบวนการวางแผน (Plan) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนการทำงานล่วงหน้าและจัดหางบประมาณรองรับแผนการ ทำงานประจำปี ทางราชการควรจะมีสนับสนุนแก่สำนักปฏิบัติธรรมเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะด้าน สถานที่และสื่ออุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วย ให้ประชาชนได้เรียนรู้หลักธรรมและช่วยในการประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนที่สนใจได้เลือกสถานที่ปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมแก่ตนเองและไปร่วมบุญร่วมกุศลได้ มีความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการวางแผนบริหารจัดการที่ชัดเจน ต้องมีแผนปฏิบัติการทั้งปีว่าจะจัด กิจกรรมในช่วงไหน อย่างไรบ้าง ต้องเน้นด้านการประชาสัมพันธ์ ต้องมีระบบการจัดการที่ดี มีการ นำเอาการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมาใช้ เท่านั้นที่สมบูรณ์พอแล้ว มี ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงใน

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ๑) การจัดองค์กรภายในต้องแบ่งฝ่ายรับผิดชอบให้ชัดเจน ๒) ต้องสร้างบุคลากรขึ้นมาเพื่อรองรับงานของสำนัก ๓) จะต้องมีการสถานที่พอเพียงและเป็นสัปปายะ ๔) ต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ ตารางกิจกรรมและตารางเวลาให้แน่นอน ๕) ต้องมีการวางแผนงานให้ชัดเจนว่าจะจัดกิจกรรมปีละกี่ครั้งกี่รุ่น ๖) ต้องจัดงบประมาณเตรียมไว้รองรับกิจกรรมให้พอเพียง ๗) ต้องมีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้รู้ทั่วกัน ๘) ต้องประสานกับหน่วยราชการ โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๙) ต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมโยง เพื่อชักจูงให้คนเข้ามาปฏิบัติธรรม ๑๐) ต้องแสดงผลงานด้านกิจกรรมต่างๆ ให้คนทั่วไปได้รับรู้ ๑๑) ต้องขับเคลื่อนสำนักในเชิงรุก ๑๒) ต้องมีการประชุมสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

กระบวนการลงมือปฏิบัติ (Do) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดมีการพัฒนาสถานที่ให้กว้างขวาง สงบ ร่มรื่น สวยงาม มีความเป็นสัปปายะ มีการจัดลานธรรมและปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพิ่มเติม ทำอาคารที่พักและอาคารปฏิบัติธรรม รองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรมได้อย่างพอเพียง ไม่แออัดคับแคบ มีมุ้งลวดป้องกันยุงแมลงรบกวนได้เป็นอย่างดี สร้างห้องน้ำห้องส้วมสะอาด และมีจำนวนเพียงพอต่อผู้เข้าปฏิบัติธรรม เป็นทั้งห้องน้ำส่วนตัวในที่พัก และห้องน้ำรวมนอกสถานที่พักอาศัย ทำลานจอดรถให้กว้างขวาง รองรับรถยนต์ได้มาก แม้จะมีนักท่องเที่ยวมาในช่วงเทศกาลก็มากก็สามารถรองรับได้อย่างพอเพียง มีการรักษาความสะอาดเป็นอย่างดี ทั้งอาคารสถานที่ ห้องน้ำห้องส้วม ตลอดจนเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ ในที่พักอาศัย มีโรงครัวสะอาด ปราศจากแมลงรบกวน ประกอบอาหารที่มีคุณค่า มีรสชาติเป็นที่ยอมรับได้ของผู้ปฏิบัติธรรมทั่วไป และพอเพียงไม่ขาดแคลน มีการดูแลสุขภาพความปลอดภัยให้แก่ผู้เข้าปฏิบัติธรรมเป็นอย่างดี ตลอดจนขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมาอำนวยความสะดวกด้านการจราจรให้ มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้สำนักเป็นที่รู้จัก

ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดนั้น ยิ่งเจ้าสำนักมีการศึกษาสูง ก็ยิ่งเอาระบบการจัดการมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บังเกิดประสิทธิผล การศึกษาจึงเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติงานทุกอย่าง สำนักปฏิบัติธรรมควรส่งเสริมให้บุคลากรได้ศึกษาเพิ่มความรู้ ได้เข้ารับการอบรมต่างๆ เพื่อเอามาช่วยบริหารจัดการสำนักได้ดียิ่งขึ้น จะได้รู้จักการวางยุทธศาสตร์ กำหนดภาพรวมให้ชัดเจน ใช้กลยุทธ์ต่างๆ ที่จะนำสำนักให้ประสบความสำเร็จ มีการวางนโยบายนโยบายและแผนงานทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ชี้แจงให้ทุกคนได้รู้เป้าหมายที่จะต้องไปให้ถึง หลักการเหล่านี้ถ้าไม่ศึกษาก็ยากที่จะเอามาใช้ให้ได้

กระบวนการตรวจสอบ (Check) การบริหารสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด มีหลักอยู่แค่ไม่กี่ข้อ ต้องมีการวางแผนงานล่วงหน้า ต้องประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้ในวงกว้าง ต้องสรรหางบประมาณมารองรับ ต้องมอบหมายให้คณะทำงานรับผิดชอบแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน มีปัญหาข้อผิดพลาดต้องรีบแก้ไข รายงานผลให้เจ้าสำนักทราบโดยเร็ว หลังจากการทำงานทุกครั้งต้องมีการประชุมเพื่อสรุปและประเมินผล เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีวิมิงสา คือ การคิดทบทวนไตร่ตรอง ประเมินผลอยู่เสมอ ในการทำให้สำนักของตน มีบรรยากาศเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมที่ต้องการความสงบจริงๆ ในการทำให้สำนักของตน มีความเหมาะสม มีระเบียบ มีความร่มรื่น สะอาด เป็นสัปปายะ ปราศจากสิ่งรบกวน ตามแบบของสถานที่ปฏิบัติธรรม ในการทำให้สำนักของตน มีห้องน้ำสะอาด มีโรงครัวสะอาด ไม่มีแมลงรบกวน มีอาหารพอเพียง เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับผู้ปฏิบัติธรรม ในการทำให้สำนักของตน มีความพร้อมต่อการรองรับผู้เข้าปฏิบัติธรรม

มีที่พักมาก มีห้องน้ำมาก มีการรักษาความปลอดภัยดี ในการที่จะสร้างพระวิปัสสนาจารย์ ให้มีความชำนาญในการปฏิบัติธรรม มีความน่าเชื่อถือ มีคณะทำงานที่มีความรู้ความเข้าใจในหน้าที่ของตน มีบุคลากรเพียงพอสำหรับงานที่มีคนระดับหลายร้อย มีความตรงต่อเวลา มีความเอื้อเฟื้อดี ไม่หยิ่งทะนง ในการส่งเสริมบุคลากรเข้ารับการอบรมความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลา บางสำนักส่งให้ศึกษาถึงระดับปริญญาโท ปริญญาเอก ควรเป็นตัวอย่างในการพัฒนาบุคลากรของสำนักอื่นๆ ในการเสริมสร้างให้มีบุคลากรที่ทำหน้าที่ทดแทนกันได้ มีการแบ่งงานรับผิดชอบกันเป็นสัดส่วน มีการรายงานตรงต่อผู้ควบคุมสายงานของตน มีพระวิปัสสนาจารย์พร้อมมูลยิ่ง ในการอบรมบุคลากรให้ต้อนรับทุกคนโดยเสมอหน้ากัน ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ไม่ดูฐานะ ไม่ดูหน้าตา ไม่ดูการแต่งตัว โดยเฉพาะถ้าพระวิปัสสนาจารย์เข้มงวด โดยไม่มีการผ่อนปรนเลยก็ทำให้คนที่มาแล้วไม่อยากมาอีก

กระบวนการปรับปรุงแก้ไข (Act) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดทุกแห่ง ถ้ารู้จักนำเอาหลักการบริหารจัดการมาใช้ มีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบให้เป็นระบบชัดเจน เกิดอะไรขึ้นมีเจ้าภาพรับผิดชอบในเรื่องนั้นๆ ได้ การบริหารวัดหรือสำนักนั้นๆ ก็เป็นไปโดยง่าย และประสบความสำเร็จมากกว่าวัดที่ไม่เอาระบบการจัดการไปใช้ เพียงแต่อย่าเอาแต่ทฤษฎีของฝรั่งมาอย่างเดียว ต้องเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย ไม่ว่าจะเป็นหลักอิทธิบาท ๔ สัมมปธาน ๔ อปปริหานิยธรรม ๗ สัปปุริสธรรม ๗ และเว้นจากอคติ ๔ ต้องประยุกต์หลักการบริหารจัดการเข้ากับหลักธรรมแบบนี้ถึงจะดีจริง สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง ถ้าเป็นวัดที่สร้างมาแต่เดิมก็แล้วไป แต่ถ้าเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ ควรสร้างให้เป็นสำนักที่สัปปายะ มีสถานที่ปฏิบัติธรรม มีที่พัก มีห้องครัว มีห้องน้ำ สื่อน้ำอย่างนี้เอาไว้สำหรับท่านที่เพิ่งฝึกปฏิบัติใหม่ๆ เพราะยังมีศรัทธาไม่แก่กล้า ต้องมีสิ่งช่วยอำนวยความสะดวกให้บ้าง ถ้าหากว่าเป็นท่านที่มีศรัทธาแก่กล้าแล้ว เคยฝึกปฏิบัติมาพอสมควร ก็ควรจะให้มีที่วิเวกแบบเป็นธรรมชาติ เป็นป่าล้วนๆ ไปเลย ถ้าจะให้ดียิ่งไปกว่านั้น ก็ควรจะมีเงื้อมเขา หรือถ้ำ ก็จะเป็นสัปปายะที่ดีมาก ส่วนวัดที่สร้างมาแต่เดิม ควรที่จะปรับปรุงให้สะอาดสงบ ร่มรื่น ร่มเย็น เห็นแล้วชวนให้เข้าไปปฏิบัติธรรม ด้านการบริหารงาน เจ้าสำนักดูแลในภาพรวม มอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตาราง เวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง คือ ๑) วิทยากรยังไม่พอเพียงพอสำหรับงานใหญ่ระดับหลายร้อยคน แก้ไขโดยพัฒนาบุคลากรของทางสำนักด้วยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติม และประสานงานกับเครือข่ายขอวิทยากรมาช่วยในงานใหญ่ๆ ๒) สถานที่พักและทางขึ้นลง ยังไม่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและคนพิการ มีโครงการปรับปรุงสถานที่ โดยเฉพาะทางขึ้นลงของผู้สูงอายุและคนพิการ ๓) ขาดแคลนสื่อสมัยใหม่ที่ทันสมัย ระบบเครื่องเสียงยังต้องปรับปรุง การแก้ไขคือ จัดหางบประมาณเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ที่ทันสมัย นอกจากนั้นยังต้องมีการประชาสัมพันธ์ตามสื่อต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จัดทำกฎ ระเบียบ หลักสูตร วิธีการปฏิบัติ และวิทยากรที่มีคุณภาพ ใช้สื่อหลากหลายในการอบรมปฏิบัติธรรม

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีฉันทะ คือ ความยินดี ความพอใจ ในการบริหารงานด้วยการดูแลในภาพรวม โดยมอบหมายให้พระวิปัสสนาจารย์และทีมงานรับผิดชอบในส่วนที่เหลือ มีการต้อนรับ ให้คำแนะนำ ลงทะเบียน จัดเข้าที่พัก แนะนำตาราง เวลาในการปฏิบัติ มีปัญหาในการบริหารบ้าง ก็ปรับปรุงแก้ไขกันไป

กระบวนการเสริมสร้างศักยภาพทางด้านปัญญา สำหรับสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด การพัฒนาบุคลากร ควรที่จะส่งไปศึกษาดูงานจากสำนักที่เขาประสบความสำเร็จ ว่าที่เขาทำได้เพราะใช้วิธีการแบบใดบ้าง แล้วนำเอาส่วนดีมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาสำนักของเรา เจ้าสำนักต้องรักษาเนื้อรักษาตัว อย่ามีข้อบกพร่องให้เขาตำหนิได้ ถ้าไม่ระวังตัวฝ่ายตรงข้ามจะเข้ามาทำลายได้ง่าย ถ้าไม่ส่งบุคลากรไปศึกษาเพื่อเพิ่มเติมความรู้ เท่าที่มีประสบการณ์การมา ถ้าเราปฏิบัติอย่างเดียวนั้นมีโอกาสปฏิบัติผิด เข้าใจผิดได้ง่าย เพราะว่าเราไม่ได้เรียนมา เรื่องของการปฏิบัติอาจจะถูกต้อง แต่พอมาใช้ภาษาบอกกล่าวคนอื่น อาจจะไม่ถูกต้องก็ได้ บางท่านไปเจอวิปัสสนูปกิเลสเข้า สติก็ว่องไว ปัญญาก็แหลมคม กระทบอะไรก็เฉย มองอะไรว่างโล่งไปหมด ก็หลงคิดว่าตัวเองสำเร็จแล้ว ฉะนั้นการศึกษากับการปฏิบัติต้องควบคู่กันไป

เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด ต้องมีจิตตะ คือ ความมุ่งมั่น แน่วแน่ มั่นคงในการดำเนินงานของสำนักปฏิบัติธรรมไประยะหนึ่ง จนกว่าที่จะยืนอยู่ได้ด้วยตนเอง สำหรับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติมีงบประมาณช่วยสนับสนุนโครงการครอบครัวอบอุ่นด้วยพระธรรม ของทางกระทรวงวัฒนธรรมก็มีงบประมาณสนับสนุนโครงการลานบุญลานปัญญา แต่ต้องเขียนรายงานด้วยว่าใช้จ่ายไปในงานอะไร เท่าไร แล้วมีรูปถ่ายการจัดงานเป็นหลักฐานด้วย นำเอาระบบการจัดการสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการบริหารสำนัก ต้องมีการพัฒนาบุคลากรทั้งในด้านการศึกษาความรู้เพิ่มเติม หรือส่งเข้ารับการอบรมเป็นครู เป็นพระวิปัสสนาจารย์ เพื่อเพิ่มเติมความรู้ หรือได้รับเอาเทคนิควิธีการสอนต่างๆ มาปรับใช้เพื่อช่วยพัฒนาสำนัก มีพระวิปัสสนาจารย์ มีครูบาอาจารย์ มีคณะวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถ ส่วนที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือควรมีสื่อการสอนในรูปแบบต่างๆ หลายแห่งไม่ได้ใช้สื่อการสอน แต่ในปัจจุบันเทคโนโลยีสื่อต่างๆ เป็นของที่จำเป็นต้องใช้ ถ้าเป็นผู้ใหญ่ก็ไม่เท่าไร เพราะมีจิตนิ่งในระดับหนึ่งแล้ว แต่ถ้าเป็นเด็กต้องมีสิ่งช่วยดึงดูดความสนใจของเขา

๕.๑.๓ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

ด้านอาคารสถานที่ที่เหมาะสมโดยภาพรวมข้อมูลต่างๆทุกท่านที่ได้ประมวลจากการสัมภาษณ์มีความเห็นที่ตรงและสอดคล้องกันในเรื่องสัปปายะคือต้องมีความร่มรื่นสถานที่พักอาหารและห้องน้ำพอเพียงมีความสะอาดและมีความปลอดภัยในการอยู่ประพฤติปฏิบัติธรรม มีความแตกต่างกัน การดำรงชีพขั้นพื้นฐานของผู้ฝึกปฏิบัติตลอดถึงการเข้าไปสนับสนุนอุปถัมภ์บำรุงลำบาคด้านสภาพแวดล้อมในภาพรวมมีความเหมาะสม สะอาด ร่มรื่นบรรยากาศดี สงบ ร่มเย็นเป็นธรรมชาติ บางแห่งมีสภาพป่าช้าของชุมชน มีการปลูกป่าเพิ่ม บางสำนักปรับแต่งสำนักมีสวนพันธุ์ไม้ดอก สวยงาม เป็นระเบียบ มีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในสำนักอย่างเหมาะสมด้านอาคารสถานที่เพียงพอ

ด้านวิทยากรผู้สอนเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมให้เจริญก้าวหน้าเป็นที่รู้จักกว้างขวางยิ่งขึ้นโดยเฉพาะความมีภาวะผู้นำที่เต็มไปด้วยเมตตาธรรมและข้อวัตรปฏิบัติจริยวัตรทั้งดงามอีกทั้งมีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดสอนกรรมฐานให้ผู้ฟังเข้าใจและรับไปปฏิบัติได้ง่ายจะยิ่งทำให้เกิดศรัทธาในการประพฤติปฏิบัติธรรมได้มากแม้ว่าบุคลากรด้านนี้จะมีความรู้ความสามารถ แต่เมื่อมองโดยรวมเห็นว่าบุคลากรขององค์กรสงฆ์มีทั้งด้านปริมาณและด้านคุณภาพ

ด้านการบริหารจัดการมีรูปแบบบริหารเป็นคณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัด โดยกำหนดให้มีประธานศูนย์ปฏิบัติธรรมอยู่ประจำศูนย์ดำเนินงานภายใต้การกำกับดูแลของ คณะกรรมการบริหารคณะสงฆ์จังหวัดการดำเนินงานของศูนย์จึงอยู่ในการกำกับดูแลของเจ้าคณะ จังหวัดเป็นผู้ดูแลในฝ่ายคณะสงฆ์และตามระเบียบข้อบังคับมหาเถรสมาคม มีมติจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติ ธรรมประจำภาค ประจำจังหวัด บางสำนักจัดระบบภายในโดยกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลทะเบียน งบประมาณใช้จ่าย ค่าบำรุงสถานที่ ไม่มีการเรียราย บางสำนักนำกรอบภารกิจด้านการศึกษาของ คณะสงฆ์มาเป็นแนวในการบริหารจัดการบางสำนักมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เข้มข้น ต้องเฝ้าติดตามดูแลกันตลอดปี บางสำนักนำฝึกปฏิบัติได้ระดับปานกลางจัดเป็นรูปแบบโครงการฝึก ปฏิบัติเป็นครั้งคราวมีช่วงระยะเวลา บางสำนักก็ฝึกฝนได้ระดับพื้นฐานฝึกอบรมปฏิบัติตามตาราง กิจกรรมกิจวัตรประจำวันของวัดทั่วไปคือทำวัตรเช้า-เย็น เพิ่มความเข้มข้นบ้างในวัดธรรมสวนะซึ่ง ต้องฝึกปฏิบัติตลอดทั้งวันทั้งคืน

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” นั้น ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านสถานที่ สำนักปฏิบัติธรรมทุกแห่งควรพัฒนาและบริหารจัดการสำนักของตนตาม รูปแบบที่กำหนด คือ (๑) จัดสถานที่ภายในวัดให้มีความเป็นสัปปายะ เน้นความสงบร่มรื่น มีพื้นที่สีเขียว และเน้นนำวัตรธรรมชาตินาใช้งาน (๒) มีอาคารรองรับผู้ปฏิบัติธรรม มีสถานที่สำหรับการเดิน จักรกรรมและนั่งสมาธิที่เหมาะสม อากาศถ่ายเทสะดวก เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรม (๓) มีป้าย ประชาสัมพันธ์สถานที่และกิจกรรมต่างๆ รวมถึงคติธรรม คำสั่งสอน กิจวัตรประจำวัน กฎระเบียบ ของวัด และวิธีการปฏิบัติ ที่ครอบคลุมทุกสถานที่ ทุกกิจกรรม (๔) มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาด ปลอดภัย และมีห้องพิเศษสำหรับผู้สูงอายุและหรือคนพิการ (๕) จัดสถานที่ภายในวัดให้เหมาะสมต่อ การเรียนรู้ อาทิเช่น โรงมหรสพทางวิญญาณ อุทยานการศึกษาภายในวัด ห้องสมุด หอพระไตรปิฎก เป็นต้น หากสามารถบริหารจัดการได้ตามที่กำหนด ก็จะส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพทางปัญญาของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังนั้นรูปแบบที่กำหนดขึ้นนี้ไปสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **บรรจง โสตาดี และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ผลการวิจัยพบว่า สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑ ๑) ด้านสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพสะอาด สงบ สงัด เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ มีความเหมาะสม จัดผังโครงสร้างสิ่งปลูกสร้างได้อย่างเป็นระเบียบ สวยงาม กลมกลืนกับธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ แต่มีบางพื้นที่อาคารสิ่งปลูกสร้างยังไม่เพียงพอ ให้มีความเป็นรมณียสถาน ๒) ด้านบุคลากร พระวิปัสสนาจารย์มีปริมาณไม่เพียงพอและมีคุณภาพต่ำกว่า มาตรฐานและแนวทางผลิต และพัฒนาพระวิปัสสนาจารย์ยังไม่มีศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาคาชาด แคลน ด้านปริมาณและด้านคุณภาพของพระวิปัสสนาจารย์ได้ ๓) ด้านการบริหารจัดการ มีการ

บริหารจัดการอยู่หลายรูปแบบแตกต่างกัน เช่น บริหารรูปแบบคณะกรรมการ การบริหารโดยคนเดียว^๑

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านวิชาการ สำนักปฏิบัติธรรมทุกแห่งควรพัฒนาและบริหารจัดการสำนักของตนตามรูปแบบที่กำหนด คือ (๑) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมที่ดี ต้องมีความรู้ ความสามารถ มีภาวะผู้นำที่ดี ดูแลเอาใจใส่ ไม่เห็นแก่ตัว ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่พระวิปัสสนาจารย์ และโยคีผู้ปฏิบัติธรรม (๒) วิปัสสนาจารย์มีศีลาจารวัตรที่งดงาม (ศีล) มีองค์ธรรมที่สมบูรณ์ (สมาธิ) มีความสามารถในการสอนกรรมฐาน สอบอารมณ์ รวมถึงแนะนำวิธีการแก่วิปัสสนูปกิเลสให้แก่โยคีผู้ปฏิบัติได้ (ปัญญา) (๓) สำนักปฏิบัติธรรมต้องมีเจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกแก่โยคีผู้ปฏิบัติธรรม มีการมอบหมายงานแก่เจ้าหน้าที่อย่างชัดเจน (๔) สำนักปฏิบัติธรรมควรสร้างจิตอาสาในการช่วยเหลืองานด้านต่างๆของสำนัก หากสามารถบริหารจัดการได้ตามที่กำหนด ก็จะส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพทางปัญญาของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังนั้นรูปแบบที่กำหนดขึ้นนี้ไปสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ**พระมหาบุญเลิศ ธมมทสฺสี (โอฐสุ) และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ผลการวิจัยพบว่า ด้านวิธีการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีโดยที่มีความคิดเห็นด้านการได้รับผลดีมีความสุข ด้วยวิธีการปฏิบัตินี้ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับขณะนั่งสมาธิผู้ปฏิบัติสังเกตอาการฟุ้ง-ยุบได้ มีระดับค่าเฉลี่ยต่ำสุด ด้านพระวิปัสสนาจารย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับที่ดีโดยที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์สามารถควบคุมดูแลการปฏิบัติได้ มีระดับคะแนนสูงสุด ด้านการดำเนินงานโครงการโดยรวมอยู่ในระดับที่ค่อนข้างดีโดยที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติมีความเหมาะสมในการเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน มีระดับคะแนนสูงสุด ด้านผู้ร่วมปฏิบัติด้วยกันมีระดับคะแนนสูงสุด ด้านสัมพันธภาพระหว่างวิปัสสนาจารย์กับผู้ปฏิบัติมีระดับคะแนนสูงสุด ทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เห็นผลได้ชัดเจน คือ เป็นการพัฒนาสติ การระลึกได้ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัวทั่วพร้อม จากฐานทั้ง ๔ จนมีพลังพอที่จะเอามาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การรับประทานอาหาร การคู่ การเหยียด การนุ่งห่มเสื้อผ้า การอาบน้ำ ตลอดจนการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ จึงทำให้การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นไปในการพัฒนาและการส่งเสริมสุขภาพจิต และสติสัมปชัญญะที่ได้จากการปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ทำให้คนเราลดความเห็นแก่ตัว รู้จักการปล่อยวางและการให้อภัย มีความเมตตากรุณา และความเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นผลดีต่อตนเอง ครอบครัว และประเทศชาติโดยรวม^๒

^๑บรรจง โสดาดี และคณะ, “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๙), หน้า ก-ข.

^๒พระมหาบุญเลิศ ธมมทสฺสี (โอฐสุ) และคณะ, “ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๙), หน้า ก-ข.

การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ด้านการบริหารจัดการ สำนักปฏิบัติธรรมทุกแห่งควรพัฒนาและบริหารจัดการสำนักของตนตามรูปแบบที่กำหนด คือ (๑) เอาหลักการบริหารสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรม เช่น ๔ M, PDCA เป็นต้น (๒) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการวางแผนในทุกๆด้าน เช่น วางแผนในการบริหารจัดการคนที่เข้ามาปฏิบัติธรรม วางแผนการใช้จ่ายงบประมาณให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมระยะสั้นและระยะยาว เป็นต้น (๓) สำนักปฏิบัติธรรมพึงปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้อย่างเคร่งครัด หรือมีการประชุมวางแผน ปรับเปลี่ยนกลยุทธ์ หลักการ วิธีการ แนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน (๔) สำนักปฏิบัติธรรมพึงสร้างคณะทำงานที่รู้งาน มีความรับผิดชอบ ทำงานเป็นทีม เสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ (๕) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีการจัดทะเบียนผู้ปฏิบัติธรรม โดยนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการบริหารจัดการ (๖) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีระบบในการดูแลผู้ปฏิบัติธรรมในด้านความปลอดภัย รวมถึงสุขภาพของผู้ปฏิบัติด้วย (๗) สำนักปฏิบัติธรรมพึงมีระบบในการกำกับติดตาม และประเมินผลความพึงพอใจกับผู้ปฏิบัติธรรม นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง หากสามารถบริหารจัดการได้ตามที่กำหนด ก็จะส่งผลให้การพัฒนาศักยภาพทางปัญญาของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นตามลำดับ ดังนั้นรูปแบบที่กำหนดขึ้นนี้ไปสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **รักธิมา ทับทิมไสย** ได้วิจัยเรื่อง การตัดสินใจเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรีของพุทธศาสนิกชน อายุระหว่าง ๒๐ – ๗๐ ปี ผลการวิจัยพบว่า ๑) การตัดสินใจด้านสถานที่ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า ด้านห้องน้ำ ห้องสุขา มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพุทธศาสนิกชนมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านที่พักอาศัย ด้านสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ด้านสถานที่รับประทานอาหาร ด้านสถานที่จอดรถ และด้านห้องปฏิบัติธรรม ๒) การตัดสินใจในด้านการอำนวยความสะดวก พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า ด้านการต้อนรับ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของพุทธศาสนิกชนมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการดูแลเอาใจใส่ของบุคลากรภายในวัด ด้านการให้ข้อมูล และด้านการความปลอดภัย มีอิทธิพลน้อยที่สุด ๓) การตัดสินใจเจ้าหน้าที่ต่อคุณภาพของการให้บริการ พบว่า โดยภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีการตัดสินใจในระดับมาก พบว่า การรับเรื่อง การให้คำแนะนำ ติดตามตามความต้องการ มีอิทธิพลการตัดสินใจสูง รองลงมาคือ บริการด้วยความสะดวกรวดเร็วในการติดต่อสอบถามข้อมูลตามความต้องการของท่านอย่างครบถ้วน การกระตือรือร้นช่วยเหลือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นตรงตามความต้องการของท่าน^๓ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ไฉไลฤดี ยุวนะศิริ และคณะ** ได้วิจัยเรื่อง ผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมโดยรวมแล้วอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านทั้ง ๓ ด้านเรียงตามลำดับ คือ ผลที่ได้รับ การฝึกปฏิบัติ และความรู้ความเข้าใจ ส่วนความพึงพอใจต่อการฝึกปฏิบัติธรรมของพระนิสิตพบว่าโดยรวมแล้วมีความพึงพอใจในระดับมากเรียงตามลำดับ คือ การกำหนดเนื้อหาการปฏิบัติ การจัดการทั่วไป และรูปแบบการฝึกปฏิบัติ และจากผลการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปฏิบัติธรรมของพระนิสิต พบว่า รูปแบบการปฏิบัติกับผลที่ได้รับจากการปฏิบัติธรรมและความพึงพอใจในการฝึกปฏิบัติธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่

^๓รักธิมา ทับทิมไสย, การตัดสินใจเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรีของพุทธศาสนิกชน อายุระหว่าง ๒๐ – ๗๐ ปี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

ระดับ ๐.๐๑ และพบว่ารูปแบบการปฏิบัติธรรมโดยการเดินธุดงค์ได้รับผลจากการปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือการปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติและปริวาสกรรม ส่วนการปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติได้รับความพึงพอใจในการฝึกปฏิบัติมากที่สุด รองลงมาคือปริวาสกรรมและการเดินธุดงค์ จากผลการวิจัยสรุปได้ว่าผลของการปฏิบัติธรรมในรูปแบบที่ต่างกันมีผลต่อความพึงพอใจของนิสิต ดังนั้นมหาวิทยาลัยควรจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญโดยใช้หลักจริต ๖ และการจัดรูปแบบการปฏิบัติธรรมให้หลากหลาย เพื่อให้การเรียนรู้นั้นตรงกับอุปนิสัยของผู้ปฏิบัติหรือผู้เรียน^๔

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” นั้น ผู้วิจัยสามารถมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑) เจ้าคณะปกครองสงฆ์ตามลำดับชั้น ควรนำเอาผลการวิจัยในครั้งนี้ ไปเป็นข้อสรุปในการกำหนดแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดต่อไป

๒) ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย ควรนำงานวิจัยในครั้งนี้ ไปเผยแพร่ต่อศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำภาค และศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เพื่อเป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาศูนย์ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดของแต่ละจังหวัดต่อไป

๓) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง ควรนำเอาผลการวิจัยครั้งนี้ ไปปรับปรุงพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมของตน เพื่อยกระดับให้ได้มาตรฐานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดที่ได้รับรางวัลดีเด่นต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

๑) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง ควรพัฒนาสถานที่ให้สะอาด สวยงามร่มรื่น เป็นสัปปายะ ขยายสถานที่ให้พอเพียงและเหมาะสม ทั้งสถานที่ปฏิบัติธรรมและสถานที่พักอาศัย

๒) สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง ควรจัดหลักสูตรการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย และหลักสูตรการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับวัยให้กับกลุ่มเยาวชน ทั้งที่ยังศึกษาเล่าเรียนและที่อยู่นอกระบบการศึกษาภาคปกติ เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่กลุ่มเป้าหมายนี้ด้วย

๓) เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแต่ละแห่ง ควรศึกษาและปฏิบัติธรรมให้เห็นผล รักษาศีลาจารวัตรตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพราะเป็นบ่อเกิดแห่งความเลื่อมใสศรัทธา และควรที่จะอยู่ต้อนรับญาติโยมในวันหยุดราชการและวันนักขัตฤกษ์ เพราะเป็นวันที่ญาติโยมมีเวลาเดินทางไปยังสำนักได้โดยสะดวก

^๔ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และคณะ, “ผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ก-ข.

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรเปลี่ยนพื้นที่ในการศึกษาไปยังสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาคอื่นๆ
- ๒) ควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในเรื่องเรื่อง รูปแบบการจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่นในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอื่นๆ เพื่อดูแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในทุก ๕ ปี
- ๓) ควรศึกษาปัจจัยในการเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมปฏิบัติธรรม ในสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดต่างๆ ของบุคคลทั่วไป ทั้งในเขตปกครองคณะสงฆ์อื่นๆ

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาวิทยาลัยรามคำแหง. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ ปี ๒๕๒๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๔.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณวิเสส. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๙.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณฎีกา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ. การจัดการด้านปัจจัยในการบริหารงาน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๑.

จันทร์ธานี สงวนนาม. เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง. กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖.

จุฑา เทียนไทย. การจัดการมุมมองนักบริหาร. กรุงเทพมหานคร : แมคกรอฮิล, ๒๕๔๘.

ติน ปรัชญพฤทธิ. ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

เต็มศักดิ์ ทองอินทร์. ความรู้เบื้องต้นทางการบริหารรัฐกิจ. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ทองหล่อ เดชไทย. หน่วยที่ ๑ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสาธารณสุข. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.

ธงชัย สันติวงษ์. องค์การและการบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : วีอินเตอร์พรีส, ๒๕๕๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ธีระรัตน์ กิจจารักษ์. เอกสารคำสอนวิชาการบริหารการศึกษา. เพชรบูรณ์ : คณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏ, ๒๕๔๒.
- บรรจบ เนียมมณี. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๓.
- บุญทัน ดอกไธสง. **การจัดองค์การ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร. **สุขาภิบาลในฐานะปกครองตนเอง**. กรุงเทพมหานคร : คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์, ๒๕๓๙.
- ฝ่ายวิชาการคณะทำงานโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน. **คู่มือโครงการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๗**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.
- พงษ์ศักดิ์ ปญฺญพรมผล. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏนครปฐม, ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัทนานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- พระธรรมสุธี. **คู่มือศูนย์ปฏิบัติการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินต์ติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๕.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **คุณธรรมและพุทธวิธีการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรมและโรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี). **คนสำราญงานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๐.
- พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๒.
- พิทยา บวรวัฒนา. **การบริหารเชิงบูรณาการ**. นนทบุรี : สำนักงานข้าราชการพลเรือน, ๒๕๔๖.
- พิธีสิทธิ์.คำณวนศิลป์. **การบริหารจัดการโครงการพัฒนาสังคมแบบก้าวหน้า**. ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๑.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๑ ตอน ๒**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- มัลลิกา ต้นสอน. **การจัดการยุคใหม่**. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท จำกัด, ๒๕๔๔.
- ยุทธ กัยวรรณ. **การบริหารการผลิต**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.
- วิชัย ตันศิริ. **อุดมการณ์ทางการศึกษา: ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. **การบริหารจัดการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : ทรัพย์เพิ่มการพิมพ์, ๒๕๔๙.
- วีรพจน์ ลือประสิทธิ์กุล. **TQM LIVING HANDBOOK ; An Excutive Summarry**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บีพีอาร์แอนด์ทีคิวเอ็มคอนซัลแทนท์ จำกัด, ๒๕๔๑.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **ธุรกิจทั่วไป : ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทดวงกมลสมัยจำกัด, ๒๕๔๑.
- _____. **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕.
- สมคิด บางโม. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหารกลยุทธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๕๑.
- _____. **การบริหารเชิงกลยุทธ์**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- สร้อยตระกูล อรรถมานะ. **พฤติกรรมมนุษย์ และจริยธรรมทางธุรกิจ**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๕.
- สุธี สุทธิสมบุญ. **หลักการบริหารเบื้องต้น**. กรุงเทพมหานคร : สวัสดิการสำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖.
- สุรัสวดี ราชกุลชัย. **การวางแผนและการควบคุมทางการบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- สุรีย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ. **พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๕.
- เสนาะ ตีเยาว์. **หลักการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.
- โสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต มหาสยาดอ. **หลักการบริหารวิปัสสนากัมมัฏฐาน**. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.
- อุทัย เลหาวิเชียร. **รัฐประศาสนศาสตร์ : ลักษณะวิชาและมิติต่างๆ**. สำนักพิมพ์เสมอธรรม, ม.ป.ท.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

- โชติ บดีรัฐ. “การบริหารงานของพระสังฆาธิการในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๔ เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๔.
- ดิเรก ถึงฝั่ง. “ยุทธศาสตร์การบริหารงานของผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ CEO เพื่อเพิ่มศักยภาพการแข่งขันของจังหวัดในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์การจัดการดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

บรรจง เจริญสุข. “การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักธรรมาภิบาลในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตจังหวัดภาคใต้ตอนบน”. *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๒.

ปฎิภาณ มหรรณานิบัติ. “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของวิทยาเขต ๑๐ แห่ง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๕๔.

พระครูอุทัยกิจจารักษ์ สุรางค์สุจินโณ. “รูปแบบการบริหารจัดการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค ๒”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระมหาสุทธิชัย ชิดโคกสูง. “การพัฒนารูปแบบการปฏิบัติธรรมกรรมฐานของวัด เพื่อความสงบสุขของสังคมในจังหวัดนครราชสีมา”. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒.

พระราชปรีดี (สฤชดี ประธาตุ). “การพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

เพชริน สงค์ประเสริฐ. “พัฒนารูปแบบการบริหารวิชาการโดยยึดหลักการทำงานเป็นทีมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

ภาส ภาสสัทธา. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการบริหารจัดการด้านความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

วิทยา จันทรแดง. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตภาคกลางตอนบน”. *วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔.

เสนอ อัครมันตา. “รูปแบบการบริหารจัดการตามหลักอปริหานิยธรรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

(๓) รายงานวิจัย:

ไฉไลฤดี ยูวะศิริ และคณะ. “ผลสำเร็จในการปฏิบัติธรรมของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่”. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ญาณภัทร ยอดแก้ว. “การพัฒนาโครงการปฏิบัติธรรมเนื่องในวันสำคัญ : กรณีศึกษาวัดเอก อำเภอกะแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา”. **รายงานการวิจัย**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑.
- บรรจง โสตาดี และคณะ. “การศึกษาแนวทางพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๑๑”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๙.
- พชรพรรณ ชุ่มเปี่ยม. “การบริหารงานพระสังฆาธิการในจังหวัดกำแพงเพชร”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, ๒๕๔๘.
- พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์. “การปฏิบัติกรรมฐานของนักศึกษาในโครงการฝึกอบรมกรรมฐานภาคปฏิบัติ ๒๕๕๕ ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดมกุฏกษัตริยวัน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระบุญมี สุนตจิตโต มณีจันทร์. “ศึกษาวิถีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติธรรมวัดไตรสิกขาทาลามลธาราม อำเภอดำรงท่าเรือ จังหวัดสุพรรณบุรี”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ๒๕๔๖.
- พระมหาวิศัลย์ นนทธโม. “การศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมศึกษาและปฏิบัติธรรมวันอาทิตย์ของวัดท่าเรือ อำเภอดำรงท่าเรือ จังหวัดสุพรรณบุรี”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุพรรณบุรี, ๒๕๔๓.
- พระมหาบุญเลิศ ธรรมทสสี โอฐสุ และคณะ. “ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ๒๕๔๗.
- รักธิมา ทับทิมไสย. การตัดสินใจเข้าปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน จังหวัดสิงห์บุรีของพุทธศาสนิกชน อายุระหว่าง ๒๐ – ๓๐ ปี”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๓.
- วุฒิกัทร เครือวงศ์. “แนวทางการพัฒนาการสร้างความพึงพอใจของพุทธศาสนิกชนที่มาปฏิบัติธรรมต่อการให้บริการของวัดต้นสน จังหวัดอ่างทอง”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๑.
- สุมาลี วิทยรัตน์. “โครงการวิจัยเรื่องศึกษาการปฏิบัติธรรมของวัดเขาสมโภชน์”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์คุณธรรม, ๒๕๔๙.

(๔) บทความ:

- อุทุมพร จามรมาน. “โมเดลคืออะไร”. **วารสารวิชาการ**, ๒๒-๒๖ มีนาคม : ๒๕๔๑) : ๒๒.
- วาโร เฟิงส์วีสต์ ผศ.ดร.. “การวิจัยพัฒนารูปแบบ”. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๓.
- Steiner, อังใน วาโร เฟิงส์วีสต์ ผศ.ดร.. “การวิจัยพัฒนารูปแบบ”. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๓) : ๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

พระมหาสหัส คำคุ้ม. “การพัฒนารูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่มีประสิทธิผล”. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙) : ๑๘๒.

พระบุญมี สุนตจิตโต (มณีจันทร์). “ศึกษาวิธีปฏิบัติและผลของการปฏิบัติกัมมัฏฐานของผู้ปฏิบัติธรรม วัดไตรสิกขาทลามลตาราม อำเภอคำตากล้า จังหวัดสกลนคร”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาเขตขอนแก่น. (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๖) : ๑๑๖

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่นๆ:

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. “คู่มือพระสังฆาธิการ (พระผู้นำชุมชน)”. ร้อยเอ็ด : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒. (อัดสำเนา).

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

มหาเถรสมาคม, หลักการบริหารงานสมัยใหม่กับหลักการบริหารงานเชิงพุทธศาสตร์, [ออนไลน์] แหล่งที่มา : <http://www.mahathera.org/detail.php?module=article&id=7&title=03> [๒ ธันวาคม ๒๕๕๗].

ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดแห่งประเทศไทย (ศปท.). หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น., [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.sptcenter.org> [๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗].

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, แผนการจัดการความรู้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th> [๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๗].

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, PDCA เครื่องมือในการจัดการคุณภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://images.senarat.multiply.multiplycontent.com/attachment/0/SyW@ngooCGwAAD3zecs1/PDCA2554> [๒๐ มิถุนายน ๒๕๖๑].

บุญชม ศรีสะอาด, การพัฒนาการวิจัยโดยใช้รูปแบบ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.watpon.com/boonchom/development.pdf>. (๒๐ กันยายน ๒๕๖๑)

ระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด พ.ศ. ๒๕๔๓, ระเบียบมหาเถรสมาคม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.sptcenter.org> [๖ พฤษภาคม ๒๕๖๑].

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๗) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล). ดร.. ป.ธ. ๔. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร). ป.ธ. ๙. เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ จิตสีโล). ดร.. ป.ธ.๔. เจ้าคณะอำเภอป่าโมก วัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระครูกิตติยาภินันท์. เจ้าคณะตำบลมหาไถไทย เจ้าอาวาสวัดโบสถ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระครูโกศลศาสนธรรม. เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระเทพวิสุทธิมุนี วิ. (บุญชิต ญาณสโร). ดร.. ป.ธ. ๙. เจ้าคณะเขตพญาไท ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระภวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี). ป.ธ. ๘. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระครูสุวัฒนวรกิจ. เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระครูศรีเมธากรณ์ (ประภาส จิตธมโม). ป.ธ. ๖. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมงคลทับค้อ, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

พระครูสุภัทรเขตสมุทร. เจ้าคณะตำบลหัวตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง, ๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นางวันทนี มีแสง. ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม จังหวัดอ่างทอง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นายบุญมา เปรมปรี. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหัวตะพาน (ประชาบำรุง), ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นางสาวจิตรสินี ตระการประเสริฐ. ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นางเกศราภรณ์ ทับงาม. ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นางสาวอมรรรัตน์ รักษาชื่อ. ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นายณฤทธิ์ ปุญชนพจนา. ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

นางสาวทัศนาก เปาอินทร์. ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๘) สันทนากลุ่มเฉพาะ

สันทนากลุ่มเฉพาะ พระครูพิศิษฐ์ไพฑูรย์ประชาภ. ดร.. รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

พระครูธรรมธรรมาพร ปภสฺสโร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหานาม จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

พระครูสุวรรณกิจสุนทร. เจ้าอาวาสวัดทองเลื่อน จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.
แม่ชีศรีนรินทร์ ชิตะธรรมสิทธิ์. นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

พระครูนิเทศธรรมวิรัช. เจ้าอาวาสวัดหมื่นเกล้า จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

พระครูวิโรจน์อินทคุณ. ดร.. เจ้าคณะตำบลพลั่ว จังหวัดจันทบุรี, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

พระครูวิบูลวรวัตร, เจ้าอาวาสวัดแก้วกระจ่าง จังหวัดอ่างทอง, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

พระอุดมสิทธินายก. ผศ. ดร.. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

พระสุธีวีรบัณฑิต. ดร.. ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการสังคม, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ้ายวิชาการ, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓.

๒. ภาษาอังกฤษ

1. Secondary Sources

(I) Books:

Carlisle, Howard M. **Management: Concepts and Situation**. Chicago : Science Research Associates, 1976.

Dessler, G. **Management : Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**. Florida : UG/GGS Information Services, 2011.

Henri Fayol. **Industrial and General Administration**. New York : Mc-Graw Hill, 1930.

Koontz. H. **Management : A Global Perspective**. Heinz Weihrich : Mcgraw-Hill, 1993.

Morphet. Edgar L. and others. **Educational Organization and Administrator**. nd ed. New Jersey : Prentice –Hall, 1967.

Samuel C, Certo. **Modern Management : Diversity. Ouality. Ethics and GlobalEnvironment**. th ed. Boston : Allyn and Bacon, 1994.

Taylor, F.W. **The Principles of Scientific Management**. New York : Harper, 2002.

William Ouchi. **Organization and Management**. Eaglewood Cliffs : Prentice Hill, 1971.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
เครื่องมือในการวิจัย

แบบสอบถาม
เรื่อง การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะคุณิพนธ์ ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา เพื่อนำไปวิเคราะห์ผลที่เกิดจากการศึกษาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา จึงขอร่วมมือจากท่านในการตอบแบบสอบถามชุดนี้ทุกข้อตามความเป็นจริงทั้งนี้คำตอบของท่านจะเป็นข้อมูลเชิงสถิติและเป็นประโยชน์ในการวิจัยต่อไป

แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วยข้อคำถามทั้งหมด ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ สถานภาพทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ รูปแบบการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ร่วมมือจากท่านช่วยให้งานสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 บัณฑิตวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ ตามความเป็นจริงและโปรดตอบให้ครบทุกข้อ

๑. เพศ

☐ ชาย

☐ หญิง

๒. อายุ

☐ ต่ำกว่า ๒๐ ปี

☐ ๒๐ - ๓๐ ปี

☐ ๓๑ - ๔๐ ปี

☐ ๔๑ - ๕๐ ปี

☐ ๕๑ - ๖๐ ปี

☐ มากกว่า ๖๐ ปี

๓. ระดับการศึกษา

☐ ประถมศึกษา

☐ มัธยมศึกษา

☐ อนุปริญญา

☐ ปริญญาตรี

☐ ปริญญาโท

☐ ปริญญาเอก

๔. เหตุผลการเข้าร่วมโครงการปฏิบัติธรรม

☐ ชอบการปฏิบัติธรรม

☐ รู้จักกับทางวัด

☐ แก่บ้าน

☐ เพื่อน/ญาติชักชวน

☐ สร้างบารมี

☐ มาตามโครงการ

☐ ว่างงาน

☐ อื่นๆ

ตอนที่ ๒ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

คำชี้แจง : แบบสอบถามการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ทางซ้ายมือและมีตัวเลขแสดงระดับความคิดเห็นไว้ทางขวามือ ให้ท่านพิจารณาว่าในแต่ละข้อนั้น การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ได้มีระดับการบริหารจัดการอยู่ในระดับมากน้อยเพียงใด เมื่อพิจารณาแล้วให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง “ระดับการบริหารจัดการ” ให้ตรงกับตัวเลขที่ต้องการ ซึ่งมีความหมายดังนี้

๕ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการ อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการ อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการ อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการ อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง ระดับการบริหารจัดการ อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ ที่	การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด อ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา	ระดับการบริหารจัดการ				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	ด้านสถานที่					
๑.	มีความสะอาด ร่มรื่น					
๒.	เงียบสงบ ไม่มีเสียงรบกวนจากภายนอก					
๓.	มีอาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่สามารถให้ผู้ปฏิบัติ ธรรมนั่งฟังการบรรยายธรรม และฝึกปฏิบัติก็มีพื้นฐาน ได้อย่างเพียงพอ					
๔.	อาคาร หรือศาลาปฏิบัติธรรมมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่ทำให้ผู้ปฏิบัติอึดอัด					
๕.	มีที่พักจำนวนเพียงพอ					
๖.	มีการแบ่งแยกประเภทที่พักตามเพศของผู้ใช้					
๗.	ห้องพักมีการป้องกันแมลงและสัตว์ที่จะมารบกวน หรือทำอันตรายได้อย่างดี					
๘.	มีการจัดสถานที่สำหรับการเดินจงกรม					
๙.	มีโรงฉัน โรงครัว อาหารอย่างเพียงพอ					
๑๐.	มีห้องน้ำ ห้องสุขาที่สะอาดและเพียงพอ					
	ด้านวิทยากร					
๑.	มีวิทยากรจำนวนเพียงพอ					
๒.	มีวัตรปฏิบัติเป็นที่น่าเลื่อมใส					
๓.	ผ่านการอบรมหลักสูตรการเป็นพระวิปัสสนาจารย์					
๔.	มีความรู้ความสามารถในการสอนตามหลักสติ ปฏิฐาน สูตรเป็นอย่างดี					
๕.	สามารถตอบข้อซักถามและสอบถามธรรมก็มีพื้นฐาน ได้					
๖.	ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการเผยแผ่ พระพุทธศาสนามาแล้ว					
๗.	มีความสามารถในการเทศนา และบรรยายธรรม					
๘.	เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี					
๙.	สามารถบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจหลักพุทธธรรมและ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้					
๑๐.	พระภิกษุสามเณรหรือบุคลากรในสำนักมีความ ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ สามารถปฏิบัติตนเป็น แบบอย่างที่ดี					

ข้อ ที่	การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด อ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา	ระดับการบริหารจัดการ				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	ด้านการบริหารจัดการ					
๑.	เจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักปฏิบัติธรรมมีความสนใจและเห็นความสำคัญของการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามวิปัสสนาธุระอย่างแท้จริง					
๒.	มีการจัดทำบัญชีรายรับ – รายจ่าย ที่ชัดเจน เป็นระบบ					
๓.	มีเจ้าหน้าที่เพียงพอในการทำหน้าที่ดูแลด้านที่พัก อาหาร น้ำดื่ม ห้องน้ำ ห้องสุขา และการอำนวยความสะดวกต่างๆ					
๔.	มีการดูแลรักษาความปลอดภัยทั้งภายในสำนักปฏิบัติธรรมและบริเวณโดยรอบ					
๕.	มีการดูแลด้านสุขอนามัยเป็นอย่างดี					
๖.	มีกฎข้อบังคับหรือระเบียบปฏิบัติของวัดหรือสำนักที่จัดพิมพ์ไว้เป็นเอกสารเผยแผ่หรือติดประกาศไว้ ณ บริเวณที่เห็นชัดเจน					
๗.	มีการประสานงานกับชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการของวัดในรูปแบบของคณะกรรมการดำเนินงานในด้านต่างๆ					
๘.	มีการประชาสัมพันธ์การจัดโครงการปฏิบัติธรรมในรูปแบบต่างๆ					
๙.	ไม่ดำเนินการในลักษณะเชิงธุรกิจ					
๑๐.	มีการจัดเก็บข้อมูลสถิติของผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ สามารถสืบค้นได้โดยสะดวก					

ตอนที่ ๓ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ฉบับนี้จัดทำขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ซึ่งผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์สำหรับเป็นข้อมูลและแนวทางสำหรับผู้วิจัย เพื่อใช้ในการวางแผน พัฒนา และปรับปรุงการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตลอดจนเป็นข้อมูลสารสนเทศต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง เพื่อประโยชน์ต่อสาธารณชนต่อไป

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านในการตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้ด้วยดี และขอขอบพระคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้

พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

๑. ชื่อ
๒. ปัจจุบัน อายุได้.....ปี ดำรงตำแหน่ง.....จำนวนปีที่ดำรงตำแหน่ง.....ปี
๓. วุฒิการศึกษาทางโลก
๔. วุฒิการศึกษาทางธรรม.....
๕. ภูมิลำเนาเดิม.....

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เรื่องการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด อ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา ดังนี้

๑. สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา เป็นอย่างไร

๒. กระบวนการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา เป็นอย่างไรบ้าง

๓. การบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญาเป็นอย่างไรบ้าง

๔. ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร ต่อการพัฒนาการบริหารจัดการสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา

ภาคผนวก ข.

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๒๔๖

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

ด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุมัติขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต

โทรศัพท์ : ๐๘๙-๒๓๓๗-๖๑๕๐

ศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุษะพรหม

(๑๐๙.๐๙. ๑๕๖๓๕๓๕๕ สุรพล สุษะพรหม)

๔ ธ.ค. ๖๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๘๒

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิลาว

ด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๙-๒๓๗-๖๑๕๐

ตรวจแล้ว

ดร.ประเสริฐ ธิลาว

3 ธ.ค. 2561

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๘๒

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติเคราะห้ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดุษฎีนิพนธ์

นมัสการ พระมหาสุณันท์ สุนนโท, คร.

ด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต

โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๔-๒๓๓๓-๖๑๕๐

(พระมหาสุณันท์ สุนนโท, คร.)

๗ / ๑๑ / ๖๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๘๒

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพนธ์

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.สุรินทร์ นิยมางกูร

ด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

นางสาว 11/10
สุรินทร์ นิยมางกูร
๔ ธ.ค. ๒๕๖๑

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๙-๒๓๗-๖๑๕๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๘๒

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพนธ์

นมัสการ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

ด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดัชนีพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต

โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๓๓-๖๑๕๐

ยื่นติดอนุเคราะห์ ได้ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือวิจัยแล้ว

(พระอุดมสิทธินายก,ดร.)

๗ / ๑๑ - ๖๑

ภาคผนวก ค.
หนังสือขอความอนุเคราะห์ในเก็บข้อมูลการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระเทพสุวรรณมณี, ดร. เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

ขอรับแจ้งมา

สุพล สุยะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

พระเทพสุวรรณมณี
ค.อ. ๐๖๓๖

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๙-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

นาง ขอความอนุเคราะห์ให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
การ พระเดชพระคุณพระศรีวิสุทธิโสภณ เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง
ที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๓๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
เรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้าง
สภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้บันทึกดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอน้อมสการด้วยความเคารพอย่างสูง

ดร.สุรพล สุธะพรหม
ร.อ. วัฒนวิทย์
ร.อ. วัฒนวิทย์

สุรพล สุธะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
ติดต่อ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้บัณฑิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ, คร. เจ้าคณะอำเภอบำเหน็จณรงค์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต

โทรศัพท์ : ๐๘๔-๖๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตขอให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูกิตติยาภินันท์ เจ้าคณะตำบลมหาไทย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นจะต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในพระนามของนิสิต
พระครูกิตติยาภินันท์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบางบาล
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูโกศลศาสนธรรม เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตเผยแพร่ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาธิเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูโกศลศาสนธรรม
เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

ดร.สุพล สุยะพรหม
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๖๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตขอให้บันทึกเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชสิทธิมนิ วิ, ดร. เจ้าคณะเขตพญาไท
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๙-๖๐๓๓-๖๑๕๐

พระพรหมสิทธิ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระภาวนาพิศาลเมธี วิ. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้าง
ศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ธนากร ธีระพงษ์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

พระเดชพระคุณเจ้า,

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุวัฒนวรกิจ เจ้าคณะตำบลบ้านแห
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในนามของ...

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอยางน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตขอให้ให้สิทธิเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูศรีเมธาภรณ์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมณฑลหับค้อ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ให้สิทธิดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

วิมล ภาชนะวิไล
นางสาววิมล ภาชนะวิไล

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตขอให้ให้สิทธิเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสุภัทรเขตสุนทร เจ้าอาวาสวัดม่วง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

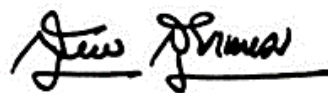
เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ให้สิทธิดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูสุภัทรเขตสุนทร

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๖๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง
เลขที่รับ ๒๐๓
วันที่รับ 12 ธ.ค. ๖๑ เวลา.....
☐ ฝ่ายอำนวยการและประสานราชการ
☐ ฝ่ายกิจการคณะสงฆ์

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์ ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๓๕๐

- ขวาม
- อิมพัลส์

(นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์)
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน วันทนี มีแสง ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ณ วันที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑
เพื่อการศึกษาวิจัย

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

(นางวันทนี มีแสง)

นักวิชาการวัฒนธรรมชำนาญการพิเศษ
๒๒ ธ.ค. ๒๕๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง 8 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้สิทธิเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายบุญมา เปรมปรี ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดหัวตะพาน (ประชารุ่ง)
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในพระปรมาภิไธย :
(นายบุญมา เปรมปรี)
๓๐.๑๑.๒๕๖๑ (เจ้าอาวาสวัดหัวตะพาน (ประชารุ่ง))

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการให้สิทธิเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสาวยุติรัตน์ ตะการประเสริฐ ประชาชนทั่วไป
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ยินดีให้สัมภาษณ์

จิตราสินี ตะการประเสริฐ

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๖๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางเกศราภรณ์ หับงาม ประชาชนทั่วไป
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้สิทธิเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสาวอมรรัตน์ รักษาชื่อ ประชาชนทั่วไป
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้สิทธิดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

ตั้งทนายแล้ว

อรรถพร วัชรกุล

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๖๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบัวน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นาย ณฤทธิ์ บุญพองมา ประชาชนทั่วไป
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในสัมภาษณ์แล้ว
ณฤทธิ์ บุญพองมา

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๘๓๘

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสาวทัศนดา เปาอินทร์ ประชาชนทั่วไป
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้เกี่ยวกับเรื่องที่มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ให้สัมภาษณ์แล้ว
ทัศนดา เปาอินทร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๙-๖๓๗-๖๑๕๐

สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณพระเทพสุวรรณมุนี (ประถม กนตสีโล ป.ธ.๔),
เจ้าคณะจังหวัดอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดต้นสน, ๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณพระศรีวิสุทธิโสภณ (สนอง เตชวีโร ป.ธ.๙),
เจ้าคณะอำเภอเมืองอ่างทอง เจ้าอาวาสวัดป่าโมกวรวิหาร, ๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระครูปลัดสุวัฒนบัณฑิตคุณ (ไพเราะ ฐิตสีโล ป.ธ.๔, ตร.),
เจ้าคณะอำเภอป่าโมก เจ้าอาวาสวัดสระแก้ว, ๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระครูโกศลศาสนธรรม, เจ้าอาวาสวัดบ้านพราน,
๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณพระเทพวิสุทธีมนี วิ. ดร. (บุญชิต ญาณส่วโร ป.ธ.๙), เจ้าคณะเขตพญาไท
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ผู้อำนวยการสถาบันวิปัสสนาธุระ,
๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณพระภาวนาพิศาลเมธี วิ. (ประเสริฐ มนต์เสวี ป.ธ.๘),
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม, ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระครูสุวัฒนวรกิจ, เจ้าคณะตำบลบ้านแห เจ้าอาวาสวัดช้าง,
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระครูสุภัทรเขตสมุทร, เจ้าคณะตำบลหัวตะพาน เจ้าอาวาสวัดม่วง,
๑๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นางปิยะกุล บัวสวัสดิ์, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดอ่างทอง,
๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นางวันทนี มีแสง, ผู้อำนวยการกลุ่มส่งเสริมศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม
จังหวัดอ่างทอง, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายบุญมา เปรมปรีษฐ์ อำนวยการโรงเรียนวัดหัวตะพาน (ประชาบำรุง),
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๒

สัมภาษณ์ นางเกศราภรณ์ ทับงาม, ประชาชนทั่วไป (อาชีพอักษรกรรม)
๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๒.

ภาคผนวก ง.

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

บัญชีลงชื่อ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
ดัชนีนิพนธ์เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา”

โดย พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต (ทับบงาม)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

วัน พุธ ที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๔.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ - ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลงชื่อ
กลุ่มที่ ๑ ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา			
๑.	พระครูพิศิษฏ์ประชาภณ, ดร.	รองเจ้าคณะอำเภออัมพวา วัดอินทาราม	พระครูพิศิษฏ์ประชาภณ
๒.	พระครูธรรมธรรมาพร ปภสฺสโร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดมหานาม	พระครูธรรมธรรมาพร
๓.	พระครูสุวรรณกิจสุนทร	เจ้าอาวาส วัดทองเลื่อน	พระครูสุวรรณกิจสุนทร
๔.	แม่ชีศรินรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์	นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ	แม่ชีศรินรัตน์
กลุ่มที่ ๒ ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารกิจการคณะสงฆ์			
๕.	พระครูวิโรจน์อินทคุณ, ดร.	เจ้าคณะตำบลพลี วัดใหญ่พลี	พระครูวิโรจน์อินทคุณ
๖.	พระครูนิเทศธรรมวิรัช	เจ้าอาวาส วัดหมื่นเกลา	พระครูนิเทศธรรมวิรัช
๗.	พระครูวิบูลวรวัตร	เจ้าอาวาส วัดแก้วกระจ่าง	พระครูวิบูลวรวัตร
กลุ่มที่ ๓ ผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการศาสนา หรือผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย			
๘.	พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.,ป.ธ.๔	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ	พระอุดมสิทธินายก
๙.	พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.	ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริม พระพุทธศาสนา และบริการสังคม มจร.	พระสุธีวีรบัณฑิต
๑๐.	รศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์	รศ.ดร.เกียรติศักดิ์

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๐๐๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอยางน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูพิศิษฏ์ประชาภาณ, คร. รองเจ้าคณะอำเภอยางน้อย จังหวัดสมุทรสงคราม
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอยางน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสกราบมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

อ.พิพัฒน์
พระครูพิศิษฏ์ประชาภาณ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๓๕๐

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๑๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหานาม จังหวัดอ่างทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันพุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ยินดีเข้าร่วมกิจกรรม
ด้วยดีเสมอมา
พระครูธรรมธรรฐาพร ปกสฺสโร
๑๕ ม.๓๖๓

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๐๑๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบัวน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูสุวรรณกิจสุนทร เจ้าอาวาสวัดทองเลื่อน จังหวัดอ่างทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันพุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอบัวน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ภิกษุเจ้าอาวาสวัดทองเลื่อน
อ.วังทอง อ.วังน้อย
พระครูสุวรรณกิจสุนทร
๑๕ ม.ค. ๖๓

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชา รัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๙-๒๓๗-๖๑๕๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)
ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๑ วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน แม่ชีกรรณรัตน์ ชิตะธรรมสิทธิ์ นักจัดการงานทั่วไป สถาบันวิปัสสนาธุระ

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนัก
ปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันพุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ.
๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะ
สังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ
มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ยืนยง เจริญมโนกุล
นายกกลุ่ม
๑๕ ม.ค. ๖๓

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๓๗-๖๓๕๐

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ว ๐๐๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอบางน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูนิเทศธรรมวิรัช เจ้าอาวาสวัดหมื่นเกลตา จังหวัดอ่างทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันพุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โซนบี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอบางน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

ข้าพเจ้าเข้าร่วมกิจกรรม
ด้วยความยินดี
พระครูนิเทศธรรมวิรัช
๑๕ ม ค ๖๓

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๑ ๑๑๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูวิบุลยวิตร เจ้าอาวาสวัดแก้วกระเจ่าง จังหวัดอ่างทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันพุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

อนัต/เข้าร่วมกิจกรรม
อภิตามฉันทะ
พระครูวิบุลยวิตร
๑๕ ม.ค. ๖๓.

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ : ๐๘๔๔-๒๓๗๗-๖๓๕๐

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๐๐๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูวิโรจน์อินทคุณ, ดร. เจ้าคณะตำบลพลี จังหวัดจันทบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันพุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบิ คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๙-๒๓๗-๖๑๕๐

เจ้าคณะมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

(พระครูวิโรจน์อินทคุณ)
๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๑

วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนา พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันพุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

อธิการบดีมหาวิทยาลัยฯ

รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยฯ

๑๕ ม.ค. ๖๓.

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๓๕๐

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ว ๑๑

วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร. ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมพระพุทธศาสนา และบริการสังคม

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง
เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการ
บริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวัน
พุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียน
รวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ด้วยความเคารพ
ร่วมสหทัย
พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.
๑๕/๑๒/๖๓

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ อว ๘๐๐๕.๒/ ๑ ๑๑

วันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๖๓

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ

เนื่องด้วย พระพิพัฒน์ ฉายา โสภณจิตโต รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๔๘ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างศักยภาพทางปัญญา” ในวันพุธที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๓ เวลา ๑๓.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้องประชุมชลบุรี ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ

(รศ.ดร. ปิเชต สิริสุข)

๑๕ ม.ค. ๖๓

ผู้ประสานงาน: พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต

โทรศัพท์ : ๐๘๔-๒๓๗-๖๑๕๐

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา/นามสกุล : พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต (ทับงาม)
- วัน เดือน ปีเกิด : วันศุกร์ ที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๗
- ภูมิลำเนาที่เกิด : ๔๖ หมู่ ๑ ตำบลลองครักษ์ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง ๑๔๑๒๐
- การศึกษา : พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ห้องเรียนวัดพิบูลทอง
- : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิปัสสนาภาวนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโธม
- ประสบการณ์การทำงาน : โครงการฝึกอบรมพระสังฆาธิการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๔๕ วัน
ของคณะสงฆ์ ภาค ๑๘
- ผลงานทางวิชาการ : พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต (ทับงาม) “บทบาทพระสังฆาธิการกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา” นิตยสารพุทธจักร เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑
- : พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต (ทับงาม) “วิธีสร้างแรงจูงใจในองค์กรตามแนวพระพุทธศาสนา” วารสารสังคมปริทรรศน์ (รัฐศาสตร์ นครราชสีมา) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ มกราคม - เมษายน ๒๕๖๓
- : พระพิพัฒน์ โสภณจิตโต (ทับงาม) “รูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่ดี” วารสารสังคมปริทรรศน์ (รัฐศาสตร์ นครราชสีมา) ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓
- อุปสมบท : ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๐
- สังกัด : วัดไชโยวรวิหาร
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๐
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษา ๒๕๖๒
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๒๑ หมู่ ๓ ตำบลไชโย อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง ๑๔๑๔๐